

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ СЕМЕНА КУЗНЕЦЯ

Г. В. Назарова
Е. Р. Степанова

МІЖНАРОДНІ СОЦІАЛЬНІ ІНСТИТУЦІЇ
ТА ПРОГРАМИ

Навчальний посібник

Харків
ХНЕУ ім. С. Кузнеця
2023

УДК 316.334.3(075.034)

H19

Авторський колектив: д-р екон. наук, професор Г. В. Назарова – висновок, підрозд. 1, 4, 6 – 8; канд. екон. наук, доцент Е. Р. Степанова – вступ, підрозд. 2, 3, 5, 9, 10.

Рецензенти: головний науковий співробітник відділу досліджень людського розвитку Інституту демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України, д-р екон. наук, професор *Л. С. Лісогор*; завідувач кафедри бізнес-економіки та підприємництва Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана, д-р екон. наук, професор *І. М. Рєпіна*.

Рекомендовано до видання рішенням ученої ради Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця.

Протокол № 2 від 14.02.2023 р.

Самостійне електронне текстове мережеве видання

Назарова Г. В.

H19 Міжнародні соціальні інституції та програми [Електронний ресурс] : навчальний посібник / Г. В. Назарова, Е. Р. Степанова. – Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2023. – 286 с.

ISBN 978-966-676-862-2

Викладено теоретичні, методологічні та практичні аспекти розвитку міжнародних соціальних інституцій і програм. Розглянуто сутність права міжнародних організацій, зародження та становлення міжнародних соціальних інституцій. Наведено функціональну структуру міжнародних соціальних інституцій і класифікацію основних міжнародних організацій. Подано методичні рекомендації до самостійної роботи, питання для самопідготовки, запитання для роздумів та обговорення, запитання для самодіагностики, тестові завдання, призначені для поглиблення, конкретизації та закріплення знань, здобутих у теоретичній частині навчальної дисципліни.

Рекомендовано для студентів 232 спеціальності «Соціальне забезпечення» другого (магістерського) рівня.

УДК 316.334.3(075.034)

© Назарова Г. В., Степанова Е. Р., 2023
© Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця, 2023

ISBN 978-966-676-862-2

Вступ

Актуальність проблем міжнародних соціальних інституцій і програм пов'язано з тим, що сферу діяльності цих організацій в Україні дедалі розширюють і поглиблюють. До того ж активізація зовнішньоекономічної діяльності України передбачає її активну участь у міждержавних об'єднаних дослідженнях інтеграційних угруповань і використання досвіду та практичного застосування стратегій розвитку міжнародних економічних організацій.

У системі підготовки фахівців у навчальній дисципліні «Міжнародні соціальні інституції та програми» розглядають такі аспекти, як: вивчення студентами основних категорій, принципів та інститутів права соціального забезпечення; напрямів правового регулювання відносин у сфері соціального захисту; ознайомлення із системою чинного законодавства щодо соціального забезпечення та набуття навичок у роботі з нормативними актами; з'ясування підстав та умов виникнення, зміни та припинення соціально-забезпечувальних правовідносин; уміння вирішувати практичні ситуації у сфері соціального забезпечення.

Мета навчальної дисципліни: формування системи теоретичних навичок і вмінь дослідження стану міжнародної економічної інтеграції; знань об'єктивних закономірностей, принципів, функцій механізмів створення і дій та особливостей сучасних міжнародних організацій, сучасного й перспективного співробітництва України з міжнародними організаціями.

Об'єктом навчальної дисципліни є міжнародні соціальні організації та їхня робота у сфері соціального захисту та забезпечення.

Предметом навчальної дисципліни є вивчення студентами основних інститутів цієї галузі права, основних тенденцій її розвитку, проблем підвищення ефективності окремих норм права, перетворення їх на реальні гарантії реалізації суб'єктивних прав громадян у сфері соціального забезпечення.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент має:

знати:

сутність понять «міжнародна організація», «міжнародне співтовариство», «міжнародне об'єднання», «соціальна інституція»;

підходи до класифікації міжнародних організацій;

організаційний механізм міжнародного і соціального базису світових господарських об'єднань та інституцій;

види міжнародних організацій у системі регулювання міждержавних відносин, зокрема соціальному захисті та забезпеченні;

структуру, цілі, функції й механізми діяльності міжнародних соціальних організацій та інституцій;

принципи діяльності та географію функціонування найважливіших міжнародних організацій, як-от ООН, НАТО, СБ, СОТ, ОПЕК, ВООЗ, ЮНЕСКО, ЄС, АСЕАН НАФТА, тощо;

уміти:

визначати чинники, які впливають на ухвалення рішення про утворення міжнародних організацій, трансформацію наявних міжнародних організацій і пріоритети міжнародних організацій та соціальних інституцій;

професійно оцінювати конкретну ситуацію в міжнародних організаціях, здійснювати політичний, економічний та соціальний аналіз проблем і перспектив їхнього розвитку, впливати на міжнародні відносини України;

розрізняти та групувати міжнародні організації за класифікаційними ознаками;

визначати й оцінювати перспективи та можливості співробітництва України з міжнародними організаціями, а також доцільність уходження України в міжнародні організації.

Зміст матеріалу навчального посібника відповідає робочій програмі навчальної дисципліни «Міжнародні соціальні інституції та програми». Обсяг навчального посібника й окремих його розділів відповідає кількості годин, відведених навчальним планом для вивчення цієї навчальної дисципліни.

Для реалізації компетентнісного підходу в навчальному посібнику запропоновано десять тем, які містять методологію навчальної дисципліни, її інструментарій, методичні підходи, ознайомлення з якими дозволить студентам грамотно вирішувати практичні завдання, що підкреслює його практичну цінність.

Розділ 1

Сутність, види й механізм функціонування міжнародних соціальних інституцій

1. Зародження та становлення права міжнародних організацій

Мета полягає в розширенні й поглибленні знань зародження та становлення міжнародних організацій, їхнього історичний розвиток і сучасний стан.

Професійні компетентності: здатність до визначення й розрізнення юридичної природи міжнародної організації, принципів відбору персоналу цієї організації; здатність до розрізнення типів та видів міжнародних організацій за встановленими критеріями.

Ключові слова: право; міжнародне право; права людини; генезис; міжнародні організації.

Основні питання:

- 1.1. Історія виникнення та етапи розвитку міжнародних організацій.
- 1.2. Поняття права міжнародних організацій.
- 1.3. Поняття, предмет регулювання та юридична природа «внутрішнього» права міжнародних організацій.
- 1.4. Принципи підбору персоналу міжнародних інституцій.

Рекомендована література: [1; 4; 17 – 19; 25 – 27; 48; 49; 53].

1.1. Історія виникнення та етапи розвитку міжнародних організацій

Міжнародні організації виникли в давнину та вдосконалювалися з розвитком суспільства.

Хоча в сучасному розумінні міжнародні організації як правовий феномен виникли наприкінці XIX – початку XX ст., коли потреби світового розвитку обумовили необхідність у створенні постійно діючих колективних міждержавних органів, в історії людської цивілізації вже було накопичено певний досвід створення міжнародних об'єднань.

У Стародавній Греції у VI ст. до н. е. виникли перші постійні міжнародні об'єднання у вигляді спілок міст і громад (наприклад, Лакедимінська та Делоська Симмахія), або релігійно-політичних спілок племен і міст (наприклад, Дельфійсько-Фермопільська амфіктіонія). Подібні об'єднання стали прообразами майбутніх міжнародних організацій. Багато вчених справедливо підкреслювали, що на тому етапі ці союзи зближували грецькі держави та пом'якшували їхню замкнутість.

Наступним етапом розвитку міжнародних організацій стало створення міжнародних економічних пріоритетів і митних об'єднань. Одним із перших таких спілок був Ганзейський торговельний союз, який вивів зі стану середньовічного варварства всю Північну Німеччину. Цей союз було остаточно оформлено в XVI ст. На чолі цього об'єднання був Любек.

Ганзейські купці торгували переважно хлібом, а також хутром, шкірою, льоном, воском, медом, сукнами, винами, залізними виробами. Кожний купець був абсолютно самостійним і незалежним у своїх торговельних операціях, але перебував під захистом організації. Тривалий строк існування Ганзи свідчить про ефективність її діяльності.

На початку XIX ст. було створено Німецький митний союз. Усі держави, які увійшли до цього союзу, мали підкорятися однаковим законам щодо ввезення, вивезення та транзиту товару. Усі мита визнавали загальними та розподіляли між членами спілки за кількістю народонаселення.

Необхідність у міжнародному спілкуванні на більш широкій і постійній основі привела до перетворення двосторонніх переговорів на багатосторонні конференції, які, своєю чергою, унаслідок політичних і економічних чинників середини XIX ст., трансформувалися в міжнародні міжурядові організації.

Фахівці, які вивчають історію міжнародних організацій, вважають, що першою міжурядовою організацією у її класичному розумінні була Центральна комісія із судноплавства на Рейні, утворена 1831 р.

Уже у другій половині XIX ст. було створено міжнародні спілки для вимірювання землі (1864 р.), Всесвітня телеграфна спілка (1865 р.), Всесвітня поштова спілка (1874 р.), Міжнародне бюро мір та ваг (1875 р.), Міжнародна спілка для захисту міжнародної й художньої власності та ін.

У цей час співробітництво країн стає більш широким, торкаючись усе більших сфер життя. Усі організації цього періоду мали постійні органи фіксованих членів і штаб-квартири. Компетенцію їх обмежували обговоренням спеціалізованих проблем.

Наступним важливим етапом у розвитку міжнародних організацій є період після Першої світової війни, коли держави розпочали створення міжнародної організації з підтримання миру та міжнародної безпеки. Так, 1919 р. було створено Лігу Націй. Основними органами Ліги Націй були Збори всіх представників членів Ліги, Рада та Постійний секретаріат.

Головним її завданням було підтримання миру і запобігання новим війнам. Ліга Націй мала вживати всіх заходів для збереження миру. Якщо якийсь член ліги вдавався до війни, усупереч узятим на себе зобов'язанням, то основні члени ліги зобов'язувалися негайно розірвати з ним усілякі торговельні та фінансові відносини, а Рада мала запропонувати різним зацікавленим урядам виставити той чи той контингент військ.

У Статуті Ліги Націй було передбачено різноманітні ефективні заходи щодо підтримання миру. У ньому визнавали необхідним обмеження національних озброєнь до мінімуму, необхідного для забезпечення національної безпеки. Раді ліги надавали право вибрати плани обмеження озброєнь кожної держави та внести їх на розгляд зацікавлених урядів.

Але, на думку фахівців, Ліга Націй не змогла впоратися зі своїм основним завданням: збереженням миру та мирним урегулюванням міжнародних конфліктів. Ті розбіжності, які виникли між членами ліги, спричинили не виконання взятих зобов'язань. Вона не змогла запобігти Другій світовій війні, а також нападку Японії на Китай, Італії – на Ефіопію, Німеччині – на Австрію та Чехословаччину, Італії – на Іспанію тощо. І 18 квітня 1946 року Лігу Націй було ліквідовано, тому що вона не виконала своїх функцій і на цьому історичному етапі припинила своє існування.

Простежмо основні віхи на шляху створення міжнародних організацій.

Отже, заснування міжнародних організацій і його розвиток відбувалися поетапно. Поступово держави усвідомлювали необхідність у міжнародному співробітництві в різних сферах життя, що приводило до обміну винаходами в галузі науки, військової техніки, мистецтва.

Міжнародні організації минулого стали прообразами сучасних міжнародних організацій, яких зараз велика кількість і які відіграють велику роль у сучасних міжнародних відносинах.

1. Становлення системи міжнародних організацій (середина XIX ст. – середина 40-х рр. XX ст.). Важливим спонукальним чинником утворення міжнародних організацій була промислова революція, яка завершилася в більшості європейських країн, США та Японії до 70-х рр.

XIX ст. Європа та Північна Америка вкрилися густою мережею залізниць, парове судноплавство з'єднало континенти регулярними рейсами, виникло телеграфне сполучення. Світ став «тісним», поштові зв'язки між людьми різних країн і регіонів ставали дедалі поширеним явищем. Але наявність у кожній країні своїх норм, тарифів, методів управління, зрештою, звичаїв у сфері транспорту та зв'язку гальмувало процес створення світової системи сполучення. Виникла потреба в міжнародних організаціях, які б упорядкували національні норми у єдину функціональну систему. І такі організації виникли.

1865 р. було створено Світовий телеграфний союз, а 1875 р. – Світовий поштовий союз. Ці дві організації, що функціонують і досі, до певної міри стали взірцем для створення пізніше вузькогалузевих організацій глобального характеру, зокрема, у морському й авіаційному транспорті.

Процес упорядкування розпочався й у сфері міжнародних валютних відносин. 1867 р. відбулася Паризька конференція, яка визначила основні правила валютної системи, основаної на золотомонетному стандарті. До них належать: установлення золотого вмісту валют; забезпечення конвертованості валюти в золото; вільний продаж золота на міжнародних ринках; забезпечення стабільності валюти органами валютного контролю країни; формування вільно змінних валют у межах «золотих точок» та ін. У результаті роботи Паризької конференції не було створено постійних міжнародних органів, але вона забезпечила умови, завдяки котрим система золотомонетного стандарту діяла досить ефективно аж до Першої світової війни.

Після війни система золотомонетного стандарту розладилася. Розмежування держав воєнними діями сильно утруднило міжнародні валютні потоки. Післявоєнну економіку було зруйновано, і це спричинило ослаблення національних валют. Необхідно було встановити нові правила в міжнародних валютних відносинах, котрі відповідали б новому етапові розвитку світової валютної системи.

Це завдання мала вирішити Генуезька міжнародна економічна конференція (1922 р.), яка проголосила встановлення золотодевізного стандарту. Іноземну валюту провідних країн стали використовувати в міжнародних розрахунках нарівні із золотом. Як резервну валюту найчастіше використовували долар США та фунт стерлінгів. Золоті паритети було збережено, відтворено режим вільного коливання валютних курсів.

Валютне регулювання здійснювали активною валютною політикою урядів, рішенням міжнародних конференцій і нарад. Генуезька валютна система виявила відносну ефективність до 1929 р., але світова економічна криза (1929 – 1933 рр.), що супроводжувалась і валютною кризою, насправді спростувала її.

На тлі валютно-кредитних криз, що частішали, дедалі більше відчувалася відсутність наднаціональних постійно діючих організацій, які б координували політику національних банків і фінансових інститутів різних країн. Такою організацією став Банк міжнародних розрахунків (БМР), утворений 1930 р. в м. Базелі (Швейцарія) на основі міжнародної угоди шести держав (Бельгія, Велика Британія, Німеччина, Італія, Франція, Японія), до яких згодом приєдналися ще декілька країн. За головну функцію БМР ставив сприяння співробітництву між центральними банками країн, полегшення умов міжнародних фінансових операцій, міжнародне регулювання валютно-кредитних і фінансових відносин. Хоча БМР до кінця Другої світової війни не зміг повністю досягнути поставленої мети, усе ж таки він був першим закладом такого типу у валютно-кредитній сфері.

Процес інтернаціоналізації економічної діяльності, що поступово набирала сили, обумовила появу міжнародних регуляторів у сфері промисловості та торгівлі. 1883 р. було ухвалено Паризьку конвенцію з охорони промислової власності. 1919 р. створено Міжнародну торговельну палату (МТП) – неурядову організацію, яка об'єднала приватних підприємців, компанії різних країн світу. МТП ставить за мету сприяння розвитку підприємництва шляхом заохочення торгівлі, інвестицій, вільного руху капіталів, тобто її діяльність виходить за суто торговельні межі.

У тому самому 1919 р. було засновано Міжнародну організацію праці (МОП), яка мала статус міжнародної комісії для розроблення конвенцій і рекомендацій із питань трудового законодавства та поліпшення умов праці.

На першому етапі розвитку системи міжнародних організацій виникли утворення, і мали переважно монофункціональний, вузькоспеціалізований характер. Регіональних організацій практично не було, якщо не враховувати нетривалі військово-політичні союзи (Антанта, наприклад). Щодо глобальних організацій загального, багатофункціонального типу, то спробою такого утворення була Ліга Націй, яка виникла 1920 р. (офіційно заснована 1919 р.) як політична реакція на наслідки Першої світової

війни. Її метою був розвиток співробітництва між народами й гарантія миру та безпеки. Але інтереси європейських держав в цей час були настільки протилежними, що співробітництво налагодити не вдалося. Після виходу з ліги двох найсильніших у Європі держав – Німеччини (1934 р.) і СРСР (1939 р.) – стало ясно, що організація є неспроможною досягти поставлених цілей. Лігу Націй було офіційно розпущено 1946 р., але фактично вона припинила функціонування вже напередодні Другої світової війни.

2. Формування системи Об'єднаних Націй (середина 40 – 50-х рр. ХХ ст.). Другий етап формування системи міжнародних організацій був недовгим, але насиченим важливими подіями. Найголовніша з них – поява Організації Об'єднаних Націй (ООН) – унікального міжнародного утворення, яке становить світовий форум народів, є органом, що регулює практично всі сфери міжнародної діяльності. ООН не просто організація; це складна, розгалужена, багатофункціональна система, що об'єднує десятки організацій різного рівня, комісій, комітетів, інститутів тощо. Із появою ООН у народів світу з'явилася надія на припинення протистояння між державами, на справедливе урегулювання міжнародних проблем. Хоча ці надії виправдалися далеко повною мірою, досягнення ООН у справі зміцнення довіри й порозуміння між народами є беззаперечними.

ООН було створено 1945 р. як вияв рішучості лідерів антигітлерівської коаліції держав назавжди покінути з фашизмом і світовими війнами. Ураховуючи сумний досвід Ліги Націй, засновники нової організації вважали за доцільне побудувати її на принципово нових засадах, передбачаючи відповідальність найсильніших держав за мир і безпеку в усьому світі. Ідею солідарності народів світу було виявлено в самій назві організації – Об'єднані Нації. Вважають, що цей вислів (United Nations) сформулював президент США Ф. Рузвельт.

Важливою подією було створення 1948 р. Генеральної угоди з тарифів і торгівлі (ГАТТ) – організації, яка справила вплив на міжнародні відносини, що не можна оцінити однозначно. Панування в цій організації розвинутих країн, насамперед Великої сімки, стало підставою для звинувачення її з боку соціалістичних країн і деяких країн, що розвиваються, у дискримінаційній політиці. Незважаючи на це, ГАТТ, яка трансформувалася у Світову організацію торгівлі (СОТ), і сьогодні є найвпливовішою й найавторитетнішою організацією у сфері світової торгівлі.

На кінець 40 – початок 50-х рр. припадає становлення системи регіональних організацій. Спочатку вони мали переважно характер політичних союзів (Ліга арабських держав, Організація американських держав, Рада Європи), воєнно-політичних (Західноєвропейський союз) та воєнних (НАТО, згодом Варшавський договір). Та поступово дедалі більше утворюється організацій, у яких економічна функція стає домінуючою. Це Організація європейського економічного співробітництва (1948 р.), що стала попередницею ОЕСР; Рада економічної допомоги (РЕВ, 1949 р.); «План Коломбо» (1951 р.); Європейське об'єднання з вугілля та сталі (1951 р.). Але все ж таки найвищого піднесення процес регіональної інтеграції набуває на наступному етапі.

3. Активізація процесу утворення й поширення міжнародних регіональних організацій (кінець 50 – кінець 80-х рр.). Початком цього етапу можна вважати його найважливішу подію – формування Європейського економічного співробітництва (ЄЕС), яке згодом перетворилося на економічний союз. 1957 р. в Римі було підписано угоду про створення на основі трьох об'єднань – Європейського об'єднання вугілля та сталі, Європейського співтовариства з атомної енергії (Євратом) і Європейського економічного співробітництва – організації, яка дістала офіційну назву «Європейське економічне співтовариство» й неофіційну – «Спільний ринок». ЄЕС розпочало функціонувати з 1958 р. Його засновниками були шість західноєвропейських держав – Франція, ФРН, Італія, Бельгія, Нідерланди та Люксембург. Уже досить швидко співтовариство продемонструвало свою ефективність. Темпи зростання зовнішньої торгівлі між членами організації значно випереджали світовий показник; зміцнювалися кооперативні виробничі зв'язки; поширився інвестиційний процес усередині ЄЕС.

ЄЕС дедалі більше набувало рис політичного союзу, виходить за межі суто економічної організації. 1979 р. починає діяти Європейський Парламент. 1987 р. набув чинності Єдиний європейський акт, який, насправді, констатував завершення розвитку стадії спільного ринку й накреслив шляхи до досягнення вищого рівня – економічного та політичного союзу. Отже, економічна інтеграція й політичне співробітництво було поєднано у єдиний процес.

4. Відновлення єдиної системи міжнародних економічних відносин (із 90-х рр. ХХ ст.). Об'єктивний хід розвитку міжнародної економіки,

поглиблення глобалізації міжнародних відносин дедалі більше виявляли неприродність розколу світового господарства на дві системи – ринкову й неринкову, соціалістичну.

Знаменною віхою у процесі зближення двох систем став Заключний акт Наради з безпеки та співробітництва у Європі, який було підписано в Гельсінкі ще 1975 р. У ньому передбачали заходи щодо зміцнення довіри між країнами. 1990 р. учасники наради ухвалили Паризьку хартію для нової Європи, декларуючи кінець ери конфронтації й початок ери демократії, миру та єдності. 1995 р. нарада дістала нову назву – Організація з безпеки та співробітництва у Європі (ОБСЄ). Сьогодні в ОБСЄ беруть участь майже всі європейські держави, азійські країни СНД, а також США та Канада.

Виникненню міжнародних організацій передував досить тривалий процес розвитку міжнародного спілкування, у ході якого формувалися об'єктивні суспільні потреби у створенні спеціальних міжнародних органів, які б регулювали дедалі більш складні багатосторонні відносини між державами в різних сферах діяльності. Умовно виокремлюють п'ять основних етапів виникнення та розвитку міжнародних організацій (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Основні етапи виникнення та розвитку міжнародних організацій

Етапи	Характеристика
1	2
Епоха рабовласницьких держав	створення в IV – VI ст. до н. е. у Стародавній Греції союзів (коаліцій) держав, які мали спільні військово-політичні цілі (симмахій) і релігійно-політичних союзів племен та міст зі спільним святилищем, скарбницею, правилами ведення війн (амфіктіоній)
Період феодалної роздробленості	створення військових (під час виникнення загрози з боку сильнішого спільного ворога) та торговельних союзів (союз міст Любек, Штральзунд, Росток, Вісмар, Гамбург та ін. – Ганза, що існував із XIV до XVII ст.)

1	2
Епоха великих географічних відкриттів, промислових революцій та формування світового ринку	створення цілої низки галузевих і функціональних організацій, яким були притаманні риси сучасних міжнародних установ: наявність погоджених цілей, постійного органу, порядку роботи та ін. – це Дунайська комісія (1856 р.), Всесвітній поштовий союз (1874 р.), Міжнародний телеграфний союз (1875 р.), Міжнародний союз з охорони промислової власності (1883 р.) та ін.
Період між Першою та Другою світовими війнами	створення першої у світі міжнародної організації універсального типу з широкою (неспеціалізованою) компетенцією – Ліги Націй 1919 р., а також ряду функціональних та галузевих організацій, загальна кількість яких збільшилася втричі
Сучасний етап розвитку міжнародних організацій	починається з 1945 р., характеризується розширенням компетенції й ускладненням структури міжнародних організацій. Властиві такі риси: підвищення впливу міжнародних організацій на міжнародне життя, зокрема економічне; посилення ролі недержавних організацій у розв'язанні світових проблем; поява й успішне функціонування універсальної організації глобального типу – ООН; створення інших функціональних організацій глобального типу; розширення сфери діяльності міжнародних організацій

У зв'язку з поглибленням зв'язків між державами в політичній, економічній, соціальній, науково-технічній та інших сферах, зростає необхідність у створенні нових міжнародних організацій і вдосконаленні діяльності наявних. Цю необхідність також зумовлено складністю й характером глобальних і регіональних проблем, що стоять перед людством, розв'язання яких потребує колективних зусиль членів міжнародного співтовариства.

Сучасні міжнародні відносини характеризуються постійним розширенням сфер взаємодії держав, тому всі нові відносини стають предметом міжнародно-правового регулювання. Однією з таких порівняно нових організаційно-правових форм міждержавного співробітництва є міжнародні організації.

Міжнародні організації є основною інституціональною формою співробітництва держав, вони будуть основним організатором міждержавного спілкування.

1.2. Поняття права міжнародних організацій

Міжнародна організація – це об'єднання держав, створене на основі міжнародного договору для виконання певних цілей, що має систему постійно діючих органів, які володіють міжнародною правосуб'єктною, і засноване, відповідно до міжнародного права.

Будь-яка міжнародна організація характеризується низкою ознак:

По-перше, міжнародну організацію вирізняє членство трьох і більше держав. За наявності меншої кількості держав виникає їхня спілка, але не міжнародна організація, що створюють, із метою колективного вирішення певних завдань.

По-друге, міжнародну організацію створюють, відповідно до міжнародного права й на основі міжнародного договору. Будь-яку міжнародну організацію має бути засновано на правомірній основі, а це означає, що установчий документ має відповідати загальноновизнаним принципам і нормам міжнародного права.

По-третє, неодмінною умовою міжнародної організації є повага до суверенітету держав-членів організації, невтручання у внутрішні справи. Ця ознака є основною функціональною ознакою міжнародної організації, оскільки у процесі її діяльності всі держави, що є членами організації, мають однакові права й обов'язки як суб'єкти міжнародного права, незалежно від розміру своєї території, кількості населення, рівня економічного розвитку та інших ознак, що характеризують державу.

По-четверте, це наявність відповідної організаційної структури. Ця ознака, що характеризує інституційну будову міжнародної організації, є однією з найважливіших. Вона підтверджує постійний характер організації і тим самим вирізняє її від численних інших форм міжнародного співробітництва.

По-п'яте, міжнародні організації створюють для координації зусиль держав у тій чи тій галузі, наприклад у політичній, військовій, економічній тощо. Отже, міжнародні організації разом з іншими формами міжнародного спілкування (багатосторонніми консультаціями, конференціями, нарадами, семінарами) є органами співробітництва зі специфічних проблем міжнародних відносин.

Право міжнародної організації – органічно взаємопов'язаний комплекс правових принципів і норм, які забезпечують функціонування та діяльність організації.

Джерелами права міжнародної організації є: статuti або угоди про їхнє створення; домовленості щодо регламенту, правил процедури; окремі акти, які встановлюють статус персоналу; домовленості з урядами країн перебування; угоди з іншими міжнародними організаціями.

Правові норми, пов'язані з діяльністю міжнародних організацій, умовно розподіляють на такі групи:

1. «Внутрішнє право» («власне право») – норми, які регламентують діяльність самих міжнародних організацій (рис. 1.1):

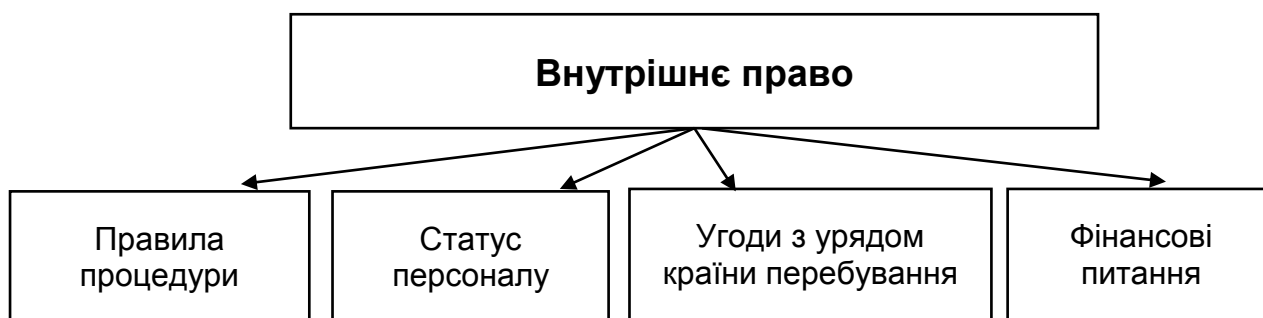

Рис. 1.1. Коло питань, що регулюють внутрішнім правом міжнародної організації

правила процедури (умови та порядок вступу та виходу з організації; організаційна структура; функції, права й обов'язки органів різного рівня; порядок, методи та технічні прийоми ухвалення рішень; документообіг та ін.);

статус персоналу (правовий стан персоналу; трудові відносини; умови життя; гарантії, привілеї й імунітети);

угоди з урядом країни перебування (умови акредитації та статусу персоналу);

фінансові питання (джерела формування бюджету; методологія розрахунку розмірів внесків членів організації; напрями використання бюджету; порядок ухвалення рішень із фінансових питань тощо).

У **внутрішньому праві** розрізняють:

конституційне право, яке охоплює питання щодо його джерел (статuti й договори, за якими засновано міжнародні організації та які мають певний юридичний характер, що дозволяє порівнювати їх із конституціями), якості членів організації та її органів;

адміністративне право, що містить сукупність технічних норм, які стосуються персоналу (правовий стан персоналу, трудові відносини та врегулювання спорів, умови наймання і життя тощо);

фінансове (бюджетне) право, яке регулює питання формування та витрат коштів організації (власний бюджет, спеціальні фонди, членські внески держав-членів, плата за послуги тощо).

2. «Зовнішнє право» – норми, які фіксують місце міжнародної організації в загальній системі міжнародних відносин (рис. 1.2).

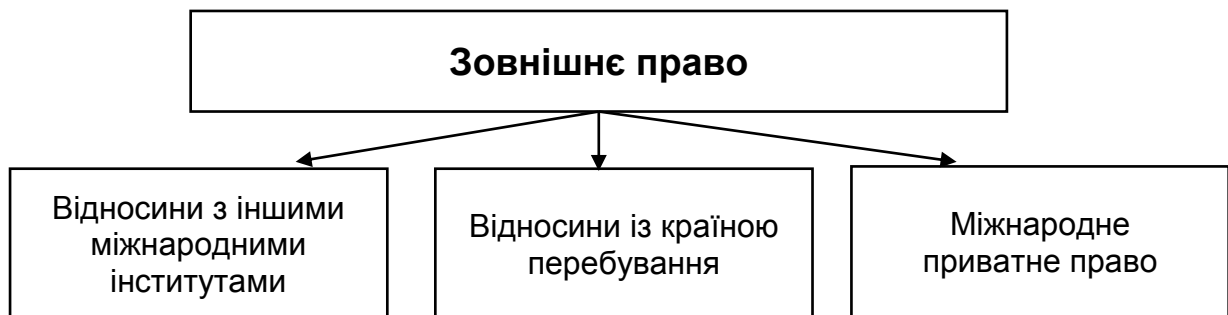

Рис. 1.2. Коло питань, що регулюють зовнішнім правом міжнародної організації

Відносини з іншими міжнародними інститутами стосуються найрізноманітніших організаційних, фінансових, політичних, правових питань, передбачених статутами міжнародних організацій і пізнішими угодами та домовленостями.

Відносини із країною перебування (щодо зовнішнього права) стосуються режиму перебування, діяльності штаб-квартири, привілеїв та імунітетів організації загалом.

І нарешті, питання *міжнародного приватного права*: придбання нерухомості (зокрема землі) та рухомого майна, отримання власності й матеріальних цінностей від інших міжнародних організацій; укладання контрактів на здійснення робіт, оренду транспортних засобів тощо; відкриття та використання рахунків у банках, отримання позичок; участь у судових справах, інші аспекти.

3. Норми, які забезпечують участь деяких організацій у процесі міжнародної нормотворчості (це стосується, передусім, недержавних організацій та ООН).

1.3. Поняття, предмет регулювання та юридична природа внутрішнього права міжнародних організацій

У системі міжнародно-правових норм, які визначають правовий статус міжнародних організацій разом з установчими актами та нормами, що встановлюють у межах міжнародних організацій, особливе місце посідають правові норми, створювані самими організаціями. Такі правові норми прийнято називати внутрішнім правом міжнародних організацій. Особливість норм внутрішнього права полягає в тому, що їх затверджують міжнародні організації в межах своїх повноважень без подальшого затвердження державами – членами відповідних міжнародних організацій.

Внутрішнє право міжнародних організацій – сукупність правових норм, що регулюють структуру і порядок роботи органів міжнародних організацій, взаємовідносини між їхніми органами й підрозділами, а також порядок призначення та службовий статус їхніх посадових і службових осіб.

Норми внутрішнього права міжнародних організацій містяться у їхніх установчих актах, рішеннях органів організацій і контрактах, укладених організаціями зі своїми службовцями.

Учені західноєвропейських держав, які активно займаються проблемами правотворчості міжнародних організацій, виділяють внутрішнє право міжнародних організацій як автономне від норм внутрішньодержавного та міжнародного права. Разом із тим за станом на сьогодні відсутня загальна концепція внутрішнього права міжнародних організацій, яка охоплювала б усі їхні види та торкалася б усіх боків досліджуваної проблеми.

Договірну основу міжнародної організації й *першу групу* джерел права міжнародних організацій становлять **установчі акти**. Вони утворюють найважливішу групу джерел права міжнародних організацій. Разом із тим у практиці міжнародного права були випадки, коли міжнародні організації створювали не на основі міжнародного договору, а на резолюції органу міжнародної організації. Мова в цьому разі найперше йде про організації системи ООН.

Установчі акти є результатом переговорів між зацікавленими державами, які проводять у формі міжурядових конференцій або під час

приймання в міжнародну організацію нових членів і з погляду процедури укладання та введення в дію є міжнародні договори. У доктрині міжнародного права зазначено, що під час оцінювання установчі акти міжнародних організацій розглядають як конституції.

Установчі акти міжнародних організацій за всієї своєї схожості з конституційними актами держав все-таки є міжнародними правовими актами прямої дії в тому сенсі, що їхні положення діють, незалежно від укладання національних актів імплементації. Такий стан визнають навіть у тих державах, у яких, відповідно до принципу верховенства парламенту, не визнають пряме застосування міжнародних правових актів за відсутності актів імплементації. Ідеться про держави, правові системи яких засновано на традиціях загального права.

*Другу групу джерел права міжнародних організацій утворюють **акти, які укладають цими організаціями***. У доктрині міжнародного права цю групу джерел визначають терміном «внутрішнє право міжнародних організацій». Його введено у практику ООН у процесі роботи над проектом конвенції про право міжнародних договорів.

У п. 34 ст. 1 Конвенції про представництво держав у їхніх відносинах із міжнародними організаціями універсального характеру 1985 р. було закріплено термін **правила організації**, що означає, зокрема, установчі акти, відповідні рішення та резолюції, а також усталену практику організації. Ст. 3 цієї Конвенції закріплює норму, відповідно до якої «положення Конвенції не можуть завдавати шкоди будь-яким відповідним правилам організації або будь-яким відповідним положенням правил процедури конференції».

«Правила організації» насправді розглядають як *lex specialis* (спеціальний закон), що діє між державами-членами організації, мета якого полягає в захисті внутрішнього права міжнародної організації. Цей термін означає найперше внутрішнє право міжнародних організацій, яке у звичайному розумінні застосовують у науці міжнародного права для підтвердження того, що міжнародні організації є похідними суб'єктами міжнародного права, повноваження, права та обов'язки яких ґрунтуються на положеннях установчих актів. Водночас треба мати на увазі, що міжнародні організації не тільки укладають міжнародні договори, а й *акти, що регулюють структуру і порядок роботи своїх органів, взаємовідносини*

між органами й підрозділами організації, а також порядок призначення та службовий статус їхніх посадових і службових осіб.

Діяльність будь-якої міжнародної організації є неможливою без внутрішнього регулювання. Кожна міжнародна організація, насправді, формує свою власну систему права, норми якого закріплюють в актах, укладених цією організацією. Коло питань, які може вирішувати міжнародна організація, визначено її компетенцією, яка передбачає внутрішні та зовнішні повноваження.

До *внутрішніх повноважень* можна зарахувати питання виконання завдань, пов'язаних із членством в організації, її організаційною структурою, тобто органами організації та правилами формування їхнього складу, функцій, порядку голосування й рішення процедурних питань.

До *зовнішніх повноважень* належать питання про характер рішень, ухвалених організацією з питань, що належать до її внутрішніх повноважень, і питання про юридичну силу таких рішень.

Акти, укладені в межах *внутрішніх і зовнішніх повноважень*, не мають суперечити установчому акту та закріпленим у ньому принципам.

До *першої групи належать акти, які мають обов'язкову силу для членів організації, що регулюють діяльність органів міжнародних організацій*. Вони не належать до основних джерел міжнародного права, але відіграють дедалі більш помітну роль у міжнародних відносинах, інституціоналізація яких посилюється, а кількість міжнародних міжурядових організацій збільшується.

Прикладом такого акта можуть слугувати **Тимчасові правила процедури РБ ООН**, затверджені на його першому засіданні 1946 р. зі змінами та доповненнями, унесеними пізніше. Вони регламентують порядок скликання засідань РБ ООН, їхню періодичність, вибір місця проведення засідання. Головування у РБ ООН здійснюють члени РБ ООН по черзі в англійському алфавітному порядку їхніх назв. Кожен голова займає цей пост протягом одного календарного місяця. Він головує на засіданнях РБ ООН і за повноваженнями цієї Ради представляє його як орган ООН. Кожен раз, коли голова РБ ООН вважає, що в інтересах належного виконання своїх обов'язків йому не слід головувати в Раді під час розгляду будь-якого конкретного питання, із яким безпосередньо пов'язано представлено ним члена Ради, він повідомляє Раді про своє рішення. У цьому разі належні голові обов'язки переходять під час розгляду цього

питання до представника наступного члена Ради, відповідно до англійського алфавітного порядку; водночас мають на увазі, що положення цього правила застосовують до представників у РБ ООН.

Генеральний секретар ООН бере участь у всіх засіданнях РБ ООН у цій якості. Він має право уповноважити свого заступника брати участь у засіданнях РБ ООН замість нього. Генеральний секретар ООН є відповідальним за підготовку документів, необхідних раді, і, за винятком термінових обставин, розсилає їх не менш ніж за 48 год до засідання, на якому їх мають розглядати.

Ще одним прикладом, який ілюструє характер актів внутрішнього права ММПО, є **Правила процедури Комітету міністрів Ради Європи**, що є органом Ради Європи, відповідальним за ухвалення рішень. До нього входять міністри закордонних справ усіх держав-членів Ради Європи або їхні представники у Страсбурзі. Рішення Комітету міністрів лягають в основу європейських конвенцій, угод і рекомендацій на адресу країн-членів.

Комітет міністрів виконує *три основні функції*:

є урядовим органом, де на рівноправній основі обговорюють національні підходи до розв'язання проблем європейського суспільства;

слугує колективним форумом, у межах якого в ході спільного обговорення формують загальні підходи до розв'язання європейських проблем;

разом із ПАРЄ стоїть на сторожі фундаментальних цінностей Ради Європи.

Комітет міністрів за рекомендацією Консультативної асамблеї або за власною ініціативою вживає заходів, спрямованих на досягнення мети Ради Європи, включно з питаннями про укладення конвенцій або угод і здійснення урядами спільної політики щодо конкретних питань. Висновки комітету Генеральний секретар повідомляє членам Ради Європи. Він також має повноваження давати *рекомендації державам-членам* із тих питань, щодо яких він зайняв єдину позицію.

Згідно зі ст. 20 Статуту Ради Європи для ухвалення рекомендації необхідно:

одностайне голосування всіх представників, що беруть участь у голосуванні;

більшість голосів представників, які мають право засідати в Комітеті міністрів.

Другу групу становлять *акти міжнародних організацій із питань, що належать до їхньої компетенції*. Наприклад, резолюції ГА і РБ ООН. Водночас слід зазначити такі головні відмінності резолюцій ГА і РБ ООН: *перші* становлять рішення держав-членів ООН, ухвалені на сесійних засіданнях ГА ООН, і мають рекомендаційний характер; *другі* є правовим актом СБ ООН і можуть стосуватися поточної діяльності ООН (наприклад, виборів членів Міжнародного суду ООН), але частіше їх ухвалюють у межах роботи РБ ООН щодо забезпечення мирного розв'язання міжнародних суперечок, усунення загроз міжнародному миру та безпеці. Відповідно до ст. 25 Статуту ООН, члени ООН погоджуються підкорятися рішенням РБ ООН і виконувати їх.

Резолюції ГА ООН не мають обов'язкової юридичної сили, за деякими рідкісними винятками. У переважній більшості випадків такі резолюції породжують морально-політичні зобов'язання, які можуть впливати на розвиток національного права держав – членів міжнародної міжурядової організації.

Особливу групу утворюють *акти внутрішнього права, укладені за участю кількох міжнародних організацій, зокрема міжнародних організацій та організацій, що мають особливий статус і міжнародну правосуб'єктність*.

Як приклад подібного документа можна навести Севільському угоду про організацію міжнародної діяльності складових частин Міжнародного руху Червоного Хреста і Червоного Півмісяця 1997 р. Вона поклала початок глибокої зміни у відносинах між учасниками єдиного Міжнародного руху Червоного Хреста і Червоного Півмісяця (далі – Рух) – установлення духу співробітництва, за якого кожен учасник Руху бачить в інших своїх партнерів, високо цінуючи їхній внесок у загальну гуманітарну діяльність, здійснювану у всесвітньому масштабі. Це Угода про співробітництво, а не просто про поділ праці, і вона може бути застосованою до всіх видів міжнародної діяльності, які складові частини Руху покликані здійснювати в дусі тісного співробітництва, відповідно до Статуту Руху. Вона чітко визначає основні напрями діяльності під час виконання завдань учасниками Руху у їхніх конкретних сферах компетенції, щоб якомога ефективніше використовувати їхню здатність до взаємодоповнення. Вона забезпечує безперервний характер діяльності в разі змін ситуації та має на меті зміцнювати у складових частинах Руху почуття належності

до однієї організації, взаємної довіри й усвідомлення спільної відповідальності.

Оцінюючи значення внутрішнього права міжнародної організації, не можна обійти увагою **роль внутрішнього права міжнародних неурядових організацій**. Подібні норми називають організаційними (місцевими) або корпоративними. Їх самостійно встановлюють міжнародні неурядові організації в межах своїх повноважень, і вони набувають чинності без затвердження з боку держав або міжнародних організацій.

Внутрішнє право міжнародних організацій і внутрішнє право міжнародних неурядових організацій мають схожість і відмінності. Нормативною основою внутрішнього права таких організацій є установчий акт, і будь-який внутрішній акт, що укладають міжнародні організації й міжнародні неурядові організації, має відповідати установчому актові. Здебільшого установчі акти міжнародних неурядових організацій за своєю структурою й іншими параметрами практично збігаються з установчими актами міжнародних міжурядових організацій. Разом із тим, незважаючи на наявність установчого акта в міжнародній неурядовій організації, визначення її правового статусу здійснюють, відповідно до національного законодавства держави, але установчий акт водночас не втрачає свого значення як акт, який визначає правові межі статусу міжнародної неурядової організації.

Предмет актів внутрішнього права міжнародних неурядових організацій становлять питання членства в організації, її структури, взаємодії членів організації між собою і третіми особами, компетенції та інші питання аналогічної властивості. Акти внутрішнього права міжнародних неурядових організацій не мають суперечити не тільки установчому договору, але й законодавству тієї країни, у якій організацію засновано. Інакше це може призвести до визнання установчого договору організації недійсним.

Можна виділити *кілька груп актів міжнародних неурядових організацій*.

До *першої групи* можна зарахувати акти з питань прийняття у члени організації, визначення порядку формування органів організації та їхньої компетенції. Такі акти є обов'язковими для членів організації.

Другу – становлять акти з питань, що належать до компетенції міжнародної неурядової організації. Як приклад можна навести Міжнародну

федерацію товариств Червоного Хреста і Червоного Півмісяця, метою створення якої є діяльність щодо поліпшення становища найбільш знедолених і нужденних людей на планеті, і для досягнення такої мети ця організація має правочинність ухвалювати рішення рекомендаційного характеру.

На завершення слід зазначити, що внутрішнє право міжнародних організацій ґрунтується на їхніх установчих актах і не має суперечити міжнародним зобов'язанням держав-членів, узятим на себе в межах міжнародної організації, і зобов'язанням самої організації, заснованим на міжнародних договорах, учасницею яких вона є. У цьому сенсі внутрішнє право кожної міжнародної організації відрізняється одно від одного.

1.4. Принципи підбору персоналу міжнародних інституцій

У сучасних умовах роль міжнародних програм та інституцій постійно зростає з урахуванням того, що перед міжнародним співтовариством виникають усе нові й нові ризики та загрози, вирішення яких потребує значних зусиль із боку всіх світових держав. У цьому контексті не останнє місце посідає компетентність, професіоналізм і моральні якості людей, які працюють у міжнародних організаціях.

Одним із найбільш важливих питань, пов'язаних із міжнародною службою, є «політизація» персоналу. Ця проблема довгий час викликала занепокоєння прибічників традиційної концепції державної служби. Згідно із цією концепцією міжнародні службовці мають задовольняти все міжнародне співтовариство. Цю концепцію побудовано на *чотирьох основних принципах*.

Перший і найбільш важливий **принцип** полягає в тому, що співробітники міжнародних організацій та інституцій мають певною мірою відмовитися від своєї національної лояльності та враховувати під час виконання покладених на них обов'язків лише інтереси міжнародної організації, у якій вони працюють. Ухвалюючи свої рішення, міжнародні службовці не мають керуватися міркуваннями щодо того, яким чином їхні рішення вплинуть на національні інтереси держави, громадянами якої вони є.

Персонал міжнародної організації має бути повністю замінним з урахуванням знання іноземних мов, щоб питання щодо призначення на посаду француза, німця, китайця або британця було нездійсненним. Цього можливо досягти лише за умови, що весь персонал прагне задовольняти організацію або інституцію, а через неї всіх держав-членів та, що не менш важливо, народів держав-членів.

Ураховуючи цей принцип, міжнародні службовці, перебуваючи на службі в міжнародній організації, не можуть діставати будь-які інструкції від їхніх національних влад або намагатися ставити на перший план свої національні інтереси та національні влади в будь-якій формі.

На міжнародній державній службі мають перебувати особи різних національностей. Персонал міжнародної організації має сформувати свою власну самосвідомість і корпоративний дух задля того, щоб інтереси міжнародної організації ставити на належному ефективному рівні.

Другим принципом є неупередженість. Персонал міжнародних організацій та інституцій має бути виконавцем, а не політиком. Їхні функції полягають в тому, щоб сумлінно виконувати рішення, що були ухваленими політичними органами, та намагатися уникнути участі в обговоренні спірних політичних питань. Неупередженість полягає в об'єктивності, відсутності упередженості, стриманості, особливо коли виникають політичні або релігійні суперечності та конфлікти. Погляди та думки члена персоналу міжнародної організації залишаються недоторканими, однак міжнародний службовець не має тієї свободи, якою наділено приватних осіб: ставати на бік однієї зі сторін, брати участь у конфліктах або публічно виявляти свої упередження щодо питань, що мають спірний характер.

Дотримання принципу неупередженості постійно закріплює свій авторитет у процесі формування згуртованого персоналу, а його нехтування може завдати серйозну шкоду організації.

Міжнародні службовці мають бути аполітичними в тому розумінні, що мають добровільно виконувати рішення, ухвалені відповідними політичними органами міжнародної організації або інституції.

Третій принцип – це незалежність. Він означає незалежність від будь-якого національного владного інституту або групи держав. Для забезпечення незалежності будь-якого міжнародного інституту служба в ньому має бути кар'єрною зі значним рівнем гарантій зайнятості. Із міжнародними службовцями мають укладати такі трудові контракти, які передбачають можливість кар'єрного зростання та надають службовцеві

гарантії того, що, якщо він гідним чином буде виконувати покладені на нього посадові функції, його не буде звільнено за політичними мотивами. Саме кар'єрну міжнародну громадянську службу покликано сприяти формуванню корпоративного духу міжнародної організації й ідентичності та згуртованості персоналу.

Особі, яку було направлено на службу до міжнародної організації, буде дещо важко відмовитися від своєї національної політичної самосвідомості, відповідно, вона не зможе сформувати таке ставлення, як особа, яка усвідомлює свій імунітет від політичного тиску на неї.

Четвертий принцип стосується підбору персоналу. Прибічники традиційної концепції міжнародної державної служби наполягають на тому, що персонал мають приймати на роботу, згідно з їхніми досягненнями та особистими якостями. Широко визнаним є те, що географічний фактор мають урахувувати певною мірою під час формування персоналу міжнародної організації. Штат має складатися із громадян усіх держав-членів організації. Однак традиційна концепція передбачає, що географічний фактор має другорядне значення, порівняно з іншими.

Що стосується соціальної сфери міжнародних організацій та інституцій, то є такі вимоги до кандидатів:

1. **Організація «Лікарі без кордонів» (MSF)** є міжнародною гуманітарною асоціацією, яка надає медичну допомогу жертвам стихійних лих і техногенних катастроф, збройних конфліктів, незалежно від раси, релігійних чи політичних переконань.

В організації волонтери отримують невелику плату та працюють за короткостроковими контрактами – приблизно 6 – 9 міс. Є три види фахівців: *медичні працівники* – лікарі й молодший медичний персонал; *фахівці із санітарії та водопостачання*; *технічний та адміністративний персонал*. Робота в цій організації є важкою як морально, так і фізично, тому головна вимога (крім знання іноземних мов; медичної освіти та 2-річного досвіду роботи й навичок у роботі з комп'ютером) – це мотивація.

Наразі (станом на серпень – вересень 2022 року) організація потребує водіїв (м. Покровськ), керуючого аптекою (м. Львів, Дніпро), комірника фармацевтичного складу (м. Львів), лікаря швидкої допомоги (м. Покровськ, Костянтинівка), лікаря-анестезіолога (м. Покровськ, Костянтинівка), соціального працівника, психолога (м. Бородянка, Фастів).

2. **Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ)** приймає на роботу співробітників за строковими й тимчасовими контрактами. Є дві широкі категорії: фахівці та працівники загального обслуговування.

До категорії *фахівців* входять співробітники, що обіймають керівні посади або посади, що потребують значного рівня технічної підготовки; співробітники категорії фахівців, яких наймають на міжнародному рівні. Їм має бути властивою висока мобільність і готовність виконувати свої функції в будь-якій точці світу.

Працівників категорії загального обслуговування наймають безпосередньо за місцем розташування організації. Їхня основна функція полягає у взаємодії зі співробітниками категорії фахівців і наданні їм підтримання у їхній роботі шляхом забезпечення безперебійного виконання всіх адміністративних завдань. А національні працівники категорії фахівців є громадянами тієї країни, у якій розташовано їхнє місце служби; вони виконують спеціалізовані функції, що потребують знання місцевих умов, а також такої кваліфікації й досвіду, мати які можуть, насамперед, громадяни цієї країни.

Щоб стати співробітником ВООЗ, необхідно мати: вищу медичну освіту, а також кандидатський ступінь; бажано досвід діяльності на національному та міжнародному рівнях у конкретній галузі знань; гарні аналітичні здібності; вміння працювати в команді; комунікативні навички; розуміння політичних питань і великий інтерес у галузі суспільної охорони здоров'я. Також необхідно знання англійської мови та добре знання другої мови ООН (арабської, китайської, французької, іспанської).

3. **Товариство Червоного хреста України** ґрунтується на Женевських конвенціях від 12 серпня 1949 року, а також на трьох додаткових протоколах до них від 8 червня 1977 року (I, II) та 8 грудня 2005 року (III). Діяльність ТЧХУ регламентовано Законом України «Про Товариство Червоного Хреста України» 2014 р., Законом України «Про символіку Червоного Хреста, Червоного Півмісяця, Червоного Кристала в Україні» 2010 р., Указом Президента України «Про Товариство Червоного Хреста України» № 548/92 від 28.10.1992 р., а також Статутом Товариства Червоного Хреста України.

Товариство Червоного Хреста України є всеукраїнською гуманітарною громадською організацією, яка допомагає державі в наданні

гуманітарної допомоги під час збройних конфліктів та в мирний час. Товариство:

бере участь у наданні міжнародної допомоги в разі катастроф і надзвичайних ситуацій;

забезпечує медико-соціальну допомогу найменш соціально захищеним верствам населення;

навчає навичкам у наданні першої допомоги;

допомагає у відновленні втрачених, унаслідок збройних конфліктів, природних катастроф чи процесів міграції, родинних зв'язків;

надає психосоціальне підтримання тощо.

Стати членом цієї організації можна навіть без медичної освіти. Усім необхідним навичкам вас навчать уже там. Щоб стати волонтером, потрібно мати сильну мотивацію допомагати людям різних категорій населення; мати часткову зайнятість, щоб заробляти собі на життя, але й вільний час для волонтерства, і бути готовим працювати у своєму регіоні, адже такі працівники завжди краще знають, кому потрібна допомога.

Наразі організація потребує: провідного фахівця служби розшуку (м. Київ); фахівця з перевезення вантажів (м. Київ); міжрегіонального фахівця з розвитку організацій та волонтерства (м. Полтава, Одеса); головного фахівця відділу психосоціальної підтримки (м. Київ); асистента з роботи з автотранспортом загонів швидкого реагування (м. Київ) та багато інших.

4. Організація Об'єднаних Націй (ООН) виникла після Другої світової війни, щоб оперативно реагувати на міжнародні конфлікти різного рівня, а головне, бути в змозі їм запобігти. Сьогодні її членами є 193 держави. Головний офіс розміщено у Нью-Йорку, додаткові – у Відні, Женеві та Найробі.

Працювати в ООН бажають багато кандидатів. Перелік вимог викладено на сайті організації. Найчастіше туди входить знання англійської на розмовному рівні, профільна освіта і можливість надати рекомендаційні листи. Під час подавання заяви на оголошення про вакансії, зазвичай, кандидати мають подавати резюме і/або особисту анкету.

Набір працівників до лав ООН відбувається на конкурсній основі. Потрібний рівень освіти, досвід і мови вказують у технічному завданні або вакансії. Усе залежить від посади й рівня позиції, на яку подають заявку, а також від місця дислокації (країни перебування). Найчастіше потрібно

мати середню або вищу освіту в одній зі сфер, кілька років досвіду роботи та знання 2 – 3 мов (включно з місцевою). Припустімо, на позицію фахівця у відділ закупівель на рівень Р-3 (професійний рівень) до Секретаріату ООН у Найробі потрібно мати магістерський диплома у сфері бізнесу, адміністрування або комерції. Якщо немає магістерського диплома, іноді буває досить мати диплом бакалавра разом з успішним досвідом роботи. Але це на розсуд наймачів. Далі потрібно мати п'ять років досвіду у сфері закупівель або управління контрактами. Крім того, потрібно знати як англійську, так і французьку мови для роботи в Секретаріаті ООН. Навіть на вакансію стажера є дуже жорстким відбір. Хоча це неоплачувана позиція, але бажаючих завжди більше, ніж вільних місць.

Загалом сам відбір кандидатів складається із 3 – 4 етапів. Спочатку потрібно подати документи онлайн, заповнивши анкету Р-11. Вона є на сайті ООН і містить стандартні запитання щодо професійної біографії. Далі, якщо ви підходите за всіма критеріями (освіта, досвід, мови), вас запрошують на письмовий іспит (особисто або онлайн). Комісія із 3 – 5 осіб анонімно оцінює всі відповіді та вибирає тих, хто пройде до наступного етапу. Зазвичай це інтерв'ю, яке теж відбувається або особисто, або по інтернету, або телефоном. Тут усе залежить від посади, на яку ви претендуєте, й агентства ООН, яке влаштовує інтерв'ю. Зараз організація переходить на інтерв'ю, засновані на компетенціях. Тобто від вас будуть вимагати конкретні приклади того, як би ви впоралися з тим чи тим завданням, будуть ставити ситуаційні питання. Усе триває 45 хвилин, вам ставлять 10 запитань на 3 мовах скайпом. Далі запитують рекомендації. Іноді навіть потрібно пройти медичний огляд.

5. **ЮНІСЕФ** працює у 190 країнах і територіях для охоплення найвразливіших дітей та молоді, які найбільше потребують допомоги. Організація працює над тим, щоб зберегти їхні життя, захистити їхні права, уберегти їх від шкоди, дати їм дитинство, у якому вони будуть захищеними, здоровими та освіченими, надати їм однакові можливості реалізувати свій потенціал, щоб одного дня вони могли зробити світ кращим.

Дитячий фонд ООН (ЮНІСЕФ) відкрив своє Представництво у Києві 1997 р. За цей час фонд надав Уряду України допомогу на загальну суму 130 млн дол. США, що дозволило розробити й реалізувати низку програм у галузі охорони здоров'я, води й санітарії, освіти та захисту прав дітей. Основна мета програми ЮНІСЕФ для України на 2018 – 2022 рр. – сприяти прогресивній реалізації прав усіх дітей в Україні та скороченню

прогалин у доступі дітей до найнеобхідніших послуг, водночас зберігаючи баланс між гуманітарною діяльністю, діяльністю з розвитку та підтримуючи додавання пріоритетів, пов'язаних із розбудовою миру й подоланням наслідків конфлікту, до основних засад поточних ключових реформ у соціальній сфері та децентралізації.

Робочий день в офісі ЮНІСЕФ може означати багато: розмову з 14-річним підлітком або колишнім солдатом про те, що йому довелося пережити; пошук фінансування для забезпечення дітей життєво необхідним у надзвичайній ситуації або невпинні зусилля боротьби зі смертельним захворюванням. Наразі тут шукають фахівця зі здорового харчування, медпрацівника. Здебільшого організація потребує волонтерської допомоги.

6. Фонд народонаселення ООН є провідною агенцією ООН, яка зосереджує свою роботу у сфері гендерної рівності, репродуктивного здоров'я та розбудови потенціалу молоді. Спільно з партнерами Фонд народонаселення ООН працює у 150 країнах і територіях світу. Представництво в Україні працює з 1997 р.

Організація наразі шукає національного консультанта для вивчення ранніх шлюбів. Складність цієї вакансії в тому, що вимог до неї немає. Бажаючим потрібно надіслати своє резюме, де вказати досвід роботи в аналогічних проєктах і розмір очікуваної зарплати. До цього необхідно прикріпити матеріали, що демонструють досягнення, тобто конкретних критеріїв відбору немає, тому власні шанси оцінити складно.

7. Європейська комісія (українська філія) найчастіше шукає перекладачів-асистентів. Контракт пропонують переважно на 21 місяць. Зарплата – у середньому 2 тис. євро. Ідеальний кандидат має володіти навичками в послідовному й синхронному усному та письмовому перекладі з англійської на українську або російську. Крім того, асистент має оформляти всю необхідну документацію та кореспонденцію. А також допомагати в організації тренінгів, семінарів, прес-конференцій. Для людини, яка ідеально знає англійську та українську, це має бути нескладно.

8. Рада Європи. Остання пропозиція про співпрацю була для українських програмістів. Кандидат на місце веброзробника має: співпрацювати із клієнтами та іншими розробниками із субпідрядників компанії, які беруть участь у визначенні функціональних вимог; уміти переводити функціональні вимоги на основі бізнес-процесів у реальні проєкти розвитку

та забезпечувати вдосконалення якості продукції; відповідати бізнес-потребам, надаючи розробки, програмування тощо. Претендент мусить мати вищу профільну освіту, мінімум 5-річний стаж роботи та відмінно знати англійську або французьку мову на рівні володіння технічними термінами. Також у Раді Європи хочуть, щоб віковий ценз майбутнього співробітника обмежувався 65 роками.

У міжнародних організацій є дуже високі вимоги до своїх майбутніх співробітників. І якщо для Європи й Америки знання тієї саме англійської мови на розмовному рівні – це взагалі стандартна норма, то для більшості українців навіть ця мінімальна вимога викликає труднощі.

Отже, ідеальна міжнародна громадська служба має складатися з постійних кар'єрних працівників, прийнятих на основі їхніх особистих якостей і досягнень, які будуть ставити інтереси організації вище за будь-які інші інтереси.

Питання для самопідготовки

1. Розуміння поняття «міжнародна організація» в географії.
2. Методи ухвалення рішень у міжнародних організаціях.
3. Динаміка розвитку міжнародних організацій.

Запитання для роздумів та обговорення

1. Як процеси міжнародної інтеграції впливають на динаміку створення міжнародних організацій?

2. Яка роль недержавних утворень у сучасних процесах світоформування? Які із недержавних утворень конкурують за вплив у світі чи окремих регіонах із міжнародними організаціями та глобальними/регіональними державами? Чому?

3. Ознайомтеся із розподілом міжнародних організацій за функціональним типом та географічним масштабом. Які переваги та недоліки цього розподілу можете виділити?

Запитання для самодіагностики

1. Розкрийте сутність поняття «міжнародна організація».
2. Перелічіть критерії типології міжнародних організацій.

3. Перелічіть етапи розвитку системи міжнародних організацій.
4. Охарактеризуйте етапи розвитку системи міжнародних організацій.
5. Виділіть і поясніть характерні риси сучасного етапу становлення та функціонування системи міжнародних організацій.
6. Спрогнозуйте, створення якої міжнародної організації є можливим у найближчому періоді. Поясніть чому.
7. Поясніть, яка з міжнародних організацій глобального типу може припинити своє функціонування в найближчому періоді.

Тестові завдання з підрозділу 1

1. Перші постійні міжнародні об'єднання – симмахії та амфіктонії виникли у:
 - а) Стародавньому Римі;
 - б) Стародавній Греції;
 - в) Київській Русі;
 - г) Вавилонському царстві.

2. Ганзейський союз було створено:
 - а) XIV ст.;
 - б) XIX ст.;
 - в) XX ст.;
 - г) XV ст.

3. Лігу Націй було створено:
 - а) 1946 р.;
 - б) 1919 р.;
 - в) 1895 р.;
 - г) 1991 р.

4. Всесвітній поштовий союз було створено:
 - а) 1919 р.;
 - б) 1874 р.;
 - в) 1850 р.;
 - г) 1927 р.

5. Ліга Націй складається з:

- а) Асамблеї;
- б) Ради;
- в) Секретаріату;
- г) Верховного суду.

6. Об'єднання держав, створене на основі міжнародного договору для виконання певних цілей, що має систему постійно діючих органів, які володіють міжнародною правосуб'єктністю, і засноване, відповідно до міжнародного права, – це:

- а) міжнародна рада;
- б) міжнародна інституція;
- в) міжнародна організація.

7. Органічно взаємопов'язаний комплекс правових принципів і норм, які забезпечують функціонування та діяльність організації, – це:

- а) право міжнародної організації;
- б) міжнародна організація;
- в) міжнародний правовий документ.

8. «Внутрішнє право» – норми, які регламентують діяльність самих міжнародних організацій:

- а) правильно;
- б) неправильно.

9. Сукупність правових норм, що регулюють структуру і порядок роботи органів міжнародних організацій, взаємовідносини між їхніми органами й підрозділами, а також порядок призначення та службовий статус їхніх посадових і службових осіб, – це:

- а) внутрішнє право міжнародних організацій;
- б) зовнішнє право міжнародних організацій.

10. Країни-засновниці Ліги Націй:

- а) США, Німеччина, Франція, Італія;
- б) Велика Британія, Франція, Італія, Японія;
- в) Китай, США, Велика Британія, Німеччина;
- г) Бельгія, Франція, Велика Британія, Німеччина.

2. Функціональна структура міжнародних соціальних інституцій

Мета полягає в аналізі аналітичних здібностей студентів і змоги систематизувати основну інформацію про класифікацію міждержавних організацій світу та формування навичок виокремлювати найважливіше.

Професійні компетентності: здатність до визначення та розрізнення юридичної природи міжнародної організації, принципів відбору персоналу цієї організації; здатність до розрізнення типів та видів міжнародних організацій.

Ключові слова: міжнародна організація; регіон; організація; НАФТА; ЄС; СНД.

Основні питання:

2.1. Правові норми та принципи функціонування міжнародних організацій.

2.2. Типологія міжнародних організацій.

2.3. Організаційно-функціональна структура міжнародних організацій.

Рекомендована література: [1; 3; 8; 16 – 19; 25 – 27; 53; 56; 57; 60; 61].

2.1. Правові норми та принципи функціонування міжнародних організацій

Міжнародні організації є суб'єктами міжнародного права. Міжнародне право, зокрема, **міжнародне економічне право** – це сукупність принципів і норм, що регулюють відносини між його суб'єктами. Нормативна база складається із прав та обов'язків міжнародного права. Норми міжнародного права окреслюють «межі дозволеного» в міжнародних відносинах, установлюють своєрідні правила поведінки для суб'єктів, зокрема для міжнародних організацій.

Міжнародні правові норми створюють на основі погоджень між учасниками міжнародних відносин. Якщо угоду офіційно декларують суб'єктами, то таку норму називають *договірною*; якщо саму норму не декларують,

але мають її на увазі та не заперечують, то її називають *міжнародним звичаєм*.

Договори бувають двосторонніми й багатосторонніми, залежно від кількості учасників. Зазвичай договори, на основі яких створюють міжнародні організації, є *багатосторонніми*. У міжнародних договорах (угодах) закріплюють норми й принципи, що регулюють міжнародні відносини.

Договори розподіляють на *загальні* й *конкретні*. У загальних договорах утілюють норми, визнані як універсальні, розраховані на тривалий час. Більшість договорів, що належать до міжнародних організацій, є саме загальними. Щодо конкретних угод, то їх зазвичай укладають між двома державами й мають короткостроковий характер (наприклад, угода про спорудження якогось об'єкта спільними зусиллями).

Міжнародні звичаї – це норми, що складаються, унаслідок довгострокової практики міжнародних відносин. Звичаї можуть установлюватися на основі постанов міжнародних судових організацій (наприклад, Міжнародного суду ООН), офіційних заяв голів держав або урядів, національного законодавства держав. Звичай визначають всі учасники міжнародних договорів, так би мовити, «мовчки», як таке, що не потребує додаткових дискусій. Наприклад, за звичай беруть таку норму: усі держави мають суверенітет над своїми природними ресурсами.

Міжнародні правові норми можуть складатися, унаслідок рішень міжнародних організацій або конференцій. До таких рішень, наприклад, належить Декларація ООН про встановлення Нового міжнародного економічного порядку. Рішення можуть мати *обов'язковий* або *рекомендаційний* характер. Залежно від характеру рішень визначають «*м'яке право*» (*soft law*) – рішення-рекомендації або «*тверде право*» (*hard law*) – обов'язкові рішення.

Рекомендаційні рішення ухвалюють переважно пленарними (вищими) органами організацій і адресують державам-членам.

Обов'язкові рішення спрямовано переважно на виконання внутрішніми органами організацій (затвердження бюджету, контроль за виконаннями постанов, прийняття нових членів, фінансова політика тощо). Більшість рішень Генеральної Асамблеї ООН мають рекомендаційний характер, але у практиці міжнародних відносин рідко яка держава може їх ігнорувати. Так само й рішення МВФ: незважаючи на їхній переважно рекомендаційний характер, їх сприймають до виконання беззаперечно.

Інколи рекомендації становлять ціле зведення, систему норм, що визначають дії суб'єктів міжнародних відносин у тій чи тій сфері. Такі норми мають назву **міжнародних кодексів поведінки**. Вони систематизують правила поведінки членів організації в міжнародному співробітництві в певній галузі відносин. Так, наприклад, розроблено норми регулювання перевезень торговельним флотом, кодекс поведінки транснаціональних корпорацій, кодекс поведінки держав під час передавання високих технологій тощо. Звичайно кодекси поведінки розробляють організації системи ООН.

Отже, можна узагальнити *джерела формування нормативної основи діяльності міжнародних організацій*. До них належать:

- міжнародні угоди;
- рішення міжнародних організацій і конференцій;
- міжнародні звичаї;
- міжнародні кодекси поведінки.

Окрім договірних і звичайних норм важливу роль у правовому регулюванні діяльності міжнародних організацій відіграють **принципи міжнародного права**. Принципи трактують як норми, що мають обов'язковий характер для всіх учасників міжнародних організацій. Принципи розподіляють на загальні та спеціальні.

Загальними є принципи, які втілюють найпоширеніші норми поведінки суб'єктів та охоплюють широкий спектр міжнародних відносин. Загальні принципи ґрунтуються на природних законах поведінки, які склалися в суспільних відносинах протягом століть. До загальних принципів належать, зокрема такі:

- принцип мирного співіснування держав;
- принцип суверенної рівності держав;
- принцип співробітництва держав;
- принцип добровільного виконання міжнародних обов'язків;
- принцип взаємовигоди в міждержавних відносинах.

Спеціальні принципи охоплюють дещо вузку сферу відносин між суб'єктами міжнародного права та мають більш конкретний характер. Серед спеціальних принципів можна назвати такі:

- принцип свободи вибору форми організації зовнішньоекономічних зв'язків;
- принцип суверенітету держав на свої природні ресурси;
- принцип найбільшого сприяння в зовнішній торгівлі.

Отже, міжнародні організації у своїй діяльності спираються на норми та принципи міжнародного права. Вони набувають певної правочинності та дієздатності, беруть участь у створенні й застосуванні міжнародних норм. Міжнародна організація має юридичний статус, може брати участь у дипломатичних відносинах.

Міжнародна організація має певні привілеї й імунітети. Її посадові особи мають право використовувати свої прямі обов'язки на території будь-якої країни-члена. Майно організації не може бути націоналізованим, конфіскованим урядом країни, у якій воно розташоване. Керівні особи та службовці організації у своїх діях є відповідальними тільки перед організацією. Їхня діяльність є скерованою найперше на користь організації, і вони мають ігнорувати втручання уряду своєї країни, якщо воно суперечить інтересам організації. Привілеї й імунітети організації затверджено низкою міжнародних рішень і постанов.

Положення про імунітет передбачає, що організація не підлягає оподаткуванню з боку уряду країни, де розташовані її офіси. Уряд країни не має права вимагати документацію організації для перегляду або вилучення. Він також не може порушувати судової справи щодо організації, користуючись нормами національного права; якщо якась особа (фізична або юридична) звертається до суду своєї країни з позовом до організації, то суд відмовляє у прийнятті позову.

Як приклад, можна навести юридичний статус штаб-квартири ООН у Нью-Йорку. Майно організації виведено із прямого оподаткування відповідними органами США; громадсько-правові відносини співробітників штаб-квартири регулюють внутрішніми правилами організації, а втручання національних законодавчих органів США можливе тільки за угодою керівництва ООН.

У зв'язку з порушенням норм поведінки окремими членами організацій, міжнародне право передбачає застосування **санкцій** проти порушників. Найчастіші порушення можна згрупувати так: невиконання постанов організації; відхилення у свої діях від принципів, записаних у статуті організації; невиконання своїх фінансових обов'язків; агресія проти іншої держави.

Залежно від тяжкості порушення застосовують *такі санкції*:
припинення права голосування в органах організації;
позбавлення технічної та фінансової допомоги;

тимчасове припинення членства в організації;
виключення з організації;
застосування збройних сил проти порушника.

2.2. Типологія міжнародних організацій та інституцій

Масове виникнення міжнародних організацій розпочалося після Другої світової війни, що пояснювалося прагненням націй установити нову систему колективної безпеки, спрямовувати розвиток світової економіки й, зокрема, транснаціональних корпорацій, шукати шляхи міждержавної інтеграції. Теоретики-міжнародники та багато політичних діячів вважали, що саме міжнародні організації зможуть виконувати функції так званого «всесвітнього уряду», ідею якого було розроблено Еммануїлом Кантом.

Перші міжнародні міждержавні організації виникли у 20 – 30-ті рр. в XIX ст. Вони виростили з міжнародних конференцій – інституту, що закріпився на практиці міжнародних відносин протягом попереднього століття. Міжнародні конференції становлять зустрічі представників кількох держав, на яких обговорюють проблеми, що їх цікавлять, й ухвалюють спільні рішення. Найчастіше конференції скликали на вироблення умов мирних договорів, розв'язання суперечок політичного, економічного чи юридичного характеру. На кінець XX ст. у світі функціонувало близько 4 тис. міжнародних організацій, із яких більшість були міждержавними чи міждержавними (створеними державами чи їхніми урядами).

Основними критеріями типології міжнародних організацій є такі: членство суб'єктів міжнародних відносин і юридичний статус організації; географічне поширення; функціональна спрямованість; характер діяльності.

З огляду на міжнародні юридичні норми, належність до міжнародних організацій визначають такі *критерії*:

об'єднання різнонаціональних сторін (держав, юридичних і фізичних осіб);

погоджені, спільні, постійні цілі;

наявність міжнародного установчого документа;

постійні організаційні інституції;

політико-організаційні норми (статут, процедура, членство, порядок ухвалення рішень);

юридична рівність учасників;

відповідність цілей створення та діяльності загальноновизнаним принципам і нормам міжнародного права.

Проблеми класифікації міжнародних організацій пов'язано не стільки з великою кількістю, скільки з наявністю безлічі різних ознак, за якими є можливою класифікація. Тому доцільніше вести мову про типізацію організацій із виділенням найважливіших критеріїв, на основі яких може бути запропоновано найзручнішу та наймісткішу типізацію.

Міжнародні організації розрізняють щонайменше за трьома базовими критеріями: членство держав, географічне охоплення, компетенція. Крім того, характеристику можна доповнити ознаками юридичного статусу, характеру діяльності, періоду функціонування та порядку вступу до організації (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Критерії та типи сучасних міжнародних організацій

Критерії типізації	Типи організацій	Приклади організацій
1	2	3
Членство держав	міждержавні (міжурядові) – це об'єднання держав, які створені на основі міжнародної угоди, оформлені в систему постійно діючих органів, мають визначену та погоджену мету, міжнародну правосуб'єктність і засновані, згідно з нормами міжнародного права	ООН, ЄС, НАТО, НАФТА, МВФ, Світовий банк, СОТ
	недержавні – організаційно оформлені за спільними або близькими соціальними, політичними, економічними, ідейними, професійними та іншими інтересами об'єднання різних громадських угруповань із різних країн	Європейський діловий конгрес, Міжнародна організація споживачів
	змішані – це організації, які складаються як із представників урядів, так і представників професійних спілок та робітників	Міжнародна організація праці, Інтерпол

1	2	3
Географічне охоплення	глобальні (всесвітні) – це організації, членами яких є представники всіх (чи майже всіх) країн світу або регіонів	ООН, МВФ, Світовий банк, СОТ
	регіональні – це організації, у роботі яких бере участь велика кількість представників певного регіону	ЄС, НАФТА, МЕРКОСУР
	субрегіональні – це організації, утворені з невеликої кількості представників одного або різних регіонів	ГУАМ
Компетенція (функціональне охоплення, спрямованість)	універсальні (загальної компетенції) – це організації, які охоплюють широке коло відносин між членами (економічних, політичних, культурних тощо)	ЄС, ОЧЕС, ЛАД (Ліга арабських держав)
	спеціальні (вузької компетенції) – це організації, які мають обмежені цілі, створені для співробітництва в одній галузі (наприклад праці, охорони здоров'я, цивільної авіації тощо) або охоплюють певний напрям діяльності (політику, науку, культуру, релігію тощо)	СОТ, МВФ, Всесвітній поштовий союз, МОП, ОПЕК
Характер повноважень (юридичний статус)	міжнародні – це утворення конфедеративного типу, тобто форма державного устрою, за якої держави, що входять до конфедерації, повністю зберігають свою незалежність, мають власні органи державної влади та управління; для координації дій, із метою досягнення спільної цілі, вони створюють спеціальні спільні органи	ОЕСР, ОЧЕС, ЄАВТ
	наднаціональні – це утворення федеративного типу, тобто форма державного устрою, за якої держави, що входять до федерації, мають як власні конституції, законодавчі, виконавчі та судові органи, так і наддержавні органи влади для розв'язання спільних проблем	ЄС, МВФ
Характер діяльності	регулювальні – виконує функції встановлення для держав, міжнародних організацій або їхнього персоналу певних стандартів, норм, правил поведінки, які мають морально-політичне чи юридичне значення	Будь-яка міжнародна організація виконує різною мірою всі функції
	контрольні – виконує функції виявлення фактичного стану справ у сферах діяльності організації та зіставлення з еталонами, відображених в установчих документах або актах органів самої організації	

1	2	3
Характер діяльності	координаційно-інформаційні – виконує функції, пов'язані з наданням членам організації обумовленої раніше інформації у формі статистичних зведень, коментарів, тематичних або галузевих оглядів, щорічних звітів та ін.	Будь-яка міжнародна організація виконує різною мірою всі функції
	консультативні – передбачає створення механізму надання членам організації консультативних послуг із питань діяльності організації	
Період функціонування	тимчасові – діють упродовж зазначеного в установчих документах організації строку	Будь-яка міжнародна організація може продовжувати строк своєї діяльності
	постійні – діють за угодами на певний строк (10 – 20 років), який можна продовжувати, згідно із процедурою організації	
Порядок вступу до організації	відкриті – організації, членом яких може стати будь-яка держава на свій розсуд	МВФ, СБ, ОЧЕС ОПЕК та ін.
	закриті – організації, які можуть приймати нового члена лише за згодою початкових засновників і за дотримання ним деяких інших умов	

Міжнародні організації є, найперше, специфічною формою вияву й організації співробітництва між різними країнами світу. Водночас необхідно зазначити, що на сучасному етапі суспільного розвитку характер міжнародних організацій відіграє активну роль у становленні міжнародної співпраці та зростанні глобалізації.

Міжнародні організації, як і будь-яка організація, мають ставити перед собою ряд цілей, які мають відповідати меті, для якої цю організацію створено.

2.3. Організаційно-функціональна структура міжнародних організацій

Кожна організація визначає свої цілі, сферу компетенції, функції, організаційну структуру, механізм ухвалення рішень та їхнього виконання.

Цілі міжнародних організацій розподіляються на *головну* та *підпорядковані*.

Головна мета (ціль) організації визначає, для чого, власне, її засновники вирішили згуртуватися. Часто головну мету сформульовано досить чітко.

Наприклад, ось як її задекларовано *Міжнародним банком реконструкції та розвитку (МБРР)*: «Сприяння реконструкції й розвитку територій держав-членів шляхом заохочення капіталовкладень для виробничих цілей». Тут указано не тільки мету, але й спосіб її досягнення. Буває й так, що головну мету сформульовано в загальному вигляді, обіймаючи широкий діапазон міжнародних відносин.

Так, головною метою *Міжнародної асоціації розвитку (МАР)* є «сприяння економічному розвитку»; *Світової організації торгівлі (СОТ)* – «зміцнення світової економіки»; *Азійсько-Тихоокеанського економічного співробітництва (АПЕК)* – «підтримання економічного зростання й розвитку на спільне благо всіх народів Азійсько-Тихоокеанського регіону й тим самим сприяння зростанню та розвитку світової економіки».

Підпорядковані цілі конкретизують головну мету, більш чітко визначаючи сферу діяльності організації. Наприклад, та сама СОТ після проголошення головної мети далі формулює мету, яка, власне, розкриває її сутність: «спрямування зусиль на розширення торгівлі, збільшення інвестицій, зайнятості й підвищення рівня доходів у всьому світі»; отже, визначено, що торгівля – основна сфера діяльності організації.

Цілі міжнародної організації, а також принципи її діяльності записують у Статуті, який становить установчий документ. Усі члени організації мають у своїх діях дотримуватися основних положень Статуту.

Цілі організацій значною мірою окреслюють межі її компетенції.

Компетенція організації – це об'єкт, сфера предметної діяльності, коло проблем, якими вона буде займатися. Окрім цього, до поняття компетенції входить комплекс повноважень, якими організацію наділено для виконання своїх функцій.

Залежно від кола проблем, якими займаються організації, їх розподіляють на організації загальної та спеціальної компетенцій.

Організації **загальної компетенції** відають відразу великою кількістю сфер міжнародної діяльності – економічною, політичною, культурною, екологічною, соціальною тощо. До таких організацій належать ООН, майже всі регіональні організації інтеграційного характеру, ОЕСР і деякі ін.

Організації **спеціальної компетенції** мають вузький діапазон і конкретніші напрями діяльності. Наприклад, *Світова організація торгівлі (СОТ)* усю свою діяльність здійснює у сфері міжнародної торгівлі. Компетенцію *Світового банку* обмежено наданням довгострокових кредитів і фінансування програм розвитку переважно бідних країн; компетенція *МВФ* – регулювання міжнародної валютної системи та надання короткострокових кредитів.

З огляду на цілі та компетенції організації, визначають її *функції*. Функціями міжнародної організації вважають зовнішній вияв її діяльності з виконання своїх завдань. Організація може виконувати свої функції в межах визначеної компетенції. Функції розподіляють на головну, регулювальні, координаційні, контрольні й оперативні.

Головна функція полягає у визначенні відповідності інтересів учасників організації її цілям. Її тісно пов'язано зі змістом компетенції організації.

Регулювальні функції полягають у розробленні стандартів поведінки членів організації, методів і форм досягнення цілей, а також у регулюванні відносин з іншими суб'єктами міжнародного права.

Сутність **координаційної функції** полягає в погодженні інтересів і дій учасників організації. Це особливо важливо для організації універсального характеру із широкими сферами діяльності, великою кількістю членів і різноманітністю цілей. Такою організацією є, найперше, ООН. У її структурі утворено навіть спеціальний орган – Економічну й соціальну раду (ЕКОСОП) для координації економічної та соціальної діяльності як членів ООН, так і інших її органів та організацій.

Оперативні функції полягають у виконанні конкретної роботи організації, відповідно до її цілей і компетенції.

Контрольні функції полягають у спостереженні за виконанням рішень організації, а також за розвитком ситуації у сфері її діяльності (моніторингу).

Функціональну структуру організації тісно пов'язано з її *організаційною структурою*. Окремі органи створюють саме для тих або тих функцій. Кожний структурний підрозділ організації має чітко окреслену компетенцію своєї діяльності. Організаційна структура відрізняється ієрархічністю й субординацією, тобто визначають органи вищі, виконавчі, допоміжні тощо.

Класифікувати органи міжнародної організації можна за різними критеріями. Найчастіше застосовують функціональний принцип. Згідно з ним органи розподіляють на вищі, виконавчі, допоміжні, контрольні й адміністративні.

Вищі (головні) органи відають найважливішими сферами діяльності організації, ухвалюють рішення з найважливіших питань, причому ці рішення є остаточними. Вищий орган визначає загальну політику організації, її принципи; розглядає бюджетні та фінансові питання; має право переглянути й доповнити статут; ухвалює рішення щодо вступу нових членів до організації або виключення з її складу. Проте вищі органи не виконують оперативних функцій. Найчастіше до складу вищих органів входять представники всіх держав, і тоді такий орган називають *пленарним*.

Вищим органом ООН є Генеральна Асамблея, яка складається з усіх учасників. Вона обговорює будь-які питання в межах компетенції ООН, надає відповідні рекомендації, визначає політику ООН, її програму й основні напрями діяльності, затверджує бюджет. У Європейському Союзі вищим органом є Європейська рада, до якої входять всі голови держав або урядів членів організації. Рада визначає основні стратегічні напрями діяльності ЄС. Аналогічні функції має Рада ОЕСР. Вищим органом СНД є Рада голів держав, яка складається із президентів країн-учасниць. Вона ухвалює рішення з основних питань міжнародного співробітництва. Ці питання становлять найгостріші проблеми, від розв'язання яких залежить саме функціонування СНД. До них, зокрема, належить визначення зовнішньої політики щодо третіх країн, утворення єдиного економічного простору, участь у колективних збройних угрупованнях тощо.

Виконавчі органи впроваджують у життя рішення й постанови, що ухвалюють вищим і деякими іншими органами. Вони здійснюють оперативні функції та (за окремими винятками) не займаються законотворчою діяльністю. Виконавчі органи різних організацій мають специфічні назви та склад.

Адміністративні органи також мають справу з виконанням поточних функцій. Але їхній ранг поступається рангові виконавчих органів. Адміністративні органи займаються повсякденною організаційною роботою, спрямованою переважно на внутрішні справи організації. Найчастіше ці функції виконує **секретаріат**. До його сфери входить підготування документації до проведення конференцій і нарад; організація та проведення

переговорів між організацією й іншими суб'єктами міжнародного права; організація технічної допомоги державам-членам; матеріально-технічне забезпечення організації. Секретаріат – це розгалужений орган, який часто налічує чимало співробітників. Наприклад, у Секретаріаті ООН їх 20 тисяч. Їх наймають на контрактній основі й у своїх діях вони є відповідальними тільки перед організацією. Зазвичай це люди є висококваліфікованими, компетентними, сумлінними й чесними.

Хоча секретаріат посідає підпорядковане місце в організаційній структурі, часто його очолює особа, що перебуває на вершині ієрархічної піраміди та є головним її представником у міжнародних відносинах. В Організації Об'єднаних Націй таку роль виконує **Генеральний секретар**. Але треба зауважити, що незважаючи на свій незаперечний авторитет, Генеральний секретар підзвітний у своїх діях Генеральній Асамблеї ООН. Посада Генерального секретаря є також у деяких інших організаціях, наприклад у Всесвітній туристичній організації, ОЕСР, ОПЕК та ін. А от у Виконавчому секретаріаті СНД такої посади немає.

Специфічним **контрольним органом** є міжнародні суди. Вони не тільки розв'язують суперечки між членами організацій, але й стежать за дотриманням норм і принципів поведінки, записаними в статуті. Таким органом є, зокрема, Міжнародний суд ООН, який надає юридичні консультації та складає висновки з важливих правових питань. Суди є також у багатьох регіональних організаціях: ОБСЄ (Арбітражний і мировий суд), ЄС (Європейський суд), СНД (Економічний суд) та ін. На відміну від більшості інших органів, де рішення мають переважно рекомендаційний характер, постанови міжнародних судів є обов'язковими до виконання.

Решту органів міжнародних організацій називають **допоміжними**. Кожний такий орган здійснює якусь одну, чітко визначену функцію. Назва «допоміжний» є досить умовною, бо часто функція, яку виконує орган, має важливе значення. Але ці органи не займаються правотворчою діяльністю, у своїх діях їх підпорядковано вищому, а то й виконавчому органам. Наприклад, *Генеральній Асамблеї ООН* підпорядковано такі органи, як Центр ООН із населених пунктів (ХАБІТАТ), ЮНКТАД та ін. До відома *ЕКОСОП* належать функціональні й регіональні комісії, програми, спеціалізовані заклади. Більшість із них є, насправді, організаціями в системі ООН (МВФ, СБ, ЮНЕСКО та ін.), хоча й їх називають органами.

Найпоширенішим типом органів за цією класифікацією є **міжурядові органи**. Вони складаються з осіб, призначених урядами держав-членів. Це можуть бути голови держав, голови урядів, міністри, дипломати. Міжурядові органи створено практично в усіх міждержавних організаціях, зокрема економічних (МДЕО).

Міжпарламентські органи складаються з депутатів, яких або обирають населенням країн-членів у процесі загальних прямих виборів (Європейський парламент), або призначають національними парламентами. Зазвичай міжпарламентські органи притаманні регіональним організаціям. Так, *Європейський Союз* має Європейський парламент, *Рада Європи* – Парламентську асамблею, *СНД* – Міжпарламентську асамблею, *ОБСЄ* – Парламентську асамблею, *КАРІКОМ* – Асамблею парламентарів Карибського співтовариства, *АСЕАН* – Міжпарламентську організацію тощо.

Міжпарламентські органи зазвичай ухвалюють рішення рекомендаційного характеру; деякою мірою вони виконують функції контролю за діяльністю виконавчих органів. Європейський парламент ЄС має дещо ширші повноваження: він має право ухвалювати постанови й директиви.

Особливістю міжпарламентських органів є те, що депутати в них гуртуються не за країнами, а за партійною належністю.

Органи з осіб в особливій якості є характерними здебільшого для неурядових міжнародних організацій. Такі органи складаються з фахівців високої кваліфікації, учених, юристів, економістів, працівників культури тощо. Наприклад, органи *Римського клубу* складаються із провідних учених світу. Але й у міждержавних організаціях є органи, у яких працюють переважно не офіційні представники держав, а особи, наймані за контрактом або запрошені як висококваліфіковані фахівці. Уже згадувалося, що в Секретаріаті ООН працюють десятки тисяч фахівців-неурядовців. У *ЮНЕП* (Програма ООН із довкілля) більшість органів сформовано з фахівців у галузі охорони навколишнього середовища.

Органи з комітетів і груп також є характерними переважно для неурядових організацій. Вони складаються з національних комітетів країн (наприклад, національні осередки Червоного Хреста), груп, корпорацій, компаній, фірм, національних підприємницьких організацій тощо. Яскравим прикладом цього типу є організаційна структура *Міжнародної*

торговельної палати (МТП). Вищий орган її (Рада) складається із представників, що призначають національними комітетами та групами, торговельно-промисловими палатами держав. Головна вимога – щоб цілі місцевих організацій не були політичними. Ще один орган МТП – *Світова промислова рада з питань довілля* – складається з вищих керівників 90 великих корпорацій.

Важливим елементом механізму функціонування міжнародних організацій є **процедура ухвалення рішень**. Рішення можуть ухвалювати простою більшістю голосів, кваліфікованою більшістю й консенсусом.

Для ухвалення рішення *простою більшістю* достатньо набрати 50 % + 1 голос. Таку процедуру застосовують зазвичай для ухвалення рішень загального характеру, наприклад, під час затвердження порядку денного засідання асамблеї або конференції.

Важливі питання, рішення з яких може викликати гострі суперечки, голосують *кваліфікованою більшістю*; у цьому разі за ухвалення необхідно не менш ніж дві третини голосів членів організації.

Останнім часом дедалі більше рішень затверджують **консенсусом**. Цю процедуру виявляють у попередньому погодженні інтересів усіх членів організації та досягненні спільного погодження; резолюцію затверджують без голосування.

Процедура голосування в міжнародних організаціях має особливості. Під час голосування у пленарних органах кожна делегація має один голос, незважаючи на політичну й економічну потужність країни-члена; цим досягають демократичності дій організації. Але в деяких органах, особливо в таких, які відають фінансовими та кредитними ресурсами, є зважена система ухвалення рішень. Кожна країна-член має певну квоту голосів, відповідно до свого економічного потенціалу та внеску у спільний фонд організації.

Питання для самопідготовки

1. Правові норми та принципи функціонування міжнародних організацій.
2. Організаційно-функціональна структура міжнародних організацій.

Запитання для роздумів та обговорення

1. На яких правових нормах ґрунтується функціонування міжнародних організацій?
2. Чим відрізняються міжнародні звичаї від міжнародних договорів?
3. Як здійснюють процедуру ухвалення рішень у міжнародних організаціях?

Запитання для самодіагностики

1. Що таке «міжнародні кодекси поведінки»?
2. Чим відрізняються спеціальні принципи міжнародного права від загальних?
3. Які форми санкцій може застосувати міжнародна організація щодо своїх членів?
4. Як співвідносяться головна мета й підпорядковані цілі міжнародної організації?
5. Що таке «компетенція організації»?
6. Визначте функціональну структуру організації.
7. Визначте організаційну структуру міжнародної організації.

Тестові завдання з підрозділу 2

1. Сукупність принципів і норм, що регулюють відносини між його суб'єктами, – це:
 - а) міжнародна організація;
 - б) міжнародний правовий договір;
 - в) міжнародне економічне право;
 - г) міжнародний звичай.

2. Норми, що складаються, унаслідок довгострокової практики міжнародних відносин, – це:
 - а) міжнародна організація;
 - б) міжнародне право;

- в) міжнародні звичаї;
- г) міжнародні трудові відносини.

3. Визначте міжнародні державні організації регіонального типу:

- а) ОЕСР, ЄС, НАФТА, ОАЄ, СНД;
- б) ОЕСР, ЄС, АСЕАН, ЮНКТАД, СНД;
- в) ЄАВТ, ЄС, НАФТА, СНД, АСЕАН;
- г) ЄС, ЮНІДО, СНД, НАФТА, АТЕС.

4. Визначте міжнародні організації глобального типу:

- а) ООН, ОЕСР, МВФ, СОТ, ЮНЕСКО;
- б) ООН, НАТО, МВФ, СОТ, АТЕС;
- в) ООН, МВФ, ЮНЕСКО, СОТ, ОАЄ;
- г) ООН, ОАЄ, СНД, СОТ, МБРР.

5. Визначте організації загальної компетенції:

- а) ООН, СОТ, МВФ, ОЕСР, ЮНЕСКО;
- б) ООН, ОЕСР, ЄС, НАФТА, СНД;
- в) ОЕСР, НАТО, СОТ, ЄС, СНД;
- г) НАТО, МВФ, СОТ, МБРР, НАФТА.

6. Визначте організації спеціальної компетенції:

- а) ООН, МВФ, ОЕСР, СОТ, ЮНЕСКО;
- б) ООН, ОЕСР, ЄС, НАФТА, СНД;
- в) НАФТА, ЄС, СНД, ГУАМ, ЄАВТ;
- г) МВФ, СОТ, ЮНЕСКО, МБРР, ЮНІДО.

7. Який характер можуть мати рішення:

- а) обов'язковий;
- б) рекомендаційний;
- в) спеціальний;
- г) соціальний?

8. Серед наведених далі організацій визначте організації загальної компетенції:

- а) ООН, ОЕСР, СНД, НАФТА;
- б) МВФ, СОТ, МТП, ІКАО;

- в) ООН, МВФ, ОЕСР, НАФТА;
- г) ОЕСР, МВФ, СОТ, ІКАО.

9. Серед наведених далі організацій визначте організації спеціальної компетенції:

- а) ООН, ОЕСР, СНД, НАФТА;
- б) МВФ, СОТ, МТП, ІКАО;
- в) ООН, МВФ, ОЕСР, НАФТА;
- г) ОЕСР, МВФ, СОТ, ІКАО.

10. За характером діяльності міжнародні організації розподіляють на:

- а) регульовані;
- б) міжнародні;
- в) наднаціональні;
- г) координаційно-інформаційні.

3. Дипломатичне право міжнародних соціальних інституцій

Мета полягає в розширенні й поглибленні знань методики дипломатичного етикету й основних аспектів міжнародного та вітчизняного дипломатичного права.

Професійні компетентності: здатність до оперування основними дипломатичними функціями та методами.

Ключові слова: дипломат; дипломатична місія; аташе; агент; делегація.

Основні питання:

- 3.1. Поняття дипломатичного права.
- 3.2. Найважливіші дипломатичні функції та методи.
- 3.3. Персонал дипломатичного представництва.
- 3.4. Органи держави, які здійснюють дипломатичні функції за кордоном.
- 3.5. Міжнародно-правові основи організації та діяльності спеціальних місій.

Рекомендована література: [1;17 – 19; 25 – 27; 29; 31; 53].

3.1. Поняття дипломатичного права

Необхідним регулятором діяльності держав у сфері зовнішніх відносин є *міжнародне право*, яке функціонує як певна цілісна система норм. Але, оскільки дипломатична діяльність не є тотожною зовнішньополітичній діяльності, її, відповідно, регулюють за допомогою норм *дипломатичного права*. За своїм призначенням ці норми є необхідним засобом установа, підтримання та зміцнення політичних, економічних і культурних відносин між державами, незалежно від їхнього державного й суспільного ладу, наявних відносин, що ґрунтуються на повазі суверенної рівності, невтручання у внутрішні справи та взаємній вигоді.

Дипломатичне право є частиною загального міжнародного права, яке складається із системи норм, зокрема і звичаєвих норм, що визначають основи представництва держав у міжнародних відносинах, закріплюють статус, організацію, а також діяльність державних органів і певного кола осіб, уповноважених від імені держави здійснювати дипломатичні функції. Норми цього інституту встановлюють правове положення постійних дипломатичних представництв і їхніх членів, спеціальних місій та представників і делегацій держав у міжнародних організаціях та на міжнародних конференціях. Вони регулюють, зокрема, їхні основні функції, привілеї та імунітети, класи й ранги голів місій, а також порядок призначення та відкликання голів і членів дипломатичних представництв. За допомогою норм дипломатичного права встановлюють форми дипломатичних відносин, дипломатичних переговорів, а також принципи організації та проведення міжнародних конференцій із питань, які охоплюють інтереси значної кількості держав.

Дипломатичне право – галузь міжнародного права, що становить собою сукупність норм, що регламентують статус і функції державних органів зовнішніх зносин. Система дипломатичного права відповідає основним формам дипломатії: *двосторонньої* дипломатії, здійснюваної через дипломатичні чи представництва через так звані спеціальні місії; *багатосторонньої* дипломатії, здійснюваної делегаціями на міжнародних конференціях і сесіях органів міжнародних організацій, а також постійними представництвами держав при міжнародних організаціях.

Дипломатичне право протягом тривалого часу ґрунтувалося на звичаях. Часткову офіційну кодифікацію дипломатичного права було вперше

почато на регіональному рівні в Латинській Америці (20 лютого 1928 року було ухвалено Гаванську конвенцію про дипломатичних чиновників). Нині дипломатичне право переважно є кодифікованим.

Водночас потрібно зазначити, що наявні форми, методи та принципи організації дипломатичної діяльності кожного суб'єкта міжнародного права визначено не лише нормами міжнародного (дипломатичного) права, але й нормами внутрішньодержавного права, у яких конкретизують та відображають загальноприйняті норми дипломатичного права на території кожної держави.

Предмет дипломатичного права охоплює цілу низку питань, що стосуються офіційної діяльності держав та інших суб'єктів міжнародного права у сфері зовнішніх відносин. Сюди належать питання регулювання зовнішніх відносин держав та інших суб'єктів міжнародного права, форми їхнього представництва за кордоном, форми ведення переговорів, організація дипломатичної служби (як центральної, так і закордонної), питання дипломатичного етикету, підготовка дипломатичних кадрів тощо.

Крім цього, дипломатичне право можна розглядати **у двох аспектах**: як активне і пасивне дипломатичне право. Такий розподіл є дещо умовним, але в теоретичному плані він дає змогу проаналізувати різні аспекти цього правового явища.

Активне дипломатичне право – це право держави та інших суб'єктів міжнародного права призначати своїх представників при іноземних державах та міжнародних організаціях із наданням їм відповідних прав і переваг, визнаних за такими особами в нормах сучасного міжнародного права, та, відповідно, приймати їх у себе. Безумовно, основним суб'єктом, який реалізує на практиці активне дипломатичне право, є, передусім, суверенна, незалежна держава. Міжнародне представництво до того ж здійснюють у різних державах неоднаково.

Гаванська конвенція про дипломатичних чиновників від 20 лютого 1928 року у ст. 1 зазначає, що держави мають право бути представленими одна одній дипломатичними посадовими особами. Однак правового обов'язку для держави бути представленою іншій державі чи при міжнародній організації не має в нормах міжнародного права. З огляду на це, деякі юристи-міжнародники стверджували, що питання про відрядження і прийняття посольства є питанням не права, а компетенції.

Насправді норми сучасного міжнародного права не містять положень, які б зобов'язували приймати іноземні дипломатичні представництва та, відповідно, скеровувати туди своїх представників. Повну відмову від обміну дипломатичними представниками вважають виявом недоброзичливості щодо інших держав, у певний час така відмова в деяких державах призводила до збройного конфлікту.

У сучасних умовах державам не вигідно відмовлятися від представництва за кордоном, оскільки це значно ускладнює можливість захищати інтереси юридичних і фізичних осіб на офіційному рівні.

Отже, будучи членом світового співтовариства, суб'єкти міжнародного права без представництва в інших державах не зможуть реалізувати свою активну правосуб'єктність. Реалізація цього положення значною мірою залежить від особливостей суб'єкта міжнародного права, зокрема, від форми правління, державного ладу, а також політичного режиму.

Нетрадиційним суб'єктом дипломатичного права потрібно вважати уряд у вигнанні (в екзилі). Під час Другої світової війни таких урядів було чимало. Варто зазначити, що в Лондоні якийсь час перебувало десять таких урядів: бельгійський, голландський, люксембурзький, норвезький, ефіопський, грецький, югославський, чеський, польський і французький комітети національного визволення. З огляду на це, уряд Великої Британії видав спеціальні закони від 6 березня 1941 року і 12 листопада 1944 року, у яких підтвердив дипломатичний статус представників, яких відряджають і приймають ці уряди.

Згідно з теорією міжнародного права, «уряд у вигнанні» може функціонувати як суб'єкт дипломатичного права лише в тому разі, якщо територію цієї держави захоплено іноземною державою, й уряд унаслідок цього вимушений покинути територію. Якщо у країні є два уряди, теорія міжнародного права визнає, що законне право на реалізацію дипломатичного представництва належить тільки тому уряду, який під час громадянської війни в цій країні ефективно реалізує владу.

Необхідно виділити **пасивне дипломатичне право**, під яким розуміють можливість приймати дипломатичних представників, яких призначають до інших держав чи міжнародних організацій. Але не завжди держави однаковою мірою користуються активним і пасивним дипломатичним правом. Реалізація цього права залежить від цілої низки як об'єктивних, так і суб'єктивних причин. В історії дипломатії відомі випадки, коли держави

тривалий час приймали в себе посланців іноземних держав, але своїх представників не посилали (Китай, Японія). Однак, будучи членом світового співтовариства, суб'єкти міжнародного права без цього не реалізують своєї міжнародної правосуб'єктності. Інше питання, із якими державами підтримувати дипломатичні відносини. Це залежить від позиції суб'єкта на міжнародній арені. Відмовляючись від приймання послів, суб'єкт міжнародного права поставить себе поза міжнародним спілкуванням і, відповідно, поза дією норм міжнародного права.

Оскільки дипломатичну діяльність нерозривно пов'язано із процесом ухвалення владних рішень, відповідно, і дипломатичне право, що регулює цю діяльність, реалізують за допомогою чітко виявлених норм, які є його *джерельною основою*.

До основних джерел дипломатичного права треба зарахувати такі самі положення, які стосуються міжнародного права загалом. Водночас поняття «джерела дипломатичного права» має певну специфіку. Її виявляють у тому, що у своїй основі ці джерела мають звичаєву природу, яку формували упродовж розвитку історії державності. Водночас варто зазначити, що весь механізм створення і дії звичаєвих норм зазнав радикальних змін, з огляду на потреби сучасних міжнародних відносин. Це зумовлено тим, що певна стихійність процесу формування звичаєвих норм, недостатня визначеність їхнього змісту вже не відповідали новим потребам. А тому зростання ролі міжнародних відносин та їхнє ускладнення потребували нового рівня правового регулювання. Саме в цих умовах звичай продемонстрував унікальну здатність до адаптації за нових умов.

Отже, звичай як **джерело дипломатичного права** – це правило поведінки, що визнають обов'язковим у міжнародних відносинах держави (усі або більшість) у результаті свого багаторазового й одноманітного застосування. За змістом звичай виявляють у мовчазній згоді між державами вирішувати аналогічні питання.

Створення не лише звичаєвих, але й договірних норм супроводжено складною взаємодією як об'єктивних, так і суб'єктивних чинників. До того ж держави не намагаються змінити їх на користь зниження досягнутого ходом історичного розвитку рівня демократизму та справедливості. Водночас досить поширеними є випадки, коли держави визнають правило,

що склалося на практиці, лише тому, що воно вже існує і краще його мати, ніж діяти в умовах правового вакууму.

Ціла низка сучасних конвенцій, особливо у сфері дипломатичних відносин, закріпили вже сталі звичаєві правила. Деякі з них, наприклад, надання й дотримання привілеїв та імунітету представникам органів держав, є свого роду конституційною нормою серед інших норм дипломатичного права.

Ще одним джерелом дипломатичного права є **міжнародний договір**. Він є формою, яка виявляє згоду учасників щодо змісту й обов'язкової сили положення, що міститься в ньому. Конвенційні або договірні норми становлять правило поведінки, сформульоване та наділене юридичною силою міжнародно-правовим договором.

Крім багатосторонніх, важливим джерелом дипломатичного права є **двосторонні договори**. Причому це договори, що стосуються не лише вузькодипломатичних відносин, але й інших питань у відносинах між державами, наприклад, економічних, культурних, військових договорів.

Серед джерел дипломатичного права потрібно виділити також **акти міжнародних організацій і конференцій**, що стосуються статусу представників держав, які беруть участь у них, місця перебування організації та проведення конференції в конкретній державі, інші акти.

До джерел дипломатичного права треба зарахувати також **акти внутрішньодержавного права**. Ці правові акти стосуються, головним чином, правового статусу і сфери діяльності дипломатичних представників власної держави за кордоном. Прикладом цього є розпорядження Президента України від 22 жовтня 1992 року, яким затверджено Положення про дипломатичне представництво України за кордоном, Закон України від 20 вересня 2001 року «Про дипломатичну службу».

3.2. Найважливіші дипломатичні функції та методи

Поняття «дипломатична функція» охоплює комплекс питань, пов'язаних із процесом реалізації дипломатичних відносин між державами. З огляду на те, що неможливо в одному правовому акті перелічити всі функції сучасної дипломатії, у ст. 3 Віденської конвенції про дипломатичні відносини 1961 р. виділено лише основні з них.

Функції дипломатичного представництва полягають, зокрема у:

- а) представництві держави, що акредитує у державі перебування;
- б) захисті в державі перебування інтересів держави, що акредитує та її громадян у межах, що допускають міжнародним правом;
- в) веденні переговорів з урядом держави перебування;
- г) з'ясуванні всіма законними способами умов і подій у державі перебування та повідомленні про них уряду акредитуючої держави;
- г') заохоченні дружніх відносин між державою, що акредитує, і державою перебування та в розвитку їхніх взаємовідносин у галузі економіки, культури та науки.

Основні функції наведено на рис. 3.1.

Рис. 3.1. Основні функції дипломатичного представництва

Функція представництва. Серед найважливіших функцій сучасної дипломатії в тексті Віденської конвенції на перше місце поставлено функцію представництва держави, що акредитує у державі перебування. Ця функція є однією з найдавніших і водночас найбільш характерних для дипломатії як такої.

Основна її мета – створення сприятливого клімату для розвитку двосторонніх відносин, особливо завдяки безпосереднім контактам глави

дипломатичного представництва й дипломатичного персоналу з урядовими колами та іншими впливовими особами держави перебування, а також із представниками дипломатичного корпусу. Відповідно до змісту цієї функції, глава дипломатичного представництва як орган держави, що акредитує представляє її як певну цілісність, як суб'єкт міжнародного права. Він виконує цю функцію як офіційна особа свого уряду, представляє його повноваження в різних справах щодо владних органів держави, що приймає.

Функція дипломатичного захисту. Вона передбачає захист у державі перебування законних інтересів держави, що акредитує, її фізичних та юридичних осіб, що є на території країни перебування дипломатичного представництва.

Під час здійснення дипломатичного захисту не має бути ніякого втручання у справи, які, насправді, належать до внутрішньої компетенції держави перебування. Це означає, що дипломатичне представництво, беручи на себе обов'язки щодо дипломатичного захисту фізичних чи юридичних осіб своєї держави, має переконатися, чи не зачіпають вони водночас національні інтереси держави перебування, тобто, чи не належать ці питання винятково до юрисдикції цієї держави.

Право на дипломатичний захист «є винятковим правом власної держави» в особі її посольства, яке склалося на основі міжнародного звичаю, а не як право індивідів.

Ведення переговорів. Віденська конвенція закріплює одну з найстаріших дипломатичних функцій, а саме ведення переговорів з урядом країни перебування. У межах цієї функції глава дипломатичного представництва має широкі можливості для виявлення ініціативи у справі розвитку відносин у відповідних сферах, проведення попередніх переговорів тощо.

Безпосередні дипломатичні переговори є найбільш поширеним у міжнародній практиці, ефективним і гнучким способом вирішення будь-яких справ та спорів між державами. За допомогою цього способу держави прагнуть вирішити конкретні питання й розв'язати проблеми, що не мають спірного характеру, хоча інколи вони містять спірні елементи та навіть ознаки конфлікту. Такі переговори можуть бути двосторонніми та багатосторонніми або відбуватися у формі міжнародної конференції.

Інформаційна функція. Сьогодні особливо зросла роль інформаційної функції дипломатичних представництв. Вона не має нічого спільного з усім тим, що називають шпигунством. Треба зазначити, що посольства

й місії завжди були важливим каналом для здобуття достовірної інформації, яка стосується різних сфер суспільного та державного життя країни перебування.

Сьогодні значно збільшився обсяг інформації з міжнародних проблем у засобах масової інформації. Фактично перші відомості про ці події керівництво держав найчастіше дістає з радіо, телебачення, газет. З огляду на це, керівники держав потребують не лише розширення інформації від посольств, але й якісної її зміни. А тому вимоги до здійснення аналітичних оцінювань у сучасній дипломатії докорінно відрізняються від тих дипломатичних документів, які укладали в минулому.

Оскільки дипломатичне представництво цікавить, передусім, політика уряду, відповідно й інформація має впливати з урядових документів, законів та розпоряджень, висловлювань членів парламенту. Для того щоб інформація була більш точною і вірогідною, дипломатичний агент, який її збирає, мусить знати країну перебування, зокрема політику й економіку, її конституційний лад, політичні партії та їхніх лідерів, характер народів, що населяють цю державу. Безумовно, така інформація мусить мати також елементи прогнозованого характеру.

Функція заохочення дружніх відносин між державою, що акредитує і державою перебування й розвитку їхніх взаємовідносин у сфері економіки, культури та науки. Важко було б уявити діяльність дипломатичного представництва, якби воно не приділяло уваги цій сфері. У кінцевому підсумку все залежить від інтересів держави, що акредитує, а саме: залучення інвестицій, нових технологій, обміну спеціалістами у відповідних галузях, спільних проєктів тощо.

Одним із головних завдань сучасної дипломатії є розвиток економічних відносин. Це новий напрям у сучасному праві та дипломатичній діяльності. Зростання зацікавленості в розвитку торговельно-економічних відносин виявляють, зокрема, у певних змінах у структурі організації дипломатичних представництв, запровадженні відділів, правовому статусі радників, секретарів, аташе, що займаються торговельно-економічними питаннями.

Досить важливим напрямом сучасної дипломатії є розвиток культурних, наукових і науково-технічних відносин.

Дипломатичні методи:

офіційні й інші візити та переговори на вищому (саміти) і високому рівні;

дипломатичні конгреси, конференції, наради та зустрічі;

підготовка і проведення двосторонніх і багатосторонніх міжнародних договорів та інших дипломатичних документів;
участь у роботі міжнародних організацій і їхніх органів;
повсякденне представництво держави за кордоном і державі, здійснюване її посольствами та місіями;
дипломатичне листування;
публікація дипломатичних документів;
висвітлення у пресі позиції уряду з тих чи тих міжнародних питань.
Розгляньмо деякі з них.

Візиту державних діячів є найвищою формою міжнародного спілкування, ці зустрічі свідчать про якісний стан політичних, економічних, гуманітарних відносин держав-учасниць. Візити на вищому рівні, у яких беруть участь глави держав, урядів, міністри закордонних справ, є однією з форм двосторонніх і багатосторонніх відносин. У ході візитів погоджують і вирішують широкомасштабні зовнішньополітичні та зовнішньоекономічні ініціативи, розробляють конкретні шляхи подальшого розвитку відносин і поступального руху.

Офіційні візити: офіційному візиту (вищий рівень візитів) є властивою більша політична значущість і особлива урочистість. Його супроводжують наданням церемоніальних почесей під час зустрічі та проведів високих гостей, проведення інших передбачених програмою перебування заходів, що відповідають протокольній практиці.

Метою офіційного візиту є проведення політичних переговорів, що завершують нерідко підписанням підсумкового документа. До програми входять, зазвичай, церемоніальні заходи, пов'язані з відвідуванням пам'ятних місць і покладанням вінків до них; офіційний обід (сніданок), відвідування театру (за бажанням); зустрічі із представниками громадськості; нерідко візит у парламент; за наявності часу ознайомлювальна поїздка по країні.

Особливе місце серед офіційних візитів належить візитам глави держави або очолюваної ним делегації. Належні таким візитам почесні починають виявляти з моменту зустрічі на кордоні або в іншому першому пункті прибуття до держави (коли візит починається не зі столиці).

Кожна держава, керуючись внутрішнім законодавством і національними традиціями, має свою класифікацію візитів. Але, незважаючи на ці

відмінності й узагальнюючи практику складання візитів, можна виділити такі їхні види:

1. Державний візит.
2. Офіційний візит.
3. Робочий (діловий) візит.
4. Зустріч «без краваток».
5. Неофіційний візит.
6. Візит проїздом.
7. Приїзд делегації або державних діячів на ювілейні заходи чи з нагоди знаменної події.

Дипломатичні переговори – це офіційне обговорення представниками держав політичних, економічних та інших питань двосторонніх і багатосторонніх відносин, із метою погодження зовнішньополітичної стратегії, тактики та відповідних дипломатичних акцій, обміну думками, взаємного обміну інформацією, підготовки до підписання договорів, урегулювання спірних питань тощо.

Дипломатичні переговори – основний спосіб мирного розв'язання спорів і конфліктів, які виникають між державами, один із найпоширеніших у міжнародному праві методів розвитку та поглиблення відносин між державами.

Варто зауважити, що міжнародне право забороняє втручання дипломатичних представників у внутрішні справи країни перебування.

Органи та відповідальні особи, що проходять дипломатичну службу, користуються у країні перебування загальною визнаними правами й дипломатичними привілеями (імунітет і недоторканність дипломатичного персоналу та приміщень, право шифрованого переписування і дипломатичного закритого зв'язку, право підняття прапора держави, митні привілеї тощо).

3.3. Персонал дипломатичного представництва

Сьогодні зросла не лише спрямованість зовнішньої політики держав, але й складність міжнародних проблем, що потребують безпосередньої участі в дипломатичному процесі глав держав, глав урядів і міністрів закордонних справ. Сучасна дипломатія потребує належної міжнародно-правової регламентації, яка б враховувала інтереси всіх держав, незалежно

від їхнього економічного, воєнного і політичного потенціалу та місця в системі міжнародного співтовариства.

Постійне дипломатичне представництво за кордоном (посольство або місія) – це особливого роду державна установа, на яку покладено завдання підтримувати та розвивати офіційні відносини із країною перебування, захищати в ній права й інтереси держави, що акредитує, її громадян і юридичних осіб. Для виконання цього завдання дипломатичне представництво потребує певних засобів і можливостей, а також необхідного складу співробітників.

Одне з першочергових завдань під час формуванні посольства чи місії – укомплектування їх персоналом. За всіх відмінностей у структурі та організації роботи посольств і місій окремих країн, котрі спричинені різними геополітичними параметрами, формами державного правління та іншими чинниками, кожне дипломатичне представництво складається із трьох категорій співробітників (глава представництва має особливу позицію): дипломатичного персоналу; адміністративно-технічних працівників; обслуговчого персоналу. Окремо вирізняються так звані *приватні домашні робітники*, тобто особи, які виконують певну роботу на умовах договору наймання у співробітників представництва і які не є службовцями держави, що акредитує.

Склад дипломатичного представництва наведено на рис. 3.2.

Рис. 3.2. Склад дипломатичного представництва

Сучасне дипломатичне право чітко визначає правовий статус, дипломатичні привілеї й імунітети кожної із зазначених категорій осіб, які працюють у посольствах або місіях.

Глава дипломатичного представництва (посол, посланник, повірений у справах) є найвищим офіційно акредитованим представником держави у країні перебування. Він відповідає за діяльність дипломатичного представництва та його персоналу, а також здійснює загальне політичне керівництво й контроль за діяльністю всіх інших організацій та осіб своєї держави, що перебувають на території країни акредитації. Оскільки посол не є звичайним адміністратором, що очолює державну установу, а особою, яка відповідає за дотримання загального політичного курсу своєї країни щодо країни перебування, він особливо потребує надійного, висококваліфікованого апарату – членів персоналу представництва.

Посол (посланник) в усій діяльності очолюваного ним представництва спирається найперше на своїх найближчих співробітників – *членів дипломатичного персоналу*. Вони, як і сам посол, мають представницький характер, тобто уповноважені виступати з питань, що входять до їхньої компетенції, від імені держави, що акредитує.

Крім цієї головної риси (представницького характеру) дипломатичний персонал посольств і місій має ще цілий ряд відмінних ознак. Так, його членами завжди є особи, що перебувають на дипломатичній службі відповідної держави: кадрові, або професійні, дипломати (у класичній термінології «кар'єрні дипломати») чи особи, які перейшли на дипломатичну службу в порядку нового призначення або поповнення.

Усередині дипломатичного представництва наявний розподіл обов'язків, а саме представництво складається з відповідних відділів.

Друга категорія співробітників дипломатичного представництва – *члени адміністративно-технічного персоналу*, їхню роль у дипломатичному представництві також чітко регламентовано Віденською конвенцією, згідно з якою «членами адміністративно-технічного персоналу є члени персоналу представництва, які здійснюють адміністративно-технічне обслуговування представництва». До категорії адміністративно-технічного персоналу зараховують референтів-перекладачів, технічних секретарів, стенографістів, бухгалтерських працівників, шифрувальників та інший канцелярський персонал. Усі ці співробітники не мають дипломатичних паспортів і рангів, проте у відрядження за кордон їх направляє міністерство

закордонних справ і їм видають службовий паспорт (насправді щось середнє між дипломатичним та загальногромадянським паспортом).

I, нарешті, третя категорія – *члени обслуговчого персоналу дипломатичного представництва* (прибиральниці, ліфтери, водії, садівники, вахтери тощо). До них належать, як уже зазначали, й особи, що не входять до складу персоналу представництва, а працюють за договором наймання в самих співробітників посольства чи місії (хатні робітниці, доглядальниці тощо). У Віденській конвенції про них сказано: «членами обслуговчого персоналу серед персоналу представництва, які виконують обов'язки з обслуговування представництва». «Приватний домашній робітник» – особа, яка виконує обов'язки домашнього робітника у співробітника представництва і не є службовцем держави, що акредитує. Обидві ці групи осіб комплектують переважно серед громадян країни перебування, тоді як перші дві категорії – це, зазвичай, громадяни держави, що акредитує. У ст. 8 Віденської конвенції зазначено:

1. Члени дипломатичного персоналу представництва у принципі мають бути громадянами держави, що акредитує.

2. Членів дипломатичного персоналу представництва не можуть призначитися серед осіб, які є громадянами держави перебування, інакше як за згодою цієї держави, причому ця згода може бути в будь-який час анульованою.

Слід зауважити, що передбачений Конвенцією розподіл персоналу дипломатичного представництва на три згадані раніше категорії на практиці іноді має умовний характер. Зарахування конкретних співробітників до тієї чи тієї категорії є виключно компетенцією держави, що акредитує, його не регулюють нормами міжнародного права. Позиції ж держав, що акредитують із цього питання нерідко суперечать позиціям країни перебування.

Загалом у сучасній дипломатичній практиці за останні два-три десятиріччя спостерігають тенденцію до збільшення кількості співробітників, які працюють у посольствах, консульствах та інших офіційних представництвах держав за кордоном.

У сучасній міжнародній практиці загальноприйнятими є три основні класи глав дипломатичних представств: послы, посланники та повірені у справах (рис. 3.3). Зазвичай, *послы* очолюють посольства, а *посланники* – дипломатичні місії. *Повірені у справах* можуть керувати роботою

як посольства, так і місії, хоча найчастіше вони очолюють місії (якщо держави домовилися обмежитися цим рівнем).

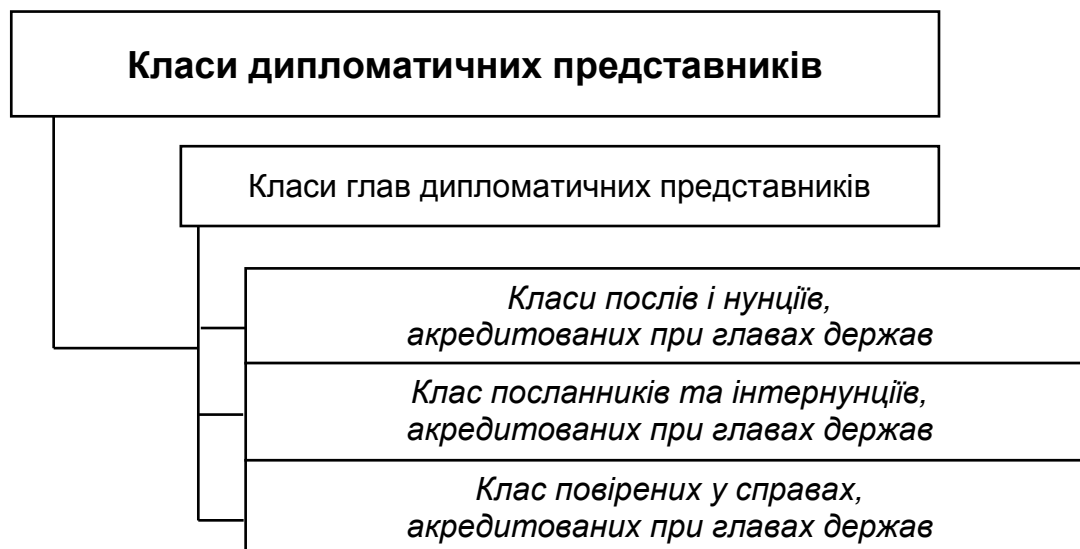

Рис. 3.3. Класи дипломатичних представників

Це інститут, до якого звертаються за особливих обставин, коли, наприклад, відносини між державами мають не зовсім дружній характер. У процедурі акредитування повірених у справах є свої особливості. Якщо послів і посланники акредитують при главах іноземних держав, вручаючи їм вірчі грамоти, підписані главами держав, що акредитує, то повірених у справах закріплюють, зазвичай, при міністрах закордонних справ країн перебування і замість вірчих грамот вручають останнім лише відповідні листи від імені своїх міністрів закордонних справ.

Держави між собою підтримують не тільки дипломатичні, а й консульські відносини, які здійснюють за допомогою консульств. **Консульство** – інститут міжнародного права, створення якого пов'язано з розвитком торговельно-економічних відносин між державами.

Установлення дипломатичних відносин означає й одночасне встановлення консульських відносин, якщо інше не обумовлено зацікавленими державами. Розрив дипломатичних відносин не призводить до автоматичного припинення консульських відносин. Держави, що не підтримують дипломатичних відносин, можуть установлювати між собою консульські відносини. Цей вид відносин часто встановлюють після визнання нової держави де-факто.

Види консульських представництв наведено на рис. 3.4.

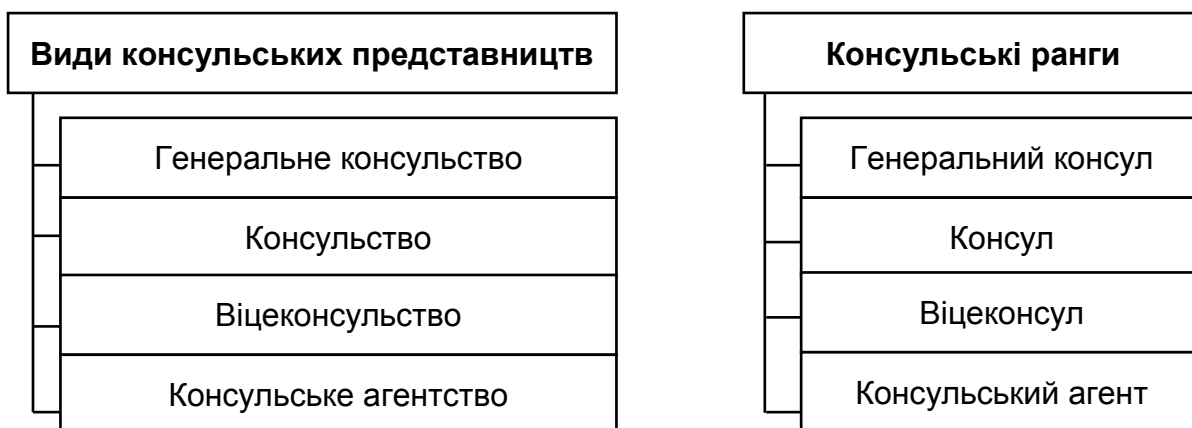

Рис. 3.4. **Види консульських представництв**

Найпоширенішими видами діяльності консульських установ є такі: видача віз; видача та продовження строків дії паспортів; реєстрація своїх громадян, які постійно проживають на території консульського округу; реєстрація актів цивільного стану; легалізація й нотаріальне засвідчення документів та ін. За виконання вказаних дій консульства стягують консульські збори у валюті держави перебування. Держави можуть укласти між собою угоду про скасування стягування всіх або деяких видів консульських зборів.

3.4. Органи держави, які здійснюють дипломатичні функції за кордоном

На сучасному етапі діяльність органів держави у сфері міжнародних відносин ґрунтується, здебільшого, на кодифікованих нормах міжнародного права, схвалених і закріплених під час дипломатичних конференцій. Користуючись привілеями й імунітетами, що передбачені ними, ці органи безпосередньо представляють свої держави та їхні інтереси на території держави, у якій вони перебувають, і функціонують як на постійній, так і на тимчасовій основі.

До органів держави, які функціонують за кордоном, належать такі: постійні дипломатичні представництва, представництва держав при міжнародних організаціях, консульські установи, торговельні представництва, спеціальні місії.

1. Основною ланкою серед органів, що на постійній основі здійснюють представництво держави за кордоном, є **постійні дипломатичні представництва**, акредитовані в інших державах, зокрема *посольства* та *місії*. Найбільш поширені посольства як вид дипломатичного представництва. Це представництва першого, вищого класу, до яких прирівнюють також представництво Ватикану – *нунціатуру*.

Дипломатичне представництво є більш офіційним органом держави, яка скерувала його, порівняно з іншими органами акредитованої держави, що перебувають на території країни, що приймає. Представництво функціонує на основі указів, розпоряджень і постанов глави держави та уряду. Для реалізації своїх повноважень дипломатичне представництво має у своєму розпорядженні рухоме й нерухоме майно, фінансові ресурси, гербову печатку та бланки відповідного зразка, що використовують для офіційної кореспонденції.

Внутрішня структура дипломатичного представництва залежить від волі та потреб держави, що акредитує. На практиці у структурі дипломатичного представництва найчастіше утворюють такі підрозділи: політичний відділ, відділ культури, відділ преси, економічний відділ, відділ науки й техніки, військовий відділ, консульський відділ, адміністративний відділ, протокольний відділ, відділ технічної служби.

Правовий статус дипломатичних представництв та їхнього персоналу регламентовано нормами міжнародного права. Але на практиці потрібно розв'язувати цілу низку проблем, пов'язаних зі специфікою традицій кожної держави перебування, які не є в полі міжнародно-правового регулювання. Важлива роль водночас належить національному законодавству країни перебування, норми якого не лише відтворюють основні норми дипломатичного права, але й багатьох інших питань, що передбачають їхню більш детальну регламентацію.

Нормами національного законодавства регламентують також питання, що взагалі не є вирішеними в міжнародному праві. У кожній державі регламентація окремих сторін статусу іноземних дипломатичних представництв і їхнього персоналу має певні особливості, пов'язані з характером державного й суспільного ладу, системою права, традиціями та звичаями. Водночас, із метою нормального розвитку міжнародних відносин, держави мають погоджувати свої дії з національним законодавством, правовою та дипломатичною практикою інших держав.

2. Консульські установи. Відповідно до ст. 17 Віденської конвенції 1963 р. про консульські відносини, яка значною мірою кодифікувала правові норми в цій сфері, держава, що акредитує, яка не має дипломатичного представництва в державі, що приймає, акредитації та не є представленою в ній будь-якою третьою державою, може уповноважити консульських службових осіб виконувати дипломатичні функції зі згоди держави перебування. Сфера діяльності консульства є значно вужчою, ніж посольства, і, переважно, зосередженою на торговельно-економічних відносинах та захисті інтересів юридичних і фізичних осіб. Безумовно, така практика є тимчасовим заходом доти, доки не будуть сформованими дипломатичні представництва.

Із погляду традиційного розподілу функцій і повноважень між дипломатичними агентами й консульськими службовцями, консульські статuti та двосторонні конвенції за загальним правилом не містять положень щодо їхньої політичної активності в державі, що приймає. Але здебільшого абсолютний розподіл є неможливим, оскільки економічні інтереси держави дуже часто тісно пов'язано з її політичними намірами. Ст. 17 Віденської конвенції про консульські відносини не заперечує проти надання можливості для консульських посадових осіб зі згоди держави, що приймає, учиняти дипломатичні акти. Спеціальні угоди, згідно з якими консульський агент може брати участь у дипломатичній діяльності, передбачають таке: тимчасове втручання в дипломатичні відносини держави, що акредитує, і країни перебування; підтримування неофіційних відносин із невизнаною державою чи урядом або міжнародною організацією; створення спеціальних консульських установ для представництва держави, що акредитує, в ООН чи її спеціалізованих установах. Водночас варто зазначити, що виконання таких актів консульською посадовою особою не змінює її консульського статусу та не дає їй права претендувати на дипломатичні привілеї й імунітети.

3. Військові місії. Статус осіб зі складу військових місій у сфері дипломатичної діяльності чітко визначено колом питань, що належать до їхньої компетенції. У літературі по-різному оцінюють призначення військових аташе у процесі реалізації дипломатії. Між керівниками зовнішньополітичних відомств завжди відбувалися суперечки щодо допуску військового спеціаліста, військового аташе у власну країну.

Вирішальними у плані визнання доцільності взаємного допуску окремими державами діяльності іноземних військових аташе є *два аргументи*.

По-перше, кожна держава завжди розраховує, що її військовий аташе за кордоном досягне ефективнішого результату у своїй роботі, ніж аташе інших держав на її території.

По-друге, кожна держава знає, що формальна її відмова від прийняття іноземних військових аташе, як свідчить історичний досвід, призводить до маскуванню з боку держав, що акредитують, які скеровують за кордон військових спеціалістів під виглядом секретарів або технічних співробітників посольства. Зрештою, держави нерідко використовували ці форми.

Практику відрядження військових аташе за кордон почали розвивати в Західній Європі із часів правління Людовіка XIII. Спочатку військових спеціалістів скеровують до союзників, наприклад, Франція – у Швецію, Баварію. У другій половині XVII ст. стає звичаєм відправляти військових спеціалістів не лише в союзні країни, але й у дружні держави. Практика військових відряджень за кордон набула свого подальшого розвитку в результаті війн Французької революції 1789 р. та імперії Наполеона I.

Першим нормативним актом, який регулював правовий статус військового аташе, був іспанський закон 1846 р. У ньому зазначалося, що військового аташе призначає король строком від двох до чотирьох років за поданням міністра закордонних справ за погодженням із військовим або морським міністром, який мусить мати чин, не нижчий за капітана або лейтенанта (на флоті), і користується всіма дипломатичними перевагами. 1870 р. виходить італійський декрет, у якому також уживають термін «аташе». В Іспанії та Франції з 1883 р. вперше виникає морський аташе.

Війни у Європі та за її межами завжди були значним поштовхом для розвитку інституту військових аташе, оскільки за їхніми наслідками виробляли та вдосконалювали правову основу їхньої діяльності.

Особливо бурхливий розвиток інституту військових аташе почався напередодні та під час Першої світової війни. Зокрема, Сербія напередодні війни призначила своїх військових аташе у Францію, Англію, Італію, Туреччину та Австрію; південноамериканські держави (Еквадор, Бразилія та Перу) призначили військових аташе в Бельгію, Францію та Англію. Військові аташе Німеччини, Австрії та Болгарії здобули титул військових

повноважних представників і, отже, забезпечували координацію дій союзних армій.

Для вивчення військового досвіду нейтральні держави відряджали своїх аташе не лише у країни, що ведуть воєнні дії, але й у нейтральні, які межували з ними: так виникли шведські аташе у Швейцарії, іспанські – у Данії, чилійські – у Швеції, Норвегії та Нідерландах.

Після завершення Першої світової війни кількість аташе продовжувала зростати. У 1920 – 1921 рр. виникають авіаційні аташе у США, Англії, Італії, Франції та інших країнах.

Актом проголошення незалежності України (1991 р.) реально розпочалося формування збройних сил, відрядження дипломатичних представництв в інші держави, і з усією очевидністю постала проблема функціонування військових аташе при дипломатичних представництвах. Відповідно до Віденської конвенції про дипломатичні відносини 1961 р. та Положення про дипломатичні представництва України за кордоном, було ухвалено Положення про апарат військових аташе України (1992 р.). Згідно із цим положенням, військового аташе призначає наказом міністр оборони після попередніх консультацій у МЗС України.

У разі, якщо практика держави перебування передбачає попереднє повідомлення про призначення військового аташе, короткі біографічні дані про його кандидатуру повідомляють державі перебування дипломатичними каналами.

На посаду військового аташе призначають генералів, адміралів та офіцерів, які перебувають на строковій військовій службі у Збройних силах України та є громадянами України. У своїй діяльності військовий аташе керується вказівками посла, а в оперативному плані – діє, згідно з інструкціями, які безпосередньо надходять від Міністерства оборони України.

Глава дипломатичного представництва України представляє військового аташе главі держави перебування, міністру закордонних справ та міністру оборони. Надалі аташе діє самостійно через відділ зовнішніх відносин міністерства оборони держави перебування.

Крім цього, за спеціальними угодами між зацікавленими державами передбачено діяльність військових місій. Маючи воєнно-політичний характер, вони здійснюють контроль за виконанням умов міжнародного договору і як органи держави можуть бути постійними або тимчасовими. Вони можуть діяти самостійно як підрозділ спеціального військового

представництва держави, що акредитує, або входить до складу міжнародних органів, які складаються із представників різних держав.

4. Постійні представництва. Особливу групу суб'єктів, які здійснюють дипломатичну діяльність, утворюють постійні представництва держав при міжнародних організаціях та делегації на конференціях. Цей різновид діяльності інколи називають конференційною або багатосторонньою дипломатією.

Після Другої світової війни цей різновид дипломатії набув особливого розвитку. Постійні представництва держав при міжнародних організаціях є одним із найважливіших закордонних органів держави. За значенням і організаційною структурою вони є наближеними до дипломатичних представництв. Це, фактично, постійне дипломатичне представництво, акредитоване при відповідній міжнародній організації, із метою реалізації специфічних функцій, пов'язаних з участю держави в цій міжнародній організації. Залежно від характеру міжнародної організації, таке представництво користується відповідними змінами (*mutatis mutandis*) із дипломатичних привілеїв та імунітетів. Головним міжнародно-правовим документом, який регламентує діяльність постійних представників і постійних представництв при міжнародних організаціях, є Віденська конвенція про представництво держав у їхніх відносинах із міжнародними організаціями універсального характеру від 14 березня 1975 року.

Реалізацію права держави-члена щодо заснування постійного представництва при організації мають забезпечувати як сама організація, так і держава, на території якої розташовано штаб-квартиру організації або її відділення.

5. Торговельно-економічні місії. Одне з головних питань сучасної дипломатії полягає в тому, щоб з'ясувати, яку роль у ній відіграють економічні проблеми, торгівля, фінанси та інформація про нові технології. У процесі становлення дипломатії одне із чільних місць посідала дипломатія. У стародавній грецькій міфології Гермес, бог торгівлі та прибутку, був покровителем послів. Тоді дипломатію розуміли інакше, включно з її методами й обманами. На думку британців, їхня дипломатія бере свій початок із консульської служби, основи якої було закладено в купецькій хартії 1303 р. Англійські дипломати стверджують, що дипломатія як професія є зобов'язаною, передусім, торгівлі, оскільки вона дала відповідний поштовх для перетворення її з непрофесійної дипломатії на професійну.

Ураховуючи ту обставину, що зі зростанням ролі дипломатії вона набула політичного характеру, дипломати почали ухилятися від питань, які стосувалися торговельних відносин. Вони вважали, що представляють державу, а не окремих промисловців, а тому їм немає потреби займатися питаннями торгівлі.

Але поступово, починаючи із середини XIX ст. питання торгівлі в діяльності посольств посідає важливе місце, незважаючи на значний і тривалий опір дипломатів.

Серед перших держав, які стали на шлях комерціалізації дипломатії після Другої світової війни, була США. Прикладом є відомий план державного секретаря США під назвою «план Маршалла». Надалі курс на торговельну дипломатію підтримали Німеччина, Англія та Японія.

Реалізація цього напрямку в дипломатії привела до укладання значної кількості міжнародних економічних угод (зокрема, утворення Міжнародного валютного фонду, Міжнародного банку реконструкції та розвитку, Генеральної угоди з тарифів і торгівлі, Європейського банку реконструкції та розвитку).

Згідно з Указом Президента України від 30 квітня 1994 року, було затверджено Положення про торговельно-економічну місію у складі дипломатичного представництва України за кордоном. Торговельно-економічну місію підпорядковано главі дипломатичного представництва України за кордоном, який здійснює контроль за її роботою.

Основними завданнями торговельно-економічної місії є такі:

захист економічних інтересів України, зокрема у сфері оподаткування та прав суб'єктів підприємницької діяльності України в державі перебування;

сприяння розвитку торговельно-економічних зв'язків України, залученню іноземних інвестицій у пріоритетні сфери економіки України і виконанню міжнародних договорів України, укладених із державою перебування;

інформування Міністерства зовнішніх економічних зв'язків і торгівлі України, Міністерства закордонних справ України та інших органів виконавчої влади України про цінову, податкову, тарифну політику, яку здійснює держава перебування, щодо товарів, експортованих з України;

підготовка висновків про діяльність імпорту товарів і послуг, залучення кредитів із держави перебування, з огляду на запропоновані державою ціни, тарифи, кредитні ставки тощо.

Торговельно-економічну місію очолює керівник торговельно-економічної місії, який за посадою є радником-посланником або радником закордонної дипломатичної установи України. Керівник торговельно-економічної місії за посадою є членом української частини Спільної міжурядової комісії з питань економічного співробітництва з державою перебування, яка утворюється за відповідним міжнародним договором України.

Керівник торговельно-економічної місії та його заступник (заступники) є членами дипломатичного персоналу. Інші співробітники торговельно-економічної місії – членами адміністративно-технічного або обслуговчого персоналу закордонної установи України.

Керівників торговельно-економічної місії призначають на посаду та звільняють з посади Кабінетом Міністрів України за поданням Міністерства економіки, погодженим із Міністерством закордонних справ України. Кандидатуру на посаду керівника торговельно-економічної місії попередньо погоджено в установленому порядку із Президентом України. Заступника керівника торговельно-економічної місії призначає на посаду та звільняє з посади міністр економіки за погодженням із Міністерством закордонних справ України. Інших співробітників торговельно-економічної місії призначає міністр економіки України.

6. Особи, які не наділені службовими повноваженнями в межах держави або міжнародної організації. Очевидно, що неслужбові особи не можуть представляти державу або міжнародну організацію в дипломатичному процесі, за винятком випадків наділення їх спеціальними повноваженнями. Факт наділення їх відповідними повноваженнями дозволяє прирівняти їх до службових осіб під час виконання дипломатичних функцій. Однак, становлячи інтереси певних груп, такі особи роблять відповідний вплив на ухвалення владних рішень у дипломатичному процесі, не будучи наділеними службовими повноваженнями. До осіб, які не мають службових повноважень, але беруть участь у дипломатичному процесі, належать керівники політичних партій і рухів, лідери груп тиску.

Глава держави, глава уряду та міністр закордонних справ виконують дипломатичні функції без спеціальних повноважень *ex officio*. Інші особи можуть представляти державу лише в тому разі, якщо вони є належним чином уповноваженими. Держава може відхилити зобов'язання, покладені на них, на тій підставі, що відповідну угоду підписано особою, яку не було наділено повноваженнями діяти від імені держави. Документами, що підтверджують повноваження представника держави, є *вірчі грамоти*.

Хоча може бути й мовчазна згода про визнання цієї особи як повноважного представника держави. Офіційні документи, що підтверджують факт надання особі повноважень, є підставою її представницьких функцій.

3.5. Міжнародно-правові основи організації та діяльності спеціальних місій

Спеціальна місія, згідно зі ст. 1 Конвенції про спеціальні місії, має представницький характер. Ця обставина дає змогу розмежовувати спеціальні місії від різних недержавних, хоча значною мірою також офіційних місій та візитів. Але це не означає, що спеціальна місія має відповідати за підтримання постійних дипломатичних відносин між державами, оскільки її завдання має бути чітко окресленим. Водночас установа дипломатичних відносин часто є наслідком діяльності саме попередніх спеціальних дипломатичних місій.

Положення ст. 2 Конвенції про спеціальні місії вказують, що держава може відряджати спеціальну місію в іншу державу за згодою останньої. Що ж стосується реалізації цього права іншими суб'єктами міжнародного права, то про це в тексті конвенції нічого не сказано, але немає також заборони щодо цього. Отже, звідси можна зробити висновок, що правом скеровувати та приймати спеціальні місії наділено всіх суб'єктів міжнародного права.

Держава, яка виявила бажання спрямувати одну й ту саму спеціальну місію до двох або декількох держав, має повідомити про це кожну державу, що приймає, коли звертається до неї за згодою. Аналогічна згода є потрібною також у разі, якщо одна або декілька держав бажають відрядити спільну спеціальну місію в іншу державу для вирішення питання, яке становить для них спільний інтерес.

У дипломатичній практиці досить часто трапляються випадки, коли спеціальні місії (особливо на вищому рівні) послідовно відвідують декілька країн упродовж короткого періоду. Це, найчастіше, один географічний район (наприклад, Близький Схід, Західна Європа, Індокитай тощо).

Наявність дипломатичних або консульських відносин не є необхідною складовою для спрямування або прийняття спеціальної місії. Крім цього, відрядження та приймання спеціальної місії не пов'язано також з інститутом визнання, який є необхідною юридичною передумовою для

встановлення дипломатичних відносин. Це дає змогу державам використовувати таку форму дипломатії за будь-яких умов. Водночас держави є вільними від будь-яких зобов'язань, крім тих, що передбачені функціонуванням конкретної місії.

Держава, що акредитує, може призначити главу та членів спеціальної місії на свій розсуд, попередньо надавши державі, що приймає необхідну інформацію про чисельність і склад місії, а також прізвища та посади осіб, яких вона має намір призначити. Причому держава, що приймає, може не дати згоди на відрядження спеціальної місії, чисельність якої вона не вважає прийнятною через обставини й умови в державі, що приймає, та потреби цієї місії. Вона може також, не повідомляючи причин відмови, не дати згоди на призначення будь-якої особи як члена спеціальної місії (ст. 8). Однак сьогодні дипломатична практика засвідчує, що більшість держав не ставить будь-яких кількісних меж для спеціальних місій, за винятком випадків, коли в договорі подано застереження щодо кількості спеціалістів.

На відміну від глави дипломатичного представництва, главі спеціальної місії не потрібно здобувати агреман, хоча деякі члени Комісії міжнародного права, яка займалася підготовкою проекту цієї Конвенції, пропонували його як необхідну вимогу щодо спеціальної місії.

Відповідно до ст. 10 Конвенції про спеціальні місії, представники держави, що акредитує, у спеціальній місії, а також члени її дипломатичного персоналу у принципі мають бути громадянами держави, що акредитує, громадяни держави, що приймає, не можуть бути призначеними до складу спеціальної місії інакше як за згодою цієї держави, причому ця згода може бути в будь-який час анульованою.

До складу спеціальної місії може входити дипломатичний, адміністративно-технічний та обслуговчий персонал. Якщо члени постійного дипломатичного представництва або консульської установи, що перебуває в державі, що приймає, включено до складу спеціальної місії, вони зберігають привілеї й імунітети членів дипломатичного представництва або консульської установи, крім привілеїв та імунітетів, що надають Конвенцією про спеціальні місії.

Держава, що акредитує, має завчасно повідомити Міністерство закордонних справ або інший орган держави, що приймає, про склад спеціальної місії, прибуття й остаточне відбуття членів місії та припинення їхніх функцій у місії. Під час розгляду проекту конвенції члени Комісії

міжнародного права пропонували вимагати від членів спеціальних місій, глави спеціальної місії, які є генералами, адміралами й офіцерами дійсної військової служби, попереднього повідомлення та згоди держави перебування. Але цю пропозицію не було прийнято, оскільки щодо цієї групи осіб уже давно склалися відповідні звичаєві норми.

Держава, що приймає, може в будь-який час, не будучи зобов'язаною мотивувати своє рішення, повідомити державу, яка акредитує, що хтось із членів її дипломатичного персоналу є **persona non grata** або що будь-який інший член персоналу місії є неприйнятним. Тоді держава, що акредитує, зобов'язана відкликати цю особу або припинити її функції в місії. Причому та чи та особа може бути оголошеною *persona non grata* або непринятною до прибуття її на територію держави, що приймає.

Якщо держава, що акредитує, відмовиться виконати або не виконає в межах розумного строку свої зобов'язання, про які йшлося раніше, держава, що приймає, може відмовитися визнати цю особу членом спеціальної місії. Водночас щодо глави та членів деяких спеціальних місій, які обіймають відповідні посади в державі, що акредитує, (наприклад, прем'єр-міністр, міністр закордонних справ, міністр зовнішньої торгівлі), держава, що приймає, не може заявити, що ця особа є *persona non grata*. Такі дії могли б бути кваліфікованими як утручання у внутрішні справи держави, що акредитує.

У ст. 13 Конвенції про спеціальні місії передбачено, що функції спеціальної місії розпочинають із моменту встановлення місією офіційного контакту з Міністерством закордонних справ або іншим органом держави, що приймає, щодо якої є домовленість. Водночас початок здійснення функцій спеціальною місією не залежить ні від представлення її постійним дипломатичним представництвом держави, що акредитує, ні від вручення вірчих грамот або повноважень. Здебільшого спеціальні місії здобувають повноваження від глав держав, глав урядів або міністрів закордонних справ.

Вирішальна роль у діяльності спеціальної місії належить главі місії. Якщо держава, що спрямовує, його не призначила, то один із представників держави, що спрямовує, зазначений останньою, уповноважений діяти від імені спеціальної місії та вести листування з державою, що приймає. Держава, що приймає, адресує всю кореспонденцію, що стосується спеціальної місії, главі місії або, якщо главу місії не призначено, уповноваженому представникові чи через постійне дипломатичне представництво.

Усі офіційні справи з державою, що приймає, доручені спеціальній місії держави, що акредитує, ведуть із Міністерством закордонних справ або з іншим органом уряду, що приймає, щодо якого є домовленість.

Що стосується першості глав декількох спеціальних місій, то його визначають за звичаєм, прийнятим в ООН, – за англійським алфавітом назв держав. Питання про старшинство не виникає, якщо переговори ведуть між спеціальною місією й органами держави перебування. Старшинство серед членів спеціальної місії визначають, згідно з порядком, установленим главою місії з урахуванням дипломатичних рангів членів місії. Якщо до складу спеціальної місії входять члени уряду, вони мають певні переваги перед іншими членами місії щодо старшинства.

Якщо йдеться про спеціальні місії (їх ще називають церемоніальними), відповідно старшинство серед глав місій визначено протоколом сторони, що приймає (п. 2 ст. 16).

Місце перебування спеціальної місії визначають за згодою між зацікавленими державами. Водночас місія може відкривати власне представництво поблизу місця, де вона виконує свої функції. Якщо місія здійснює поїздки країною, її штаб-квартирою потрібно вважати постійне дипломатичне представництво держави, що спрямовує. Якщо вона виконує свої функції в різних місцях, зацікавлені держави можуть домовитися про те, щоб ця місія мала декілька місць перебування, із яких вони можуть вибрати основне.

Якщо немає згоди, місцем перебування спеціальної місії є місце, де розташовано Міністерство закордонних справ сторони, що приймає.

Глава спеціальної місії має право використовувати прапор та інші символи держави, що акредитує, на приміщеннях, які займає місія, включно з резиденцією глави місії, а також на його транспортних засобах, якщо їх використовують з офіційною метою. Безумовно, водночас треба брати до уваги закони, правила та звичаї держави, що приймає.

Спеціальні місії двох або декількох держав можуть зібратися на території третьої держави лише після дістання прямо висловленої згоди цієї держави, яка зберігає за собою право на її анулювання.

Ст. 20 конвенції містить положення, які визначають юридичні та фактичні підстави для завершення функцій спеціальної місії. Зокрема, їх припиняють:

- а) за домовленістю зацікавлених держав;
- б) після виконання завдання спеціальної місії;

в) після закінчення строку, встановленого для спеціальної місії, якщо його спеціально не продовжено;

г) після повідомлення державою, що акредитує, про те, що вона припиняє діяльність спеціальної місії або відкликає її;

ґ) після повідомлення держави, що приймає, про те, що вона вважає діяльність спеціальної місії припиненою.

Важливо зазначити, що факт розірвання дипломатичних або консульських відносин між державою, що акредитує, та державою перебування не призводить до припинення діяльності спеціальних місій, що функціонують на момент їхнього розірвання.

Питання для самопідготовки

1. Дипломатія: історія та сучасність.
2. Розвиток зовнішніх відносин України після здобуття нею незалежності 1991 р.

Запитання для роздумів та обговорення

1. Дайте визначення понять моралі та моральності.
2. Які особливості правового регулювання діяльності посольств в Україні?
3. Які є імунітети та привілеї дипломатичних представництв?

Запитання для самодіагностики

1. Яким нормативно-правовим актом регулюють діяльність постійних представництв і постійних представників?
2. Що означає термін «дипломатія»?
3. Що означає термін «дипломатична діяльність»?
4. Із яких категорій співробітників складається штат дипломатичного представництва?
5. Назвіть функції дипломатичного представництва.
6. Дайте визначення поняття «дипломатичний корпус».
7. Які консульські установи функціонують в Україні?

8. У чому відмінність класів дипломатичного представника від дипломатичних рангів?

9. Назвіть функції постійних представництв держав при міжнародних організаціях.

10. Які є види консульських установ?

Тестові завдання з підрозділу 3

1. Галузь міжнародного права, що становить сукупність норм, які регламентують статус і функції державних органів зовнішніх відносин, – це:

- а) міжнародне право;
- б) консульське право;
- в) дипломатичне право;
- г) трудове право.

2. Аспектами дипломатичного права є:

- а) активне право;
- б) спеціальне право;
- в) пасивне право;
- г) міжнародне право змішаного типу.

3. Правило поведінки, що визнають обов'язковим у міжнародних відносинах між державами (усіма або більшістю) у результаті свого багаторазового й одноманітного застосування, – це:

- а) джерело дипломатичного права;
- б) дипломатичний етикет;
- в) норми й моралі;
- г) немає правильної відповіді.

4. Метою якої функції є створення сприятливого клімату для розвитку гармонійних двосторонніх відносин:

- а) представництва;
- б) дипломатичного захисту;
- в) ведення переговорів;
- г) інформаційної;
- г) заохочення дружніх відносин?

5. Захист у державі перебування інтересів держави, що акредитує, відбувається в межах функції:

- а) представництва;
- б) дипломатичного захисту;
- в) ведення переговорів;
- г) інформаційної;
- ґ) заохочення дружніх відносин.

6. У межах якої з функцій відбувається виявлення ініціативи у справі розвитку відносин у відповідних сферах, проведення попередніх переговорів тощо:

- а) представництва;
- б) дипломатичного захисту;
- в) ведення переговорів;
- г) інформаційної;
- ґ) заохочення дружніх відносин?

7. Який із видів візитів є найбільш офіційним:

- а) проїздом;
- б) державний;
- в) зустріч «без краваток»;
- г) приїзд делегації?

8. Офіційне обговорення представниками держав політичних, економічних та інших питань двосторонніх і багатосторонніх відносин, із метою погодження зовнішньополітичної стратегії, – це:

- а) державний візит;
- б) дипломатичні переговори;
- в) ділові переговори;
- г) офіційний візит.

9. Хто є главою дипломатичного представництва:

- а) посол;
- б) консул;
- в) аташе;
- г) міністр закордонних справ?

10. Які категорії персоналу функціонують у складі дипломатичного представництва:

- а) дипломатичний персонал;
- б) менеджери;
- в) обслуговчий персонал;
- г) адміністративний персонал?

4. Відповідальність міжнародних інституцій

Мета полягає в розширенні та поглибленні знань видів і типів найтяжчих міжнародних правопорушень, їхнього історичного генезису й сучасних воєнних конфліктів.

Професійні компетентності: здатність до визначення видів і типів міжнародних правопорушень.

Ключові слова: воєнний конфлікт; правопорушення; Голокост; екоцид; Голодомор.

Основні питання:

- 4.1. Міжнародно-правова відповідальність міжнародних інституцій.
- 4.2. Класифікація міжнародних правопорушень держав.
- 4.3. Види та форми відповідальності держав за міжнародні правопорушення.

Рекомендована література: [1;17 – 19; 25 – 27; 53].

4.1. Міжнародно-правова відповідальність міжнародних інституцій

Проблему відповідальності в міжнародному праві безпосередньо пов'язано з функціонуванням міжнародного права, зміцненням міжнародного миру та правопорядку. Це один із найдавніших інститутів міжнародного права, однак, незважаючи на його постійне практичне застосування й удосконалювання, правові норми цього інституту не кодифіковано, і тому він ґрунтується, зазвичай, на застосуванні звичаєвих норм, що склалися на основі прецедентів і судових рішень.

Загальновідомо, що порушення законів усередині держави неминуче спричиняє відповідальність. Таке саме положення є й у міжнародному праві, хоча характер правопорушень і форми відповідальності тут мають деякі особливості. Порушення норм міжнародного права, а також прав та інтересів інших держав не можна виправдовувати посиланням на суверенітет, оскільки такі діяння є не здійсненням суверенітету, а зловживанням ним.

Із поняттям міжнародно-правової відповідальності тісно пов'язано процесуальні питання, оскільки їхнє вивчення дозволяє відмовитися від поширеної концепції, яка ототожнює міжнародну відповідальність із юридичним обов'язком.

Відповідальність – важливий засіб відновлення і забезпечення правопорядку, а це немислимо поза визначеною процедурою, що містить процесуальні стадії, специфічні, відносно відособлені комплекси процесуальних правил, характеризується процесуальним режимом, властивим конкретній ситуації.

Міжнародно-правова відповідальність – це сукупність правових відносин, що виникають, у зв'язку із правопорушенням, учиненим якою-небудь державою чи іншим суб'єктом міжнародного права, чи через збитки, заподіяні однією державою іншій у результаті правомірної діяльності. В одних випадках ці правовідносини можуть стосуватися безпосередньо тільки держави-правопорушниці й постраждалої держави, в інших – можуть торкатися прав та інтересів усього міжнародного співтовариства.

У науці міжнародного права міжнародно-правову відповідальність розуміють як негативні юридичні наслідки, що настають для суб'єкта міжнародного права в результаті порушення ним міжнародного зобов'язання. Значення її обумовлено тим фактом, що це необхідний юридичний засіб забезпечення дотримання норм міжнародного права, відновлення порушених міжнародних відносин. Із погляду наслідків ці правовідносини можуть виявляти у відновленні порушеного права, відшкодуванні матеріального збитку, накладенні санкцій та інших заходів колективного чи індивідуального характеру до держав, що порушили свій міжнародний обов'язок, а в разі настання шкідливих наслідків за правомірної діяльності – в обов'язку здійснити відповідну компенсацію.

Відповідальність суб'єктів міжнародного права є визначеним інструментом правового регулювання міжнародних відносин і стимулює функціонування міжнародного права. Норми, що стосуються до відповідальності

держав, охоплюють не одну яку-небудь галузь міжнародного права, а всю сукупність міжнародно-правових відносин. Ці норми сприяють здійсненню всіх інших норм міжнародного права та є нібито загальною гарантією їхнього дотримання. Тому є твердження, що заперечення міжнародно-правової відповідальності держави є рівнозначним руйнуванню міжнародного права.

Міжнародну відповідальність держав розглядають нині і в теорії, і на практиці як один із важливих *принципів* міжнародного права: міжнародно-протиправне діяння суб'єкта тягне його міжнародно-правову відповідальність.

Мета міжнародно-правової відповідальності – це передбачення відповідного результату, а саме: виключення можливості вчинення державою нових правопорушень; вплив на інші держави; спонукання їх до добровільного дотримання міжнародних зобов'язань. Водночас юридична відповідальність як соціальне явище має характер самозахисту суспільства від зазіхань на його основи. Тому *функція юридичної відповідальності* має подвійне значення:

- правовідновлюване (репараційне);
- репресивне (каральне).

Регулюють її нормами міжнародного права, які визначають склади міжнародно-правових порушень, можливі виправдувальні підстави, правові наслідки тощо.

Значну роль у систематизації цих норм відіграє Комісія міжнародного права, яка ухвалила ряд статей із відповідальності. Ці статті є складовими Проекту Комісії міжнародного права, що складається із 4 частин: поняття й передумов міжнародно-правового делікту; змісту відповідальності держав; настання відповідальності держав і загальних положень.

Комісія міжнародного права визначила зміст міжнародної відповідальності як «наслідки діяння щодо відшкодування збитку та відповідних санкцій», а також дала таку класифікацію *деяких принципів міжнародно-правової відповідальності*:

- принцип, що встановлює відповідальність щодо всіх міжнародно-протиправних дій держави;

- принцип, що визначає суб'єктів таких дій;

- принцип, що визначає умови наявності міжнародно-протиправних дій;

- принцип незастосування внутрішнього права для визначення наявності цих дій.

Ознаки міжнародно-правової відповідальності:

до держави-правопорушниці застосовують санкції міжнародно-правових норм;

настає за здійснення міжнародного правопорушення;

спрямовано на забезпечення міжнародного правопорядку;

настають негативні наслідки для правопорушника;

реалізують у відносинах, що виникають між державою-правопорушницею та потерпілою державою.

Суб'єктами міжнародно-правової відповідальності є тільки суб'єкти міжнародного публічного права (держави, у деяких випадках можуть стати фізичні особи, але водночас міжнародно-правова відповідальність осіб є видом кримінальної відповідальності).

Суб'єкти міжнародного правопорушення – держави-правопорушниці (активні суб'єкти). За правопорушення, учинене членом федерації, бере на себе відповідальність сама федерація. В окремих випадках разом із федеративною державою відповідальність бере на себе і сам член федерації (коли є суб'єктом міжнародного права, а відповідно до цього, міжнародним правопорушником).

Суб'єктами міжнародного правопорушення можуть бути й міжнародні організації, які можуть брати на себе відповідальність перед державами, що є чи не є її членами. Відповідальність виникає, коли організація порушує міжнародні зобов'язання, закріплені в договорах.

У разі матеріальної відповідальності міжнародних організацій можливі *два варіанти*:

1) установлення солідарної відповідальності організації та держав-членів;

2) установлення відповідальності самої організації.

До міжнародно-правової відповідальності, можуть притягати фізичних осіб (за міжнародні злочини). Така відповідальність можлива у *двох формах*:

перед міжнародним карним судом;

перед національним судом.

Особливим є те, що в міжнародному праві немає строку давності, винні є відповідальними, незалежно від часу здійснення злочину.

Суб'єкти міжнародних претензій – держави, які зазнали збитків (ті, хто вимагають відшкодування збитків)(пасивні суб'єкти). Суб'єктами

міжнародних претензій найчастіше є держави. Коли скоєно звичайне міжнародне правопорушення, то суб'єктом претензій є потерпіла держава. Коли скоєно міжнародний злочин, то суб'єктом претензій є не лише потерпіла держава, але й інші держави мають змогу бути суб'єктами претензій.

Суб'єктами міжнародних претензій можуть бути й міжнародні організації, що мають відповідну правосуб'єктність (порушення державами міжнародного миру, безпеки).

Якщо фізичній особі заподіяно збиток, унаслідок дії іноземної держави, держава, громадянином якої він є, висуває до держави-правопорушниці вимогу про відшкодування збитку, таким способом здійснює право на його дипломатичний захист. Але водночас вона захищає власні міжнародні права, порушені в особі її громадянина.

Підставами міжнародно-правової відповідальності є передбачені нормами міжнародного права об'єктивні та суб'єктивні ознаки. Розрізняють такі підстави міжнародно-правової відповідальності:

- юридичні;
- фактичні;
- процесуальні.

Під *юридичними підставами* розуміють міжнародно-правові зобов'язання суб'єктів міжнародного публічного права, відповідно до яких те або те діяння вважають міжнародним правопорушенням. Слід урахувати, що в разі міжнародного правопорушення порушують не саму норму міжнародного права, а зобов'язання суб'єктів дотримуватися її розпорядження, що містить міжнародне правило поведінки. Тому перелік джерел юридичних основ відповідальності є більш широким, ніж коло джерел міжнародного права.

Юридичними підставами відповідальності є такі:

- міжнародний договір;
- міжнародний порядок;
- рішення міжнародних судів та арбітражів;
- резолуції міжнародних організацій (наприклад, ст. 24 і 25 Статуту ООН установлюють юридичну відповідальність для всіх держав-членів ООН за виконання рішень Ради Безпеки ООН);

односторонні міжнародно-правові зобов'язання держав, що встановлюють юридично обов'язкові правила поведінки тільки для держави, що взяла такі зобов'язання, (у формі нот, заяв, декларацій тощо).

Фактичною підставою міжнародно-правової відповідальності є міжнародне правопорушення, тобто діяння (дія або бездіяльність) суб'єкта міжнародного права (його органів або посадових осіб), що порушують міжнародно-правові зобов'язання.

Під процесуальними підставами міжнародної відповідальності розуміють процедуру розгляду справ про правопорушення та порядок притягнення винних суб'єктів до відповідальності. В одних випадках такий процесуальний порядок є детально регламентованим і закріпленим у міжнародно-правових актах, в інших – його вибір залишено на розсуд органу, що застосовує міри відповідальності.

4.2. Класифікація міжнародних правопорушень держав

Міжнародні правопорушення – це дія чи бездіяльність держави, яка в результаті порушує міжнародні зобов'язання.

Міжнародні протиправні дії розподіляють на *декілька груп*:

найтяжчі міжнародні злочини – це порушення міжнародного права, сформульовані в попередніх проєктах Комісії міжнародного права через юридичний склад правової норми про міжнародно-правовий злочин;

воєнні злочини – це порушення законів і звичаїв війни, зокрема вбивства, знущання, вивезення в рабство чи з іншою метою цивільного населення окупованої території; убивства військовополонених або знущання над ними; убивства заручників; пограбування громадської або приватної власності; безглузде руйнування міст і сіл; руйнування, не виправдані воєнною необхідністю, та інші злочини;

злочини проти людяності – це вбивства, винищення, перетворення на рабів, заслання та інші жорстокості, учинені щодо цивільного населення до або під час війни; переслідування з політичних, расових чи релігійних мотивів, із метою здійснення або у зв'язку з будь-яким злочином, незалежно від того, чи були ці дії порушенням внутрішнього права країни, де їх було вчинено, чи ні;

злочини проти миру – це планування, підготовка, розв'язання та ведення агресивної війни або війни на порушення міжнародних договорів, угод чи запевнень; участь у загальному плані або змові, спрямованих на здійснення будь-яких із згаданих раніше дій. Окрім названих статутів, зазначені злочини заборонено також Паризьким пактом 1928 р. (пакт Бріана-Келлога), Статутом ООН, резолюцією Генеральної Асамблеї

ООН 3314 (XXIX) від 14 грудня 1974 року «Визначення поняття агресії», іншими міжнародно-правовими актами;

геноцид – це дії, що чинять із наміром знищити повністю або частково яку-небудь національну, етнічну, расову чи релігійну групу як таку через фізичне вбивство членів такої групи; заподіяння їм серйозних тілесних ушкоджень або спричинення розумового розладу членам цієї групи;

навмисне створення для певної групи таких життєвих умов, розрахованих на цілковите або часткове фізичне її знищення;

заходи, спрямовані на запобігання дітонародженню в середовищі такої групи;

насильне передавання дітей з однієї групи в іншу.

Злочином вважають як геноцид, так і змову, із метою підбурення, замаху та співучасті в ньому, незалежно від того, скоєно злочин у мирний чи воєнний час.

Слід згадати найвідоміші факти вияву геноциду: геноцид індіанців; геноцид черкеського народу; геноцид вірмен; голодомори в Україні; Голокост – геноцид євреїв; геноцид у Руанді; геноцид у Сребрениці; геноцид у Дарфуні.

Зупинімося на кожному з них.

1) **геноцид індіанців**, здійснений європейськими колонізаторами від часів відкриття Америки до кінця ХХ ст., що визнають політики, історики. Проте є аргументи, які вказують на менші масштаби геноциду: індіанці винищували себе взаємно, 80 – 90 % вимерло від завезених із Європи інфекційних хвороб, через відсутність імунітету. Незаперечним є те, що всі імперії створили на крові й кістках поневолених народів. Однак нині є важливим те, наскільки колишні панівні нації позбулися ностальгії за імперським минулим і почали творити нове життя на засадах демократії та верховенства права;

2) **геноцид черкеського народу (адигів)** – це планомірне знищення й насильницьке виселення царською Росією в Османську імперію понад 90 % населення упродовж Кавказької війни 1763 – 1864 рр. Геноцид адигів підтверджено різними неросійськими історичними джерелами. Закордонні нащадки звернулися до Європарламенту про визнання геноцидом масових знищень черкесів. Нещодавно парламент Грузії першим ухвалив резолюцію, у якій визнав царську політику геноцидом, етнічним чищенням черкесів.

3) **геноцид вірмен** – це фізичне винищення та депортація без умов на виживання, здійснене 1915 р. турками на прикордонні з Османською імперією. У спільній декларації від 24.05.1915 р. Велика Британія, Франція і Росія, тодішні союзники, визнали масові вбивства вірмен злочином проти людства. Нині геноцид проти вірмен визнано 21 державою, окремими регіонами та провінціями;

4) **Голодомор 1932 – 1933 рр.** визнано геноцидом проти українців 24 країнами; за кількістю жертв – найбільший із трьох штучних більшовицьких морів голодом. Про цілеспрямований характер виморювання українців свідчить таке: у 1932 – 1933 рр. СРСР здійснював значний експорт зернових; Голодомор лютував на територіях, заселених переважно українцями; СРСР відмовився від запропонованої допомоги закордонних українців; повна конфіскація продовольчих запасів селян; «чорні дошки» за невиконання плану хлібозаготівель; загороджувальні загоми із внутрішніх військ і міліції на кордонах, прилеглих до України, тощо;

5) **Голокост** – це геноцид євреїв, здійснений нацистами під час Другої світової війни. Особливості цього геноциду: застосування расистської теорії до євреїв як неповноцінної нації, унаслідок чого їх масово знищували в концтаборах. Тема Голокосту є доволі знаною, тож немає потреби ширше зупинятися на ній. Однак потрібно знати: заперечення Голокосту в Ізраїлі переслідують законом!

Згідно з угодами між ФРН та Ізраїлем, останньому надано компенсацій у розмірі 3 млрд марок, за програмою реституцій єврейського майна виплачено 1,5 млрд марок; компенсації й реституції інших країн теж становили чималу суму. Наведене відшкодування є наочним прикладом, як услід за визнанням геноциду держави- правонаступниці мають компенсувати жертвам геноциду, а навіть їхнім нащадкам моральний і матеріальний ущерб;

6) **геноцид у Руанді** (1994 р.) – це етнічне чищення народності тутсі, частково – гуту, здійснена тимчасовим урядом країни. Кількість убитих за 100 днів перевищила 800 тис. осіб. Згідно з рішеннями Міжнародного трибуналу (1999 – 2008 рр.), організаторів геноциду Ж. Камбанді, Дж. Рутаґенде та Т. Боґосоре засуджено до довічного ув'язнення;

7) **геноцид у Сребрениці** – це найжахливіший злочин у новітній історії Європи, скоєний 13 – 22 червня 1995 року в ході Боснійської війни. Упродовж 10 днів боснійські серби вирізали 8 тис. боснійських мусульман віком від 12 до 77 років. Гаазьким трибуналом 2012 р. колишні сербські

командувачі Р. Младич, Р. Караджич звинувачуються в порушенні законів війни, геноциді та інших злочинах проти людства, здійснених у Боснії й Герцоговині.

8) **геноцид у Дарфуні** (2003 – 2009 рр.) – це міжетнічний збройний конфлікт у Судані, що призвів до гуманітарної катастрофи: убитих – 200 – 400 тис., 2,2 млн осіб стало біженцями. Конфлікт стався між мусульманами – чорношкірими й арабами – правдоподібно, через територіальні претензії на нововідкриті родовища нафти. Міжнародним карним судом (2012 р.) видано ордер на арешт міністра оборони Судану М. Гусейна, звинуваченого у воєнних злочинах проти людства.

Колоніалізм – це колоніальна анексія, позбавлення незалежності, збройне захоплення тощо.

Явище колонізації відбувалося в різні епохи в різних частинах світу. Агресивну політику завоювання й освоєння чужих земель здійснювали такі різні народи: гети, інки та британці, проте термін «колоніалізм» зазвичай уживають щодо європейських заморських імперій. Щодо континентальних загарбань, уживається термін «імперіалізм». Серед історичних імперій такі: Монгольська, Візантійська, Османська, Імперія Александра Македонського, Арабський халіфат, Перська, Римська. Османська імперія захоплювала Середземномор'я, Північну Африку, Південно-Східну Європу й існувала одночасно з європейським колоніалізмом у різних інших частинах світу.

Початком колоніалізму європейських держав вважають 1415 рік, у якому Королівство Португалія, завершивши реконкісту, захопила мусульманський порт Сеута в Північній Африці. Протягом наступних десятиліть Португалія сміливо наступала на африканське узбережжя, установлюючи торговельні пости, порти та фортеці. Португальські й іспанські дослідники продовжували відкривати нові землі на узбережжях Африки, Америки, Близького Сходу, Індії та Східної Азії та проголошувати їх своєю власністю.

7 липня 1494 року Папа Римський Александр VI розподілив світ на дві частини, віддавши західну Іспанії, а східну – Португалії. Проте ні Королівство Франція, ні Королівство Англія такого розподілу ніколи не визнавали.

Кінець XV ст. став початком другої за розмірами колоніальної імперії – Російської імперії, що починалася з Московської держави (Московії) Івана (Іоана) III і набула офіційного статусу імперії із 22 жовтня 1721 року. На 1914 рік становила найбільшу на земній кулі державну територію у єдиному кордоні – 21,799 тис. км² і другу за площею державу [2]. Унаслідок

руйнування інших колоніальних імперій та приєднання (дипломатичним шляхом, загрозою застосування сили, військовою силою та шляхом угод із великими державами) до своєї основи – СРСР – перед війною, під час неї та після війни значних територій, серед іншого – і значних територій заселених українцями, – після Другої світової війни стала найбільшою за площею колоніальною імперією. Економічно й політично від неї стали залежними також кілька держав-сателітів, яким було нав'язано силою вигідні імперії політичні режими та маріонеткові уряди. На території більшості з них Росія утримувала свої війська.

Після початку руйнування імперії у 1989 – 1991 рр. від впливу росії звільнилася більшість держав-сателітів, а на колишній її території сформувався ряд незалежних держав.

У період між Першою та Другою світовими війнами було створено Лігу Націй, яка видавала мандати на управління заморськими територіями, що фактично закріплювали за могутніми державами право на експлуатацію колоній.

У період холодної війни після здобуття незалежності численними колишніми колоніями виник термін «Третій світ», яким позначають слабкорозвинуті країни, що перебувають під значним економічним і політичним тиском колишніх метрополій. Економічні негаразди вдома спричиняють значну міграцію населення із цих країн у Європу та Америку.

Екоцид – це знищення великої кількості рослинного та тваринного світу, отруєння водних ресурсів світу, загибель унаслідок цього людей.

Із погляду теорії права, знищення природи має бути покаранням. Активісти вважають, що екоцид слід унести до юрисдикції Міжнародного кримінального суду, яка охоплює лише чотири злочини: геноцид, злочини проти людяності, військові злочини та агресію.

Екоцид у самотійному вигляді міжнародного злочину практично виник під час війни США у В'єтнамі. Тільки за офіційними даними, у війні США у В'єтнамі (1961 – 1972 рр.) застосували близько 96 тис. т. гербіцидів, (із них 57 тис. т. рецептур, що містять речовину діоксин). Засекреченими залишилися відомості про обсяги застосування гербіцидів у 1970 – 1972 рр. на території В'єтнаму та масштаби гербіцидних оброблень у Лаосі й Камбоджі. У документах міжнародного симпозиуму з питань віддалених наслідків війни США у В'єтнамі (Хошимін, 1983 р.) зазначено, що в результаті застосування дефоліанту «Оранж ейджент» (*Orange Agent*) флора і фауна ґрунту багатьох районів Південного В'єтнаму

зазнали значних змін. Більшу частину тропічних лісів війна перетворила на савани, території яких у ряді районів і зараз розширюються; багато прибережних мангрових лісів повністю знищено, і їхнє спонтанне відновлення потребує багатьох сотень років; утрачено родючість великих масивів орних земель. Діоксини, що містилися в дефоліанті, призвели до масових патологій у населення В'єтнаму: у великій кількості жителів виникли ендокринні та гормональні розлади; змінився зміст статевих гормонів, гормонів щитовидної й підшлункової залоз; підвищився ризик розвитку цукрового діабету; було порушено процеси статевого дозрівання та розвитку плоду.

Серйозні міжнародні правопорушення зачіпають інтереси всього міжнародного співтовариства, але не загрожують безпосередньо миру та безпеці держав і народів (поширення ядерної зброї, порушення свобод відкритого моря, каперство, виробництво та накопичення хімічної зброї тощо).

Ординарні міжнародні правопорушення – це порушення зобов'язань окремих держав одна перед одною. Ординарні міжнародні правопорушення полягають у недотримання умов партикулярних норм міжнародного права та порушують інтереси окремих держав і народів. Такі правопорушення не мають зафіксованих ознак. Збиток стосується тільки потерпілої держави, а негативний вплив на міжнародний правопорядок є мінімальним (наприклад, невиконання або неналежне виконання міжнародних договорів у галузі економічного, науково-технічного, культурного співробітництва).

До найважливіших угод із цих питань, окрім зазначених раніше, належать: Конвенція 1965 р. про ліквідацію всіх форм расової дискримінації; Конвенція 1973 р. про припинення злочину апартеїду й покарання за нього, Конвенція 1948 р. про запобігання злочину геноциду та покарання за нього; Міжнародні пакти про права людини 1966 р. та інші міжнародно-правові акти.

4.3. Види та форми відповідальності держав за міжнародні правопорушення

Відповідальність за правомірну, але ризиковану діяльність у проекті комісії виділено окремо. Так само панівне вчення міжнародного права

розрізняє відповідальність за протиправну поведінку та відповідальність за підвищений ризик.

У міжнародному звичаєвому праві засади відповідальності за джерела підвищеної небезпеки ще не достатньо розвинено. Відповідальність за підвищену небезпеку передбачає Конвенція про міжнародну відповідальність за шкоду, завдану космічним об'єктам 1972 р.

Відповідальність за особливо небезпечну діяльність є предметом дискусій. Проте правова непевність у цьому питанні знижується через те, що під час застосування небезпечних високих технологій уже саме нехтування науково-технічними даними під час експлуатації відповідної техніки чи здійснення нагляду за нею призведе до відповідальності за недбале ставлення до обов'язків і збитки, що виникають унаслідок цього.

Комісія з міжнародного права запропонувала проєкт щодо відповідальності за джерело небезпеки. (Проєкт розмиває межі між відповідальністю за протиправну поведінку та відповідальністю за джерело підвищеної небезпеки).

Види міжнародно-правової відповідальності

Міжнародно-правову відповідальність реалізують у двох формах: нематеріальній та матеріальній.

До *нематеріальної відповідальності* належать такі види: репресалії, реторсії, сатисфакції, санкції, декларативні рішення, обмеження суверенітету.

До *матеріальної відповідальності* належать: реституції, субституції, репарації.

Розгляньмо їх більш детально.

Репресалії – це примусові дії держави, для яких головною метою є відновлення своїх прав, порушених іншою державою, але заходи, які вживає потерпіла держава (як репресалії), мають бути пропорційні правопорушенню, що їх викликало, і припинятися з моменту відновлення (ст. 49 проєкту Комісії міжнародного права). Так уже вчинені перед тим порушення міжнародного права іншою державою виправдовують репресалії як контрзаходи. Правову репресалію має бути здійснено без застосування насильства. Проєкт комісії разом із заборонаю насильства містить ще інші стійкі до репресалії зобов'язання, серед них повага до елементарних прав людини та зобов'язальних норм міжнародного права (ст. 50).

Реторсії – це правомірні та примусові дії держави у відповідь на недружній акт з боку іншої держави (посадові, фізичні чи юридичні особи першої держави були поставлені в дискримінаційні умови). Заходи, які використовують як реторсії, мають бути адекватними акту, який їх спричинив, а також припинятися з моменту відновлення колишнього становища.

Ресторація – це відновлення прав потерпілих суб'єктів міжнародного права (звільнення незаконно затриманих осіб, скасування судових рішень, що заподіюють шкоду потерпілим державам, їхнім юридичним і фізичним особам).

Сатисфакція – це надання державою, яка є порушницею, задоволення постраждалій державі. Застосування певної форми сатисфакції залежить від заподіяного збитку та політичних відносин між державами (можуть виявляти у формі висловлювання жалю, недопущення повторного правопорушення, публічного вибачення та ін.).

Надзвичайна сатисфакція – це різного роду тимчасові обмеження суверенітету та правочинності держав, що вчинили міжнародний злочин. Її метою є викорінювання причин, що призвели до міжнародного злочину, і створення гарантій від його повторення.

Санкції – це правомірні примусові заходи, які є індивідуальними або колективними та яких уживають проти держави-порушниці, із метою припинення її неправомірного поведіння (або покарання за таке поведіння).

Реституція – це повернення (державою-правопорушницею) потерпілим суб'єктам неправомірно захопленого в них майна (історичних, художніх та інших цінностей).

Субституція – це повернення (або заміна) майна, яке було ушкоджено чи знищено, подібними та рівноцінними речами (предметами), але в разі, коли не можливо здійснити реституцію.

Ординарна репарація – це відшкодування державою-правопорушницею матеріального збитку (виплата грошових сум, надання послуг), що підлягає відшкодуванню потерпілим суб'єктам. Держава-правопорушниця, яка зобов'язана виконати репарації, має самостійно визначити джерела для виплати матеріальної компенсації потерпілим суб'єктам.

Надзвичайні репарації – це тимчасове обмеження правочинності держав (розпоряджатися своїми матеріальними ресурсами), що вчинили міжнародні злочини. Державу-порушницю можуть обмежувати у виборі джерел репарацій.

Індивідуальні санкції, які застосовує потерпіла держава щодо держави-порушниці, не можуть містити використання збройної сили. Найчастіше їх зведено до часткового або повного розриву торговельно-економічних відносин, транспортних зв'язків, спортивних контактів і т. ін.

Колективні санкції можуть використовувати тільки на підставі рішення Ради Безпеки ООН щодо держав, чиї дії становлять загрозу миру або порушення миру (ст. 39 Статуту ООН). Колективні санкції можуть містити повне або часткове переривання економічних відносин, залізничних, морських, повітряних, поштових, телеграфних, радіо або інших засобів зв'язку, а також розривання дипломатичних відносин (ст. 41). Якщо ці заходи виявляться недостатніми, то Рада Безпеки ООН може ухвалити рішення щодо санкцій із використанням збройної сили для підтримання або відновлення міжнародного миру й безпеки (ст. 42). Застосування обов'язкових санкцій покликано чинити тиск на державу або утворення для досягнення цілей, установлених Радою Безпеки ООН, без застосування сили. Отже, санкції є важливим інструментом, за допомогою якого Рада Безпеки забезпечує виконання своїх рішень. Завдяки універсальному характеру, Організація Об'єднаних Націй є відповідною структурою для запровадження таких заходів і контролю за їхнім дотриманням.

Питання для самопідготовки

1. Поняття та юридична природа міжнародно-правової відповідальності.
2. Поняття та види міжнародних протиправних діянь.

Запитання для роздумів та обговорення

1. Що таке рабство і які є подібні до нього інститути та звичаї?
2. Дайте характеристику незаконній торгівлі наркотиками.
3. Які міжнародні карні трибунали ви знаєте?

Запитання для самодіагностики

1. Дайте визначення поняття «міжнародно-правова відповідальність».
2. Які є підстави міжнародно-правової відповідальності держав?

3. Які бувають міжнародні правопорушення з боку держав?
4. Назвіть види та форми відповідальності держав за міжнародні правопорушення.
5. Чи є відповідальність держав, у зв'язку з діяльністю, не забороненою міжнародним правом?
6. За якими ознаками розподіляють міжнародні правопорушення?
7. Чи є міжнародна кримінальна відповідальність індивідів?
8. Які санкції можуть бути застосованими проти держави-порушниці?
9. Назвіть основні ознаки міжнародного правопорушення.
10. Які підходи до розподілу відповідальності на види є в міжнародній юридичній практиці?

Тестові завдання з підрозділу 4

1. Сукупність правових відносин, що виникають, у зв'язку з правопорушенням, учиненим якою-небудь державою чи іншим суб'єктом міжнародного права, чи через збитки, заподіяні однією державою іншій у результаті правомірної діяльності, – це:

- а) міжнародне право;
- б) міжнародно-правова відповідальність;
- в) дипломатичне право;
- г) соціально-трудова відповідальність.

2. Метою міжнародно-правової відповідальності є:

- а) виключення можливості вчинення державою-правопорушницею нових правопорушень;
- б) вплив на інші держави;
- в) спонукання інших держав щодо дотримання міжнародних зобов'язань;
- г) усі відповіді є правильними.

3. Суб'єктами міжнародного правопорушення є:

- а) держави-правопорушниці;
- б) міжнародні злочинці;
- в) кримінальний авторитет;
- г) терористичні організації міжнародного рівня.

4. Найтяжчі міжнародні злочини розподіляють на:

- а) воєнні злочини;
- б) тероризм;
- в) злочини проти миру;
- г) злочини проти людяності.

5. Геноцид індіанців стосується населення:

- а) Північної Америки;
- б) Південної Америки;
- в) Австралії;
- г) немає правильної відповіді.

6. Геноцид вірмен, здійснений турками, мав місце:

- а) 1915 р.;
- б) 1919 р.;
- в) 1897 р.;
- г) 1941 р.

7. Який міжнародний злочин відображає закон про «п'ять колосків»:

- а) Голокост;
- б) Голодомор;
- в) Перша світова війна;
- г) Друга світова війна?

8. Колоніальна анексія, позбавлення незалежності, збройне захоплення – це:

- а) анексія;
- б) колоніалізм;
- в) поневолення, рабство;
- г) воєнна операція.

9. Знищення великої кількості рослинного та тваринного світу, отруєння водних ресурсів світу, загибель, унаслідок цього, людей – це:

- а) екоцид;
- б) техногенна катастрофа;

- в) екологічна катастрофа;
- г) геноцид.

10. Під час якої події вперше було використано термін «екоцид»:

- а) під час війни у В'єтнамі;
- б) під час Другої світової війни;
- в) під час вибуху на Чорнобильській АЕС;
- г) під час війни в Афганістані?

5. Правовий статус міжнародних неурядових організацій

Мета полягає в розширенні та поглибленні знань правового статусу міжнародних неурядових організацій, вимог до міжнародних неурядових організацій, основних напрямів та етапів розвитку.

Професійні компетентності: здатність до визначення правового статусу міжнародних організацій.

Ключові слова: міжнародна організація; неурядова організація; Римський клуб; Дакарський клуб.

Основні питання:

5.1. Виникнення та становлення міжнародних неурядових організацій.

5.2. Види міжнародних неурядових організацій.

5.3. Правосуб'єктність міжнародних неурядових організацій.

Рекомендована література: [1; 17 – 19; 25 – 27; 53].

5.1. Виникнення та становлення міжнародних неурядових організацій

Глобалізаційні та трансформаційні процеси, які відбуваються в сучасній світовій політиці, зумовлюють актуалізацію політичних та економічних функцій недержавних інституцій. Спостерігають зростання впливу неурядових міжнародних організацій (НМО) як в окремих регіонах, так і глобальному просторі. Неурядові міжнародні організації функціонують

як самостійні суб'єкти, впливаючи на світову політику, репрезентуючи широкі суспільні інтереси, які виходять за межі сучасних держав, а це, своєю чергою, зумовлює створення глобального громадянського суспільства. Неурядові організації досягають поставлених цілей, мобілізуючи міжнародну суспільну думку та здійснюючи тиск на міжурядові організації (наприклад, на ООН) і на уряди держав. Отже, така політична активність неурядових організацій зумовлює зростання наукового інтересу до них як до суб'єктів політичного процесу й потребує переосмислення їхньої ролі, місця та ступеня впливу в системі міжнародних відносин. Постає необхідність у всебічному дослідженні процесу інституціоналізації неурядових організацій як суб'єктів системи міжнародних відносин, носіїв світової громадської думки.

Економічна та соціальна рада ООН дає таке визначення міжнародної неурядової організації: «будь-яка міжнародна організація, створена не на основі міжурядової угоди».

Міжнародні неурядові організації (МНО) – це об'єднання національних організацій, союзів, груп та окремих осіб, що ґрунтуються на неурядових угодах. Отже, держава не відповідає за діяльність своїх громадян або суспільних груп у таких організаціях. Проте деякі неурядові організації мають значний вплив на розвиток світових подій і, зокрема, на міжнародні економічні відносини.

Отже, установчі документи неурядових організацій не є міжнародними угодами, і їх не регламентують нормами міжнародного публічного права, тому вони є суб'єктами міжнародного приватного права. Водночас як і міжурядові організації, вони мають свій інституціональний і договірний механізм, завдяки якому впливають на економічні, політичні та інші міжнародні відносини.

Більшість міжнародних неурядових економічних організацій мають як установчі документи статuti, у яких відображено цілі та принципи діяльності, питання членства, склад і компетенцію структурних підрозділів, порядок ухвалення рішень та їхні види, бюджетні питання, форми й напрями діяльності тощо. Членами міжнародних неурядових організацій, на відміну від міждержавних, у роботі яких беруть участь представники урядів, є приватні особи (індивідуальне членство), національні організації (колективне членство) або й ті, і ті одночасно (індивідуальне та колективне членство). До більшості неурядових організацій входять колективні члени:

національні асоціації, національні групи, національні професійні організації тощо. Деякі організації містять і представників держав, але вони мають особливий статус, і сутність неурядової організації від цього не змінюється.

Вимоги до міжнародної неурядової організації:

мусять мати некомерційний характер;

бути заснованими й діяти, відповідно до законодавства своєї країни;

мають реальні організаційні структури у своїй державі або за кордоном;

поширюють свою діяльність мінімум ще на дві країни.

Міжнародні неурядові організації – це організації сприяння розвитку та співробітництву в широкому діапазоні міжнародних відносин: у політиці, економіці, культурі, науково-технічній діяльності. Сьогодні у світі нараховують понад 20 тис. міжнародних неурядових організацій, близько 1 600 із них працюють у сфері економічного й соціального розвитку та мають консультативний статус в ЕКОСОП (Економічна та соціальна рада ООН). Міжнародні неурядові організації не ставлять собі за мету отримання прибутку та функціонують коштом внесків своїх членів.

Міжнародні неурядові організації підтримують тісні зв'язки з ООН і міждержавними організаціями. Залежно від авторитету неурядової організації, їй надано ту або ту категорію консультативного статусу при ЕКОСОП. Категорію I надають організаціям, які у своїй діяльності мають найбільше спільних інтересів із компетенцією ЕКОСОП. До категорії II належать організації, діяльність яких лише частково, з окремих питань, торкається сфери компетенції Ради. При ЕКОСОП функціонує Комітет із неурядових організацій. Згідно з резолюціями ООН, міжнародні неурядові організації можуть брати участь у підготовці її конференцій, розроблення резолюцій. Неурядові організації мають консультативний статус і при деяких міжнародних регіональних організаціях. Так, при Раді Європи такий статус мають 350 неурядових організацій.

Співробітництво неурядових організацій із міждержавними здійснюють за такими основними **напрямами**:

надання інформації про свою діяльність і поширення інформації, здобутої від міждержавних організацій;

надання консультацій із питань, що входять до їхньої компетенції, іншим організаціям, суспільним групам та окремим особам;

участь у правотворчому процесі, розроблення проєктів міжнародних угод;

спостереження за дотриманням норм міжнародного права, особливо у сфері прав людини та охорони довкілля;

створення слідчих комісій для розслідування міжнародних злочинів.

Серед перших МНО були такі політичні, соціальні, релігійні, наукові, благодійні організації, як, наприклад, Світовий Євангельський Альянс, Всесвітній альянс молодих християн, Європейська асоціація з геодезії, Міжнародний Червоний Хрест.

Перші неурядові організації виникли ще в середині XIX ст. Зокрема, 1823 р. було створено **Британське міжнародне товариство боротьби проти рабства**. 1863 р. за ініціативи швейцарця Анрі Дюнана було створено неурядову організацію **Міжнародний Червоний Хрест**, яка й нині є однією з найвідоміших та найвпливовіших. Метою організації було надання гуманітарної допомоги військовополоненим, хворим і пораненим військовим під час війни, а також постраждалим від стихійних лих у мирний час. Важливою компетенцією організації Міжнародний Червоний Хрест було право відвідувати місця утримання військовополонених або інтернованих цивільних осіб, а також організацію Центрального довідкового агентства у справах військовополонених для збирання інформації. Від початку заснування до організації належали лише швейцарці як представники традиційно нейтральної держави, але вже скоро осередки Червоного Хреста виникають в інших країнах під різними назвами: Червоного Півмісяця (в ісламських державах), Червоного Лева та Сонця (в Ірані) тощо.

Значний вплив на сферу міжнародних відносин здійснювали економічні неурядові організації. 1895 р. було створено **Міжнародний кооперативний альянс**, який об'єднав національні та регіональні союзи кооперативів. Організація залишається впливовою і в наш час, маючи консультативний статус при ООН. Основні цілі Міжнародного кооперативного альянсу – розвиток кооперативного руху, співробітництво між кооперативними організаціями різних країн.

Із метою встановлення миру та налагодження ефективного співробітництва 1899 р. парламентарі-пацифісти близько 90 країн створюють неурядову організацію **Міжпарламентський союз**, вищим органом якого була конференція Міжпарламентського союзу, а виконавчий комітет розміщувався в Женеві. Головною метою Міжпарламентського союзу було

сприяння миру та співробітництву між державами, запобігання світовій війні. До союзу входили парламентські групи із близько 90 країн.

До середини ХХ ст. різко збільшується кількість неурядових міжнародних організацій, адже суспільство відчуло нагальну потребу в організації громадськості різних держав для реалізації й захисту спільних інтересів та досягнення консенсусу з різноманітних питань у сфері зовнішньої політики. Крім того, значний вплив мав процес глобалізації, що активно розпочався із середини 50-х рр. ХХ ст. і на початок ХХІ ст. набув колосального розмаху.

5.2. Види міжнародних неурядових організацій

Будь-яку громадську організацію класифікують за певними групами, а саме: сферою діяльності, у якій вони здійснюють функціонування; сферою компетентності; рівнем функціонування; рівнем незалежності від держави; розміром або кількістю штату; сектором, який вони обслуговують; ідеологічним спрямуванням тощо. Оскільки міжнародні неурядові організації є дуже різноманітними, відповідно, їхня класифікація є диференційованою, залежно від критеріїв, за якими її укладають.

Відповідно до своєї сфери діяльності, міжнародні неурядові організації розподіляють на різноманітні групи:

гуманітарні, екологічні, освітні, правозахисні тощо;

рівень функціонування окреслює конкретну спільноту, територію, у межах якої міжнародні організації здійснюють своє функціонування;

рівень незалежності від уряду також є важливою проблемою у класифікації міжнародної організації, особливо в разі повного або часткового фінансового підтримання з боку уряду або міжурядової організації.

Перші МНО почали виникати ще першій половині ХІХ ст. Одними з перших подібних організацій стали Британське та Міжнародне товариство боротьби проти рабства, які було створено 1823 р. Усього на 1905 р. у світі налічували 134 МНО, на 1958 р. – близько 1 000, до 1972 р. – від 2 190 до 2 470, а до кінця 1980-х рр. – понад 4 000. Основним каталізатором для виникнення великої кількості МНО стала Організація Об'єднаних Націй та її розгалуженої системи органів.

Усі міжнародні неурядові організації можна розподілити на такі групи (табл. 5.1).

Види міжнародних неурядових організацій

Види	Приклади
Загально-економічні	Європейське товариство для вивчення громадської думки та ринкової кон'юнктури (ЕСОМАР); Міжнародна торговельна палата (МТП); Спілка міжнародних ярмарків (СМЯ); Міжнародний центр з оптової торгівлі
Галузеві	Міжнародна конференція виробників електроенергії; Європейський комітет із виробництва текстильного обладнання; Міжнародний центр із хімічних добрив; Європейський меблевий союз; Міжнародна асоціація з виробництва молочних продуктів; Всесвітня асоціація туристичних агентств тощо
Кооперативні	Міжнародний кооперативний альянс (МКА); Карибська кооперативна конфедерація; Скандинавське кооперативне оптове товариство тощо
Громадські	організації, які вивчають економічні та соціальні питання: Міжнародна асоціація економічних наук (МЕА); Міжнародний статистичний інститут; Міжнародна рада з вивчення проблем народонаселення; Міжнародний комітет із наукової організації праці в сільському господарстві; Міжнародний інститут із вивчення економічного життя суспільства

Європейське товариство з вивчення громадської думки та маркетингових досліджень (ЕСОМАР) – це інформаційно-дослідний центр, створений 1948 р. в Амстердамі, який нині перетворився на найавторитетнішу у світі організацію, що сприяє розвитку маркетингової діяльності фірм і проведенню маркетингових досліджень.

ЕСОМАР є юридичною особою й не має комерційних інтересів, структура бюджету товариства складається із: членських внесків (60 %), доходів від проведення конгресів та семінарів (17 %), відсотків по вкладах у банках, виторгів від продажу власних видань, надходжень від рекламодавців (23 %).

Метою діяльності ЕСОМАР є встановлення контактів між маркетологами фірм різних країн, поширення найефективніших методів маркетингових досліджень, а також установа та дотримання етичних норм і правил маркетингової діяльності.

Членами організації можуть бути тільки спеціалісти з маркетингу. Членство є індивідуальним і платним. У загальній кількості членів (майже 3 000) консультантів-маркетологів – 66 %, замовників послуг – 34 %. Основною формою діяльності ЕСОМАР є проведення щорічних конгресів,

на яких заслуховують 30 – 40 доповідей із дослідження найефективніших методів маркетингової діяльності фірм. Семінари відбуваються 5 – 6 разів на рік із більш спеціальних проблем. У роботі конгресів і семінарів беруть участь як члени організації, так і представники інших країн та континентів.

Вищим органом організації є конгрес (скликається щорічно), виконавчим – рада, головою якої є президент, що виконує функції офіційного представника у взаємовідносинах з іншими організаціями. Поточне керівництво здійснює секретаріат. ЄСОМАР видає журнал European Research (6 разів на рік), матеріали конгресів і семінарів, довідник ECOMAR handbook із міжнародних національних маркетингових організацій та термінологічні словники з маркетингу. Членами ЄСОМАР від України є керівники деяких фірм, що займаються маркетинговими дослідженнями, а саме: Київського міжнародного інституту соціології, Socis-Gallup International тощо.

Міжнародний кооперативний альянс (МКА) засновано 1895 р. в Лондоні представниками кооперативного руху 14 країн: Австралії, Австро-Угорщини, Аргентини, Бельгії, Великої Британії, Данії, Індії, Італії, Нідерландів, Росії, Сербії, США, Франції та Швейцарії. До альянсу входять майже 170 національних і 7 міжнародних кооперативних організацій.

Сучасні цілі, проголошені статутом, – сприяння розвитку кооперації в усіх країнах; пропаганда принципів і методів кооперативного руху, захист і представництво його інтересів; установлення й розвиток взаємних контактів, співробітництво між кооперативами різних країн.

Основними формами діяльності альянсу є організація конгресів, проведення засідань, семінарів, участь у діяльності ООН та її спеціалізованих установ, заходах міждержавних організацій.

Керівні органи МКА – конгрес, центральний комітет, виконавчий комітет.

Конгрес, який скликають один раз на чотири роки, визначає політику та розробляє програму діяльності.

Центральний комітет виконує *функції* представницького керівного органу в період між конгресами, він обирає президента, двох віцепрезидентів, членів виконавчого комітету та призначає директора.

Виконавчий комітет керує діяльністю альянсу між засіданнями центрального комітету. Поточною роботою керує секретаріат. Штаб-квартиру МКА розміщено в Лондоні. Організація має консультативний статус при ЕКОСОП ООН (категорія I), ЮНЕСКО (категорія А), МОП, ФАО, Дитячому фонді ООН, ЮНІДО, МАГАТЕ, ЮНКТАД.

Міжнародна асоціація економічних наук (МЕА) – це об'єднання національних асоціацій економістів, створене 1950 р. з ініціативи ЮНЕСКО. Метою організації є поширення економічних знань, розширення особистих контактів і поліпшення взаєморозуміння між ученими різних країн через організацію наукових конференцій і конгресів, проведення спільних або паралельних досліджень.

Статут передбачає тільки колективне членство національних наукових асоціацій або комітетів, а приватні особи можуть брати участь у роботі конференцій.

Керівними органами організації є рада та виконавчий комітет.

Рада складається із представників національних асоціацій, із котрих строком на три роки обирає президент, і визначає загальну політику організації.

Виконавчий комітет (президент, віцепрезидент, дев'ять членів зі складу ради) керує організацією між сесіями та щорічно проводить засідання виконкому. Для підготовки конференцій і розроблення програм виконком створює комітети кількістю 3 – 5 спеціалістів. Секретаріат розміщено в Парижі. Організація має консультативний статус при ЕКОСОП ООН (реєстр), ЮНЕСКО.

Європейський діловий конгрес (ЄДК) – це міжнародна суспільно-політична недержавна організація, що об'єднує підприємства, асоціації й союзи підприємців країн-учасниць Організації з безпеки та співробітництва у Європі (ОБСЄ). ЄДК створено 8 – 9 грудня 1997 року в Бонні (Німеччина) на установчій конференції політичних діячів, бізнесменів і банкірів із 37 країн ОБСЄ.

Відповідно до Статуту ОБСЄ, членами ЄДК можуть бути підприємства, союзи й об'єднання підприємств, а також їхні партнери із країн-учасниць ОБСЄ, які визнають цей статут. Кожну країну ОБСЄ може бути представлено у ЄДК не більш як десятьма членами. Статут передбачає можливість асоційованого членства. Асоційованих членів наділяють правами й обов'язками, передбаченими статутом, за винятком права голосувати на сесіях загальних зборів і бути обраними до керівних органів ЄДК. Кількісні обмеження не поширюють на асоційованих членів, які, відповідно, сплачують 50 % вступних і членських внесків. Відповідно до статуту, цілями ЄДК є такі: сприяння економічному співробітництву в регіоні ОБСЄ та економічному розвитку держав-учасниць ОБСЄ, створення оптимальних умов для діалогу між політичними й діловими колами,

а також захист прав та законних інтересів своїх членів і надання їм допомоги, із метою підвищення ефективності діяльності.

Пріоритетними *напрямами діяльності* ЄДК визначено законодавство, банківська та фінансова сфери, енергетика, екологія та охорона здоров'я, інформація та комунікації, безпека підприємництва. Принципова відмінність ЄДК від інших неурядових структур полягає в тому, що він об'єднує безпосередніх учасників ринку.

Римський клуб – це міжнародна неурядова організація, що об'єднує у своїх рядах учених, суспільних і політичних діячів різних країн світу, яку було створено 6 – 7 квітня 1968 року в Римі. Юридично Римський клуб зареєстровано у Швейцарії. За статутом чисельність Клубу не має перевищувати 100 осіб. Ядро клубу – «постійний комітет» – становили шість осіб: Ауреліо Печчеї, Еріх Янц, Олександр Кінг, Макс Монне (голландський експерт із міжнародних проблем), Жан Сен-Жур (експерт із питань економіки та фінансів французької футурологічної школи) і Гуго Тіман (глава Базельського інституту в Женеві). Перед клубом було поставлено дві основні цілі: 1) сприяти усвідомленню ускладнень, що виникли перед людством; 2) шляхом впливу на суспільну свідомість, сприяти виправленню нинішньої ситуації. З ініціативи Римського клубу було виконано 18 дослідницьких проєктів, результати яких подано у формі доповідей Римському клубові. Римський клуб не має ні штатних наукових співробітників, ні власного статуту, ні свого друкованого органу.

Керівний орган – виконком, який щорічно організовує засідання клубу в різних містах світу. Секретаріат клубу розміщено в Римі.

Дакарський клуб – об'єднання представників громадсько-політичних і ділових кіл держав Африки та Західної Європи – засновано 1974 р. в Дакарі. Це неофіційний форум для дискусій і спільного пошуку спеціалістами з питань розвитку шляхів розв'язання міжнародних економічних проблем, особливо у сфері промислового розвитку африканських країн і їхніх відносин із промислово розвинутими країнами. Членство у клубі є індивідуальним. Для керівництва діяльністю клубу між сесіями створено ініціативний комітет (вісім членів). Президент клубу, якого обирають на три роки, входить до складу цього комітету. Штаб-квартиру розміщено в Дакарі (Сенеґал).

Міжнародний союз охорони природи та природних ресурсів (МСОП) (International Union for Conservation of Nature, IUCN) створено за рішенням затверджувальної асамблеї, що відбулася в жовтні 1948 року у Фонтенбло (Франція). Він нараховує 600 членів, зокрема 61 національний

уряд та 120 урядових агенцій. МСОП здійснює активну роботу щодо створення глобальних і регіональних природоохоронних стратегій, видає серію конкретних програм із вивчення й охорони популяцій окремих тварин, а також місць їхнього проживання. МСОП приділяє постійну увагу збереженню птахів, тварин, створенню заповідників і національних парків. Важливим завданням МСОП є пропаганда природоохоронних знань, підготовка спеціалістів з охорони природи, формування екологічних знань у молоді.

Всесвітня фундація дикої природи (ВФДП) (WWF) – це найбільша й найавторитетніша незалежна організація світу в галузі охорони навколишнього середовища. Її основною метою є збереження біорізноманіття Землі, припинення деградації природного середовища планети й побудова майбутнього, у якому люди жили б у гармонії із природою. Національні офіси діють майже у 100 країнах світу, а також вона має підтримання в більш ніж 1,2 млн осіб у Сполучених Штатах – членів WWF, і близько 5 млн осіб в усьому світі. WWF бере участь у розробленні екополітики та пріоритетів, створенні глобальних партнерств, надає підтримання природоохоронній діяльності в різноманітних регіонах.

WWF розробляє унікальний спосіб роботи поєднання основних галузей науки, передбачає дії на всіх рівнях, від місцевого до глобального, і забезпечує постачання інноваційних рішень, які відповідають потребам людей та природи. А також координує проведення чотирьох міжнародних проєктів: «Зміна клімату», «Моря, що перебувають під загрозою», «Ліси як джерело життя», «Жива вода», а також інших кампаній, як-от «Торгівля об'єктами живої природи».

Місія WWF полягає у збереженні природи. Використання найкращих наявних наукових знань, збереження різноманітності форм життя на Землі, захист природних зон і популяцій диких рослин та тварин, зокрема, що перебувають під загрозою зникнення, заохочення стійких підходів до використання поновлюваних природних ресурсів, а також сприяння більш ефективному використанню ресурсів та енергії й максимального скорочення забруднення. 82 % коштів Всесвітньої фундації дикої природи спрямовують на заходи щодо збереження миру. Із 1985 р. WWF уклав понад 1 млрд дол. США в більш ніж 12 000 проєктів.

Міжнародну юридичну організацію (МЮО) створено 1964 р. Конференція членів, що є найвищим органом організації, і обраний нею виконавчий комітет, який веде поточні справи, створили 1970 р. спеціальний відділ із політики та права навколишнього середовища. Він співпрацює

із зацікавленими органами держав, міждержавних і неурядових організацій, а також з окремими спеціалістами, сприяє розвитку національного й міжнародного права навколишнього середовища. МЮО бере участь у підготовці ряду міжнародно-правових актів природоохоронного характеру, співпрацює з Міжурядовою робочою групою ЮНЕП із права навколишнього середовища. Вона здійснила протягом останніх 40 років ряд цікавих досліджень та публікацій.

Глобальне водне партнерство (ГВП). Метою цієї організації є підтримання стійкого управління водними ресурсами в різних країнах. Ця міжнародна мережа організацій та установ є відкритою для всіх організацій, зайнятих управлінням водними ресурсами. Члени ГВП є рівноправними партнерами, зацікавленими в розвитку й управлінні водними ресурсами та дотримуються принципів Дубліна – Ріо. ГВП стимулює взаємодію між членами мережі шляхом допомоги міждисциплінарним і спільно організованим діалогам на глобальному або національному рівні, а також сприяє виконанню спільних програм.

Міжнародний суд екологічного арбітражу та примирення (МСЕАП), Міжнародний екологічний суд – це неурядова організація, створена 1994 р. в м. Мехіко. Перший склад містив 29 суддів із 24 країн. Діяльність регулює статут МСЕАП. Завданням суду є вирішення міжнародних питань охорони навколишнього середовища та природокористування, що здійснюються у трьох формах: консультування зацікавлених сторін на їхнє прохання на основі юридичного аналізу конкретної ситуації; примирення сторін на основі ухвалення компромісного рішення суперечливої ситуації, що влаштовує обидві сторони; здійснення повноцінного судово-арбітражного процесу за взаємним бажанням сторін з ухваленням рішення, яке сторони заздалегідь визначають для себе обов'язковим. Розв'язання спорів у МСЕАП спирається на принципи третейського суду. МСЕАП розглядає суперечки, пов'язані із забрудненням навколишнього середовища сусідньої держави, та відшкодування завданої їй екологічної шкоди; недопущенням, призупиненням екологічно шкідливої діяльності; спори щодо використання й охорони природних ресурсів у суміжних державах, про захист екологічних прав громадян. Розгляд справ у МСЕАП ґрунтується на міжнародному праві навколишнього середовища, національному законодавстві та прецедентах.

«Друзі Землі» (FOEI) є міжнародною мережею екологічних організацій у 69 країнах. На відміну від багатьох інших МНУО, що діють на міжнародному рівні, «Друзі Землі» побудовано знизу вгору, як конфедерації груп.

Кожна країна має свою власну окрему організацію, перед тим як вступити до «Друзів Землі». Ці організації здійснюють свою власну кампанію і координують свою діяльність через головний центр «Друзів Землі». Національні групи часто складаються з низки місцевих груп, що працюють у своїх областях. «Друзі Землі» було засновано 1969 р. у Сполучених Штатах Девідом Брауером. Міжнародною організація стала 1971 р. після наради представників із США, Швеції, Великої Британії та Франції.

«Друзі Землі» розглядають екологічні проблеми у своїх соціальних, політичних і правозахисних контекстах. Їхні кампанії виходять за межі традиційної сфери збереження природного середовища і спрямовано на вирішення економічних питань і питань сталого розвитку. Спочатку заснована організація діяла в Північній Америці та Європі. Нині її членство значною мірою поширено у групах країн, що розвиваються.

Greenpeace (Грінпіс) – це міжнародна громадська екологічна організація, основна мета якої – розв’язання глобальних екологічних проблем, зокрема шляхом привернення до них уваги громадськості та влади.

Базуючись в Амстердамі, Нідерланди, Грінпіс має 2,8 млн прихильників по всьому світу і національні, а також регіональні відділення в 41 країні. В Україні Грінпіс із 1990 р.

Діяльність Greenpeace фінансують прихильники цієї організації. Основний принцип – відмова від фінансування промисловими компаніями, банками, державними структурами та політичними партіями, що гарантує незалежність дій.

Greenpeace виник 1971 р. в Канаді. Першою серйозною дією стала акція проти ядерних випробувань на острові Амчитка в районі Аляски, після якої США відмовилися від використання цього полігону.

Основним завданням Greenpeace є такі:

зміна ставлення людей до природи;

вплив на громадську думку, і тому вона приділяє велику увагу роботі із засобами масової інформації.

Міжнародна організація «Безпечна охорона здоров’я» (HCWH) на початок 2001 р. до неї вже ввійшло 250 організацій із 10 країн, зокрема 41 лікарня. Нині функціонує також структура HCWH-Europe, яка об’єднує організації Європи навколо платформи HCWH.

HCWH тісно співпрацює з мережею European Public Health Alliance (EPHA). Це мало окремих вияв під час підготовки та проведення Четвертої конференції на Раді міністрів із навколишнього природного середовища та здоров’я в червні 2004 року в Будапешті.

HCWH проводить дослідження й наполягає на застосуванні більш безпечних способів перероблення відходів. HCWH займається просвітою населення щодо небезпеки діоксинів, ртуті та інших хімічних речовин, які впливають на здоров'я людини. Вона досліджує вплив сектору охорони здоров'я на підвищення забруднення навколишнього середовища. HCWH співробітничає з релігійними організаціями, профспілками, іншими групами населення, стурбованими цими проблемами.

Відповідно до положень Закону України «Про громадські об'єднання», неурядові організації інших держав, а також міжнародні неурядові організації мають право діяти на території України, згідно із чинним законодавством та міжнародними договорами України, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України.

На сьогодні на території **України** провадять свою діяльність велика кількість міжнародних неурядових організацій. Їхня діяльність є особливо вагомим у східній частині нашої держави. Надзвичайно важливу роль відіграють такі організації:

Amnesty International (протидія поліцейському свавілля та безкарності, спостереження за судовими процесами, проведення кампанії за ратифікацію Римського статуту Міжнародного кримінального суду);

Human rights watch (запобігання дискримінації, публікація випадків порушення прав людини);

International Partnership human rights (документація порушень прав людини під час воєнного конфлікту на Донбасі, направлення їх до Міжнародного кримінального суду, лобювання ратифікації Римського статуту Міжнародного кримінального суду);

Міжнародний комітет Червоного Хреста (допомога особам, постраждалим на Сході України, захист і допомога військовослужбовцям та цивільному населенню, організація таборів для реабілітації).

В Україні також важливу роль відіграють Українська екологічна асоціація «Зелений світ», «Національний екологічний центр України» та «Союз Чорнобиль України». Асоціацію «Зелений світ» було засновано 1988 р., вона здійснює велику роботу під загальним девізом «Вживання, демократія, гуманізм». На її рахунок моніторинг кислотних дощів в Україні, акції захисту природних об'єктів, громадська еколого-просвітницька діяльність. Національний екологічний центр України реалізує довгострокову програму «Зелений німб України». Велику позитивну роль відігравали та відіграють суспільні організації в запобіганні ядерній війні та загальній демілітаризації економіки. Декларація Паугоського руху, підписана 97 лауреатами

Нобелівської премії, повністю заперечує будь-які види ядерної зброї. За загальної позитивної ролі екологічного руху треба зазначити, що в окремих випадках він страждає ідеалізацією екології, а іноді навіть і екологічним екстремізмом. Фундаментальних рішень глобальних екологічних проблем можна очікувати лише на рівні національних урядів, оскільки вони потребують високої професійної кваліфікації в поєднанні із цивільною моральністю та відповідальністю.

Питання для самопідготовки

1. Сутність міжнародної неурядової організації та приклади відомих вам неурядових організацій.

2. Удосконалення механізму співробітництва між неурядовими та міждержавними організаціями.

Запитання для роздумів та обговорення

1. Охарактеризуйте участь України в міжнародних неурядових організаціях.

2. Охарактеризуйте діяльність Римського клубу за напрямками.

3. Назвіть види міжнародних неурядових організацій і визначте найвпливовіші з них на сьогодні.

Запитання для самодіагностики

1. Визначте сутність і правовий статус міжнародних неурядових організацій.

2. Які є види міжнародних неурядових організацій? Наведіть приклади.

3. Яка роль міжнародних неурядових організацій?

4. Назвіть організаційні структури та форми діяльності міжнародних неурядових організацій.

5. Назвіть міжнародні неурядові організації економічного спрямування.

6. Який правовий статус мають неурядові організації?

7. Охарактеризуйте типові організаційні структури неурядових організацій. Наведіть приклади організаційних структур відомих вам міжнародних неурядових організацій.

8. Які форми діяльності притаманні сучасним неурядовим, економічним організаціям? Наведіть приклади.
9. Які тенденції розвитку міжнародних неурядових організацій?
10. Охарактеризуйте наявний механізм співробітництва між міждержавними та неурядовими організаціями.

Тестові завдання з підрозділу 5

1. Яка основна мета міжнародних неурядових об'єднань:
 - а) сприяння розвитку міжнародних торговельно-економічних відносин;
 - б) обмеження конкуренції на світовому ринку;
 - в) розширення конкуренції на світовому ринку;
 - г) правильними є відповіді а та б?

2. У якому році було створено Європейський діловий конгрес (ЄДК):
 - а) 1997;
 - б) 1999;
 - в) 2000;
 - г) 2001?

3. До основних цілей Європейського ділового конгресу (ЄДК) належать:
 - а) сприяння економічному співробітництву в межах ОБСЄ та економічному розвитку держав-учасниць цієї організації;
 - б) гармонізація вимог різних патентних систем;
 - в) обговорення й укладання резолюцій з охорони промислової власності;
 - г) усі відповіді є правильними.

4. Яка з наведених далі організацій головною метою має здійснення досліджень з екологічних проблем:
 - а) Паризький клуб;
 - б) Римський клуб;
 - в) Лондонський клуб?

5. До неурядових міжнародних організацій належать:
 - а) ООН, МВФ, СОТ, ЮНЕСКО;
 - б) МТП, Лондонський клуб, Римський клуб, Червоний Хрест;

- в) МТП, Лондонський клуб, Паризький клуб, Червоний Хрест;
- г) Лондонський клуб, Паризький клуб, Римський клуб, Червоний Хрест.

6. Коли було створено Міжнародний Червоний Хрест:

- а) 1863 р.;
- б) 1845 р.;
- в) 1900 р.;
- г) 1919 р.?

7. Європейське товариство для вивчення громадської думки й ринкової кон'юнктури (ЕСОМАР) представляє ... вид міжнародних неурядових організацій:

- а) галузевий;
- б) загальноекономічний;
- в) кооперативний;
- г) громадський.

8. Всесвітня асоціація туристських агентств представляє ... вид міжнародних неурядових організацій:

- а) галузевий;
- б) загальноекономічний;
- в) кооперативний;
- г) громадський.

9. Скандинавське кооперативне оптове товариство представляє ... вид міжнародних неурядових організацій:

- а) галузевий;
- б) загальноекономічний;
- в) кооперативний;
- г) громадський.

10. Міжнародна асоціація економічних наук (МЕА) представляє ... вид міжнародних неурядових організацій:

- а) галузевий;
- б) загальноекономічний;
- в) кооперативний;
- г) громадський.

Розділ 2

Міжнародні програми й інституції та місце України у їхньому складі

6. Організація Об'єднаних Націй (ООН)

Мета полягає в розширенні та поглибленні знань історії створення, цілей і принципів діяльності ООН, порядку вступу до ООН, згідно зі статутом, формуванням бюджету та програмами ООН.

Професійні компетентності: здатність до аналізу та опрацювання інформації, пов'язану з діяльністю ООН; здатність до визначення ролі та важливості Ради Європи в міжнародному просторі.

Ключові слова: міжнародна організація; неурядова організація; Римський клуб; Дакарський клуб.

Основні питання:

6.1. Історія створення ООН, її цілі та принципи

6.2. Організаційно-функціональна структура ООН. Система головних органів.

6.3. Членство в ООН: умови й порядок приймання, припинення та зупинення членства.

Рекомендована література: [1; 10; 11; 14; 17 – 21; 23 – 27; 32; 34; 35; 37 – 42; 45 – 47; 53].

6.1. Історія виникнення та етапи розвитку міжнародних організацій

Після невдалих спроб і рішень Ліги Націй (1919 – 1946 рр.), до якої принципово не приєднувалися Сполучені Штати Америки, 1945 р. було створено Організацію Об'єднаних Націй для підтримання міжнародного миру і розвитку співробітництва в розв'язанні міжнародних проблем економічного, соціального та гуманітарного характеру. Перші задуми та конкретний план для нової всесвітньої організації було підготовлено під егідою Державного департаменту США 1939 р. А Франклін Д. Рузвельт тоді вперше ввів поняття «Організація Об'єднаних Націй» як термін для позначення союзних країн.

Цей термін був вперше офіційно використано 1 січня 1942 року, коли 26 держав підписали Декларацію Об'єднаних Націй і зобов'язалися від

імені урядів сприяти утворенню системи загальної безпеки та активізації процесу роззброєння. 25 квітня 1945 року Конференція ООН зі створення міжнародної організації почала діяти в Сан-Франциско, на якій було представлено 50 урядів і ряд неурядових організацій, що брали участь у розробленні Статуту Організації Об'єднаних Націй. Організація Об'єднаних Націй офіційно функціонує із 24 жовтня 1945 року після ратифікації статуту п'ятьма постійними членами Ради Безпеки – Францією, Республікою Китай, СРСР, Великою Британією та Сполученими Штатами – і більшістю – 46 іншими сторонами, що теж підписали цей договір-статут. Перше засідання Генеральної Асамблеї із 51 країною-учасницею і Ради Безпеки, відбулося у Центральному залі Вестмінстера в Лондоні в січні 1946 року.

Організація Об'єднаних Націй – це універсальна міжнародна організація, створена в момент завершення Другої світової війни в умовах розгрому фашизму, завдяки спільній боротьбі країн антигітлерівської коаліції за вирішальної ролі Радянського Союзу. Під час створення ООН було враховано негативний досвід Ліги Націй, що функціонувала в період між двома світовими війнами, було відкинуто ті антидемократичні риси, які характеризували структуру та діяльність Ліги Націй.

Організація Об'єднаних Націй (ООН) – це глобальна міжнародна організація, заснована 24 жовтня 1945 року на конференції в Сан-Франциско на підставі Хартії Об'єднаних Націй. Декларованою метою діяльності організації є підтримання та зміцнення миру і міжнародної безпеки та розвиток співробітництва між державами світу.

Головні органи ООН: Генеральна Асамблея (ГА), Рада Безпеки (РБ), Секретаріат (генерального секретаря обирає Генеральна Асамблея за рекомендацією Ради Безпеки на 5 років), Міжнародний суд, Економічна і соціальна рада; Рада з Опіки; штаб-квартиру розташовано в Нью-Йорку.

Члени-засновники – 51 держава (зокрема Україна). Станом на 1998 р. ООН нараховувала 185 держав-членів. Із 14 липня 2011 року має 193 держави-члени. Західна Сахара та інші маленькі держави не приєдналися до ООН через їхнє невизнання.

Організацію фінансують з обов'язкових і добровільних внесків від своїх держав-членів, і вона користується шістьма офіційними мовами: арабською, китайською, англійською, французькою, російською та іспанською.

Основні положення **Статуту ООН** було вироблено на конференції представників СРСР, США, Великої Британії, а також Китаю, що відбулася в серпні – жовтні 1944 року у Вашингтоні, у старовинній міській садибі

Думбартон-Окс. Тут було визначено назву організації, структуру її статуту, цілі та принципи, питання правового положення органів тощо. Але деякі важливі питання (про первісних членів організації, процедуру голосування в Раді Безпеки) було врегульовано пізніше на Кримській конференції керівників трьох держав. Остаточний текст Статуту ООН було погоджено на Конференції Об'єднаних Націй у Сан-Франциско (квітень – червень 1945 року) за участю представників 50 держав, причому СРСР, США, Велика Британія і Китай були державами, яких запрошують.

Урочиста церемонія підписання Статуту ООН відбулася 26 червня 1945 року. Статут підлягав ратифікації державами, що підписали його, відповідно до їхньої конституційної процедури. Ратифікаційні грамоти здавали на зберігання Уряду США, що виконував функцію депозитарію. Передбачали, що Статут ООН набере чинності після здавання на зберігання ратифікаційних грамот Радянським Союзом, Сполученими Штатами Америки, Великою Британією, Китаєм і Францією, тобто державами, що здобули статус постійних членів Ради Безпеки, і більшістю інших держав, які підписали цей статут. Таким днем стало 24 жовтня 1945 року. Дату набуття чинності Статуту ООН вважають днем заснування Організації Об'єднаних Націй і відзначають щорічно як День Об'єднаних Націй.

10 січня 1946 року в Лондоні у Вестмінстерському палаці відкрилася перша сесія Генеральної Асамблеї ООН, а через тиждень саме там зібралася на перше засідання Рада Безпеки ООН. 1 лютого було обрано першого Генерального секретаря ООН, ним став Трюгве Лі (Норвегія). У подальшому діяльність головних органів організації (крім Міжнародного суду) здійснювали переважно у її штаб-квартирі в Нью-Йорку.

Статут Організації Об'єднаних Націй складається із преамбули та 19 розділів, що охоплюють 111 статей. Невід'ємною частиною Статуту ООН вважають Статут Міжнародного суду.

У ст. 1 Статуту ООН міститься перелік **цілей ООН**:

1) підтримувати міжнародний мир і безпеку та із цією метою вживати ефективних колективних заходів для запобігання загрозі миру й усунення їх, придушення актів агресії або інших порушень миру, та здійснювати мирними засобами, згідно із принципами справедливості й міжнародного права, налагоджування або розв'язання міжнародних суперечок або ситуацій, які можуть призвести до порушення миру;

2) розвивати дружні відносини між націями на основі поваги принципу рівноправності й самовизначення народів, а також вживати інших відповідних заходів для зміцнення загального миру;

3) здійснювати міжнародне співробітництво в розв'язанні міжнародних проблем економічного, соціального, культурного й гуманітарного характеру, заохоченні та розвитку поваги до прав людини й основних свобод для всіх, без розрізнення за ознаками раси, статі, мови та релігії;

4) бути центром для погодження дій націй у досягненні спільних цілей.

У ст. 1 Статуту ООН у переліку цілей Організації Об'єднаних Націй подано зміст цільових завдань, указано деякі принципи, за допомогою яких мають досягати цих цілей. Безпосередньо принципам ООН присвячено ст. 2 Статуту. У ній говориться, що для досягнення цілей, зазначених у ст. 1, Організація Об'єднаних Націй та її члени діють, відповідно до таких **принципів**:

суверенна рівність усіх держав-членів;

вирішення країнами-членами своїх міжнародних спірних питань мирними засобами й так, щоб не загрожувати миру, безпеці та справедливості;

утримання будь-якої держави від загрози силою або застосування сили проти інших держав;

надання державами-членами допомоги ООН в усіх її діях, які здійснюють, відповідно до Статуту ООН, й утримання від допомоги будь-якій країні, проти якої ООН уживає заходів превентивного або примусового характеру;

забезпечення дотримання країнами, які не є членами ООН, тих самих принципів, оскільки це необхідно для підтримання міжнародного миру та безпеки;

невтручання у справи, які стосуються внутрішньої компетенції будь-якої держави.

Функції та повноваження:

розглядає принцип співпраці у справі підтримання міжнародного права й безпеки, зокрема принципи, які визначають роззброєння та регулювання озброєння;

обговорювати та давати рекомендації щодо всіх питань, які стосуються міжнародного миру та безпеки;

обговорювати та давати рекомендації щодо повноважень і функцій будь-якого органу ООН;

проводити дослідження та давати рекомендації, із метою поліпшення міжнародної співпраці в політичній сфері, розвитку й кодифікації міжнародного права, сприяння співпраці в економічній та соціальній сферах, у галузі культури, освіти, охорони здоров'я;

отримувати та розглядати доповіді Ради Безпеки та інших органів ООН;

розглядати та затверджувати бюджет ООН і визначати розміри внесків членів ООН;

обирати непостійних членів Ради Безпеки, членів Економічної та соціальної ради, обрати суддів Міжнародного суду.

6.2. Організаційно-функціональна структура ООН. Система головних органів

ООН має дуже розгалужену організаційну структуру, яка складається з великої кількості керівних органів, комісій, комітетів, організацій, програм, конференцій, центрів тощо. Але провідна роль у керівництві організацією належить головним органам (рис. 6.1). Їх шість: Генеральна Асамблея, Рада Безпеки, Економічна й соціальна рада (ЕКОСОП), Міжнародний суд, Секретаріат, Рада з Опіки.

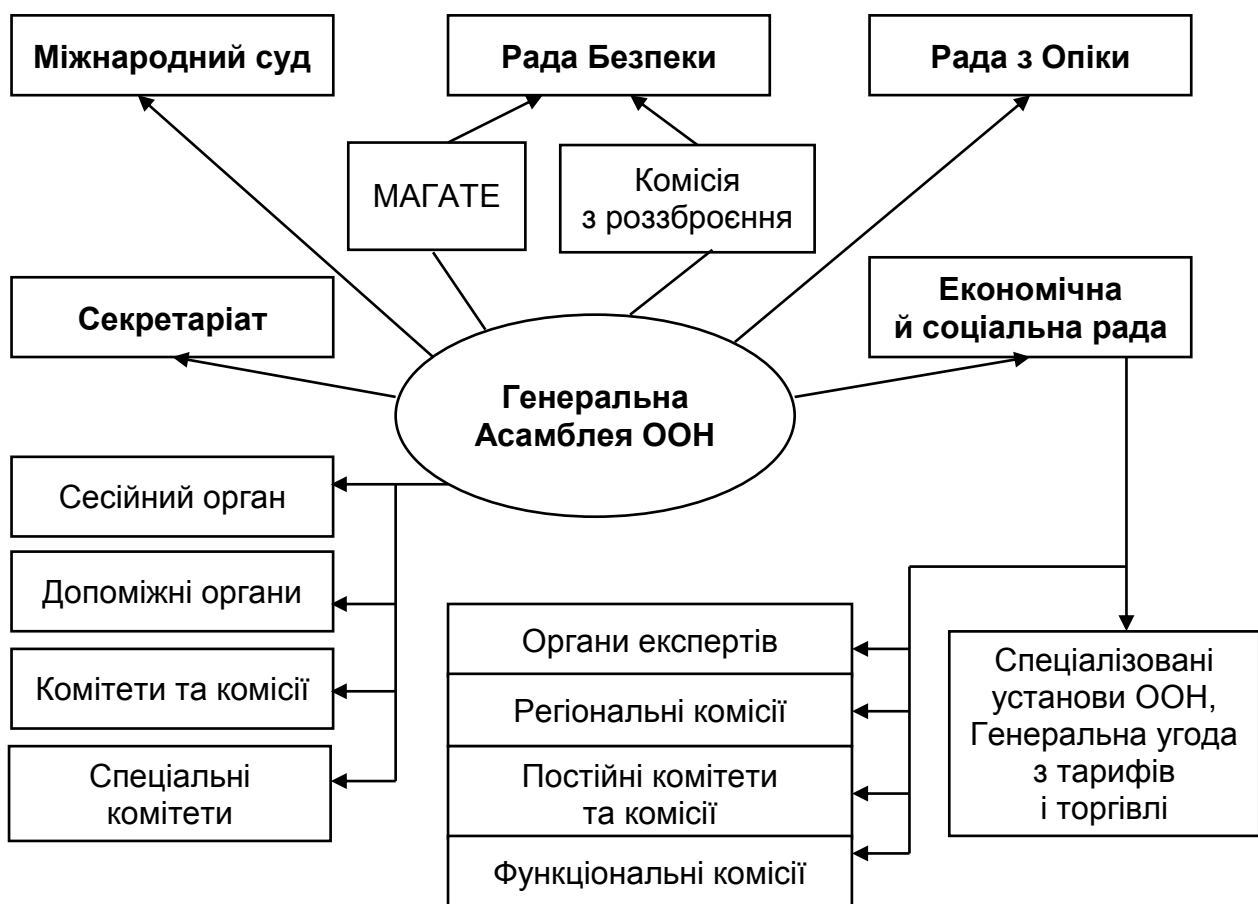

Рис. 6.1. Організаційна структура ООН

Генеральній Асамблеї й ЕКОСОП організаційно підпорядковано більшість другорядних органів, а також практично всі спеціалізовані заклади ООН, про що йтиме мова далі. Усі органи, крім суду, містяться в Нью-Йорку, Міжнародний суд має штаб-квартиру в місті Гаага (Нідерланди).

Розгляньмо основні функції головних органів.

1. **Генеральна Асамблея (ГА)** – посідає центральне місце як головний дорадчий, директивний і представницький орган. Генеральна Асамблея розглядає принципи співробітництва у сфері забезпечення міжнародного миру та безпеки; обирає непостійних членів Ради Безпеки ООН, членів Економічної й соціальної ради; за рекомендацією Ради Безпеки призначає Генерального секретаря ООН; спільно з Радою Безпеки обирає членів Міжнародного суду ООН; координує міжнародне співробітництво в економічній, соціальній, культурній та гуманітарній сферах; здійснює інші повноваження, передбачені Статутом ООН.

Генеральна Асамблея має сесійний порядок роботи. Вона може проводити регулярні, спеціальні та надзвичайні спеціальні сесії.

Щорічна чергова сесія асамблеї відкривається у третій вівторок вересня та працює під керівництвом Голови Генеральної Асамблеї ООН (або одного з його 21 заступника) на пленарних засіданнях та в головних комітетах до повного вичерпання порядку денного.

Генеральна Асамблея, згідно з її рішенням від 17 грудня 1993 року, має у своєму складі 6 головних комітетів:

Комітет з питань роззброєння та міжнародної безпеки (перший комітет);

Комітет з економічних та фінансових питань (другий комітет);

Комітет із соціальних та гуманітарних питань та питань культури (третій комітет);

Комітет зі спеціальних політичних питань та питань деколонізації (четвертий комітет);

Комітет з адміністративних та бюджетних питань (п'ятий комітет);

Комітет із правових питань (шостий комітет).

Крім того, Генеральною Асамблеєю засновано такі комітети:

Генеральний комітет – дає рекомендації асамблеї щодо затвердження порядку денного, розподілу пунктів порядку денного та організації роботи. До складу Генерального комітету входять: Голова Генеральної Асамблеї; заступники Голови; голови головних комітетів, яких обирають

з урахуванням принципу справедливого географічного представництва п'яти регіонів (районів): Азії, Африки, Латинської Америки, Західної Європи (включно з Канадою, Австралією та Новою Зеландією) та Східної Європи;

Комітет із перевірки повноважень – подає асамблеї доповіді про повноваження представників.

Спеціальні сесії Генеральної Асамблеї ООН можуть скликати з будь-якого питання на вимогу Ради Безпеки протягом 15 днів із дня отримання такої вимоги Генеральним секретарем ООН або більшості членів ООН. На початок 2014 року було скликано 28 спеціальних сесій із питань, що стосуються більшості держав світу: із прав людини, охорони навколишнього середовища, боротьби з наркотиками та ін.

Найважливіші **функції** Генеральної Асамблеї:

зміцнення міжнародного миру;

пом'якшення міжнародного напруження;

скорочення озброєнь і роззброєння;

створення умов для дружніх відносин між державами.

До компетенції Генеральної Асамблеї належать обговорення будь-яких питань у межах Статуту ООН. Вона розглядає загальні принципи співробітництва у справі міжнародної безпеки, проблеми співробітництва держав у політичній, економічній, екологічній, науково-технічній галузях. Генеральна Асамблея ухвалила низку резолюцій із питань, що мають для людства надзвичайно важливе значення. До них належать, зокрема:

Загальна декларація прав людини:

Декларація про ліквідацію всіх форм расової дискримінації;

Декларація про заборону застосування ядерної зброї;

Декларація про міжнародне співробітництво з метою роззброєння;

Декларація про надання незалежності колоніальним країнам.

Утілення в життя цих рішень сприяло тому, що мир у світі став стійкішим, а міжнародні відносини – більш гуманними та справедливими.

Генеральній Асамблеї організаційно підпорядковано дві автономні організації – Міжнародне агентство з атомної енергії (МАГАТЕ) і Всесвітня туристична організація (ВТО). Крім того, ГА регулює роботу ще низки закладів спільно з ЕКОСОП.

2. Рада Безпеки (РБ) бере на себе головну відповідальність за підтримання міжнародного миру й безпеки. Вона складається із 15 членів, із яких 5 є постійними (США, Росія, Китай, Велика Британія, Франція),

а решту обирає Генеральна Асамблея на дворічний строк за принципом ротації. 1999 р. непостійним членом було обрано Україну. Непостійних членів обирають за таким принципом: п'ятьох від Азії й Африки, двох – від Латинської Америки, двох – від Західної Європи й одного від Східної Європи. Для ухвалення рішення необхідно, щоб за нього проголосувало не менше ніж 9 членів ради. Але постійні члени мають право вето, і якщо хоч один із них проголосував проти, то резолюцію не затверджують. Такий принцип голосування було застосовано із самого початку утворення ООН, коли означені п'ять країн (замість Росії тоді був СРСР) були вирішальною силою в усіх міжнародних справах.

Отже, якщо всі постійні члени згодні з якимось рішенням (незважаючи на розбіжність їхніх інтересів із багатьох інших питань), то воно буде втіленим у життя без серйозних перешкод. Загалом ця практика себе виправдала; може, саме принцип ухвалення найважливіших рішень запобіг ООН від наслідування сумної долі Ліги Націй, яка розпалася через неспроможність великих держав погодити свої рішення. Останнім часом виникають пропозиції політиків про розширення складу постійних членів для того, щоб Рада Безпеки більше відповідала новим реаліям.

Наприкінці ХХ ст. суттєво зросла економічна й політична роль Японії, Німеччини, а також Індії, Бразилії й деяких інших нових індустріальних країн; вони є претендентами на поповнення складу постійних членів ради.

Рішення Ради Безпеки є обов'язковими для виконання всіма членами ООН і не підлягають оскарженню в інших органах. В окремих випадках, якщо ухвалюють рішення з дуже складної справи, рада може звернутися до Міжнародного суду за юридичною консультацією.

Головна *функція* Ради Безпеки – запобігання збройним конфліктам між країнами або їхнє приборкання. Для цього розроблено особливий механізм, систему заходів, що складається з різного рівня дій, залежно від стадії розвитку конфлікту.

До них належить:

превентивна дипломатія;

осуд агресивних дій;

посередництво із врегулювання конфлікту;

направлення спостерігачів ООН у зону конфлікту;

уведення миротворчих сил для роз'єднання сторін, що воюють, або

для приборкання агресора;

економічні санкції.

Найгуманнішим (і нерідко – найефективнішим) методом є *превентивна дипломатія*. Це політичні й дипломатичні заходи, спрямовані на запобігання озброєному протистоянню сторін, що конфліктують. Рада діє як доброзичливий посередник між країнами, що ворогують. Часто місію посередництва за дорученням РБ виконує Генеральний секретар. Превентивні заходи містить також, у разі потреби, установа демілітаризованих зон по обидва боки кордону між країнами, що конфліктують. Превентивну дипломатію супроводжено заохоченням сторін до миру, спонуканням їх до переговорів, мирного урегулювання конфлікту.

Якщо превентивні дії не дали позитивного результату і воєнні дії розпочалися, Рада Безпеки виступає із заявою про осуд обох або однієї зі сторін. Осуд не слід розцінювати як просто декларацію морального характеру. Він є попередженням про наступні дії ООН.

Для всебічного та глибокого оцінювання сутності конфлікту і форм його вияву Рада Безпеки надсилає своїх спостерігачів у зону конфлікту. Це цивільні та військові фахівці, іноді навіть невеликі військові угруповання (але без повноважень на збройні дії), їх називають «блакитні берети». Спостерігачі ухвалюють остаточне рішення про подальші заходи щодо приборкання конфлікту.

У разі неможливості врегулювати конфлікт мирними засобами Рада Безпеки вдається до збройного втручання. У район конфлікту надсилають озброєні угруповання ООН («блакитні каски»). Вони або утворюють зону, що роз'єднує війська протилежних сторін, або беруть участь у військових операціях на боці однієї зі сторін. Прикладом застосування буферних сил може бути використання збройних сил ООН у Південному Лівані для роз'єднання палестинських військових угруповань «гезболлаг» та ізраїльських військ. Щодо операцій проти однієї із сторін, що конфліктують, то приклади недавніх часів – це воєнні дії проти Іраку (в Ірако-Кувейтській війні) і проти Югославії (конфлікт між сербами й албанцями в Косово).

Треба зазначити, що останнім часом Рада Безпеки передоручає проведення військових операцій або якійсь групі країн (найчастіше – США і Великій Британії), або міжнародній воєнній організації (НАТО, Західно-Європейський Союз). Обґрунтовують таку політику нестачею коштів в ООН для озброєння власних сил. Але ця практика має очевидні хиби. Справа в тому, що, на відміну від ООН, міжнародні військові союзи не можуть діяти з об'єктивних позицій. У наведених раніше прикладах

США та Велика Британія ще до виникнення конфлікту мали упереджене ставлення до уряду Іраку. Діючи на боці албанців у Косово, політичні лідери країн НАТО не приховували, що їхньою головною метою було усунення президента Югославії. Отже, у таких ситуаціях важко сподіватися на справедливе розв'язання конфлікту, навіть беручи до уваги, що мотивація ООН щодо уведення збройних сил могла бути обґрунтованою. До того ж підміна військ ООН військами організацій, що не є підпорядкованими ООН, суперечить статуту організації.

Одним із заходів, які застосовують у разі неможливості розв'язати конфлікт мирними заходами, є санкції, що не пов'язані з військовими операціями. Насамперед, це економічні санкції. Якщо уряд країни, що порушує міжнародне право, не прислухається до вимог ООН, Рада Безпеки може ухвалити рішення про обмеження економічних відносин із країною: ліквідація пільг у торгівлі, припинення кредитування та фінансування, позбавлення технічної допомоги тощо. У деяких випадках вводять повне ембарго на економічні відносини із країною.

Такі заходи було застосовано свого часу проти Південної Родезії й Південно-Африканської Республіки за політику апартеїду, пізніше – проти Лівії, Іраку, Югославії. У перших двох випадках політика санкцій себе виправдала та сприяла скасуванню расистських режимів у цих африканських країнах. Узагалі саме військові операції й санкції – це крайній та неоднозначний захід. Від цього потерпає, насамперед, мирне населення країни, проти якої спрямовано військові операції й економічні санкції, оскільки такі дії супроводжено руйнуванням не тільки військових, але й цивільних об'єктів, вони ведуть до загибелі мирних людей і різкого зниження їхнього рівня життя. Але страждають не тільки провідні країни, а й ті, що мають економічні інтереси в районі конфлікту. Так, Україна щороку втрачає десятки мільйонів унаслідок того, що мости через Дунай у Югославії зруйновано військами НАТО, і наше Дунайське пароплавство не може здійснювати торговельні операції у Європі в повному обсязі.

Засіданням Ради Безпеки керує Голова, якого переобирають щомісяця.

3. Економічна і соціальна рада (ЕКОСОП) – головний координаційний орган ООН у сфері економіки, соціальних відносин, екології, охорони здоров'я, культури, науки й освіти. Найважливіші економічні й соціальні проблеми, що постають перед світовою спільнотою, розглядають і розв'язують в ЕКОСОП та численних її підрозділах. Вона координує діяльність таких міжнародних велетнів, як МВФ, Світовий банк,

Світова організація торгівлі та інших галузевих міжнародних організацій. Через посередництво ЕКОСОП погоджують свої відносини з іншими органами й організаціями ООН регіональні економічні організації (ЄС, СНД, НАФТА та ін.), а також неурядові міжнародні економічні організації (МНЕО). Економічну і соціальну раду перетворили на форум, де зіставляють і погоджують погляди представників країн світу з економічних і гуманітарних питань, виробляють спільні принципи міжнародних економічних відносин.

ЕКОСОП має розгалужену організаційну систему. До її складу входять дев'ять функціональних комісій, п'ять регіональних комісій, шість постійних комітетів; їй також підпорядковано 18 спеціалізованих закладів, програми, центри тощо.

Функціональні комісії ЕКОСОП: статистична; із народонаселення й розвитку; із соціального розвитку; із прав людини; зі становища жінок; щодо запобігання злочинності; із наркотиків; із науки й техніки; зі сталого розвитку.

Функціональні комісії охоплюють переважно соціальну сферу діяльності ЕКОСОП; принаймні 6 із них (із 2-ї до 7-ї) прямо займаються розв'язанням актуальних соціальних проблем. Щодо Статистичної комісії, то її функція полягає в доопрацюванні й опрацюванні величезного фактичного матеріалу з економічного й соціального становища всіх країн світу. Завдяки цій комісії, людство має найточнішу й найповнішу інформацію про соціально-економічне становище будь-якого регіону, країни, окремих верств населення. Важлива роль належить Статистичній комісії в підготовці дослідів, доповідей із міжнародних питань з економічних, соціальних, екологічних проблем. Комісія з науки й техніки ставить перед собою завдання поширювати інформацію про новітні відкриття в цій сфері та сприяти втіленню наукових досягнень і технологій у виробництво, особливо у країнах, що розвиваються. На підвищення економічного розвитку членів ООН, насамперед найбідніших країн, спрямовано діяльність Комісії зі сталого розвитку.

Регіональні комісії ЕКОСОП утворено для координації міжнародних економічних відносин на рівні регіонів. Ось ці комісії:

1. Європейська економічна комісія (ЄЕК).
2. Економічна комісія для Африки (ЕКА).
3. Економічна і соціальна комісія для Азії й Тихого океану (ЕСКАТО).

4. Економічна й соціальна комісія для Західної Азії (ЕСКЗА).

5. Економічна комісія для Латинської Америки та Карибського басейну (ЕКЛАК).

Розгляньмо їхню діяльність трохи докладніше.

Європейську економічну комісію (ЄЕК) було створено ще 1947 р. До складу її членів разом із європейськими країнами входять також США і Канада, Ізраїль та азійські республіки колишнього СРСР. Керівні органи ЄЕК містяться в Женеві. Головна мета комісії – аналізувати економічну й соціальну ситуацію, що складається на просторі Європи й Південної Америки. Для цього ЄЕК регулярно організовує наради, практикуми, семінари, наукові поїздки. До участі в них залучають міжнародні галузеві організації, фахівців, представників ділових кіл. Програма цих заходів передбачає обмін інформацією, розроблення правил і стандартів, планування та виконання оперативних проєктів. Пріоритетними напрямками діяльності ЄЕК є такі: навколишнє середовище; енергетика; транспорт; статистика; торгівля; економічний аналіз.

У 90-х рр. ХХ ст. докільця поступово виходить на одне із чільних місць у сфері інтересів ЄЕК. Для цього у її структурі створено: Програму дій у галузі навколишнього середовища в Центральній і Східній Європі; Програму захисту навколишнього середовища у Європі; Загальноєвропейську стратегію з біологічної й ландшафтної різноманітності.

Кардинальні соціально-економічні й політичні зміни, що сталися в Центральній і Східній Європі, надали нового імпульсу та нових напрямів у діяльності ЄЕК. Для сприяння реформам у країнах із перехідною економікою в межах ЄЕК розроблено план дій, у якому передбачено основні принципи діяльності й заходи щодо цієї групи країн. Для реалізації плану створено координаційну групу з оперативної діяльності. Вона організовує конференції й наради з актуальних проблем реформування економіки. Зокрема, 1997 р. під її егідою в Україні було проведено робочу нараду щодо малих і середніх підприємств та їхньої ролі в міжнародній торгівлі. Європейська економічна комісія встановила й активізувала свої відносини із СНД та Організацією Чорноморського економічного співробітництва (ОЧЕС).

Зважаючи на економічні труднощі, наявні у країнах Центральної та Східної Європи, ЄЕК фінансує участь представників цих країн у нарадах, семінарах і поїздках.

За результатами обговорень ЄЕК готує рекомендації для ЕКОСОР. Структурно комісія складається з десяти допоміжних органів – комітетів та інститутів, – кожний із яких відає певною галуззю економіки (енергетикою, транспортом, сільським господарством, торгівлею, наукою й технікою тощо).

Найважливіші й найцікавіші висновки економічного аналізу ЄЕК публікує в журналах *Economic Survey of Europe* і *Economic Bulletin for Europe*.

Економічна й соціальна комісія для Азії й Тихого океану (ЕСКАТО). Її засновано 1947 р. До її складу входять 45 азійських держав (зокрема росія й азійські республіки колишнього СРСР), США, Австралія, Франція, Велика Британія; крім того, 10 держав (острівні країни Тихого океану) є асоційованими членами. Штаб-квартиру розміщено в м. Бангкок (Таїланд).

Головною метою ЕСКАТО є сприяння економічному й соціальному розвитку в регіоні. Основні напрями діяльності комісії:

регіональне економічне співробітництво;

пом'якшення проблем злиденності шляхом економічного й соціального розвитку;

захист навколишнього середовища.

Так само, як і ЄЕК, ЕСКАТО становить собою форум для обговорення найактуальніших проблем регіону в економічній та соціальній сферах. Особливу увагу надають забезпеченню технічної допомоги для країн, що розвиваються. У межах ЕСКАТО засновано Статистичний інститут для Азії й Тихого океану (розміщено в Токіо), який готує висококваліфікованих фахівців для країн регіону.

Під головуванням ЕСКАТО створено низку комітетів і програм для втілення рішень конференцій та нарад. Серед них: Комітет річки Меконг (освоєння водних ресурсів басейну однієї з найбільших азійських рік); Комітет із координації спільної розвідки мінеральних ресурсів на азійському шельфі.

Спільно з ЄЕК у межах ЕСКАТО розроблено Спеціальну програму для країн Центральної Азії (СПЕКА). Її спрямовано на підтримування азійських країн із перехідною економікою, що утворилися після розпаду СРСР (Казахстан, Узбекистан, Киргизстан, Таджикистан, Туркменістан).

Секретаріат ЕСКАТО складається з відділів, які координують співробітництво країн на галузевому рівні (промисловість, сільське господарство, торгівля, довкілля тощо).

Економічну й соціальну комісію для Західної Азії (ЕСКЗА) було створено 1973 р. Виокремлення цього регіону з великого Євразійського континенту обумовлено специфічними політичними й економічними умовами. Усі члени ЕСКЗА (їх 13) – арабські країни, майже всі вони мають значний видобуток нафти. Це регіон є нестабільним із політичного погляду, отже, зміцнення співробітництва між членами ЕСКЗА є нагальним завданням. Це є головною метою комісії. Її досягають шляхом аналізу проблем економічного та соціального характеру та вироблення відповідних рекомендацій як країнам-членам, так і ЕКОСОП загалом.

ЕСКЗА організовує конференції й семінари, де ці проблеми обговорюють, публікує відповідну інформацію. Провідними напрямками досліджень і обговорень є такі: сільське господарство та продовольство, довкілля, населені пункти, промисловість, міжнародна торгівля, демографія, транспорт та ін.

Штаб-квартира комісії міститься в Аммані (Йорданія).

Економічну комісію для Африки (ЕКА) створено 1958 р., керівництво міститься в Аддіс-Абебі (Ефіопія). У її роботі беруть участь представники 53 африканських держав. Головною метою комісії є сприяння економічному й соціальному розвитку в Африці. Для цього вона застосовує такі форми діяльності: організовує зустрічі голів держав, голів урядів і міністрів африканських країн для всебічного обговорення економічних та соціальних проблем континенту; розробляє програми соціально-економічного розвитку; надає консультативні послуги з питань управління господарством; організовує навчальні заклади для підготовки кваліфікованих фахівців. Під патронатом ЕКА перебуває Африканський навчальний і науково-дослідний інститут зі становища жінок, уся африканська служба документації й інформації.

У межах ЕКА створено *багатонаціональні центри із планування й оперативного управління*, які розробляють і втілюють соціально-економічні програми по окремих регіонів Африки. Галузеві відділи Комісії координують практичну реалізацію програм і наукових досліджень із галузей народного господарства (сільське господарство, промисловість, торгівля, природні ресурси, туризм, людські ресурси тощо).

Економічну комісію для Латинської Америки й Карибського басейну (ЕКЛАК) створено 1948 р. До її складу входять представники 41 держави; разом із латиноамериканськими країнами це також США,

Канада, Франція, Італія, Португалія, Велика Британія, Нідерланди. Наявність європейських держав пояснено тим, що вони на момент створення комісії були метрополіями низки залежних країн у цьому регіоні або мають із ними тісні економічні зв'язки. Керівництво комісії розміщено в Сантьяго (Чилі).

Головне в діяльності ЕКЛАК – аналіз соціально-економічної ситуації в регіоні та розроблення планів розвитку. Вона організовує міжурядові наради, проводить дослідження, надає інформацію й технічну допомогу, готує висококваліфікованих фахівців народного господарства.

Основні напрями діяльності: економічний розвиток, довкілля, продовольство й сільське господарство, міжнародна торгівля, енергетика, транспорт, наука та техніка.

До складу ЕКЛАК входять Інститут економічного й соціального планування Латинської Америки й Карибського басейну та Латиноамериканський демографічний центр.

Крім функціональних і регіональних комісій, до складу ЕКОСОР входять постійні комітети й комісії, що координують співробітництво ради з іншими організаціями та об'єднаннями, а також керують окремими програмами. Є шість комітетів:

- Комітет із програми й координації;
- Комітет із природних ресурсів;
- Комітет із неурядових організацій;
- Комітет із переговорів із міжурядовими закладами;
- Комісія із транснаціональних корпорацій;
- Комісія із населених пунктів.

Особливу увагу слід звернути на Комітет із неурядових організацій і Комісію із транснаціональних корпорацій, оскільки вони координують відносини ООН з об'єднаннями, що не входять до складу організації. Саме через ЕКОСОР Міжнародні неурядові організації, зокрема економічні (МНЕО), беруть участь у роботі ООН і спілкуються з міжурядовими організаціями.

ЕКОСОР координують роботу **спеціалізованих закладів ООН**, які, насправді, є самостійними, досить потужними й авторитетними організаціями. Їх 17:

1. Міжнародний валютний фонд (МВФ).
2. Міжнародний банк реконструкції й розвитку (МБРР).
3. Міжнародна асоціація розвитку (МАР).

4. Міжнародна фінансова корпорація (МФК).
5. Багатостороннє агентство з гарантій інвестицій (БАГІ).
6. Продовольча й сільськогосподарська організація (ФАО).
7. Міжнародна організація цивільної авіації (ІКАО).
8. Міжнародна морська організація (ІМО).
9. Міжнародна організація праці (МОП).
10. Міжнародний союз електрозв'язку (МСЕ).
11. Всесвітній поштовий союз (ВПС).
12. Міжнародний фонд сільськогосподарського розвитку (МФСР).
13. Організація Об'єднаних Націй із питань освіти, науки та культури (ЮНЕСКО).
14. Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ).
15. Всесвітня організація інтелектуальної власності (ВОІВ).
16. Всесвітня метеорологічна організація (ВМО).
17. Організація із промислового розвитку (ЮНІДО).

Економічній і соціальній раді підпорядковано також окремі програми, фонди й центри; деякими з них ЕКОСОП керує спільно з Генеральною Асамблеєю. До них, зокрема, належать: Всесвітня продовольча програма (ВПП); Центр із населених пунктів (Габітат); Програма розвитку ООН (ПРООН); Фонд розвитку ООН для жінок (ЮНІФЕМ).

До складу ЕКОСОП входять також органи експертів: Комітет із розвитку планування; Спеціальна група експертів із міжнародного співробітництва в галузі оподаткування; Комітет із транспортування небезпечних вантажів; Комітет з економічних, соціальних і культурних прав; Комітет із національних ресурсів; Комітет із нових джерел енергії; Наради експертів із державного управління та фінансів.

Керівництво ЕКОСОП складається із 54 членів, причому щороку з них переобирають третину (18 осіб); отже, за три роки склад повністю оновлюють. Рішення ЕКОСОП ухвалюють простою більшістю.

4. Міжнародний суд – головний юридичний орган ООН. Його призначенням є врегулювання будь-яких спорів, що виникають між країнами. Він розглядає саме міждержавні спори й не займається юридичними справами, що належать до суперечок між приватними особами з різних країн або між організацією та приватною особою.

Суд складається із 15 незалежних суддів, яких обирають Генеральна Асамблея та Рада Безпеки. Критерієм для обрання є компетентність,

а не належність до конкретної країни. Кандидатами в судді є висококваліфіковані юристи, які виявили себе у своїй країні чи на міжнародній арені компетентними, сумлінними й порядними фахівцями. Суддів обирають на 9-річний строк і вони можуть бути переобраними.

Процедура звертання до Міжнародного суду є добровільною; якщо країна не хоче передавати свою справу до суду, її не можна змусити. Але якщо дві країни погодилися на вирішення своєї суперечки судом, його рішення вже є обов'язковим до виконання. Для ухвалення рішення необхідно не менше ніж 9 голосів суддів. Якщо конфліктує сторона, що не згодна з рішенням і не хоче його виконувати, суд може звернутися до Ради Безпеки для вживання заходів примусу.

Міжнародний суд функціонує, згідно зі своїм статутом. Усі члени ООН автоматично є учасниками суду; до його сприяння можуть звертатися навіть держави – не члени ООН.

Суд займається справами, що стосуються міжнародного права. До його компетенції належать тлумачення договорів між державами, делімітація кордонів, порушення міжнародних зобов'язань. Щодо питань, пов'язаних із воєнними діями, озброєним утручанням, окупацією, – то це вже компетенція Ради Безпеки.

Серед справ, якими займався Міжнародний суд, можна назвати врегулювання конфлікту між Лівією й Чадом, розмежування морського кордону між Данією й Норвегією (у районі Гренландії та Ян-Маєна), сухопутного кордону між Буркіна Фасо і Малі, морського шельфу в Егейському морі між Грецією та Туреччиною тощо.

Міжнародний суд здійснює також консультативні функції. Він надає висококваліфіковані консультації та вичерпну інформацію з будь-якої юридичної справи для органів ООН і міжнародних організацій. Консультативні висновки, які надає суд іншим органам ООН, не є обов'язковими, але є важливою підставою для ухвалення остаточного рішення відповідним органом.

Судочинство в Міжнародному суді ведуть англійською або французькою мовами.

5. Секретаріат ООН виконує адміністративну й оперативну роботу. Він перетворює в життя рішення, ухвалені іншими органами, здійснює організаційне й технічне забезпечення конференцій і нарад. Секретаріат виконує практичну роботу щодо миротворчих операцій і санкцій, відповідно до рішень Ради Безпеки. Він готує економічні огляди, організовує

дослідження з актуальних проблем людства. До функцій секретаріату належить повсякчасна підготовка різноманітної документації, включно з перекладами з однієї мови на інші.

Роботу секретаріату забезпечують близько 20 тис. працівників. Здебільшого це молоді, енергійні люди, що зарекомендували себе кваліфікованими й сумлінними фахівцями. Персонал секретаріату розподіляють на чотири категорії: фахівці; співробітники польової служби (працюють у відрядження з місією моніторингу або контролю); співробітники загального обслуговування; господарсько-технічні служби.

Очолює Секретаріат ООН Генеральний секретар, якого призначає Генеральна Асамблея за рекомендацією Ради Безпеки. Він подає ГА щорічні доповіді про роботу ООН, а також звертає увагу РБ на гострі ситуації у світі, що можуть порушити мир. Основні функції Генерального секретаря такі:

- керівництво Секретаріатом ООН;
- офіційне представництво ООН у глобальному вимірі;
- постійні контакти з державами-членами ООН;
- роз'яснення функцій ООН світовій громадськості, неурядовому та приватному секторам;
- координація в системі ООН;
- постійне спостереження за розвитком подій у світі;
- продукування ідей і визначення стратегій;
- надання добрих послуг сторонам, що конфліктують, у критичних міжнародних ситуаціях.

Зважаючи на діапазон і значення функцій Генерального секретаря, його ролі в системі ООН, неважко дійти висновку, що він має бути людиною неабияких здібностей; йому мають бути притаманні якості, які задовольнили б представників усіх країн-членів, а загалом і все людство. До таких якостей належать: висока моральність; дипломатична майстерність; аналітичні, адміністративні, управлінські здібності; уміння генерувати оригінальні ідеї; комунікабельність; фізична витривалість, а також почуття міри та гумору. До того ж він має досконало володіти англійською або французькою мовою.

Але й це ще не все. Генеральний секретар як політична фігура має влаштовувати керівництво великих держав світу. Ось чому його кандидатуру висуває саме Рада Безпеки, де постійні представники мають право вето.

Якщо жоден із постійних членів не заперечує проти претендента на цю посаду, значить, визначено компромісного політика, який зможе знаходити спільну мову із представниками найпотужніших держав, часто антагоністів у міжнародній політиці. За неформальною домовленістю, Генеральним секретарем не має бути представник якоїсь держави, що є членом Ради Безпеки. За винятком самого першого, усі секретарі були представниками нейтральних країн, які не входять до воєнних блоків. Ще однією вимогою до обрання Генерального секретаря є дотримання географічної справедливості: бажано, щоб поступово цей пост посідали представники різних континентів, регіонів, груп країн.

Із 1993 р. у складі Секретаріату ООН засновано посаду **Верховного комісара із прав людини**, який працює під керівництвом Генерального секретаря.

6. **Раду з Опіки** було створено для допомоги деяким колишнім колоніям, які вже вийшли з-під гніту метрополій, але були ще не в змозі здійснювати цілком самостійне врядування. Таких підопічних територій у системі ООН було 11. До середини 90-х рр. XX ст. всі вони стали повністю незалежними, отже, Рада з опіки (яка складається з Росії, США, Великої Британії, Франції й Китаю) вичерпала свою функцію. Кофі Аннан запропонував перетворити цей орган на форум колективної опіки над світовим довкіллям.

Рада діє під керівництвом Генеральної Асамблеї ООН і уповноважена розглядати звіти, надані владою, що управляє відповідною територією, приймати петиції й розглядати їх, консультуючись із керівною владою, улаштовувати періодичні відвідини відповідних територій під опікою, погоджено із керівною владою терміни та починати згадані дії, відповідно до умов угод про опіку.

Вона розробляє анкету щодо політичного, економічного і соціального прогресу, а також прогресу в галузі освіти, а керівна влада кожної території під опікою, що входить до компетенції Генеральної Асамблеї, подає останній щорічні доповіді на основі цієї анкети. У результаті вільної боротьби більшість підопічних територій здобуло незалежність. Відповідно, з 11 підопічних територій, що перебували у веденні ради із самого початку її діяльності, нині залишилася одна – Тихоокеанські острови (під опікою США).

До складу ради входять США, Велика Британія, Франція і Китай, що у її роботі фактично не бере участі.

6.3. Членство в ООН: умови й порядок приймання, припинення та зупинення членства

Питання про членство в міжнародних організаціях на перших стадіях розвитку було дещо заплутаним, оскільки в ряді літературних джерел наводили різні позиції щодо складу та класифікації членів міжнародних організацій. Були спроби класифікувати їх на повноправні (тобто, держави) та неповноправні (тобто, самокеровані території й навіть держави, які щойно звільнилися від колоніальної залежності). Навряд чи може бути прийнятним і розподіл членів міжнародних організацій, за аналогією з договорами, на первісних і тих, що приєдналися, оскільки й це не відповідає принципу суверенної рівності членів міжнародної організації. Проте згодом було знайдено більш прийнятні форми визначення членства і це виявилось в тому, що, з одного боку, загально визнано – усі члени міжнародної організації рівні й повноправні, а з іншого – держави, що беруть участь у заснуванні міжнародної організації, варто називати «члени-фундатори», а держави, що приєдналися до неї згодом, варто назвати «члени організації».

Відповідно до Статуту Організації Об'єднаних Націй, «приймання у члени організації відкрито для всіх миролюбних держав, які візьмуть на себе зобов'язання, передбачені у Статуті Організації Об'єднаних Націй зобов'язання і які, за думкою організації, можуть і бажають ці зобов'язання виконувати». Приймання держав у члени Організації Об'єднаних Націй здійснюють рішенням Генеральної Асамблеї за рекомендацією Ради Безпеки.

До ООН станом на 2022 рік входить **193 держави**. Із визнаних світовою спільнотою незалежних держав, до ООН не входить лише Ватикан.

Визнання нової держави або уряду – це акт, який можуть зробити або відмовитися зробити тільки інші держави та уряди. Зазвичай, цей акт означає готовність установити дипломатичні відносини. Організація Об'єднаних Націй не є ні державою, ні урядом і тому не володіє ніякими повноваженнями визнавати ту чи ту державу або уряд. Будучи організацією, що об'єднує незалежні держави, вона може приймати у свої члени нові держави або приймати повноваження представників нового уряду.

У стислому вигляді цю *процедуру приймання у члени організації* можна відобразити так:

Держава направляє Генеральному секретарю заяву й лист, у якому вона офіційно бере на себе зобов'язання, що містяться у Статуті ООН.

Заяву розглядає Рада Безпеки. Рекомендацію про приймання вважають прийнятною, якщо за неї проголосували 9 із 15 членів ради, до того ж ніхто із 5 постійних членів – Китай, російська федерація, Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії, Сполучені Штати Америки та Франція – не проголосував проти.

Якщо рада дає рекомендацію про приймання, вона подає на розгляд Генеральної Асамблеї. Для приймання нової держави необхідна більшість у дві третини голосів членів асамблеї.

Членство набуває чинності з дати ухвалення резолюції про приймання.

На кожній сесії Генеральна Асамблея розглядає повноваження всіх представників держав-членів, що беруть участь у роботі сесії. Під час розгляду повноважень, яке зазвичай здійснюють спочатку в Комітеті з перевірки повноважень у складі дев'яти членів, але можуть здійснювати і в інших випадках, може виникнути питання про те, чи перебуває фактично при владі уряд. У кінцевому підсумку рішення ухвалюють більшістю голосів в асамблеї. Слід зазначити, що в разі звичайної зміни урядів, наприклад у результаті демократичних виборів, ніяких питань, пов'язаних із повноваженнями представника відповідної держави, не виникає.

Відповідно до Статуту ООН та Правил процедури Генеральної Асамблеї, за приймання нового члена мають проголосувати 2/3 присутніх і членів Асамблеї, що голосують.

Класифікація членів міжнародних організацій:

асоційовані члени;

спостерігачі;

неурядові організації, яким надають так званий консультативний статус.

Статус асоційованого члена дозволяє державі брати участь у роботі міжнародної організації, але не дає права голосування й обрання до виконавчих органів.

Статус спостерігача надає право державі, не члену організації, а також державі, що є членом організації, але з якоїсь причини не ввійшла

до складу керівного органу, брати участь у його роботі, але без права голосу й обрання.

Консультативний статус може бути надано неурядовій організації. Він дає право брати участь у роботі міжнародної організації із правом дорадчого голосу. Процедуру приймання до міжнародної організації регламентовано правилами приймання, які кожна організація встановлює за своїм розсудом і, звичайно, на основі голосування більшості. Найбільш складні умови приймання встановлено в ООН, для цього, крім інших ускладнень, є необхідною рекомендація Ради Безпеки ООН.

Права й обов'язки держав-членів ООН закріплено в преамбулі та ст. 1 і 2 Статуту ООН. Держави-члени ООН зобов'язані:

позбавити прийдешні покоління від лиха війни;

затвердити віру в основні права людини, гідність і цінність людської особистості, рівноправність чоловіків і жінок та рівність прав великих і малих націй;

створити умови, за яких можуть дотримуватися справедливості й поваги до зобов'язань, що випливають із договорів та інших джерел міжнародного права;

сприяти соціальному прогресові й поліпшенню умов життя за більшої свободи;

виявляти терпимість і жити разом у мирі один з одним;

об'єднувати свої сили для підтримання міжнародного миру й безпеки.

Усі члени організації зобов'язуються вживати спільні й самостійні дії у співробітництві з ООН для досягнення цілей, зазначених у відповідних статтях статуту. Вони зобов'язані вирішувати свої міжнародні спори мирними засобами таким способом, щоб не ставити під загрозу міжнародний мир, безпеку та справедливість.

Усі члени організації утримуються у своїх міжнародних відносинах від загрози силою або її застосування як проти територіальної недоторканності або політичної незалежності будь-якої держави, так і будь-яким іншим способом, несумісним із цілями ООН.

У питанні про *припинення членства* в організації розрізняють два види припинення: вихід за власним бажанням члена організації та його виключення.

Одним із видів припинення членства в ООН є *вихід держави* із цієї організації. Для виходу за власним бажанням є необхідними письмові

заяви з мотивацією виходу та документ про відсутність фінансової заборгованості.

Виключення з організації можливе в разі систематичних порушень її статутних положень. Від припинення членства в організації варто відрізнити **призупинення членства**, що може мати місце як з ініціативи організації, так і з ініціативи держави-члена. До способів припинення членства також належить виключення з організації. В ООН таку санкцію може бути застосовано до держави за грубі порушення Статуту ООН (наприклад, за агресію). Отже, навіть у разі достатніх підстав, виняток не відбувається автоматично й залежить від волі організації.

Якщо держава перестає функціонувати, то її членство автоматично припиняють. Зазвичай припинення функціонування однієї держави пов'язано або із прийманням нових держав, або автоматичним продовженням членства держави, зокрема пов'язаного зі зміною назви.

Якщо проти будь-якого члена організації було реалізовані Радою Безпеки дії превентивного або примусового характеру, Генеральна Асамблея має право, за рекомендацією Ради Безпеки, припинити здійснення прав і привілеїв, що належать йому як члену організації. Здійснення цих прав і привілеїв може бути відновлено Радою Безпеки.

Питання для самопідготовки

1. Декларація тисячоліття ООН. Цінності людського розвитку покладені в основу цієї Декларації. Заходи із боку світової спільноти, до яких вона закликає. Цінності, які доцільно пропагувати в українському соціумі.
2. Глобальний договір, ініційований ООН 1999 р., його сутність. Соціальна відповідальність бізнесу з українського бізнес-середовища.

Запитання для роздумів та обговорення

1. Охарактеризуйте гендерну політику Міжнародної організації з міграції (МОМ).
2. У чому полягає співпраця України та ВООЗ?
3. Які основні аспекти розвитку туризму в Україні та співпраці із ВТО?

Запитання для самодіагностики

1. Опишіть структуру ООН.
2. Перелічіть програми, що здійснюються під егідою ООН.
3. Назвіть та коротко охарактеризуйте діяльність науково-дослідних центрів ООН.
4. Розкрийте зміст діяльності ВТО.
5. Поясніть особливості співпраці України з ЮНЕСКО.
6. Укажіть регіони, де здійснюються реалізацію програм під егідою ЮНЕСКО.
7. Перелічіть проблеми, розв'язанням яких займається ВООЗ.
8. Опишіть особливості гендерної політики МОМ.
9. Розкрийте зміст діяльності ВОІВ на території України та у світі.
10. Проаналізуйте результат реалізації на території України проектів під егідою ООН.

Тестові завдання з підрозділу 6

1. Виділіть спеціалізовані установи ООН:
 - а) ЮНЕСКО, МАГАТЕ, ІКАО, ЮНКТАД, ВООЗ, МОП;
 - б) НАТО, ОЧЕС, МВФ, ПАРЄ, СНД;
 - в) ЕКОСОП, МАР, ВПС;
 - г) Всесвітній банк, ЮНІСЕФ;
 - ґ) ОБСЄ, ГА, МЕРКОСУР, НАФТА.
2. Укажіть, яка із перелічених мов є офіційною мовою ООН:
 - а) арабська;
 - б) японська;
 - в) українська;
 - г) італійська.
3. Укажіть, яка із перелічених держав не є членом Організації Об'єднаних Націй:
 - а) Франція;
 - б) Пакистан;

- в) Грузія;
- г) Ватикан.

4. Укажіть головну функцію Ради Безпеки ООН:

- а) запобігання збройним конфліктам між країнами;
- б) боротьба із захворюваністю населення;
- в) розв'язання продовольчої проблеми;
- г) розв'язання екологічної проблеми.

5. Україна стала членом ООН:

- а) 1945 р.;
- б) 1960 р.;
- в) 1991 р.;
- г) 1994 р.

6. Вищим органом ООН є:

- а) Генеральна Асамблея;
- б) Рада Безпеки;
- в) Секретаріат;
- г) ЕКОСОП.

7. Визначте тип організації, до якої належить ООН:

- а) галузева;
- б) універсальна;
- в) регіональна;
- г) закрита.

8. Визначте головну мету утворення ООН:

- а) розвиток дружніх відносин між націями на ґрунті поважання принципу рівності та самовизначення народів;
- б) міжнародне співробітництво з розв'язання проблем економічного, соціального, культурного й гуманітарного характеру;
- в) підтримання міжнародного миру й безпеки;
- г) формування центру погодження зусиль націй для досягнення спільних цілей.

9. Головними органами ООН є (визначте повністю правильну до- бірку):

а) Генеральна Асамблея, Рада Безпеки, ЮНКТАД, ЮНЕСКО, Між- народний суд, Рада з Опіки;

б) Генеральна Асамблея, Рада Безпеки, ЮНЕСКО, ЕКОСОП, МВФ, Секретаріат;

в) Генеральна Асамблея, Рада Безпеки, ЮНКТАД, ЮНІДО, Міжна- родний суд, Секретаріат;

г) Генеральна Асамблея, Рада Безпеки, ЕКОСОП, Міжнародний суд, Секретаріат, Рада з Опіки;

ґ) Генеральна Асамблея, Рада Безпеки, ЮНКТАД, ЕКОСОП, Міжна- родний суд, Секретаріат.

10. ООН було засновано:

а) 1919 р.;

б) 1945 р.;

в) 1949 р.;

г) 1958 р.

7. Рада Європи. Європейський Союз

Мета полягає в розширенні знань діяльності Ради Європи та Євро- пейського Союзу, зокрема ролі України у процесі реалізації його основних принципів.

Професійні компетентності: здатність до аналізу й опрацюву- вання інформації, пов'язаної з діяльністю ООН; здатність до визначення важливості ролі Ради Європи в міжнародному просторі.

Ключові слова: Європейський Союз; міжнародне співробітництво; організаційна структура; ЄС; Рада Європи.

Основні питання:

7.1. Створення Ради Європи (РЄ), її цілі та значення в політико-пра- вовому об'єднанні Європи.

7.2. Головні органи РЄ.

7.3. Європейський Союз, Європейська рада, Європейський парла- мент, Рада ЄС.

Рекомендована література: [1; 9; 17 – 19; 25 – 27; 33; 50; 53; 55; 59; 62].

7.1. Створення Ради Європи (РЄ), її цілі та значення в політико-правовому об'єднанні Європи

Європейський Союз (ЄС) є унікальним міжнародним утворенням, яке становить яскравий приклад успішного політичного та правового співробітництва й економічної інтеграції. 13 грудня 2007 року в м. Лісабон (Португалія) главами держав-членів ЄС було підписано Договір про реформи, так званий Лісабонський договір, який значно підвищує демократичність та ефективність функціонування інститутів ЄС. Цей договір наділяє ЄС, до якого входить 27 держав-членів, міжнародною правосуб'єктністю. Передумовами створення Ради Європи стали такі події.

Промова Вінстона Черчілля (1946 р.). У своїй промові в Цюрихському університеті прем'єр-міністр Великої Британії Вінстон Черчілль закликав до створення Сполучених Штатів Європи. Першим кроком на шляху до об'єднаної Європи мало стати партнерство Франції, Великої Британії та Німеччини. Хоча пропозицію Черчілля так і не було реалізовано, саме вона стала першою передумовою виникнення Європейського Союзу.

Заснування Ради Європи (1949 р.). Засновниками цієї міждержавної політичної організації були Бельгія, Велика Британія, Данія, Ірландія, Італія, Люксембург, Нідерланди, Норвегія, Франція та Швеція (на сьогодні її членами є 47 держав). Головними керівними органами цього об'єднання є Комітет міністрів і Парламентська асамблея. Штаб-квартиру Ради Європи розташовано в м. Страсбурзі (Франція).

Раду Європи було засновано: із метою захисту прав людини та верховенства права; зміцнення й розширення демократії та співробітництва на всьому континенті; створення єдиних стандартів суспільної та законотворчої практики держав-членів; підвищення європейської самосвідомості, що ґрунтується на загальноєвропейських цінностях різних культур.

План Роберта Шумана (1950 р.). Міністр закордонних справ Франції Роберт Шуман проголосив, що об'єднання Європи є головною передумовою миру та стабільності у світі, і воно потребує, передусім, припинення тривалої ворожнечі між Францією та Німеччиною. У зв'язку із цим він запропонував створити франко-німецьке співтовариство вугілля та сталі, до якого зможуть приєднатися інші європейські держави.

Рада Європи (РЄ) – найстаріша у Європі міжнародна організація, до якої входять 47 держав-членів у європейському просторі. Офіційно

засновано **5 травня 1949 року** Лондонською угодою, підписаною десятима країнами-засновниками: Бельгією, Данією, Францією, Великою Британією, Ірландією, Італією, Люксембургом, Нідерландами, Норвегією і Швецією. Цей договір зараз відомий як Статут Ради Європи. Її основна заявлена мета – побудова Європи, що ґрунтується на принципах свободи, демократії, захисту прав людини та верховенства закону, оскільки, демократія посідає одне з перших місць серед базових цінностей і принципів існування людської цивілізації.

Починаючи з XVIII – XIX ст. вона становить серцевину теорії та практики суспільного життя більшості країн Європи та Північної Америки. Упродовж другої половини XIX – XX ст. демократія трансформувалася в універсальну ідеологічну систему, яку ототожнювали з низкою основоположних цінностей, що істотно впливали на політичну реальність, сприяючи змінам і новаціям у суспільстві, охоплюючи різноманітні аспекти політичної свободи.

Рада Європи – це міжнародна організація 47 держав-членів у європейському просторі.

Членство відкрито для всіх європейських держав, які визнають принцип верховенства права й гарантують основні права людини та свободи для своїх громадян.

Один із найбільших успіхів ради – це Конвенція про захист прав людини й основоположних свобод 1950 р., яка слугує основою для Європейського суду із прав людини.

Штаб-квартиру Ради Європи розміщено у Страсбурзі на французько-німецькому кордоні. Спочатку засідання Ради відбувалися в Університетському палаці Страсбурга, 1977 р. для засідань ради на околиці міста було зведено Палац Європи.

Мета Ради Європи – досягти більшої єдності між її членами для захисту та впровадження ідеалів і принципів, які є їхньою спільною спадщиною, і сприяння їхньому економічному та соціальному прогресу.

Раду зосереджено на таких **проблемних питаннях**:

захисту демократії та верховенства права;

захисту прав людини, зокрема соціальних прав;

лінгвістичних прав меншин;

поширенні ідей європейської культурної ідентичності й різноманітності;

розв'язанні проблем, що з ними стикається європейське суспільство, включно з дискримінацією, ксенофобією, екологічними загрозами, СНІДом, наркотиками та організованою злочинністю;

заохоченні стабільності демократії шляхом реформ.

Одним із найбільш значних досягнень Ради Європи вважають розроблення й ухвалення **Європейської конвенції про захист прав людини й основних свобод 1950 р.**, яка слугує основою для Європейського суду із прав людини. Вона сприяє уніфікації законодавства різних країн у цій сфері. Рада Європи здійснює експертизу рівня захисту прав особистості в конкретній країні, її законодавстві та на практиці. Рада Європи не є частиною Євросоюзу і її не слід плутати з Радою Європейського Союзу чи Європейською радою. Програми її діяльності охоплюють такі сфери суспільного життя, як права людини, засоби масової інформації, правове співробітництво, соціальні й економічні питання, охорона здоров'я, культура, освіта, культурна спадщина, спорт, молодь, місцева демократія, транскордонне співробітництво навколишнє середовище, регіональне планування. Одним із важливих напрямів діяльності цієї організації є також розвиток політичного партнерства з новими демократіями Центральної та Східної Європи.

Десять років потому Рада Європи підійшла до поворотного моменту у своєму розвитку. Надавши допомогу у становленні демократії новим державам, які виникли на руїнах соціалістичної системи, вона розпочинає налагодження нових партнерських зв'язків, до співпраці на нових напрямках на рівноправній основі із цими саме державами, які тепер стали повноцінними членами організації. Значне поширення західних цінностей (як-от ринкова економіка, плюралістична демократія, права людини, індивідуальні свободи, якість життя) у колишніх соціалістичних країнах дає підстави припускати, що світ вступив у новий якісний стан, який кваліфікують політичною наукою, як третю хвилю демократизації, підсумком якої має стати якісно новий тип міжнародних відносин.

Отже, Рада Європи має велике значення для розвитку демократичних процесів у всьому світі, щоб реалізувати свої цілі організація співпрацює з багатьма різними структурами. Саме поняття міжнародного співробітництва відображає такий процес взаємодії міжнародних акторів, у якому домінують спільні пошуки можливостей реалізації інтересів усіх зацікавлених сторін. Співробітництво ґрунтується на наявності довіри у відносинах між партнерами. Особливе значення, яке надають довірі,

пояснено тим, що довіра є суспільним ресурсом подолання невизначеності в майбутньому. Довіра є припущенням одного міжнародного актора про майбутню поведінку інших акторів у міжнародній системі.

Від самого початку свого функціонування організація намагається усувати будь-які перешкоди між народами, створюючи у Європі єдиний простір, в основі якого лежать загальнолюдські цінності. Тому її було створено саме для захисту прав людини й парламентської демократії, забезпечення принципу верховенства права, для ухвалення європейських угод, які мають стандартизувати діяльність держав-членів у соціальній та правовій сферах, для того, щоб сприяти усвідомленню існування європейської культурної самобутності, яка ґрунтується на різних системах суспільних цінностей та охоплює різні культури.

Реалізація принципів і цілей Статуту Ради Європи має бути організованою на національному, регіональному та місцевому рівнях; спрямованою на надання всім регіонам і муніципалітетам можливості брати активну участь у процесі європейської інтеграції та демократизації. Одним із завдань подальшого розвитку Ради Європи є реформування її структур, також необхідно якнайшвидше ліквідувати розрив між державами – давніми членами організації та країнами, прийнятими в Раду недавно, включно з їхніми регіонами та муніципалітетами.

7.2. Головні органи Ради Європи

Головними статутними органами Ради Європи є Комітет міністрів та Парламентська асамблея.

Комітет міністрів (КМ) є керівним органом. До його складу входять міністри закордонних справ держав-членів Ради Європи або їхні постійні представники.

Комітет міністрів визначає напрями діяльності Ради Європи, розглядає та ухвалює рішення щодо висловлених Парламентською асамблеєю рекомендацій, пропозицій міжурядових комітетів і конференцій галузевих міністрів. Комітет міністрів затверджує програму діяльності Ради Європи та її бюджет.

Рішення Комітету міністрів передають урядам країн-членів Ради Європи як рекомендації або європейські конвенції та угоди для визначення щодо участі в них. На сьогодні розроблено понад 200 конвенцій

та угод, які є конкретним результатом діяльності Ради Європи. Комітет також ухвалює декларації або резолюції з політичних питань.

Комітет збирають на засідання на рівні міністрів як мінімум двічі на рік, у травні та листопаді. Наради, відомі як «сесія», зазвичай проводять у Страсбурзі та вони тривають один повний робочий день або два дні по половині кожний. Хоча більшу частину кожної сесії, зазвичай, присвяченої політичному діалогу, міністри можуть обговорити всі питання, що становлять взаємний інтерес, за винятком національної оборони. Зустрічі заступників міністрів зазвичай проводять у залі засідань Комітету міністрів один раз на тиждень.

Головування у КМ здійснюють за принципом ротації в алфавітному порядку. Строк повноважень голови – 6 місяців.

Парламентська асамблея Ради Європи (ПАРЄ) є першою європейською асамблеєю в історії континенту. Вона виконує дорадчі функції.

Парламентська асамблея відіграє важливу роль у визначенні напрямів діяльності Ради Європи. Під час засідань асамблеї предметом обговорень можуть бути питання, що визначають вплив на життя всієї Європи. Робота парламентарів також відіграє значну роль у визначенні напрямів діяльності Комітету міністрів.

Ухвалені асамблеєю рішення мають рекомендаційний характер. Водночас вони часто беруть за основу майбутніх міжнародних угод, Європейських конвенцій, які формують правову базу Ради Європи.

Парламентську асамблею збирають на пленарні засідання в Палаці Європи у Страсбурзі чотири тижні на рік (січень, квітень, червень, жовтень).

Голову асамблеї обирають на один рік із можливістю переобрання ще на два однорічні строки.

В асамблеї сформовано 5 політичних груп: соціалісти, європейські демократи, ліберал-демократи й реформатори, об'єднані європейські ліві, європейська народна партія.

Для опрацювання питань з відповідної тематики в асамблеї функціонують **10 комітетів**:

Комітет із політичних питань;

Комітет з економічних питань і розвитку;

Комітет із соціальних питань, охорони здоров'я та сім'ї;

Комітет із юридичних питань і прав людини;

Комітет із питань культури, науки та освіти;

Комітет із питань довкілля, сільського господарства регіональних та місцевих справ;

Комітет із питань міграції, біженців і демографії;

Комітет із правил процедури та імунітетів;

Комітет із питань рівних можливостей для жінок і чоловіків;

Комітет із питань виконання обов'язків і зобов'язань, що взяли під час вступу до організації країни-члени Ради Європи (Комітет із питань моніторингу).

До порядку денного кожної сесії ПАРЄ вносять на розгляд актуальні європейські й міжнародні події, а також інші питання, рішення щодо яких ухвалюють на європейському рівні. В обговоренні питань в асамблеї також беруть участь представники таких різноманітних міжнародних організацій, наприклад, як ОЕСР, Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРК), Європейське космічне агентство та деякі спеціалізовані заклади Організації Об'єднаних Націй.

Із 1989 р. асамблея сприяє врегулюванню кризових ситуацій у Європі. Політичні дебати, які проходять у межах її діяльності, зазвичай ґрунтуються на результатах відряджень, місій до регіонів, де відбуваються конфлікти, а також діалогу із країнами, де виникають ці конфлікти. Отже, згадана раніше діяльність асамблеї веде до укріплення політичної ролі Ради Європи.

Асамблея ухвалює документи, які є керівними настановами для Комітету міністрів, національних урядів, парламентів, політичних партій та інших важливих установ суспільства. Крім цього, за ініціативою асамблеї було розроблено багато міжнародних договорів, відомі як європейські конвенції, а також інші правові інструменти, які закладають основи автентичної європейської системи законодавства. Найбільш відомим із них є Європейська конвенція прав людини, відкрита для підписання 1950 р.

Статуси спостерігача в Парламентській асамблеї мають Ватикан, Канада, Ізраїль і Мексика.

Конгрес місцевих і регіональних влад Ради Європи (КМРВРЕ), який є консультативним органом організації, було створено 14 січня 1994 року рішенням Комітету міністрів РЄ для сприяння розвитку місцевої демократії у країнах Центральної та Східної Європи, а також процесу регіоналізації у Європі.

КМРВРЕ складається з депутатів від країн-членів РЄ, які є народними обранцями місцевого й регіонального рівнів або призначеними

посадовими особами, безпосередньо підпорядкованими виборчому місцевому чи регіональному органу.

Відповідно до своїх статутних **завдань**, конгрес:

є форумом, на якому представники органів місцевої й регіональної влади можуть обговорювати спільні проблеми, обмінюватись досвідом, і представляти урядам свою думку із цього питання (у формі резолюції);

консультує Комітет міністрів та Парламентську асамблею з усіх питань, пов'язаних із місцевою та регіональною політикою (у формі рекомендацій);

відстежує стан місцевої й регіональної демократії у країнах-членах Ради Європи та державах, що є кандидатами на вступ до Ради Європи, а також здійснює моніторинг дотримання положень Європейської хартії місцевого самоврядування (у формі висновків та звітів);

здійснює співробітництво з національними та міжнародними організаціями, які представляють органи місцевої й регіональної влади тощо.

Конгрес Ради Європи здійснює діяльність через щорічні пленарні сесії (засідання Палати регіонів та Палати місцевих влад), а також засідання Постійного комітету, статутних комітетів та робочих груп конгресу, які відбуваються в міжсесійний період.

Постійний комітет діє від імені конгресу в період між пленарними сесіями. До складу Постійного комітету входять по два представники від кожної національної делегації, зокрема члени Бюро конгресу. Країни, представлені тільки в одній палаті, мають у Постійному комітеті тільки одне місце.

Координацію діяльності конгресу та його робочих органів забезпечує Бюро конгресу, яке складається з Бюро Палати регіонів і Бюро Палати місцевих влад. Бюро палати складається з голови палати та семи членів, яких кожна палата обирає раз у два роки. Жодна держава-член не може мати більше ніж одного представника Бюро кожної з палат. Очолює Бюро конгресу Президент, якого обирають один раз на 2 роки від кожної палати по черзі.

Статутними комітетами Конгресу Ради Європи є такі:

Комітет з інституційних питань, який вивчає питання дотримання країнами-членами своїх зобов'язань, відповідає за здійснення моніторингу, а також специфічні питання щодо інфраструктури органів місцевого та регіонального самоврядування;

Комітет із питань соціальної рівності, який відповідає за питання громадянства, охорони здоров'я, забезпечення зайнятості населення, суспільні відносини тощо;

Комітет із питань культури та освіти, до відання якого входять питання свободи слова та ЗМІ, молодіжної політики, культури, освіти, спорту та зв'язку;

Комітет із питань сталого розвитку, який займається питаннями охорони навколишнього середовища, планування розвитку міст.

Однією з найважливіших робочих груп конгресу є група «Регіони із законодавчими повноваженнями», яка складається з вищих представників органів самоврядування регіонів Європи, що мають законодавчі повноваження, та вирішує питання, пов'язані з визначенням принципів регіонального розвитку, децентралізації та регіоналізації.

Організаційне забезпечення діяльності конгресу здійснює **Секретаріат конгресу**, який є структурним підрозділом Секретаріату Ради Європи.

Секретаріат Ради Європи забезпечує роботу головних органів Ради Європи та має постійний штат у складі 1 200 осіб, які є представниками держав-членів організації. Очолює секретаріат та координує його роботу Генеральний секретар.

Європейська комісія «За демократію через право» (Венеціанська комісія) є незалежним консультативним органом, який було створено 1990 р., згідно з резолюцією 90(6) КМРЕ про часткову угоду, яка заснувала цю інституцію.

Венеціанська комісія є загально визнаним європейським та світовим консультативним юридичним форумом. Особливого значення мають висновки Комісії з питань, які стосуються відповідності європейським стандартам проєктів законодавчих актів або законів. Відповідно до ст. 2 Статуту, до складу Венеціанської комісії входять незалежні експерти, які здобули міжнародне визнання, завдяки своєму досвіду роботи в демократичних інститутах або через свій внесок у зміцнення права та розвиток політичних наук.

Європейський суд із прав людини (ЄСПЛ) створено 1959 р., із метою вдосконалення контрольного механізму Європейської конвенції із прав людини. ЄСПЛ відведено ключову роль у забезпеченні чіткого та дієвого контролю за реалізацією державами-членами взятих на себе зобов'язань щодо захисту прав та основних свобод людини.

До складу суду входять судді, що обирають Парламентською асамблеєю Ради Європи від кожної держави-учасниці.

У роботі Ради Європи також беруть участь країни зі статусом спеціально запрошеного гостя в Парламентській асамблеї Ради Європи, спостерігача в Комітеті міністрів Ради Європи та спостерігача в Парламентській асамблеї Ради Європи.

7.3. Європейський Союз, Європейська рада, Європейський парламент, Рада ЄС

Європейський Союз – це економічний та політичний союз, що охоплює 28 європейських держав із населенням понад 507 млн осіб.

Список країн-членів Європейського Союзу: Австрійська Республіка, Королівство Бельгія, Республіка Болгарія, Грецька Республіка, Королівство Данія, Республіка Естонія, Республіка Ірландія, Королівство Іспанія, Італійська Республіка, Республіка Кіпр, Латвійська Республіка, Литовська Республіка, Велике Герцогство Люксембург, Республіка Мальта, Королівство Нідерландів, Федеративна Республіка Німеччина, Республіка Польща, Португальська Республіка, Румунія, Республіка Словаччина, Республіка Словенія, Республіка Угорщина, Фінляндська Республіка, Французька Республіка, Республіка Хорватія, Чеська Республіка, Королівство Швеція.

Є сім офіційних країн-кандидатів на вступ до Європейського Союзу: Албанія, Молдова, Північна Македонія, Сербія, Туреччина, Україна та Чорногорія. Боснію і Герцеговину та Грузію офіційно визнано потенційними кандидатами. Косово також називають потенційним кандидатом, однак Європейська комісія не вважає її незалежною країною, оскільки не всі держави-члени визнають її окремою від Сербії.

ЄС веде свій початок від утворення Європейської спільноти з вугілля та сталі (ЄСВС) і Європейської економічної спільноти (ЄЕС), які склалися із шести країн 1957 р. Протягом наступних років територію ЄС було збільшено, завдяки приєднанню нових держав-членів, одночасно підвищуючи свою сферу впливу шляхом розширення політичних повноважень. У сучасному вигляді функціонує на основі Маастрихтського договору, підписаному 7 лютого 1992 року та чинному з 1 листопада 1993 року. Останній

значний перегляд конституційних принципів ЄС було затверджено в Лісабонській угоді, яка набула чинності 2009 р.

Юридично у ЄС не виділено столиці, але де-факто таким є місто Брюссель, де ґрунтуються більшість інституцій Європейського Союзу. Європейський Союз є повноправним членом Організації Об'єднаних Націй, Світової організації торгівлі та має представництва у Великій вісімці та Великій двадцятці. Європейський Союз розглядають у майбутньому потенційною наддержавою.

Загальний валовий внутрішній продукт Європейського Союзу становить понад \$17,5 трлн (1-ше місце у світі). У ЄС запроваджено єдина валюта – євро.

Метою ЄС є створення економічного союзу з найвищим рівнем інтеграції економік держав (спільна зовнішня економічна політика, спільний ринок послуг, матеріальних благ, капіталу та праці, а також спільна валюта) і політичного (спільна зовнішня політика) союзу, а також упровадження спільного громадянства.

Для вступу до Євросоюзу країна-кандидат має відповідати Копенгагенським критеріям. Копенгагенські критерії – критерії вступу країн у Європейський Союз, які було ухвалено в червні 1993 року на засіданні Європейської ради в Копенгагені й підтверджено у грудні 1995 року на засіданні Європейської ради в Мадриді. Критерії вимагають, щоб у державі дотримувалися демократичних принципів, принципів свободи й пошани прав людини, а також принципу правової держави (ст. 6, ст. 49 Договору про Європейський Союз). Також у країні має бути конкурентоспроможна ринкова економіка й мають визнавати загальні правила та стандарти ЄС, включно із прихильністю до цілей політичного, економічного та валютного союзу.

Чотири країни, що не входять до ЄС, які утворюють Європейську асоціацію вільної торгівлі (ЄАВТ), досить тісно інтегровано з ЄС: Ісландія, Ліхтенштейн та Норвегія через Європейську економічну зону, а Швейцарія має подібні зв'язки через двосторонні угоди. Відносини європейських мікродержав (Андорра, Ватикан, Монако та Сан-Марино) із ЄС, охоплюють використання євро та інших сфер співробітництва.

ЄС діє через систему незалежних наднаціональних інституцій та спільно погоджених рішень держав-членів.

Найважливішими *інституціями ЄС* є такі: Європейська комісія, Рада Європейського Союзу, Європейська рада, Суд Європейського Союзу, Європейський центральний банк, Європейський парламент, який обирають кожні 5 років громадянами Європейського Союзу.

У ЄС діє єдиний ринок через стандартизовану систему законів, що діють у всіх державах-членах. У Шенгенській зоні (до складу якої входять 22 держави-члени та 4 держави, що не є членами ЄС) паспортний контроль скасовано. Політика ЄС є спрямованою на забезпечення вільного руху людей, товарів, послуг і капіталу, законодавчих актів про спільні питання справедливості та підтримання спільної торговельної політики, сільського господарства, рибальства та регіонального розвитку. Єврозону (валютний союз) було засновано 1999 р. та вона вступила в повну силу 2002 р., коли було введено в обіг монети та банкноти євро. Станом на 2017 р. до Єврозони входять 19 держав-членів, що використовують євро як свою національну валюту. ЄС відіграє важливу роль у спільній зовнішній та безпековій політиці. Європейський Союз має постійні дипломатичні місії по всьому світу та офіційно його представлено в ООН, Світовій організації торгівлі (СОТ), Великій сімці та Великій двадцятці.

Одним із головних завдань, які сьогодні постають перед Європейським Союзом, є розширення території миру, безпеки та добробуту за межі ЄС. Для виконання цього завдання Європейський Союз розробляє та реалізує спільну зовнішню політику та політику безпеки, будучи, тим самим, реальною силою, яка забезпечує стабільність, співпрацю та порозуміння в ширшому світовому контексті.

Європейська рада (ЄР) – цей термін означає регулярні зустрічі глав держав та урядів країн Європейського Союзу.

ЄР започатковано згідно з комюніке, ухваленому у грудні 1974 року на закритті Паризького саміту; перше засідання відбулося 10 – 11 березня 1975 року в Дубліні. Раніше, від 1961 до 1974 р., практикували європейські конференції на найвищому рівні. Функціонування Європейської ради було юридично визнано у Єдиному європейському акті, а офіційний статус підтверджено в Договорі про Європейський Союз.

Проводять раду щонайменше двічі на 6 місяців; Голова Європейської комісії бере участь у засіданнях як повноправний учасник. Визначає генеральні політичні напрями для ЄС та спонукає його до подальшого розвитку.

Європейська рада 2009 р. стала однією з офіційних інституцій Європейського Союзу. Крім цього, 2009 р., згідно з Лісабонським договором, було запроваджено пост Голови Європейської ради. Голову ЄР обирає Європейська рада строком на 2,5 роки, що може бути переобрано на цю посаду ще один раз. Першого Голову Європейської ради було обрано 19 листопада 2009 року. Рішення про призначення Германа Ван Ромпея було ухвалено одноголосно всіма державами-членами. Обраний на посаду Голови Європейської ради експрем'єр-міністр Бельгії став до виконання обов'язків із 1 січня 2010 року. У березні 2012 року Германа Ван Ромпея було переобрано на цю посаду вдруге. 30 серпня 2014 року Головою Європейської ради було обрано Дональда Туска, який вступив на посаду 1 грудня 2014 року. 2 липня 2019 року Головою Європейської ради обрали Шарля Мішеля. Він обійняв посаду 1 грудня 2019 року.

Європейська рада надає союзові необхідні для його розвитку імпульси та визначає його загальні політичні орієнтири та пріоритети. Вона не виконує законодавчих функцій. Входять представники держав-членів на найвищому рівні (глава держави або прем'єр-міністр).

До складу входять 30 осіб, зокрема:

Голова Європейської ради – без права голосу;

Голова Європейської комісії – також без права голосу.

Європейська рада обирає свого Голову кваліфікованою більшістю строком на два з половиною роки з правом переобрання на другий строк. У разі виникнення перешкод або вчинення серйозного проступку Європейська рада може припинити повноваження Голови, згідно з тією самою процедурою.

Голова Європейської ради очолює раду та керує її роботою, а також забезпечує підготовку й послідовність роботи Європейської ради.

Європейську раду збирають двічі кожні шість місяців; її скликає Голова. Якщо того вимагає порядок денний, члени Європейської ради можуть вирішити, що кожному з них мають допомагати в роботі міністри, а Голові Європейської комісії – член Комісії. У разі потреби Голова скликає спеціальне засідання Європейської ради.

Свої рішення Європейська рада ухвалює **консенсусом**. Установчі договори також передбачають ухвалення постанов Європейською радою одноголосно, кваліфікованою більшістю, простою більшістю.

На кожному засіданні Європейської ради виступає Голова Європарламенту. Своєю чергою, Європейська рада надає Європарламенту доповідь про хід кожного засідання та щорічний письмовий звіт про результати своєї діяльності. Голова Європарламенту може бути запрошеним Європейською радою для заслуховування звіту.

Основні напрями діяльності Європейської ради стосуються стратегічного планування розвитку союзу, зовнішньополітичної сфери, ухвалення постанов, а також урегулювання суперечок між державами-членами ЄС.

Для здійснення своїх функцій Європейську раду наділено широкими повноваженнями з ухвалення постанов. Більшість її постанов ухвалюють у формі рішень. Вони мають обов'язковий характер, проте не можуть бути законодавчими актами, їх не мають ухвалювати, із метою уніфікації чи гармонізації внутрішнього законодавства держав-членів.

Європейська рада може виробляти загальні політичні пріоритети й орієнтири розвитку союзу. Вони містяться у висновках, що не мають обов'язкової сили. Їхній пріоритет обумовлено тим, що їх ухвалюють вищі посадові особи держав-членів і тому вони мають бути імплементованими іншими інститутами ЄС.

Більшість повноважень Європейської ради зосереджено в зовнішньополітичній сфері. Європейська рада вирішує організаційні питання. Вона встановлює квоти держав-членів у ході виборів до Європарламенту, визначає порядок ротації держав-членів під час призначення членів комісії, висуває кандидатуру на посаду голови комісії, призначає Високого представника Союзу із питань закордонних справ і політики безпеки, поширює повноваження Європейської прокуратури на тяжкі злочини транскордонного характеру.

Європейська рада визначає критерії вступу до Союзу, а також орієнтири для переговорів про вихід із ЄС.

Європейський парламент – це законодавчий орган Європейського Союзу, що обирають прямим голосуванням громадяни Європейського Союзу. Спільно з Радою Європейського Союзу та Європейською комісією парламент виконує законодавчі функції у ЄС і його вважають одним із найбільш потужних законодавчих органів у світі. Нині парламент складається із 750 членів і 1 голови, які представляють найбільший міжнародний демократичний електорат у світі.

Історію створення Європейського парламенту невід’ємно пов’язано з євроінтеграційними процесами, які розпочалися в перше повоєнне десятиліття.

Так, протягом 1950 – 1970-х рр. у Європі виникла значна кількість регіональних економічних організацій, основною метою діяльності яких стало об’єднання асоціацій і підприємств різних галузей для захисту інтересів виробників продукції на європейському ринку. Зокрема, було засновано Організацію економічної співпраці та розвитку (ОЕСР), Західноєвропейський Союз (ЗЄС) та Європейське Економічне Співтовариство. Ідея створення останнього належала міністру закордонних справ Франції Роберу Шуману, який 9 травня 1950 року виступив із планом об’єднання вугільної та металургійної промисловості країн Європи.

1951 р. «план Шумана» починають утілювати: Бельгія, Франція, Федеративна Республіка Німеччина, Італія, Нідерланди та Люксембург підписали договір про створення Європейського об’єднання вугілля та сталі (ЄОВС), який вступив у дію 23 липня 1952 року. Це об’єднання стало першою європейською організацією наднаціонального характеру, а її Загальна асамблея – попередником Європейського парламенту. Повноваження асамблеї були досить обмеженими та їх було зведено переважно до контролю за діяльністю Верховного органу ЄОВС та окремими напрямками діяльності об’єднання.

Далеким від досконалості був і порядок формування цього органу: хоча Договором про створення ЄОВС було передбачено, що депутатів асамблеї мають обирати безпосередньо громадяни держав-членів, формування цього представницького органу здійснювали непрямыми виборами – 78 її депутатів обирали зі складу членів національних парламентів.

25 березня 1957 року в Римі було підписано ряд договорів, які передбачали створення Європейського Економічного Співтовариства (ЄЕС) та Європейського співтовариства з атомної енергії (Євроатом). Із набранням Римським договором чинності 1958 р. відповідні організації розпочали свою діяльність. Згодом було ухвалено рішення (Першу конвенцію злиття) про створення єдиного представницького органу для всіх наявних на території Європи економічних організацій (ЄОВС, ЄЕС та Євроатому) – Європейської парламентської асамблеї. До повноважень цього органу було зараховано здійснення контролю за виконавчими органами відповідних регіональних організацій та виконання консультативних функцій.

Парламентську асамблею зібрали у складі 142 членів на перше засідання у Страсбурзі 19 березня 1958 року. 30 березня 1962 року депутати Європейської парламентської асамблеї ухвалили рішення про зміну її назви на «Європейський парламент».

За умовами Римського договору, членів Європейської парламентської асамблеї мали обирати громадяни держав, які ввійшли до складу співтовариства, на основі прямого й загального виборчого права за єдиною для всіх держав процедурою. Аналогічний підхід до визначення порядку формування асамблеї було закріплено у відповідній конвенції Європейської парламентської асамблеї, ухваленій 1960 р.

Однак на практиці до 1979 р. депутатів представницького органу ЄЕС обирали непрямыми виборами: кожен національний парламент держав-учасниць у межах квот, відведених відповідній країні, обирає зі свого складу представників до Європейської парламентської асамблеї за системою, установленюю національним законодавством. І лише у вересні 1976 року Радою ЄЕС було схвалено Акт «Про вибори до Європейської парламентської асамблеї загальними прямими виборами», положення якого, однак, було закріплено внутрішнім законодавством держав-учасниць лише 1979 р.

Європейський парламент має свою власну телевізійну станцію – Eurorarl. Деякі положення щодо регулювання виборів до Європейського парламенту закріплено у проєкті Конституції ЄС, яку було схвалено на саміті ЄС 17 – 18 червня 2004 року. Як відомо, ця конституція так і не набула чинності, оскільки не була ратифікованою парламентами держав-членів та населенням на референдумах. Основними проблемами на цьому шляху стали невдачі ратифікації документа на загальнодержавних референдумах у Нідерландах (травень 2005 року) та Франції (червень 2005 року).

Європейський парламент разом із радою виконує законодавчу та бюджетну *функції*. Він здійснює функції політичного контролю та консультативну, як установлено договорами. Європейський парламент обирає Голову комісії. До складу Європейського парламенту входять представники громадян союзу. Їхня кількість не може перевищувати 750 осіб, включно з Головою.

Максимальний поріг представництва держави-члена не має бути більшим ніж 96, а мінімальний – не меншим ніж 6 депутатів (кількість

представників залежить від кількості осіб, що проживають на відповідній території держави-члена).

Тип виборчої системи визначено національним законодавством. Європейська рада одностайно ухвалює рішення про склад Європейського парламенту за ініціативою Європейського парламенту і за його згодою. Членів Європейського парламенту обирають строком на п'ять років на засадах прямого загального виборчого права шляхом вільного таємного голосування.

Депутати Європарламенту можуть бути одночасно членами національних органів законодавчої, але не виконавчої влади. Разом із цим вони не мають входити до складу комісії або ради.

Структура парламенту така:

Голова (обирає парламент на 2,5 роки із правом переобрання) головує на пленарних засіданнях, засіданнях президії та конференції голів, представляє парламент у його відносинах з іншими інститутами ЄС і третіми країнами, підписує бюджет ЄС.

Заступники Голови (14 осіб) головують на пленарних засіданнях за відсутності Голови та представляють парламент у погоджувальному комітеті під час законодавчої процедури спільного ухвалення рішень.

Конференція голів (складається з Голови парламенту та лідерів політичних груп) займається організацією практичних аспектів роботи парламенту та вирішує всі питання планування законодавчого процесу, зокрема: визначає порядок денний пленарних засідань; визначає структуру комітетів і делегацій та їхні функції; обговорює річну законодавчу програму.

Бюро (складається з Голови парламенту, 14 заступників Голови та 6 квесторів, які мають статус спостерігачів) обирає парламент на 2,5 роки із правом переобрання. Бюро керує внутрішнім функціонуванням парламенту, ухвалює головні бюджетні та кадрові рішення.

Квестори (6 пересічних депутатів), які, відповідно до вказівок бюро, відповідають за адміністративні та фінансові питання, пов'язані з діяльністю депутатів, виконання ними своїх обов'язків.

Парламентарі в парламенті розташовуються півколом, відповідно до своїх політичних груп. Усі столи обладнано мікрофонами, навушниками, де звучить переклад для учасників засідань, також встановлено обладнання для голосування. Лідери політичних груп сидять на передніх

лавках ближче до центру, а в самому центрі розташовано подіум для запрошених ораторів. З іншого боку кола, на підвищенні, сидять Голова Європарламенту та співробітники апарату.

Члени Європарламенту можуть бути присутніми та виступати на дебатах, які відбуваються. Дебати мають бути спокійними та ввічливими. У Європарламенті голосування відбувається шляхом підняття рук та електронним голосуванням. Голосування також може бути таємним (напр. коли обирають Голів), а може бути і стандартним, за якого голоси заносять в електронний журнал, який доступний на сайті Європарламенту.

Порядок роботи Європарламенту визначено регламентом. Працює Європарламент у сесійному порядку. Передбачено можливість скликання чергових і позачергових сесій. Загалом Європарламент збирають 12 разів на рік із тривалістю роботи 5 днів.

Роботу Європарламенту розподілено на 2 основні етапи:

1) підготовка до пленарної сесії;

2) пленарна сесія. Перше засідання відкриває найстаріший депутат і вже після нього – Голова парламенту.

Європейський парламент бере участь у законотворчому процесі, протягом останніх років його повноваження у цій сфері суттєво розширилися. Він на вимогу чверті своїх членів може створювати тимчасові комітети для розслідування випадків порушення законодавства ЄС або його неслухного впровадження (ст. 226 Договору про діяльність ЄС).

Може призначати посадову особу, на яку покладають функції контролю за дотриманням законних прав та інтересів громадян у діяльності органів виконавчої влади й посадових осіб (Європейського омбудсмена).

Парламент обирає демократичний напрям за діяльністю інституцій ЄС, зокрема комісії. Він уповноважений схвалювати чи відхиляти кандидатури комісарів і має право не схвалювати діяльність комісії загалом; затверджує Голову Європейської комісії; може відправити Європейську комісію у відставку, якщо винесе їй вотум недовіри, ухвалений кваліфікованою більшістю 2/3 голосів.

У договорах про бюджет 1970 і 1975 рр. було вказано, що саме Європейський парламент установлює бюджет, що надало йому значних повноважень щодо фінансів співтовариства.

Рада Європейського Союзу, як зазначено в Маастрихтському договорі, – це третя із семи інституцій Європейського Союзу. Вона є частиною двопалатного законодавчого органу ЄС, яку представляють керівники

держав-членів ЄС; другою частиною законодавчого органу є Європейський парламент. Рада складається із 28 національних міністрів певних галузей та одного відповідального за цю галузь єврокомісара, який не має права голосувати. Наприклад, якщо обговорюють сільськогосподарську політику, то на засіданні є присутніми 28 міністрів країн Європейського Союзу та єврокомісар, відповідальний за сільськогосподарську політику. Загалом функціонує 10 конфігурацій ради.

Починаючи з Паризького договору є тенденція до селективного делегування повноважень від національних держав (прямо або через Раду міністрів) до Єврокомісії. Підписання нових пакетних угод додавали нові компетенції Євросоюзу, що спричиняло делегування великих виконавських повноважень Єврокомісії. Проте Єврокомісія не є вільною у здійсненні політики, у певних сферах національні уряди мають інструменти контролю над її діяльністю. Інша тенденція – до посилення ролі Європарламенту. Слід зазначити, що, попри зроблену Європарламентом еволюцію від суто консультативного органу до інституту, який здобув право спільного рішення й навіть схвалення, повноваження Європарламенту, зазвичай, були дуже обмеженими. Тому баланс сил у системі інститутів ЄС, як і раніше, був на користь Ради міністрів.

Рада не проводить своїх засідань регулярно. Кількість засідань протягом року залежить від масштабів та інтенсивності законодавчого процесу у ЄС і політичних рушіїв того чи того особливого питання. Деякі конфігурації ради збирають раз на місяць; інші – раз на півроку. Попри те, що склад Ради міністрів змінюється, це єдина інституція.

Посаду Голови Ради Європейського Союзу держави-члени обіймають по черзі упродовж шести місяців. У цей період певний міністр країни, яка головує, організовує роботу та встановлює порядок денний. Раду міністрів закордонних справ очолює Верховний представник. Над підготуванням рішень ради працюють близько 250 робочих груп і комітетів; вони виконують технічну роботу й передають документи в Комітет постійних представників, який здійснює політичну підготовку рішень. Організаційну роботу виконує Генеральний секретаріат на чолі з Генеральним секретарем ради.

Рішення в раді ухвалюють голосуванням міністрів країн-членів, кваліфікованою більшістю, проте в деяких випадках є необхідною одностайність. Залежно від питання, що розглядають, застосовують один із трьох видів голосування: простою більшістю (для процедурних питань);

кваліфікованою більшістю (коли кожна країна має визначену вагу голосу) – застосовують для розгляду питань внутрішнього ринку, економічних справ і торгівлі; одностайним рішенням – застосовують, зокрема, для розгляду питань про вступ нових членів, оподаткування, проблем СЗБП і правосуддя та внутрішніх справ.

Рада і парламент мають однакові законодавчі та бюджетні повноваження, тобто дві установи мають схвалити закон. У деяких обмежених сферах рада може ініціювати новий закон сама.

Основною метою ради є діяльність як однієї із двох палат законодавчого органу ЄС, іншою частиною є Європейський парламент. Однак рада має законодавчу ініціативу тільки в окремих випадках. Спільно з парламентом вона розподіляє бюджетну владу Європейського Союзу, а також має більший контроль, ніж парламент, над міжурядовими сферами ЄС, як-от зовнішня політика та макроекономічна координація. Нарешті, до набрання чинності Лісабонського договору, рада формально була виконавчою гілкою влади ЄС.

До складу ради входить один представник від кожної держави-члена на рівні міністра, що може брати зобов'язання та голосувати від імені уряду держави-члена, яку представляє. Окрім міністрів, членами ради можуть бути й заступники міністрів і навіть держсекретарі та їхні заступники. Однак право голосу на засіданнях ради мають тільки члени ради, котрі мають статус міністра. Держсекретар може замінити міністра, але без права голосувати.

Рада не проводить своїх засідань регулярно. Залежно від сфери політики, яку розглядають, національні уряди делегують на засідання відповідних міністрів. Якщо, наприклад, на порядок денний ради виносять питання охорони навколишнього середовища, то участь у його обговоренні будуть брати міністри, які у своїх урядах відповідають за екологічну політику, а саме засідання буде мати конфігурацію «Рада з охорони навколишнього середовища».

Відносинами ЄС із рештою світу опікується Рада із загальних справ та зовнішніх відносин. Найбільш загальними питаннями й питаннями політичного характеру займається рада, яку скликають у складі міністрів закордонних справ або міністрів, до відання яких належать європейські справи. Тобто, фактично функціонує декілька рад, кожна з яких займається окремою сферою.

Рада засідає в різних конфігураціях:

1) Рада із загальних питань забезпечує послідовність роботи різних конфігурацій ради. Вона готує та забезпечує виконання рішень засідань Європейської ради, підтримуючи зв'язок із Головою Європейської ради та комісією;

2) Рада із закордонних справ на підставі стратегічних напрямів, визначених Європейською радою, розробляє зовнішню політику союзу й забезпечує послідовність його дій. Раду із закордонних справ очолює Верховний представник ЄС і політики безпеки;

Комітет постійних представників урядів держав-членів відповідає за підготовку роботи ради. Головування в усіх конфігураціях ради, крім Ради із закордонних справ, здійснюють представники держав-членів на засадах рівномірної ротації.

Склад Ради ЄС:

1) Голова Ради ЄС.

Головування в Раді ЄС належить державу-члену, кожній 6 місяців. Діє «система трійки». Її поширено також на всі формації, окрім Ради із закордонних справ. Голова ради виконує такі завдання: підготовку та проведення всіх засідань Ради; забезпечення погодженості й безперервності процесу ухвалення рішень; здійснення пошуку практичних рішень із різних проблем ЄС. Слід зазначити, що Голова Ради ЄС не має яких-небудь привілеїв у повноваженнях, порівняно з іншими представниками Ради ЄС. Раду скликає її Голова за власною ініціативою або на вимогу одного з її членів чи комісії;

2) спеціалізований склад, до якого, залежно від предметної компетенції галузевої ради та, відповідно, того, які міністри є його членами, входять різні спеціальні формації, зокрема такі (табл. 7.1);

3) Генеральний секретаріат, який є адміністративним органом, допоміжним у роботі Ради Європейського Союзу. Генеральний секретаріат здійснює підготовку рішень ради й контроль за їхнім виконанням.

Генеральний секретаріат є підрозділом ради, який забезпечує організаційний та технічний бік роботи цього інституту, а також може представляти раду перед іншими органами Європейського Союзу (зокрема в Суді ЄС);

4) Комітет постійних представників представлено Комітетом із питань політики та безпеки.

Спеціалізований склад Ради Європи

Назви ради	Роки створення	Сфери діяльності
1	2	3
Рада із загальних питань	2009	Координує роботу ради, організовує засідання Європейської ради та вирішує питання, що виникають у різних формацій ради. Розглядає всі угоди, що зачіпають хоча б одну із програм ЄС
Рада міністрів закордонних справ	2009	На засіданнях ради розглядають усі сфери зовнішньої діяльності ЄС, зокрема спільну зовнішню політику й політику безпеки, загальну безпека та політику оборони, зовнішню торгівлю та співробітництво з метою розвитку. Це єдина конфігурація, яку очолює Верховний представник, а не міністр закордонних справ країни, що головує
Рада з економічних і фінансових питань	1958	Рада працює в багатьох сферах: координації економічної політики; економічних відносин із третіми країнами; економічного нагляду, контролю за бюджетною політикою держав-членів, державними фінансами, євро, фінансовими ринками і рухом капіталу. Разом із Європейським парламентом вона кожного року ухвалює бюджет ЄС
Рада юстиції та внутрішніх справ	2009	Об'єднує міністрів юстиції та міністрів внутрішніх справ держав-членів. Обговорюють цивільний захист
Рада з питань зайнятості, соціальної політики, охорони здоров'я і захисту прав споживачів	2009	Складається з міністрів із питань зайнятості, соціального захисту, захисту прав споживачів, захисту здоров'я та однакових можливостей. Ця рада працює над поліпшенням умов праці та рівня зайнятості
Рада з питань конкурентоспроможності	2002	Залежно від питань, унесених до порядку денного, ця формація складається з міністрів, відповідальних за такі сфери, як європейські справи, промисловість, туризм та наукові дослідження. Із набуттям чинності Лісабонського договору космічну політику було віддано Раді з питань конкурентоспроможності
Рада з питань транспорту, телекомунікацій та енергетики	2002	Метою ради є виконання цілей ЄС у сферах транспорту, телекомунікацій та енергетики, як-от створення сучасних, конкурентних і ефективних ринків та інфраструктури, а також створення транс'європейських транспортних, комунікаційних та енергетичних мереж
Рада з питань сільського господарства та риболовлі	1960	Рада об'єднує міністрів сільського господарства й рибальства та комісіонерів, відповідальних за сільське господарство, рибальство, безпеку харчових продуктів, ветеринарні питання та питання охорони здоров'я

1	2	3
Екологічна рада	2002	Рада займається охороною та захистом навколишнього середовища, різкими змінами клімату, ощадливим використанням ресурсів і захистом здоров'я населення
Рада з питань освіти, молоді, культури та спорту	2002	Рада ухвалює рекомендації у сфері освіти, культури, молоді та спорту

Залежно від обговорюваного питання, Рада ЄС ухвалює свої рішення:

простою більшістю голосів (15 держав-членів проголосує одностайно);
кваліфікованою більшістю голосів (55 % держав-членів, які представляють не менше ніж 65 % населення ЄС, голосують на користь);
одностайним голосуванням (усі голоси на користь).

Рада може голосувати тільки в тому разі, якщо є присутніми більшість її членів. Член ради може виступати тільки від імені одного іншого члена.

Рада може проголосувати щодо законодавчого акта за 8 тижнів після того, як проєкт закону було направлено в національні парламенти для їхнього розгляду. Національні парламенти мають вирішити, чи відповідає проєкт закону, згідно із принципом субсидіарності. Дострокове голосування є можливим тільки в особливих термінових випадках.

Голосування здійснюють за ініціативи Голови ради. Член ради або комісії може також ініціювати процедуру голосування, але більшість членів ради мають схвалити цю ініціативу.

Результати голосів ради автоматично оприлюднюються у разі коли рада діє як законодавець.

Якщо член ради хоче додати пояснювальну записку до голосування, цей додаток також буде опубліковано, якщо правовий акт, за який голосували, було ухвалено. В інших випадках, коли пояснення голосів не публікується автоматично, його може бути оприлюднено на прохання автора.

Якщо рада не виступає в ролі законодавця, також є можливим опублікування результатів голосування і з мотивів голосування за одностайним рішенням ради. Члени ради можуть робити заяви та просити, щоб їх було внесено до протоколу ради. Такі заяви не мають ніякої юридичної

сили, їх розглядають як політичний інструмент, призначений для сприяння процесу ухвалення рішень.

Питання для самопідготовки

1. Підходи до розв'язання проблем нелегальної міграції у ЄС.
2. Напрями співпраці ЄС з Україною.
3. Напрями подолання ксенофобії та дискримінації на європейському просторі під егідою ЄС.

Запитання для роздумів та обговорення

1. Ознайомтеся із загрозами розвитку спільноти Європейського Союзу висвітленими в доповіді групи видатних осіб Ради Європи. Які із вказаних загроз, на вашу думку, є об'єктивними і можуть призвести до наростання внутрішньої соціальної напруги й небезпеки у середині ЄС? Які із цих загроз стосуються й України як європейської держави? Відповідь обґрунтуйте.

2. Поміркуйте над роллю ЄС у сучасному світі. Подумайте чи можна ЄС розглядати як прототип глобальної/регіональної держави? Чи може ЄС конкурувати із глобальними державами?

Запитання для самодіагностики

1. Охарактеризуйте етапи формування ЄС.
2. Опишіть організаційну структур ЄС.
3. Проаналізуйте соціально-економічні відмінності розвитку держав-учасниць ЄС.
4. Перелічіть держави, що подали заявку на вступ до ЄС.
5. Поясніть діяльність ЄС у сфері розв'язання проблем нелегальної міграції.
6. Окресліть напрями боротьби ЄС із міжнародним тероризмом.
7. Проаналізуйте роль ЄС на глобальному політичному та економічному просторах.
8. Узагальніть результати співпраці України з ЄС.
9. Охарактеризуйте передумови утворення Європейського Союзу.
10. Перелічіть етапи формування Європейського Союзу.

Тестові завдання з підрозділу 7

1. Першим етапом у процесі формування Європейського Союзу вважають створення:

- а) Європейського об'єднання вугілля та сталі;
- б) Європейського Економічного Співтовариства;
- в) Європейського об'єднання з атомної енергії;
- г) Комісії європейських співтовариств.

2. На основі якого договору створено Європейський Союз:

- а) Римського;
- б) Паризького;
- в) Маастрихтського;
- г) Бернського?

3. До якого рівня інтеграції належать Європейське Економічне Співтовариство:

- а) зони преференційної торгівлі;
- б) зони вільної торгівлі;
- в) Митного союзу;
- г) Спільного ринку?

4. Виконавчим органом Європейського Союзу є:

- а) Рада ЄС;
- б) Комісія ЄС;
- в) Європейський парламент;
- г) Європейський суд.

5. У якому році було укладено договір про створення Європейського Союзу:

- а) 1985;
- б) 1988;
- в) 1992;
- г) 1995?

6. Консультативним органом Європейського Союзу є:

- а) Рада ЄС;
- б) Комісія ЄС;
- в) Європейський парламент;
- г) Європейський суд.

7. Які функції виконує Комісія Європейського Союзу:

- а) законодавчі;
- б) виконавчі;
- в) консультативні;
- г) контрольні?

8. Назвіть головну інституцію Європейського Союзу:

- а) Європейська комісія;
- б) Рада Європейського Союзу;
- в) Європейський парламент;
- г) Європейський суд.

9. Законодавчим органом Європейського Союзу є:

- а) Рада ЄС;
- б) Комісія ЄС;
- в) Європейський парламент;
- г) Європейський суд.

10. Скільки країн наразі входить до Європейського Союзу:

- а) 10;
- б) 15;
- в) 30;
- г) 27?

8. Міжнародне регулювання соціальних відносин

Мета полягає в розширенні та поглибленні знань щодо Міжнародної організації праці, ЮНЕСКО, Фонду в галузі народонаселення ООН та інших організацій, що мають на меті пропагування соціальних цінностей у суспільстві.

Професійні компетентності: здатність до аналізу та детального обґрунтування основних соціальних організацій.

Ключові слова: ООН; ЮНЕСКО; МОП; Фонд у галузі народонаселення; волонтерство; соціальні проекти.

Основні питання:

8.1. Міжнародна організація праці (МОП).

8.2. Організація Об'єднаних Націй із питань освіти, науки й культури (ЮНЕСКО).

8.3. Всесвітня туристична організація (ВТО).

8.4. Міжнародні соціальні програми.

Рекомендована література: [1; 7; 17 – 19; 22; 25 – 27; 53; 55].

8.1. Міжнародна організація праці (МОП)

Міжнародна організація праці – спеціалізована установа Ліги Націй, а після Другої світової війни – Організації Об'єднаних Націй (ООН), що була заснована 1919 р. урядами дев'яти країн (Бельгії, Куби, Чехословаччини, Франції, Італії, Японії, Польщі, Великої Британії та США) для підтримання міжнародного співробітництва у справі забезпечення миру в усьому світі та зниження соціальної несправедливості шляхом поліпшення умов праці.

У діяльності МОП беруть участь представники роботодавців, організацій працівників і представники урядових структур. 1946 р. МОП стала першою спеціалізованою установою ООН.

На сьогодні членами МОП є 187 держав. Україна є членом МОП із 1954 р.

1969 р. з нагоди 50-річчя МОП було присвоєно Нобелівську премію миру.

Головна мета МОП полягає у сприянні соціально-економічному прогресу, підвищенні добробуту, поліпшенні умов праці людей, захисті прав людини.

Отже, *основними завданнями МОП* є такі:

розроблення погодженої політики та програм, спрямованих на розв'язання соціально-трудова проблем;

розроблення й ухвалення міжнародних трудових норм у формі конвенцій і рекомендацій та контроль за їхнім виконанням;

допомога країнам-учасникам у розв'язанні проблем зайнятості, зниження безробіття та регулювання міграції;

захист прав людини (права на працю, об'єднання, колективні переговори, захист від примусової праці, дискримінації тощо);

боротьба з бідністю, за підвищення життєвого рівня працівників, розвиток соціального забезпечення;

сприяння професійній підготовці й перепідготовці працівників і безробітних;

розроблення і здійснення програм у сфері поліпшення умов праці та виробничого середовища, техніки безпеки й гігієни праці, охорони та відновлення довкілля;

сприяння організаціям працівників і підприємців у їхній спільній з урядами роботі щодо регулювання соціально-трудова відносин;

розроблення і здійснення заходів щодо захисту вразливих груп населення (жінок, молоді, пенсіонерів, працівників-мігрантів).

Основні цілі діяльності МОП сформульовано у преамбулі її статуту, а згодом деталізовано з урахуванням нових тенденцій у регулюванні трудових відносин у Філадельфійській декларації про цілі та завдання Міжнародної організації праці від 10 травня 1944 року і Декларації про засадничі принципи та права у сфері праці від 18 червня 1998 року.

Відповідно до Філадельфійської декларації, **основною метою діяльності МОП** є встановлення загального та міцного миру на основі соціальної справедливості й забезпечення економічної та соціальної стабільності у світі.

Філадельфійська декларація підтвердила основні принципи, на яких ґрунтується організація, значно розширила її мандат, наділивши її повноваженнями, що виходять за межі умов праці та стосуються набагато ширшої сфери умов життя. У документі наголошено на ролі економічної та соціальної політики, а також трудового законодавства в досягненні соціальних цілей.

Головними цілями МОП є такі:

забезпечення високої зайнятості й підвищення рівня життя;

розширення соціального забезпечення для гарантування базового доходу всім, хто потребує такого захисту, і всебічного медичного обслуговування;

забезпечення належного харчування, житла, умов для відпочинку та культурного розвитку;

забезпечення рівних можливостей для здобуття освіти та професії; захист дітей і материнства.

МОП здійснює **технічну допомогу** переважно в таких **сферах**, як:

професійна підготовка та перепідготовка;

політика зайнятості;

управління працею;

трудова право та відносини у сфері виробництва;

умови праці;

розвиток менеджменту;

кооперація;
соціальна безпека;
трудова статистика, професійна безпека та здоров'я працівників.

МОП – це унікальна тристороння організація, яка об'єднує представників урядів, організацій працівників і роботодавців задля спільного розроблення політики та програм. Особливою рисою організації є *трипартизм*, у межах якого здійснюють переговори між урядами, організаціями працівників і підприємців. Делегатів цих трьох груп представлено і вони радяться на однакових підставах.

МОП розробляє та стежить за застосуванням міжнародних трудових норм у формі конвенцій та рекомендацій. Ці норми охоплюють усі аспекти сфери праці, установлюючи основоположні принципи та права задля забезпечення пристойних умов праці всім.

Будучи одним із коспонсорів ЮНЕЙДС та відповідно до принципу розподілу функцій ЮНЕЙДС, МОП є провідною організацією, яка займається політикою та програмами.

Структура МОП є досить складною та розгалуженою (рис. 8.1).

Рис. 8.1. Структура Міжнародної організації праці

Вищим органом управління МОП є Міжнародна конференція праці (МКП). Її роботу визначено спеціальним регламентом. МКП збирають щорічно, зазвичай на початку червня, у Женеві. Засоби цієї організації формують переважно коштом внесків держав-членів. Велику увагу приділяють питанням соціально-трудових відносин, організації тристороннього співробітництва для забезпечення пошуку найбільш прийнятних рішень соціально-економічних проблем.

До *основних завдань* МКП належать:

визначення напрямів роботи МОП загалом;

обговорення світових проблем соціального стану праці;

розроблення та затвердження міжнародних норм праці у формі конвенцій і рекомендацій;

ухвалення резолюцій з окремих питань діяльності організації.

Регіональні конференції праці збирають для підтримання постійних зв'язків МОП із різними частинами світу та вивчення соціально-економічних змін, що відбуваються.

Галузеві комітети створено поза межами конференції для обговорення на міжнародному рівні соціально-трудових проблем, характерних для окремих галузей народного господарства. Комітети, як і конференції, мають тристороннє представництво та сприяють наступності та реалізації рішень МОП у регіонах.

Адміністративна рада є виконавчим органом МОП. Вона управляє її роботою в період між конференціями, упроваджує в життя її рішення, завчасно визначає порядок денний конференції та інших нарад, координує діяльність Міжнародного бюро праці (МБП), а також комітетів, створених при адміністративній раді. Адміністративна рада обирає Генерального директора МБП й контролює його роботу, розглядає проєкт бюджету, представлений цим органом, а також його фінансові кошториси.

Міжнародне бюро праці, штаб-квартира якого міститься в Женеві, є постійним секретаріатом МОП, її адміністративним і виконавчим органом, дослідним та інформаційним центром.

Міжнародне бюро праці виконує такі *основні завдання*:

здійснює збирання і поширення інформації з усіх питань щодо міжнародного регулювання умов праці та становища працівників;

вивчає питання, які передбачають винести на розгляд конференції, зокрема з метою ухвалення міжнародних конвенцій і рекомендацій;

проводить різні спеціальні дослідження, передбачені дворічними програмами;

підготовляє документацію з питань порядку денного конференції й адміністративної ради;

надає допомогу урядам на їхнє прохання і, згідно зі своїми можливостями, у підготовці проєктів національних законодавчих актів;

спостерігає за дотриманням ухвалених і ратифікованих конвенцій;

видає праці із соціально-трудових питань, що становлять міжнародний інтерес.

Механізм нормотворчої діяльності МОП охоплює *чотири основні методи її роботи*:

розвиток соціального партнерства урядів, організацій працівників і підприємців (трипартизм);

розроблення й ухвалення міжнародних трудових норм;

затвердження конвенцій і рекомендацій та контроль за їхнім виконанням (нормотворча діяльність);

надання країнам допомоги в розв'язанні соціально-трудових проблем.

Із розвитком ринкової економіки формувався світовий ринок праці, склалися загальноприйняті у світі ринкові відносини, які юридично закріплено в конвенціях і рекомендаціях МОП як складову частину міжнародного права.

Визнання й дотримання міжнародних трудових норм є справою міжнародного престижу будь-якої держави, а також вихідним моментом у забезпеченні реальних прав і свобод громадян.

Участь України в діяльності МОП і використання наявного досвіду є вкрай необхідним та корисним найперше в період економічних реформ. У Декларації про державний суверенітет України проголошено пріоритет загальновизнаних норм міжнародного права перед нормами внутрішньодержавного права. Це положення закріплено Законом України «Про дію міжнародних договорів на території України», де зазначено, що ухвалені й належним чином ратифіковані Україною міжнародні угоди є невід'ємною частиною національного законодавства України та їх використовують у порядку, передбаченому для норм національного законодавства.

Україна ратифікувала понад 90 конвенцій та рекомендацій у сфері праці та її регулювання (див. додаток А).

Головними з них є такі:

Рекомендації № 57 (1937 р.) щодо професійного навчання;

Конвенція № 142 (1975 р.) і Рекомендації № 150 про розвиток людських ресурсів;

Конвенція № 26 і Рекомендації № 30 (1928 р.) про створення та застосування процедури встановлення мінімальної заробітної плати;

Конвенція № 87 (1948 р.) про свободу асоціацій та захист права на організацію;

Конвенція № 98 (1949 р.) про застосування принципів права на організацію і на ведення колективних переговорів;

Конвенція № 100 (1951 р.) про рівне винагородження чоловіків і жінок за працю рівної цінності;

Конвенція № 105 (1957 р.) про скасування примусової праці;

Конвенція № 111 (1958 р.) про дискримінацію в галузі праці та зайнятості за ознаками раси, статі, кольору шкіри, релігії, політичних переконань, національного або соціального походження та ін.

Конвенція – це є міжнародний трудовий акт, що після його ратифікації державою-членом МОП вважають обов'язковим для виконання.

Прагнучи до всебічного розвитку співробітництва у сфері трудової діяльності та соціального захисту громадян України, інших держав, які працюють за межами своєї країни, наша держава укладає різноманітні міжнародні угоди. Наприклад, відповідно до схваленої 24 жовтня 1994 року канадської програми співробітництва у сфері праці 30 липня 1998 року було ухвалено Меморандум про співробітництво між Міністерством праці та соціальної політики України та міністерством розвитку людських ресурсів Канади у сфері праці та соціального захисту. У ньому визначено, зокрема, галузі та форми співробітництва щодо зайнятості громадян договірних держав.

Україна уклала угоди про працевлаштування і соціальний захист громадян із Молдовою (1993 р.), Білоруссю (1995 р.), Вірменією (1995 р.), Латвією (1997 р.), про взаємне працевлаштування працівників із Польщею (1994 р.), протокол із Чехією (1997 р.), угоду з Литвою (1997 р.). Ці документи поширюють на осіб (працівників) та членів їхніх сімей, які є громадянами або постійно проживають на території однієї з договірних держав та здійснюють свою трудову діяльність на умовах наймання на підприємствах, в організаціях, установах усіх форм власності (роботодавці) іншої держави.

В угодах про трудову діяльність і соціальний захист громадян передбачено й колізійні норми, зокрема із прив'язуванням до законодавства держави місця працевлаштування. Так, за цим законодавством регулюють таке:

оформлення трудового договору (контракту);

вік, із якого допущено прийняття на роботу;

обсяг прав та обов'язків сторін за договором (контрактом);
в'їзд працівників і членів їхніх сімей на територію держави працевлаштування, перебування та виїзд із неї;
соціальне, зокрема пенсійне, забезпечення;
оподаткування трудових доходів осіб, які працюють за трудовим контрактом;
переказ зароблених коштів на територію держави виїзду;
правовий статус вивільнюваних працівників;
обчислення стажу (трудового та за фахом).

Якщо із зазначених питань Україною укладено й інші міжнародні договори, ураховують і їхні норми.

Зазначені угоди не містять детального викладу норм щодо здійснення трудової діяльності на підставі договору, укладеного між суб'єктами діяльності обох договірних держав. Проте вони застерігають, що процедуру працевлаштування на підставі такого договору визначено відповідними міністерствами цих держав (ст. 13 Угоди з Польщею про взаємне працевлаштування працівників 1994 р.). Водночас до працівників застосовують законодавство держави, яка їх скерувала (ст. 10 Угоди з Польщею).

Отже, для реалізації цих норм є необхідними міжнародні та власні зусилля. Тому в засадничих документах МОП чітко сформульовано її намагання співпрацювати з урядами країн, а також відповідними міжнародними органами, на які покладено відповідальність за сприяння охороні здоров'я, освіті, добробуту всіх народів. Головний зміст своєї діяльності, отже, МОП убачає в тому, щоб сприяти ухваленню державами світу таких програм, які спрямовано на розв'язання найактуальніших для людей праці проблем.

8.2. Організація Об'єднаних Націй із питань освіти, науки й культури (ЮНЕСКО)

Організація Об'єднаних Націй із питань освіти, науки й культури, скорочено **ЮНЕСКО** – це міжнародна організація, спеціалізована установа Організації Об'єднаних Націй, яка за співпраці своїх членів-держав у галузі освіти, науки, культури сприяє ліквідації неписьменності, підготовці національних кадрів, розвитку національної культури, охороні пам'яток культури тощо.

На початку 2013 року кількість країн-учасниць становила 195. На 2011 р. вона охоплювала 193 країн-держав; консультативний статус при ній мають неурядові організації (приблизно 250). 2017 р. році Ізраїль та США заявили про вихід з організації [1]. Штаб-квартира ЮНЕСКО міститься в Парижі. ЮНЕСКО має видавництво Office des Presses de l'Unesco (різними мовами), у якому видають 26 періодичних видань, серед них «Кур'єр ЮНЕСКО» (35 мовами), «Культури», «Музеум», «Перспективи освіти» та ін. Україна є членом ЮНЕСКО від 1954 р.

1942 р. у Великій Британії за ініціативою президента Ради з освіти Англії Вельсу Річарда А. Батлера та президента Британської ради М. Робертсона було скликано конференцію міністрів освіти країн-союзників. Зустріч, на якій були присутніми представники 8 урядів, які перебувають в еміграції, відбулася в Лондоні із 16 листопада до 5 грудня 1942 року. Основним питанням конференції було відновлення системи освіти з настанням миру. Замість одноразового заходу, до грудня 1945 року відбулося близько 60 зустрічей. Ідеї конференції було підтримано у світовому співтоваристві.

Після закінчення Другої світової війни в Лондоні відбулася конференція Організації Об'єднаних Націй зі створення організації з питань освіти та культури. Конференцію було скликано за рекомендацією зустрічі 1942 р. і конференції ООН із міжнародної організації, яка відбулася у квітні – червні 1945 року в Сан-Франциско. Основними завданнями організації було встановлення справжньої культури миру та перешкодження розв'язування нової світової війни, що реалізують за допомогою сприяння забезпеченню інтелектуальної та моральної солідарності людства.

16 листопада 1945 року було підписано Статут ЮНЕСКО та створено підготовчу комісію. Статут було підписано представниками 37 держав із 44, присутніх на зустрічі. Статут набув чинності після того, як був ратифікованим 20 державами. Це сталося 4 листопада 1946 року. Перша сесія генеральної конференції ЮНЕСКО, у якій узяли участь представники 30 держав, відбулася в Парижі з 19 листопада до 10 грудня 1946 року.

ЮНЕСКО є правонаступницею міжнародного комітету Ліги Націй із питань інтелектуальної співпраці та її виконавчої установи – Міжнародного інституту інтелектуальної співпраці. Міжнародний комітет (або комісію) з інтелектуальної співпраці у складі 12 осіб було створено 1922 р. за пропозицією Леона Буржуа, лауреата Нобелівської премії миру. Ліга Націй вважала питання культури й освіти внутрішніми справами держав

і фінансово обмежувала діяльність комітету. Фінансову допомогу було отримано від Франції 1926 р. разом зі створенням у Парижі Міжнародного інституту інтелектуальної співпраці. Інститут займався контактами між університетами, бібліотеками, науковими спілками; перекладом літературних творів, юридичними питаннями інтелектуальної власності, співробітництвом у галузі музеїв і мистецтва, зв'язками зі ЗМІ. Передавання повноважень, які можуть бути виконаними в межах плану діяльності ЮНЕСКО, здійснювали, відповідно до ст. 9 Статуту ЮНЕСКО та ст. 63 Статуту ООН. Крім того, ЮНЕСКО було передано фінансові активи інституту.

Крім штаб-квартири організації в Парижі, функціонує цілий ряд регіональних, кластерних і національних офісів ЮНЕСКО, створених у межах стратегії децентралізації, які забезпечують її ефективну наявність у всіх регіонах та областях, а також зв'язок з агентствами ООН та іншими організаціями-партнерами. Адміністративне підтримання мережі забезпечує координаційне бюро ЮНЕСКО. Зв'язок з ООН підтримують в офісах організації в Женеві та Нью-Йорку.

Структура ЮНЕСКО така: Генеральна конференція; Виконавча рада; Секретаріат.

Генеральна конференція є вищим і найбільш представницьким органом ЮНЕСКО. Складається з повноважних делегацій усіх держав-членів. Раз на два роки її збирають на чергові сесії, де визначають політику й основні напрями роботи, діючи на основі принципу «одна країна – один голос». Конференція визначає загальне спрямування діяльності, приймає дворічну програму й бюджет, а також середньострокові (шестирічні) плани, приймає в організацію нові держави-члени, обирає членів Виконавчого комітету, укладає міжнародно-правові акти у сфері своєї компетенції. Один раз на чотири роки призначає Генерального директора ЮНЕСКО, ґрунтуючись на рекомендації Виконавчої ради.

У період між сесіями Генеральної конференції основним керівним органом ЮНЕСКО є **Виконавча рада**, що складається із представників 58 держав-членів. Вона відповідає за забезпечення виконання програми, складеної Генеральною конференцією. Її збирають двічі на рік для розгляду програми й бюджету організації.

Постійно діючим робочим органом є **Секретаріат**, штаб-квартиру якого розташовано в Парижі. Секретаріат складається з Генерального директора та персоналу.

Генеральний директор є виконавчим главою організації. Він розробляє пропозиції для здійснення відповідних заходів Генеральною конференцією і Виконавчою радою й підготовляє проєкт дворічної програми та бюджету. Виконання затвердженої програми забезпечує персонал. До нього входять співробітники більш ніж зі 130 держав-членів.

Персонал ЮНЕСКО нараховує понад 2 тис. співробітників. Унікальну мережу в межах системи ООН становлять національні комісії у справах ЮНЕСКО, які діють більш ніж у 190 державах. Вони відіграють значну роль у розумінні програм ЮНЕСКО та сприяють здійсненню багатьох ініціатив, включно із програмами підготовки кадрів, дослідженнями, інформаційно-роз'яснювальними кампаніями та охопленням засобів інформації. Комісії також розвивають партнерські зв'язки із приватним сектором, який є спроможним забезпечувати цінні технічні знання та досвід, а також фінансові ресурси.

Бюджет ЮНЕСКО складається з обов'язкових внесків держав-членів і позабюджетних коштів: цільових внесків держав, неурядових організацій, особистих пожертвувань.

До **основних питань**, що входять до сфери компетенції ЮНЕСКО, можна зарахувати такі:

- подолання розриву між розвиненими країнами та тими, що розвиваються;

- збереження екологічної рівноваги й біологічного різноманіття планети;

- освоєння продовольчих і мінеральних ресурсів Світового океану;

- етичні аспекти науково-технічного прогресу та розвитку інформації й інформатики;

- проблеми народонаселення, урбанізації;

- проблеми ліквідації неписьменності;

- проблеми збереження природної та культурної спадщини людства;

- проблему прав людини.

До **найважливіших нормативних актів**, ухвалених ЮНЕСКО, слід зарахувати такі:

- Конвенцію про охорону всесвітньої культурної та природної спадщини (21 листопада 1972 року);

- Декларацію принципів культурного співробітництва (4 листопада 1966 року);

Конвенцію про боротьбу з дискримінацією в галузі освіти (14 грудня 1960 року);

Конвенцію про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту (14 травня 1954 року);

Декларацію про раси та расові забобони (27 листопада 1978 року);
серію міжнародних і регіональних конвенцій про визнання документів про освіту;

Конвенцію про захист авторських прав (6 вересня 1952 року) та ін.

Будь-яка держава, що є членом ООН може стати членом ЮНЕСКО, у разі припинення членства в ООН автоматично відбувається вихід із ЮНЕСКО. Держави й території, що не входять до ООН, можуть стати членами організації за умови здобуття двох третин голосів генеральної конференції. Для територій, що не контролюють свою зовнішню політику, додатковою умовою є клопотання відповідального за зовнішні відносини держави.

Вихід зі складу організації здійснюють після повідомлення Генерального директора, який набирає чинності 31 грудня року, наступного за тим, у якому було зроблено це повідомлення. Взаємовідносинами з національними комітетами ЮНЕСКО займається відповідний підрозділ організації, до складу якого входять чотири регіональні секції (крім Африки).

Кожна держава-член має право призначити постійного представника при ЮНЕСКО. Цим правом скористалося 182 держави, крім того при ЮНЕСКО діють 4 постійні спостерігачі і 9 спостережних місій міжурядових організацій.

Практичну діяльність ЮНЕСКО побудовано на засадах середньострокового плану, розрахованого на 6 років. Своєю чергою, на підставі такого плану складають три дворічні програми. Конкретну роботу організації виконують у межах затверджених програм і здійснюють за такими *головними напрямками*:

Велика програма I – Освіта.

Велика програма II – Природничі науки.

Велика програма III – Соціальні та гуманітарні науки.

Велика програма IV – Культура.

Велика програма V – Комунікація та інформація.

Організація реалізує цілий ряд довгострокових широкомасштабних міжнародних програм і проєктів у таких галузях, як океанографія, екологія,

гідрологія, відновлювані джерела енергії, геологічна кореляція, науково-технічна інформація, інформатика, комунікація, біоетика, управління соціальними перетвореннями, повернення культурних цінностей, збереження всесвітньої культурної та природної спадщини, професійно-технічна освіта, освіта для XXI ст. тощо.

Для координації міжнародної співпраці з реалізації цих програм створено та функціонують відповідні міжурядові комітети та ради, до складу яких входить установа кількість представників тих країн-членів, яких обирають Генеральною конференцією на певний період. У країнах-членах діють національні органи із зазначених програм.

У *галузі освіти* основні зусилля ЮНЕСКО спрямовано на:

сприяння розширенню доступу до базової освіти та ліквідації неписьменності;

розвиток екологічної та превентивної, безперервної, професійно-технічної та вищої освіти;

сприяння здійсненню аналізу й оцінюванню національних освітніх систем, розробленню політики та здійсненню реформ у галузі освіти, із метою поліпшення її якості й адаптації до потреб суспільства;

підготовку освітянських кадрів;

сприяння визнанню еквівалентності навчальних курсів, свідоцтв і дипломів у галузі освіти.

У *галузі науки*, окрім згаданих раніше довгострокових міжнародних наукових програм, ЮНЕСКО сприяє міжнародній співпраці з розвитку фундаментальних та інженерних наук, вищої науки та її адаптації до потреб суспільства, розвитку й застосуванню в різних галузях нових інформаційних і телекомунікаційних технологій.

У галузі гуманітарних наук реалізують проекти, що стосуються людських аспектів глобальних соціальних змін і розвитку, зміцнення демократичних процесів, забезпечення прав людини, усунення різного роду дискримінації, участі молоді в розвитку суспільства, питань багатоетнічного співіснування, запобігання національним та етнічним конфліктам, створення клімату соціальної гармонії.

Діяльність ЮНЕСКО в *галузі культури* охоплює такі сфери:

збереження та відродження матеріальної й нематеріальної культурної спадщини;

розвиток мистецтв;

сприяння розвитку сучасних культур;

сприяння поверненню втрачених культурних цінностей країнам їхнього походження;

поширення книг і читання шляхом сприяння розвитку книговидавничої справи;

розвиток індустрії культури та розроблення політики в галузі культури;

захист авторських і суміжних прав;

аналіз взаємозв'язку між культурою та розвитком, урахування культурного чинника в розвитку суспільства;

розвиток культурного плюралізму та міжкультурного діалогу.

У галузі комунікації та інформації ЮНЕСКО покликано сприяти вільному поширенню інформації, розвитку плюралізму й незалежності засобів інформації, зміцненню та модернізації інформаційних інфраструктур і служб документації (бібліотек, архівів) у країнах-членах, застосуванню нових інформаційних та телекомунікаційних технологій, підготовці кадрів у цій галузі.

На честь ЮНЕСКО названо астероїд 274300 ЮНЕСКО, відкритий в Андрушівській астрономічній обсерваторії, єдиній приватній обсерваторії України.

Програма ЮНЕСКО «Пам'ять світу» – це міжнародна ініціатива, розпочата 1992 р., яка має на меті забезпечення визнання документальної спадщини, що має міжнародне, регіональне й національне значення, ведення реєстру цієї спадщини та надання емблеми з метою її ідентифікації.

Пам'ять світу – це документальна спадщина (документована колективна пам'ять народів світу), яка становить значну частину світового культурного надбання. Завдяки ній можна простежити еволюцію думки, відкриттів і досягнень суспільства. Мова йде про спадщину минулого для нинішнього та майбутнього світового співтовариства.

Всесвітнє документальне надбання розглядають в усій його сукупності як результат творчості людей різних співтовариств та культур упродовж багатьох століть, що не обов'язково погоджується з нинішніми національними державами. Отже, програма готова визнавати, наприклад, документальну спадщину як етнічних меншин усередині країн, так і окремих культур, що перетинають кордони декількох сучасних держав.

Крім того, програма охоплює документальну спадщину за всю писемну історію людства, починаючи від папірусних сувоїв або глиняних

табличок і закінчуючи фільмами, звукозаписами або оцифрованими файлами. Немає ані занадто старих, ані занадто нових матеріалів.

Концепція програми «Пам'ять світу» полягає в тому, що всесвітня документальна спадщина є загальним надбанням, її мають усіляко оберігати та захищати в інтересах усіх, вона має бути доступною всім на постійній основі, без якихось перешкод і з відповідним визнанням культурних традицій та особливостей.

Програма «Пам'ять світу» має *три основні мети*:

сприяння забезпеченню збереження всесвітнього документального надбання шляхом використання найвідповідніших методів;

надання допомоги щодо забезпечення загального доступу до документального надбання;

поширення у світовому масштабі інформації про наявність та значення цього документального надбання.

Починаючи із 2005 р. ЮНЕСКО також вручає премію Чікчі за вагомий внесок у виконання завдань програми.

Реєстр «Пам'ять світу» містить перелік документального надбання, яке було запропоновано для внесення Міжнародним консультативним комітетом та затверджено Генеральним директором ЮНЕСКО як таке, що відповідає критеріям світового значення.

Є три типи реєстрів Програми: міжнародний, регіональний, національний.

За період членства у ЮНЕСКО Україна була ініціатором започаткування багатьох міжнародних програм і проєктів. Зокрема, у ході 26-ї сесії Генеральної конференції ЮНЕСКО вона ініціювала розгортання масової міжнародної кампанії з викорінення неписьменності. Ця кампанія набула широкого міжнародного визнання й лягла в основу 20-річної програмної діяльності ЮНЕСКО в цій галузі. Участь України у програмній діяльності ЮНЕСКО, крім використання інтелектуального потенціалу організації та запозичення корисного міжнародного досвіду, створює можливості для отримання певних фінансових ресурсів для проведення в Україні міжнародних заходів під егідою ЮНЕСКО та виконання українськими фахівцями різноманітних проєктів у сфері її компетенції, а також отримання стипендій, грантів, обладнання, науково-технічної інформації, консультативної допомоги та забезпечення участі в міжнародних заходах.

Відносини співробітництва між Україною та ЮНЕСКО розвиваються в конструктивному аспекті, спрямованому, зокрема, на розширення міжнародного співробітництва українських установ і закладів у гуманітарній

сфері, а також на підвищення економізації участі у програмній діяльності організації.

8.3. Всесвітня туристична організація (ВТО)

Всесвітня туристична організація (ВТО) – це спеціалізована установа Організації Об'єднаних Націй та провідна міжнародна організація у сфері туризму. Основними міжнародно-правовими формами діяльності ВТО є проведення конференцій і нарад із питань розвитку туризму. Станом на кінець 2014 р. до складу організації прийнято 156 країн, 6 територій, а також понад 400 членів, що приєдналися, серед яких органи державної влади, туристичні, готельні та ресторани асоціації, авіакомпанії, туроператори, навчальні заклади туристичного профілю тощо.

Історія створення ВТО розпочалася ще 1925 р., коли в Гаазі (Нідерланди) було скликано Міжнародний конгрес офіційних туристичних асоціацій. 1934 р. цей заклад змінив свою назву на Міжнародний союз офіційних організацій із пропаганди туризму (МСООПТ), а після Другої світової війни (1947 р.) його було перетворено на Міжнародний союз офіційних туристичних організацій (МСОТО) із штаб-квартирою в Женеві (Швейцарія). МСОТО на той час виконував функцію технічної неурядової організації, до складу якої входило 109 національних туристичних адміністрацій та 88 асоційованих членів, які представляли інтереси приватних та громадських організацій.

1967 р. держави-члени МСОТО запропонували перетворити його на спеціальний міжурядовий орган, уповноважений на світовому рівні вирішувати всі нагальні питання, пов'язані з розвитком міжнародного туризму. 1969 р. Генеральною Асамблеєю ООН було ухвалено відповідну резолюцію щодо провідної ролі, яку має відігравати в майбутньому трансформований Міжнародний союз офіційних туристичних організацій у межах системи Організації Об'єднаних Націй.

На виконання цієї резолюції у травні 1975 року в Мадриді (Іспанія) МСОТО було реорганізовано у Всесвітню туристичну організацію. Секретаріат ВТО на запрошення іспанського уряду, розташувався в столиці цієї країни. 1976 р. Всесвітня туристична організація здобула статус Виконавчої агенції Програми розвитку Організації Об'єднаних Націй (ПРООН), а у грудні 2003 року – спеціалізованої установи.

Нині ВТО відіграє вирішальну роль у розвитку та пропаганді сталого й доступного туризму, покликаного сприяти економічному піднесенню, міжнародному взаєморозумінню, миру, добробуту, взаємоповазі, а також реалізації основних прав і свобод громадян, незалежно від раси, статі, мови та релігії. ВТО є каталізатором процесів розвитку технічного обміну та міжнародного співробітництва, стимулювання й розширення партнерства між державними та приватними організаціями.

ВТО сприяє реалізації положень Глобального етичного кодексу туризму, що дозволяє країнам-членам організації максимально використувати економічний, соціальний і культурний вплив туризму, а також повністю використувати його переваги, мінімізуючи водночас негативні наслідки туризму для соціальної сфери й екології.

Членів ВТО розподіляють на такі три категорії: дійсні члени; асоційовані члени; члени, що приєдналися.

Статус дійсного члена є доступним для всіх суверенних держав.

Статус асоційованого члена надають територіям, які не мають право реалізації своїх зовнішніх відносин. Території можуть стати асоційованими членами, якщо їхні кандидатури попередньо схвалено урядом держави, до якої вони належать.

Членами, що приєдналися до організації, можуть бути підприємства, установи та заклади, які безпосередньо працюють у сфері туризму або в суміжних галузях. До них належать туроператори, авіакомпанії, транспортні підприємства, готелі, ресторани, банківські установи, страхові компанії, консультаційні центри та ін.

Керівними органами ВТО є: Генеральна асамблея, Виконавча рада, регіональні комісії, комітети та Секретаріат.

Найвищий орган ВТО – *Генеральну асамблею* – збирають один раз на два роки для обговорення бюджету та програми діяльності організації. Генеральна асамблея складається з делегатів країн-членів ВТО, які мають право постійного голосу. Під час голосування кожен дійсний член має один голос.

Рішення з усіх питань ухвалюють переважно більшістю голосів присутніх дійсних членів. Асоційовані члени, а також члени, що приєдналися, та представники інших міжнародних туристичних організацій беруть участь у роботі Генеральної асамблеї як спостерігачі (без права голосу). Раз на чотири роки члени Генеральної асамблеї (за пропозицією Виконавчої ради) обирають Генерального секретаря ВТО.

У роботі Генеральної асамблеї беруть участь представники Комітету асоційованих членів, який складається із **трьох груп**:

група туристичних центрів, яка об'єднує територіальні органи з управління туризмом;

група з освіти, яка об'єднує наукові й освітні організації;

професійна група, яка об'єднує всіх інших асоційованих членів.

Генеральною асамблеєю створено шість **постійних регіональних комісій**: для Європи, Африки, Північної та Південної Америки, Східної Азії та Тихоокеанського регіону, Близького Сходу, Південної Азії.

Регіональні комісії виконують поточні завдання щодо реалізації рекомендацій Генеральної асамблеї в межах відповідних регіонів. Вони проводять свої засідання не менше ніж один раз на рік та складаються з усіх дійсних та асоційованих членів відповідного регіону світу.

Регіональні комісії забезпечують таку роботу:

зустрічаються з керівниками туристичної галузі країн кожного регіону для обговорення актуальних питань і вироблення рішень;

забезпечують контакти між туристичними відомствами й організаціями, що фінансують розроблення цільових проєктів розвитку туризму;

представляють організацію на туристичних заходах національного та регіонального рівня;

влаштовують національні семінари з тематики, що викликає інтерес для тієї або тієї країни;

допомагають налагоджувати ефективні контакти між туристичним бізнесом та органами державної влади;

проводять регіональні конференції, із метою обміну досвідом і визначення спільних для вирішення завдань.

У період між сесіями Генеральної асамблеї функціонує **Виконавча рада** – керівний орган ВТО, що відповідає за виконання організацією своєї програми діяльності, згідно зі встановленим бюджетом. Цей орган складається із членів, яких обирають Генеральною асамблеєю з розрахунку одне місце в раді на п'ять дійсних членів. Під час виборів керуються правилами, затвердженими Генеральною асамблеєю та принципом справедливого й однакового географічного розподілу.

Іспанія як країна, де розташовано штаб-квартиру ВТО, має одне постійне місце у Виконавчій раді. Строк повноважень членів – чотири роки, однак кожні два роки половину членів Виконавчої ради переобирають. Асоційовані члени, а також члени, що приєдналися, беруть участь у роботі цього органу ВТО тільки на правах спостерігачів. Виконавча рада

проводить свої засідання двічі на рік. Зі складу членів Виконавчої ради щороку обирають голову та двох його заступників.

Секретаріат, яким керує Генеральний секретар, має у своєму складі понад 100 співробітників, що працюють на відповідних посадах у штаб-квартирі ВТО у Мадриді.

Генеральний секретар забезпечує юридичне представництво ВТО, виконує вказівки Генеральної асамблеї та Виконавчої ради, а також звітує про діяльність, адміністративні рахунки, проєкт загальної програми роботи організації та бюджетні поправки. Генеральному секретареві допомагають його заступники – виконавчі директори за різними напрямками роботи.

Персонал Секретаріату призначає Генеральний секретар за правилами, що визначають Генеральною асамблеєю. Співробітники відповідають за реалізацію програми роботи та виконання завдань, установлених членами ВТО. Генеральний секретар і персонал Секретаріату діють у межах своїх посадових інструкцій та відповідальні тільки перед організацією.

Згідно з рекомендаціями ВТО, національні туристичні організації виконують **такі функції**:

- становлять урядові інтереси в міжнародному масштабі;
- укладають двосторонні й багатосторонні договори, із метою збільшення туристичних потоків між країнами учасниками;
- організують спільні маркетингові дослідження туристичного ринку;
- знаходять шляхи оптимізації туристичних національних ресурсів;
- залучаються до технічного і фінансового співробітництва;
- забезпечують взаємне спрощення митного контролю;
- поліцейське та грошове регулювання;
- підтримання технологічних контрактів (наприклад у готелях і місцях зимового спорту);
- організують туристичні послуги в національному і міжнародному масштабах;
- планування і розвиток туризму;
- регулювання і контроль підприємств, залучених до туризму (регулювання та правове забезпечення готельного господарства, класифікація готелів і ресторанів, інспекція та вивчення ліцензій на право діяльності);
- публікація статистики, оглядів, результатів досліджень ринку (вивчення вражень, аналіз поведінки споживачів);

збут туристичних продуктів в інші країни (створення туристичних агентств за кордоном для забезпечення інформацією і збутом, публікація брошур, листівок, путівників і спеціальної туристичної інформації);

просування іноземних туристичних центрів (компанії у пресі, на радіо, телебаченні);

діяльність із полегшення, уніфікації й усуненню митного та прикордонного контролю;

створення структур із прийняття гостей і забезпечення туристичною інформацією (спеціальні поліцейські інструкції для допомоги гостям складено в 19 країнах);

забезпечення професійної підготовки в туризмі (курси, семінари, навчальні програми);

захист і збереження туристичних ресурсів та ексклюзивної спадщини країни (монументів, історичних місць), компанії із захисту культури й мистецтва;

охорона навколишнього середовища (проведення компанії з охорони природи, парків відпочинку, природних ресурсів).

У багатьох країнах світу створюють некомерційні асоціації, представлені консультативними радами з туризму. Ці ради об'єднують в неурядові міжнародні організації, такі, як Всесвітня асоціація туристичних агентств і туроператорів, Міжнародна рада туристичних агентств, Міжнародна федерація асоціацій туристичних агентств та ін.

8.4. Міжнародні соціальні програми

Сталий розвиток економіки, відродження конкурентоспроможних виробництв, повноцінне використання потенціалу галузі та зростання рівня життя населення потребує відповідних укладень у виробничу та соціальну сферу.

Аналіз міжнародного досвіду проєктної діяльності показує, що в багатьох розвинених країнах світу одним із важливих завдань органів місцевого самоврядування є спрямування роботи на пошук позабюджетних альтернативних джерел фінансування та налагодження співпраці з міжнародними фондами, програмами та грантами.

Розгляньмо деякі міжнародні соціальні програми, які сприяють розв'язанню актуальних і нагальних соціально-економічних проблем (табл. 8.1).

Міжнародні соціальні програми

Назви програм	Їхня сутність
1	2
WWF Global – World Wide Fund for Nature	Займається збереженням лісів, водойм, допомагає боротися зі зміною клімату та зникненням рідкісних видів, а також залучає бізнес і сприяє розвитку екологічної освіти. Окрім волонтерства у природоохоронних кампаніях, можна запропонувати власну екологічну ідею або ініціативу
European Voluntary Service	Проекти діють у межах освітньої програми Євросоюзу Erasmus+. Організацію створено заради підвищення мобільності молоді, її громадської активності, культурної компетентності та полегшення переходу до дорослого життя. Учасники можуть долучатися до короткотривалих (2 – 3 місяці) і довготривалих програм (6 – 12 місяців). Мета проєктів – поліпшення соціальних сфер життя
Корпус миру США в Україні	Діє в Україні з 1992 р. й співпрацює з багатьма прогресивними організаціями. Роботу волонтерів в Україні спрямовано на двостороннє розуміння культур українців та американців
GoCamp	Це найбільша освітня волонтерська програма у Східній Європі, у якій волонтери з усієї планети навчають школярів іноземних мов та відкривають світ для дітей із різних куточків України
World Wide Opportunities on Organic Farms	Волонтерська організація, що займається екологічною діяльністю. Сутність програми полягає в обміні праці на житло та харчування. Добровільний працівник працює на фермі 4 – 6 годин на день, в обмін на що фермер-господар надає йому житло та харчування. Ні фермер, ні волонтер не платять один одному
Tabletochki	Український благодійний фонд, який надає допомогу дітям від народження до 18 років з онкологічними, гематологічними та деякими іншими смертельно небезпечними хворобами
Magneticone.org	Основними напрямками фонду є просвітництво, пошук і заохочення розвитку талановитих дітей та молоді, їхнє підтримання, зміцнення престижу й ролі благодійних організацій, меценатів, спонсорів у благородній справі допомоги молодому поколінню українців, допомога дітям
Товариство Червоного Хреста	Добровільна, гуманітарна організація, яка допомагає державі в наданні гуманітарної допомоги під час збройних конфліктів та мирний час, бере участь у наданні міжнародної допомоги в разі катастроф і надзвичайних ситуацій, забезпечує допомогу найменш соціально захищеним верствам населення
Au Pair	Програма культурного обміну, яка дає можливість молоді подорожувати та жити в іншій країні, мешкаючи в іншій родині. В обмін на особисте місце проживання, харчування та кишенькові гроші учасник програми доглядає за дітьми та виконує

1	2
	легку домашню роботу. Строк перебування в родині, зазвичай, становить один рік
Appalachian Trail	Один із найдовших піших екологічних маршрутів у світі, завдовжки 2 175 миль, від штату Мен до Джорджії. Головне завдання волонтера – доглядати туристські стежки, стежити за їхньою чистою та прохідністю, координувати роботу табору
Work and Travel	Програма міжнародного культурного обміну, що дозволяє студентам різних країн світу поїхати на літні канікули до Сполучених Штатів Америки, працюючи та відпочиваючи (подорожуючи). Основною метою програми є знайомство з культурою і життям сучасної Америки та поширення власної (наприклад, української) культури серед мешканців США
UN Volunteers	Це програма Організації Об'єднаних націй, яка сприяє миру і розвитку шляхом поширення волонтерства у всьому світі. Волонтерство є корисним як для суспільства загалом, так і для самої людини. Волонтери ООН сприяють миру і розвитку через пропагування волонтерства та визнання волонтерів, співпрацю з партнерами для інтеграції волонтерства у програми розвитку та мобілізацію все більшої кількості волонтерів
PeaceCorps	Урядове агентство США, покликання якого офіційно сформульовано як зміцнення миру та дружби між народами світу

Більш детальний опис міжнародних соціальних програм та ініціатив наведено далі та в додатку Б.

World Wide Fund for Nature – цей фонд засновано 1961 р. задля збереження популяції носорогів, тигрів та інших тварин. Сьогодні WWF належить до найпотужніших екологічних організацій світу, працює більш ніж у 100 країнах, зокрема в Україні.

European Voluntary Service (EVS) – концепцію цієї програми було розроблено задля підвищення мобільності молоді, її громадської активності, культурної компетенції в умовах глобалізації та полегшення переходу до дорослого життя. Із 1995 р. тисячі молодих людей з усього світу взяли участь у проєкті та здобули новий цінний досвід, аналогів якому дуже мало. Програму розраховано на молодих людей віком від 17 до 30 років, які хочуть спробувати міжнародне волонтерство, дізнатися більше про суспільні проєкти й пожити в іншій країні. Для багатьох волонтерів це стає першим досвідом самостійного життя й роботи, для інших – шансом змінити кар'єру, здобути нові навички та компетенції, дізнатись більше про Європу та світ.

Волонтерами можуть бути як громадяни так званих програмних країн (країн-членів ЄС, Ісландії, Ліхтенштейну, Македонії, Норвегії й Туреччини), так і країн-партнерів (Західних Балкан, країн Східного партнерства, до якого входить і Україна, країн Південного Середземномор'я), а також навіть жителів інших країн та континентів.

EVS має низку певних етапів – тренінгів та оцінювань, які зазвичай обов'язковими для всіх волонтерів. Спершу запрошують до української організації на тренінг перед від'їздом (*pre-departure training*). На цьому тренінгу розповідають, що таке ЄВС, які бувають проекти, на що ти маєш право як волонтер. Також ти попрацюєш над культурними компетенціями, навичками в розв'язанні конфліктів та персональними цілями. За деякий час після прибуття на місце проходження волонтерства запрошують на *on-arrival training*.

Корпус миру США в Україні – напрямами роботи організації в Україні є освіта, молодь і економічний розвиток. Універсальною місією Корпусу миру є зміцнення миру та дружби у світі.

Цілями організації в Україні є такі:

- допомога громадянам України шляхом надання компетентних спеціалістів для задоволення наявних потреб у технічній кваліфікації;
- сприяння кращому розумінню американців українцями;
- сприяння кращому розумінню українців із боку американців.

Щороку до України приїжджає одна-дві групи волонтерів. Офіційний строк їхнього перебування в Україні – два роки, але за бажанням сторін співпрацю може бути подовжено. Вибирати Корпус миру в Україні волонтерів спонукає бажання передати або набути практичного досвіду у відповідній галузі, поліпшити свою конкурентоспроможність після повернення до США, зав'язати нові професійні відносини, почуватися потрібним, вивчити мову, дізнатися більше про культуру, історію та побут України, знайти нових друзів тощо. Перед початком своєї дворічної роботи в українських громадах усі волонтери протягом двох із половиною місяців проходять курс підготовчої програми, яка відбувається в Україні й умови якої максимально наближено до умов їхньої майбутньої роботи. Волонтери вивчають українську мову, знайомляться з культурою та побутом українців, а також проходять професійну практику. Саме впродовж цієї підготовчої програми відбувається оцінювання професійних здібностей волонтерів та їхнє призначення в українські організації й установи.

GoCamp – це найбільша волонтерська програма Східної Європи. Волонтери зі всієї планети мотивують школярів вивчати іноземні мови

та відкривати культури світу. Через російську агресію багато українських дітей постраждали від різного роду стресів і травм. GoCamp запускає нову онлайн-програму. У цей час завдання кожного – подолати тривогу та зробити корисну роботу. Сьогодні більшість українців активно допомагають ЗСУ та територіальній обороні, шукають і відправляють гуманітарну допомогу на передову, приймають біженців та постраждалих від бойових дій.

Місія проєкту – ініціювання та реалізація проєктів, які сприяють внутрішній та зовнішній інтеграції в загальносвітовий контекст та створення умов для виховання нового покоління, згідно із цінностями вільного світу.

World Wide Opportunities on Organic Farms – за умовами цієї соціальної ініціативи волонтери працюють по кілька годин на день на фермах, які вирощують органічні продукти, за що отримують харчування та житло. Утім, волонтери організації працюють лише у сфері сільського господарства: учасники проєктів дбають про ферми, городи, сади, домашніх і свійських тварин тощо. Програми не мають дедлайнів, адже волонтери самостійно домовляються про строки участі із власниками.

Tabletochki – благодійний фонд, який захищає дітей з онкологічними захворюваннями в Україні. Пропонує долучитися до волонтерства в лікарнях і за їхніми межами. У першому випадку це проведення часу з маленькими пацієнтами, підтримання їхнього особистісного розвитку. Поза лікарнями волонтери можуть займатися водійською, кур'єрською, професійною допомогою, залучатися до організації акцій.

Фонд активно сприяє професійному розвитку лікарів і медсестер зі сфери дитячої онкології, організовує власні навчальні програми в Україні, надає доступ до стажувань та освітніх заходів за кордоном, оплачує передплату на міжнародні медичні видання.

Magneticone.org – це український фонд, заснований 2013 р. Основна мета роботи – освіта дітей і молоді за допомогою інноваційних методів. Здебільшого волонтери організації перекладають світові онлайн-курси, однак на сайті фонду можна знайти чимало активних проєктів, подібних до цієї тематики.

Товариство Червоного Хреста – організація функціонує понад сто років та допомагає всім, хто потрапив у скрутне становище: хвороба, бідність, безробіття, утрата родинних зв'язків, надзвичайна ситуація чи збройний конфлікт. Перший осередок Червоного Хреста на території України виник у листопаді 1867 року в Сімферополі, другий – у грудні того самого року в Кам'янці-Подільському. Із 1880-х рр. почали виникати

й осередки Австрійського Червоного Хреста в Галичині та Буковині й Угорського – на Закарпатті. Як незалежне національне товариство Український Червоний Хрест почав функціонувати щойно після установчого з'їзду 15 – 18 квітня 1918 року в Києві. Його батьками-засновниками стала група громадських діячів-медиків на чолі з Євменом Лукасевичем і Борисом Матюшенком. А після проголошення незалежності України 1991 р. Товариство Червоного Хреста УРСР здобуло й міжнародне визнання як повністю незалежне та єдине Товариство Червоного Хреста України.

Відповідно до перелічених проблем, волонтери організації працюють у конкретних напрямках і допомагають потерпілим упоратися із труднощами.

Au Pair – учасники цієї волонтерської програми відправляються за кордон, де вони мають допомагати в домашньому господарстві та догляді за дітьми. Основна мета цієї ініціативи – культурний обмін між різними культурами. Від учасників програми зазвичай потребують: гарне базове знання мови країни, що приймає; мінімальний вік 18 років, найвищий вік – 26 років (можливі винятки); неодружений і бездітний; фізичне та психічне здоров'я, витривалість; володіння навичками й задоволення в догляді за дітьми (наприклад, робота з молоддю, практика в дитячих закладах, педагогічна практика); досвід домашньої роботи та бажання допомагати в побуті; готовність до співпраці й інтеграції; самостійність, відповідальність і гнучкість; співпраця, не пов'язана з віросповіданням. Перевагу віддають тим, хто не палить. Водійське посвідчення не є обов'язковим, але бажаним у сільській місцевості.

Appalachian Trail – друга назва цього проекту «Помічники Аппалачів». Волонтери мають піклуватися про відомий пішохідний туристський маршрут «Аппалачська стежка». Основна місія організації – турбота про природу Аппалачів, захист територій, що містяться у віданні організації, участь у просвітницьких програмах, допомога новачкам тощо. Участь є безкоштовною, у середньому зміна триває 12 тижнів.

Work and Travel – програму розраховано на студентів та випускників ЗВО. За її умовами учасник дістає необтяжливу роботу в іншій країні, яка не забирає багато часу. Ця волонтерська програма працює через організації й посередників, центральний офіс не співпрацює з окремими людьми. Для участі у програмі, кожен український кандидат має відповідати таким вимогам: володіти англійською мовою на розмовному рівні;

обов'язково бути студентом ЗВО; навчатися на денній формі (стаціонарі); студенти перших курсів мають успішно закінчити принаймні один семестр або період, еквівалентний семестру.

UN Volunteers – це наймасштабніший проєкт, який працює в багатьох напрямках, починаючи від турботи про екологію планети, закінчуючи допомогою мирному населенню в гарячих точках. Не кожен зможе пройти відбір у цю волонтерську програму, але якщо ви це зможете, здобудете велику кількість плюсів, починаючи від гранта на поселення, закінчуючи вихідною допомогою після закінчення роботи. Основною вигодою для волонтера ООН є особисте задоволення від власної роботи, що позитивно впливає на світ і розвиток. Проте ООН підтримує волонтерів під час їхнього призначення декількома способами, наприклад, через щомісячну фінансову допомогу, щорічну відпустку та медичне страхування.

PeaceCorps – Корпус Миру США в Україні засновано 1992 р., коли Президент України Леонід Кравчук та президент США Джордж Буш підписали двосторонню угоду про започаткування корпусу в Україні. Місія Корпусу миру в Україні полягає у трьох простих цілях: допомагати громадянам України шляхом надання компетентних спеціалістів для задоволення наявних потреб у технічній кваліфікації; сприяти кращому розумінню американців українцями; сприяти кращому розумінню українців із боку американців.

Питання для самопідготовки

1. Програма ООН із навколишнього середовища: структура та відомі міжнародні проєкти.
2. Програми, що реалізують на території України під егідою ООН. Представництва фондів, центрів ООН в Україні.

Запитання для роздумів та обговорення

1. Охарактеризуйте сутність волонтерства як вияву соціальної відповідальності населення.
2. Охарактеризуйте особливості українського досвіду щодо соціальних програм та заходів.
3. Розкрийте сутність протидії торгівлі людьми в сучасному світі.

Запитання для самодіагностики

1. Якими є критерії для зарахування міжнародної організації до групи регулювальних у сфері соціальних відносин?
2. У чому полягає головна мета МОП?
3. У чому полягає принцип тристороннього представництва держави-члена МОП?
4. Які є стратегічні цілі МОП?
5. У чому полягає сутність конвенцій МОП?
6. Які положення передбачено в конвенціях і рекомендаціях МОП щодо мігрантів?
7. Які функції виконує Міжнародна конференція праці?
8. Які цілі ставить перед собою ЮНЕСКО?
9. Назвіть найважливіші програми ЮНЕСКО.
10. У чому полягає головна мета Всесвітньої туристичної організації?

Тестові завдання з підрозділу 8

1. У якому році засновано організацію ЮНЕСКО:
 - а) 1921;
 - б) 1938;
 - в) 1946;
 - г) 1948?
2. Які основні завдання ЮНЕСКО:
 - а) зміцнення миру, розширення співробітництва в галузі освіти;
 - б) укорінення у свідомості людей необхідності в захисті миру;
 - в) безпека шляхом розширення співробітництва в галузі науки;
 - г) усі відповіді є правильними?
3. Штаб-квартира ЮНЕСКО розташовано в:
 - а) Лондоні;
 - б) Парижі;
 - в) Варшаві;
 - г) Нью-Йорку.
4. Світова спадщина ЮНЕСКО – це:
 - а) культурні цінності;
 - б) природні цінності;

- в) надбання всього людства;
- г) усі відповіді є правильними.

5. У якому році було створено Міжнародну організацію праці (МОП):

- а) 1919;
- б) 1945;
- в) 1896;
- г) 1970?

6. Україна є членом МОП з:

- а) 1944 р.;
- б) 1954 р.;
- в) 1974 р.;
- г) 1991 р.

7. Особливою рисою МОП є:

- а) конвенції;
- б) трипартизм;
- в) профспілки;
- г) децентралізація.

8. Структурною одиницею МОП, що здійснює збирання та поширення інформації з усіх питань щодо міжнародного регулювання умов праці та становища працівників, є:

- а) Адміністративна рада;
- б) Міжнародне бюро праці;
- в) регіональні конференції;
- г) галузеві комітети.

9. Структура міжнародної організації праці не містить:

- а) Міжнародну конференцію праці;
- б) регіональну конференцію;
- в) обласне відділення МБП;
- г) Міжнародне бюро праці.

10. Дайте правильне трактування терміна «конвенція»:

- а) документ, призначений для створення орієнтирів під час вироблення державами-членами МОП своєї політики в тій чи тій сфері соціально-трудових відносин;
- б) інструкція;

в) стандарт, що регламентує зобов'язання і відповідальність усіх країн щодо соціально-трудових відносин;

г) міжнародно-правовий договір, яким закріплюють для держав-членів МОП зобов'язання юридичного характеру.

9. Міжнародні неурядові організації

Мета полягає в розширенні та поглибленні знань наявних міжнародних організацій і проєктів, які мають на меті соціальний захист та соціальне забезпечення населення.

Професійні компетентності: здатність до аналізу й обґрунтування міжнародних неурядових організацій і їхніх компонентів.

Ключові слова: Червоний Хрест; благодійний фонд; громадська організація; Ґрінпіс; соціальна сфера.

Основні питання:

9.1. Міжнародний комітет Червоного Хреста (МКЧХ).

9.2. Ґрінпіс.

9.3. Міжнародна торговельна палата.

9.4. Міжнародний союз автомобільного транспорту.

9.5. Міжнародний олімпійський комітет.

9.6. Міжнародна організація з міграції.

9.7. Болонський процес у євроінтеграційному вимірі.

Рекомендована література: [1; 17 – 19; 25 – 27; 53; 55].

9.1. Міжнародний комітет Червоного Хреста (МКЧХ)

Міжнародний комітет Червоного Хреста (МКЧХ) – це приватна гуманітарна установа, яку було створено уродженцем Швейцарії Анрі Дюнаном, який 24 червня 1859 року став свідком битви під Сольферино та був ураженим видовищем людських страждань. Під час битви були випадки розстрілу полонених чи добивання поранених багнетами. Багато поранених солдатів померли в наступні дні після битви через брак води, медикаментів та медичної допомоги. Після повернення у Швейцарію він написав і видав книгу «Пам'ять Сольферино», у якій виступав за створення добровільних організацій для медичної допомоги пораненим солдатам. Крім того, він закликав до розроблення міжнародних договорів,

що гарантують нейтралітет і захист поранених на полі бою, а також медиків та польових лікарень.

1863 р. у Женеві було сформовано комітет із 5 осіб, який мав розглянути пропозиції Дюнана. Цей комітет пізніше дістав назву «Міжнародний комітет Червоного Хреста». МКЧХ став засновником Міжнародного руху Червоного Хреста, основним завданням якого стало забезпечення дотримання сторонами, що воюють, положень Женевських конвенцій 1949 р. про захист жертв збройних конфліктів та додаткових протоколів до них. Прапором організації став червоний хрест на білому фоні – швейцарський прапор з інвертованими кольорами.

Міжнародна спільнота надала комітету унікальні повноваження, які ґрунтуються на міжнародному гуманітарному праві Женевських конвенцій, для захисту жертв міжнародних і внутрішніх збройних конфліктів.

Міжнародний комітет Червоного Хреста – частина Міжнародного руху Червоного Хреста і Червоного Півмісяця разом із Міжнародною федерацією та 186 національними товариствами. Це найстаріша й найшанованіша організація в межах руху.

Комітет тричі ставав лауреатом Нобелівської премії миру – 1917, 1944 та в 1963 рр. 1917 р. – за діяльність із поліпшення становища військовополонених; 1944 р. – за діяльність у роки війни, яка повернула значення основоположним принципам солідарності людства, ототожнивши життєві інтереси народів і потребу у примиренні; та в 100-ті роковини від свого заснування у 1963 р.

Штаб-квартиру МКЧХ розміщено в м. Женева (Швейцарія). Представництва організації розташовано в майже 80 країнах світу. Загальна кількість персоналу понад 16 тис. осіб. Органами управління МКЧХ є Асамблея (верховний орган управління), Рада асамблеї (допоміжний орган, якому Асамблея делегує низку своїх повноважень) та Директорат (виконавчий орган). На чолі Асамблеї та Ради асамблеї стоїть Президент МКЧХ.

Міжнародний комітет Червоного Хреста (МКЧХ) є неупередженою, нейтральною та незалежною організацією, чия самостійна гуманітарна місія полягає в захисті життя та гідності жертв війни й ситуацій внутрішнього насильства та надання їм допомоги. МКЧХ також здійснює та координує міжнародне співробітництво щодо зміцнення гуманітарного права й універсальних гуманітарних принципів.

Основними завданнями комітету, які впливають із Женевських конвенцій та власних статутів, є:

стежити за дотриманням протиборчими сторонами Женевських конвенцій;

організувати медичний догляд і догляд за пораненими на полі бою;

контролювати поводження з військовополоненими та впливати на поліпшення їхнього стану шляхом конфіденційного діалогу з відповідними органами;

допомагати в пошуку зниклих безвісти;

забезпечувати захист цивільного населення;

діяти як нейтральний посередник між сторонами конфлікту.

Принципи організації:

1. *Гуманність*. Міжнародний рух сприяє захисту життя та здоров'я людей і забезпечує повагу до людської особистості.

2. *Неупередженість*. Не вирізняє людей за расовою, релігійною, класовою ознакою або політичними переконаннями. МКЧХ намагається полегшувати страждання людей, і передусім тих, хто найбільше цього потребує.

3. *Нейтральність*. Міжнародний рух не може ставати на будь-який бік у збройних конфліктах і вступати в суперечки політичного, расового, релігійного або ідеологічного характеру.

4. *Незалежність*. Національні товариства МКЧХ, надаючи своїм урядам допомогу у їхній гуманітарній діяльності та дотримуючись законів своєї країни, зберігають автономію, щоб мати можливість діяти, відповідно до принципів Міжнародного руху.

5. *Єдність*. У будь-якій країні може бути тільки одне національне товариство Червоного Хреста або Червоного Півмісяця. Воно має здійснювати свою гуманітарну діяльність на всій території країни.

6. *Універсальність*. МКЧХ є всесвітнім. Усі національні товариства користуються однаковими правами та зобов'язані надавати допомогу одне одному.

Операції МКЧХ, зазвичай, ґрунтуються на міжнародному гуманітарному праві (МГП), чотирьох Женевських конвенціях 1949 р., двох додаткових протоколах 1977 р. та додатковому протоколі III 2005 р., Статуті Міжнародного руху Червоного Хреста і Червоного Півмісяця, а також

резолуціях міжнародних конференцій Червоного Хреста та Червоного Півмісяця.

Міжнародне гуманітарне право – це набір правил, які набувають чинності в умовах збройних конфліктів та інших ситуаціях насильства. Воно спрямовано на мінімізацію шкоди, яку може заподіяти збройний конфлікт, шляхом накладання зобов'язань та обов'язків на тих, хто бере участь у збройних конфліктах. МГП переважно займається двома справами: захистом осіб, які не беруть участі в бойових діях, та обмежують застосування засобів і методів ведення бойових дій, як-от зброя та тактика. МГП засновано на Женевських конвенціях, які вперше було підписано 1864 р. 16 країнами.

Перша Женевська конвенція регулює поведження з пораненими та хворими під час збройних конфліктів на суші.

Друга Женевська конвенція передбачає захист і догляд за пораненими, хворими на морі, а також тими, хто потрапив до корабельної аварії.

Третя Женевська конвенція визначає норми поведження з військовополоненими.

Четверта Женевська конвенція стосується захисту цивільного населення під час війни. Крім того, є низка інших міжнародних законів, які набувають чинності за потреби.

Додатковий протокол I захищає жертв міжнародних конфліктів.

Додатковий протокол II визначає поведження з людьми, що постраждали під час внутрішніх конфліктів чи ситуацій насильства.

Додатковий протокол III визначає Червоний Кристал додатковою емблемою Міжнародного Руху Червоного Хреста і Червоного Півмісяця.

Міжнародний комітет Червоного хреста має цікаву *структуру*.

Директорат є виконавчим органом комітету. Він бере участь у щоденному управлінні МКЧХ, тоді як Асамблея визначає стратегічну політику організації. Директорат складається з Генерального директора та п'яти директорів за напрямками «Операції», «Людські ресурси», «Фінансові ресурси та логістика», «Управління зв'язками із громадськістю й інформацією» і «Міжнародне право та співробітництво в межах руху». Членів Директорату призначають Асамблеєю на чотири роки.

Асамблею (також називають **Комітет**) скликають на регулярній основі, вона бере на себе відповідальність щодо визначення цілей, керівних принципів і стратегій та здійснює нагляд за фінансовими питаннями

МКЧХ. До складу Асамблеї входять двадцять п'ять членів, яких обирають на чотири роки, обмежень щодо кількості обрань немає.

У перші роки функціонування Асамблеї кожен її член був білим чоловіком, що мешкав у кантоні Женева і мав протестантське віросповідання. Першу жінку, Рене-Маргеріт Креймер, було обрано до складу Асамблеї 1918 р. Із того часу кількість жінок постійно збільшувалася й досягла 15 %. Також поступово МКЧХ став мультинаціональною організацією.

Хоча рух Червоного Хреста і Червоного Півмісяця є інтернаціональним, Асамблея зберігає свій переважно швейцарський характер, оскільки завдяки постійному швейцарському нейтралітету сторони конфлікту можуть бути впевненими, що ніхто із супротивників не буде встановлювати політику в Женеві. Франко-пруська війна 1870 – 1871 рр. довела, що навіть діячі руху Червоного Хреста (у цьому разі національні товариства) під час воєнних дій не є здатними дотримуватися нейтралітету.

Асамблея обирає п'ятьох членів **Ради асамблеї**, яка є особливо активним ядром цього органу. Раду збирають щонайменше десять разів на рік, вона має повноваження в деяких питаннях ухвалювати рішення від імені всієї Асамблеї. Рада також бере на себе відповідальність щодо організації нарад Асамблеї та сприяє комунікації між Асамблеєю та Дирекцією. Рада асамблеї зазвичай містить Президента, двох віцепрезидентів та двох виборних членів.

Асамблея також обирає на чотирирічний строк одну особу, яка виконує функції **Президента МКЧХ**. Президент є членом Асамблеї, його завжди було внесено до складу Ради асамблеї з моменту її створення. Президент автоматично стає членом згаданих раніше груп після його призначення, але він не обов'язково виходить із-поміж МКЧХ. Деякі члени Асамблеї вважають, що на посаду Президента мають обирати не тільки представників певних професійних кіл, як-от юридична чи медична галузі. Вплив і роль Президента не є чітко визначеними та змінюються, залежно від часу обрання та особистого стилю Президента.

Оскільки діяльність МКЧХ постійно розширюється, протягом багатьох років спостерігають збільшення кількості професійних кадрів, а не добровольців. 1914 р. у МКЧХ було лише 20 працівників, але під час Другої світової війни їхня кількість зросла до 1 900, а ще 1 800 осіб працювали як волонтери. Починаючи з 1970-х рр. МКЧХ став більш систематичним у підготовці кадрів для підвищення кваліфікації персоналу. МКЧХ є привабливою кар'єрою для випускників закладів вищої освіти,

особливо у Швейцарії. Щороку комітет залишає 15 % працівників, а 75 % працівників залишаються менше ніж на три роки. Персонал МКЧХ є багатонаціональним і в середньому становить приблизно 50 % громадян, що не є громадянами Швейцарії. У міжнародному співробітництві МКЧХ у своїй роботі допомагають близько 13 000 працівників, найнятих у країнах, де діють делегації.

9.2. Грінпіс

Грінпіс (Greenpeace) – це міжнародна неурядова природоохоронна організація, метою якої є сприяння екологічному відродженню й акцентуація уваги людей та влади на збереження природи.

Грінпіс засновано в Канаді 1971 р. На сьогодні Грінпіс об'єднує 28 національних і регіональних організацій у 47 країнах Європи, Азії, Північної та Південної Америки. В Азії ця охоронна організація є поширеною більше, ніж у Європі. Австралія та Океанія налічує багато філій Грінпісу. Найменше поширено Грінпіс в Африці.

У кінці 1960-х рр. США планували підземні ядерні випробування на тектонічно нестійкому острові Амчитка на Алясці. Через землетрус, який відбувся на Алясці 1964 р., виникають побоювання повторення землетрусу або навіть цунамі. 1969 р. відбулася демонстрація, 7 тис. осіб перекрили дорогу на пункті пропуску між США та Канадою.

Проте протести не зупинили США від ядерного випробування. США провели ядерні випробування, на щастя, ні землетрусу, ні цунамі це не викликало, проте влада оголосила, що збирається підірвати бомбу у п'ять разів потужнішу, ніж першого разу. Серед противників були Джим Болен, ветеран ВМС США, Ірвінг та Дороті Стоу.

16 жовтня 1970 року Ірвінг Стоу організував благодійний концерт, який підтримала Джоан Баез у «Пасифік Колізіум» у Ванкувері. Концерт створив фінансову основу для першої кампанії Грінпісу.

15 вересня 1971 року щойно створений комітет *Don't Make a Wave* («Не створюйте хвилю») направив судно «Філіс Кормак», яке згодом було перейменовано на «Грінпіс» за маршрутом від Ванкувера до Амчитки для протесту проти ядерного випробування. Протести змусили Федеральний уряд США припинити випробування в районі Амчитки й до кінця 1971 р. острів став заповідником для птахів.

1972 р. комітет Don't Make a Wave («Не створюйте хвилю») перейменовано на Greenpeace Foundation.

Згодом Ґрінпіс проводив безліч кампаній проти комерційного полювання на китів. Перша експедиція вирушила з канадського міста Ванкувер, аби провести акцію протесту біля радянських китобійних кораблів.

1982 р. Ґрінпіс домогся розгляду Міжнародною китобійною комісією мораторію на комерційний вилов китів, який 1986 р. набув чинності. 1994 р. зону антарктичних морів було оголошено заповідником для китів.

1985 р. корабель Ґрінпісу Rainbow Warrior («Воїн веселки») провів евакуацію жителів тихоокеанського атола Ронґелап. Понад 95 % населення атола постраждали від радіаційного зараження після вибуху атомної бомби на американському полігоні.

Екіпаж «Воїна веселки» планував незабаром здійснити акцію протесту проти випробувань, які збиралася проводити Франція на атолі Муруроа. Агенти французьких спецслужб підірвали корабель напередодні акції, що викликало загибель фотографа Фернандо Перейра.

У 90-х рр. ХХ ст. Ґрінпіс привертав увагу громадськості до проблеми забруднення повітря й руйнування озонового шару. Проводили акції на заводах відомих фірм, на яких відбувався викид вуглеводнів. 1992 р. за ініціативою організації Ґрінпіс німецькі вчені розробили технологію Greenfreeze.

1996 р. Ґрінпіс почав кампанію проти генетично модифікованих продуктів. 1999 р. уряд Євросоюзу встановив мораторій на ввезення та вирощування генетично змінених культур. Зростання популярності Ґрінпісу відбулося після безлічі акцій, спрямованих на збереження довкілля.

Основними напрямками діяльності по всьому світу є участь в анти-ядерних питаннях і протидія таким явищам, як: зміна клімату, знеліснення, надмірний вилов риби, комерційний китобійний промисел, генна інженерія.

Ґрінпіс не отримує фінансування від урядів, корпорацій або політичних партій, спираючись на 2,9 млн прихильників, волонтерів та благодійний фонд.

Основними акціями та досягненнями Ґрінпіс у світі є такі:

перетворення невеликого острова Амчитка біля берега Аляски з ядерного полігону на пташиний заповідник;

припинення Францією атмосферних ядерних випробувань на атолі Муруроа в південній частині Тихого океану;
дієва ініціатива міжнародної заборони полювання на китів;
евакуація жителів тихоокеанського атола Ронґ'елап, 95 % яких постраждали від радіаційного зараження в результаті випробувань атомної бомби;
компанія проти руйнування озонового шару землі;
компанія проти використання генетично модифікованих продуктів.
Громадські кампанії Greenpeace спрямовано на:
захист океану й лісів;
поступове скасування видобування палива та поновлення джерела енергії, щоб зупинити зміну клімату;
усунення токсичних, хімічних речовин;
запобігання ядерній загрозі та ядерному зараженню;
запобігання генетично модифікованій мікрофлорі, викинутій у природу;
розвиток системи селективного збирання та перероблення побутових відходів.
Грінпіс відіграв основну роль в ухваленні таких *рішень*:
заборони експорту токсичної пустої породи в менш розвинені країни;
мораторію на вбивство китів;
заборони на використання ядерної зброї.

9.3. Міжнародна торговельна палата

Місцеві торговельні палати відомі із XVI ст., палати рівня країн – з XI ст., але у всіх випадках вони становили локальні інтереси підприємців того чи того міста чи країни. Перша спроба створити міжнародний орган із функцією торговельної палати належить до 1905 р., коли у Льєжі кілька європейських палат заснували Міжнародний конгрес торговельних палат. На останньому засіданні в Парижі в червні 1914 року конгресом вироблено статут майбутнього постійно діючого органу, що містив функції комерційного арбітражу, вироблення правил торгівлі, уведення санкцій, проте організацію створити так і не вдалося через початок Першої світової війни.

Міжнародна торговельна палата (МТП) – це міжнародна неурядова організація, федерація ділових кіл і об'єднань. Її засновано 1919 р.

на Міжнародній торговельній конференції в Атлантик-Сіті (США). Має відділення у Нью-Йорку, Женеві, Гонконгу.

Офіційна мета МТП – сприяти поліпшенню міжнародних економічних відносин і на цій основі подальшого розвитку відкритої світової економіки, взаємовигідної співпраці ділових людей та їхніх організацій, дружнім відносинам між народами та їхньому процвітанняю.

Діяльність МТП спрямовано на створення системи ринкової економіки, заснованої на принципах вільної та чесної конкуренції, боротьбу із протекціонізмом у будь-якій формі, найбільш повну інтеграцію всіх країн у світову економіку, полегшення комерційного обміну через кордони держав; зміцнення поваги до високих стандартів ділової активності, власності та довіри до довгострокових міжнародних комерційних зв'язків.

Основні напрями діяльності – розроблення правил, міжнародний арбітраж і виявлення позицій бізнесу.

Компанії, що входять до складу МТП є безпосередніми учасниками міжнародного бізнесу. Міжнародна торговельна палата розробляє правила, що регулюють світову торгівлю. Хоча ці правила є добровільними, бізнесмени щодня дотримуються їх у численних ділових операціях, і ці правила становлять основу міжнародної торгівлі.

МТП також надає послуги, зокрема, через Міжнародний арбітражний суд МТП – провідну арбітражну установу світу. Ще одна послуга – Світова федерація торговельних палат, міжнародна мережа торговельно-промислових палат, яка відповідає за взаємодію та обмін досвідом між палатами.

Членство в палаті здійснюють на двох рівнях: на рівні національних комітетів і тотожних їм організацій, що становлять ділові та професійні інтереси своїх членів і не мають політичних цілей; на рівні безпосередніх членів, тобто юридичних і фізичних осіб, прийнятих до палати в тому разі, якщо відсутні національні комітети МТП у країні.

Керівні органи палати – конгрес, рада, виконавчий комітет.

Конгрес скликають кожні три роки для підбиття підсумків діяльності палати та ухвалення рекомендацій з актуальних проблем міжнародних економічних відносин. За окремим темам обговорення можуть скликати конференції. Рішення ухвалюють кваліфікованою більшістю голосів. У роботі конгресу із правом дорадчого голосу беруть участь представники урядів, міжнародних і національних організацій.

Рада, очолювана президентом, готує скликання конгресу, управляє роботою палати між конгресами, приймає нових членів. Складається із представників національних комітетів, кількість голосів яких (від одного до трьох) залежить від величини внеску національного комітету до бюджету палати. До складу ради входять десять представників безпосередніх членів із правом одного голосу. Раду очолює президент, сесії проходять два рази на рік.

За рекомендацією **виконавчого комітету** рада обирає президента, голову Міжнародного арбітражного суду і з урахуванням географічної структури палати – членів виконкому, склад якого підлягає оновленню щорічно на третину.

До складу секретаріату входить адміністративна комісія, що складається з уповноважених національних комітетів. МТП видає довідники про діяльність торговельно-промислових палат і щомісячний інформаційний бюлетень.

Генеральний секретар виконує за завданням ради та виконавчого комітету організаційно-технічні й адміністративні функції, підтримує тісні контакти з установами ООН, при яких МТП має консультативний статус. До складу секретаріату входить адміністративна комісія, що складається з уповноважених національних комітетів.

Власне для розв'язання проблем, які можуть виникнути з нечітким роз'ясненням у контрактах відповідальності сторін, Міжнародна торговельна палата опублікувала 1936 р. перше зведення міжнародних правил для точного тлумачення торговельних термінів. Ці правила стали відомими, як Incoterms 1936. Поправки й доповнення було пізніше зроблено в 1953, 1967, 1976, 1980, 1990, 2000, 2010 рр. Зараз діє остання версія Incoterms, яка набула чинності 1 січня 2011 року. Основною причиною редакцій цих правил була необхідність у приведенні їх у відповідність до сучасної комерційної практики.

9.4. Міжнародний союз автомобільного транспорту

Міжнародний союз автомобільного транспорту (МСАТ) – це міжнародна організація, яка об'єднує інтереси національних автотранспортних спілок та організацій, заснована в м. Женеві 23 травня 1948 року за ініціативою автодорожніх та автотранспортних асоціацій Бельгії, Данії, Франції, Великої Британії, Норвегії, Нідерландів, Швеції та Швейцарії

в Женеві. МСАТ є міжнародною неурядовою організацією, яка об'єднує національні асоціації та союзи міжнародних автомобільних перевізників

Головна мета МСАТ, як зазначено у його статуті, – захист інтересів галузі вантажного й пасажирського автомобільного транспорту, організація та сприяння міжнародному співробітництву в галузі в інтересах гармонійного та сталого розвитку світової економіки загалом.

Штаб-квартиру МСАТ розміщено в Женеві (Швейцарія). Є три постійних представництва – у Брюсселі, Москві та Стамбулі, які провадять і координують політику МСАТ, відповідно, у країнах Європейського Союзу, Співдружності Незалежних Держав і на Середньому Сході та у Східному регіоні.

Згідно зі статутом, встановлено *дві категорії членства*: дійсні (активні) члени та асоційовані.

Дійсними членами можуть стати некомерційні організації, які становлять інтереси автомобільного транспорту на національному рівні в одному з таких секторів:

- перевезення вантажів за наймом і за плату;
- перевезення вантажів своїм коштом;
- професійні перевезення пасажирів.

Дійсні члени можуть також становити конкретну транспортну категорію в межах одного зі вказаних раніше секторів, наприклад, таксомоторні перевезення або перевезення живих тварин.

Дійсні члени мають право:

висувати кандидатури на всі вибори у структурі IRU та брати участь у голосуванні;

входити до складу регіональних комітетів і комітетів зі зв'язку, а також комісій та експертних груп;

знайомитися зі вмістом матеріалів і брати активну участь у розробленні будь-яких програмних документів у межах робочих органів IRU, до складу яких вони входять.

Асоційованими членами можуть стати будь-які організації – національні або міжнародні, комерційні та некомерційні, – якщо їхню діяльність прямо або побічно пов'язано з автомобільним транспортом.

Асоційовані члени не можуть висувати кандидатури на вибори у структурі МСАТ і брати участь у голосуванні. Однак вони можуть входити до комісій та експертних груп за погодженням із Президією МСАТ. Асоційовані члени можуть знайомитися зі вмістом матеріалів і брати

активну участь у розробленні програмних документів у межах робочих органів МСАТ, до складу яких вони входять.

Членами МСАТ є 180 національних союзів та асоціацій у галузі транспортних перевезень різними видами автотранспортних засобів: вантажівок, автобусів, таксі та ін. Девізом МСАТ є слоган: «Єдність дій в ім'я кращого майбутнього».

Головна місія МСАТ полягає в розвитку автомобільного транспорту, надаючи допомогу в підвищенні якості послуг, пропонованих за допомогою автотранспортних засобів.

У союзі є навчальний підрозділ – академія МСАТ, у якій проходять підвищення кваліфікації працівники галузі у відповідних секторах автотранспорту. Цей міжнародний союз як свої завдання розглядає також подання інтересів автотранспортної галузі у відносинах із владою, громадськими організаціями, засобами масової інформації. МСАТ також сприяє гармонізації відносин між автотранспортом та іншими видами транспорту.

Однією із практичних завдань, що вирішують МСАТ, є надання міжнародних гарантій у межах Митної конвенції про міжнародне перевезення вантажів.

Органами МСАТ є такі:

Генеральна асамблея МСАТ;

Рада з питань пасажирського транспорту;

Рада з питань вантажного транспорту;

Президія – Президентська виконавча рада МСАТ.

Допоміжними органами комісії, робочі групи МСАТ та оперативні групи. Генеральний секретаріат МСАТ є адміністративним органом МСАТ.

Генеральна асамблея – це вищий орган МСАТ, що складається з усіх дійсних та асоційованих членів. До її компетенції входять визначення стратегічних питань Союзу, унесення змін і доповнень до статуту, вибори президії та прийняття нових членів, вироблення рішень з основоположних напрямів діяльності МСАТ. Згідно зі статутом, Генеральна асамблея засідає не менше ніж один раз на рік. Кожні два роки проводять конгреси МСАТ.

До складу МСАТ входять дві ради з питань транспорту:

Рада з питань пасажирського транспорту, яка складається з дійсних членів, що виконують професійні перевезення пасажирів, включно з таксі й орендою автомобілів із водієм;

Ради з питань вантажного транспорту, яка складається з дійсних членів, що виконують професійні перевезення вантажів і перевезення вантажів власним коштом автомобільним транспортом.

Асоціація міжнародних автомобільних перевізників України (АсМАП України) – це договірне об'єднання, завданням якого є постійна координація господарської діяльності підприємств, що об'єдналися для роботи, зокрема в системі МДП. АсМАП України створено наприкінці 1991 р.

Асоціація сприяє розвитку перевезення вантажів і пасажирів автомобільним транспортом, зокрема в міжнародному сполученні, становить інтереси своїх учасників в органах державної влади, міжнародних організаціях, захищає права учасників, забезпечує зв'язки із громадськістю.

Одне з *основних завдань* АсМАП України – подання інтересів учасників асоціації та відстоювання їхніх прав у Міжнародному союзі автомобільного транспорту (МСАТ).

Участь в асоціації не обмежує її учасників у комерційній, громадській та будь-якій іншій діяльності, що не заборонено законодавством. Учасники асоціації із правом вирішального голосу мають однакові права й обов'язки із засновниками асоціації.

9.5. Міжнародний олімпійський комітет

Міжнародний олімпійський комітет (МОК) – це неурядова міжнародна організація та найвищий керівний орган Олімпійського руху у світі, яку було створено для відродження Олімпійських ігор та популяризації олімпійського руху 23 червня 1894 року в Парижі. Штаб-квартиру комітету розміщено в Лозанні (Швейцарія) на вулиці Плас дю Пале.

Це постійно діюча неурядова організація, створена не для набуття прибутку, у формі асоціації, зі статусом юридичної особи та наступністю влади.

Із 1915 р. штаб-квартиру МОК розміщено у швейцарській Лозанні.

Цікава історія цього поселення. Коли 1894 р. було створено МОК, прийнято правило, згідно з яким його резиденція мала протягом чотирьох років розміщуватися в місті проведення наступних ігор. Так і було до 1916 р. Право проведення Олімпійських ігор того року було надано Німеччині. А у Швейцарії, поблизу Лозанни, де він мав великий маєток, жив давній соратник Кубертена – Годфруа де Блоне, член МОК із 1899 р.

та ініціатор створення Швейцарського олімпійського комітету. Коли розпочалася Перша світова війна, він запропонував допомогу в розміщенні архіву МОК. І коли Кубертен як патріот пішов на фронт, Блоне тимчасово виконував роль президента. Так штаб-квартира опинилася в Лозанні. 1916 р. Кубертен створює тут Олімпійський інститут, а 1918 р. він і сам переїздить у Лозанну на постійне місце проживання.

Однак ніхто з наступних президентів не жив постійно в Лозанні, аж поки президентом МОК не став 1980 р. Хуан Антоніо Самаранч. Оселившись у цьому місті, він значно розширив сферу діяльності МОК, та дістав від міської влади дозвіл на будівництво споруди, яка мала була стати новою штаб-квартирою МОК. Ця будівля була готовою до експлуатації 1986 р.

Тоді саме змінилися і відносини між муніципалітетом Лозанни та МОК. Федеральна рада Швейцарії визнала МОК юридичною особою на території своєї країни, а потім надала йому статус міжнародної організації. У лютому 1983 року було підписано угоду, що визначає їхні відносини.

Відповідно до Олімпійської хартії, МОК має такі *цілі та завдання, як:* стимулювання координації, організації й розвитку спорту та спортивних організацій;

співпраця з компетентними громадськими та приватними організаціями, із метою поставити спорт на службу людству;

забезпечення регулярного проведення Олімпійських ігор;

боротьба з будь-якими формами дискримінації в Олімпійському русі;

підтримання дотримання спортивної етики;

сприяння духу чесної гри та викорінення насильства;

боротьба з допінгом у спорті;

забезпечення безпеки та здоров'я спортсменів;

протистояння політичним і комерційним зловживанням у спорті;

підтримання Міжнародної олімпійської академії (МОА);

підтримання інших організацій, діяльність яких присвячено олімпійській освіті.

Згідно зі своїм статутом, МОК сам обирає своїх нових членів серед осіб, що досягли 18-річного віку та які, на його думку, є більш гідними цієї посади, як шанувальники спорту. Усі вони є фізичними особами, а їхня загальна кількість не має перевершувати 115 осіб. Крім того, вони мусять

мати відповідну кваліфікацію, бути громадянами своєї країни, у якій функціонує визнаний НОК, та володіти однією з офіційних мов – французькою чи англійською.

Окремим правилом закріплено, що більшість членів МОК мають становити ті, членство яких не пов'язано з будь-якою офіційною функцією або посадою (їхня загальна кількість не має перевершувати 70 осіб, причому має бути не більш як один представник від країни), діючих спортсменів (не більше ніж 15 осіб), президентів міжнародних спортивних федерацій, або осіб, що обіймають керівні посади у МСФ (не більше ніж 15 осіб), президентів національних олімпійських комітетів (не більше ніж 15 осіб).

Пропонувати кандидатури для виборів у члени МОК мають право чинні члени МОК, міжнародні спортивні федерації чи асоціації МСФ, національні олімпійські комітети, усесвітні чи континентальні асоціації НОК та інші організації, визнані МОК. Обрати новим членом МОК має право тільки сесія, голосування на якій здійснюють таємно, а рішення ухвалюють більшістю голосів. Під час церемонії, присвяченій прийняттю до МОК її нових членів, кожний із них підтверджує свою згоду виконувати обов'язки члена та присягає.

Члени МОК є його представниками у своїх країнах, а не делегатами цих країн. Особливо підкреслено, що члени МОК не можуть приймати від урядів, організацій або інших сторін будь-яких доручень або посад, які зв'язували або заважали б їм у свободі дій чи незалежності під час голосування. Кожного члена МОК обирають на восьмилітній строк, та його може бути переобрано на один або декілька додаткових строків.

Зазвичай у перший період діяльності МОК до його складу обирали по одному члену від країни, однак у подальшому від тих країн, де проводили Олімпійські ігри, мали змогу обирати по дві особи. Після досягнення 75-літнього віку член МОК є зобов'язаним піти у відставку.

Такий принцип поповнення МОК свого складу, закладений ще ініціатором відродження олімпійського руху П'єром де Кубертенем, і є дотепер, має захистити МОК від утиску з боку державного апарату та забезпечити його незалежність.

Цікаво, що прикладами для організаційної структури МОК, зокрема, були: католицька церква, Мальтійський лицарський орден, Французька академія. Схожу структуру має і Міжнародний комітет Червоного Хреста.

У перші 50 років діяльності МОК велику увагу під час обрання нових членів звертав на аристократичне походження. Така наявність аристократів мала забезпечувати комітету високу соціальну позицію. Однак у міру досягнення та зміцнення свого авторитету МОК почав відходити від політики просування аристократів, змінюючи їх на представників інших станів.

Обов'язки членів МОК:

забезпечення представництва МОК у своїй країні;

участь у роботі комісії МОК;

допомога розвитку Олімпійського руху у своїй країні;

контроль за реалізацією програми МОК на місцях;

не менше ніж один раз на рік інформувати президента МОК про хід розвитку Олімпійського руху та його потреби у своїй країні;

водночас інформувати президента про події, що можуть заважати дотриманню Олімпійської хартії або іншим способом відбитися на Олімпійському русі;

виконання завдання президента, включно, за потреби, із представництвом МОК в іншій країні.

Члени МОК, що йдуть у відставку мінімум після 10 років роботи, стають почесними членами. Вони продовжують діяльність як представники МОК та зберігають свій статус без змін, а єдине, що вони втрачають, – це право голосу.

Основними органами МОК є сесія, виконком, президент та конгрес.

Сесія – це загальні збори, що проводять не рідше ніж раз на рік. Позачергову сесію можуть скликати з ініціативи президента або на письмову вимогу не менш як третини членів МОК. Сесія є верховним органом, її рішення – кінцевими.

Вона має такі *повноваження*:

ухвалювати та вносити поправки до Олімпійської хартії;

на пропозицію виконкому обирати та затверджувати членів та почесних членів МОК;

обирати президента, віцепрезидента та всіх членів виконкому МОК;

ухвалювати рішення про вибір місця проведення наступних Олімпійських ігор;

вибирати місто, де будуть проводити наступну сесію МОК;

кожного року затверджувати бюджет, витрати МОК та звіти комісій;

призначати аудитора МОК;

ухвалювати рішення про визнання або позбавляти визнання національних олімпійських комітетів, їхніх асоціацій, міжнародних спортивних федерацій та інших організацій;

ухвалювати рішення про зміни у програмі Олімпійських ігор та інших питаннях, пов'язаних з Олімпійською хартією.

Необхідний кворум на сесії МОК становить половина всіх членів плюс один, кожний із присутніх має один голос, а рішення ухвалюють простою більшістю. Однак для змін у головні положення олімпізму та Олімпійської хартії є обов'язковою присутність не менше ніж двох третин членів МОК.

Між сесіями рішення ухвалює **виконавчий комітет**. До його складу входить 15 членів: президент, 4 віцепрезиденти та 10 інших членів. Усіх їх обирають на сесії таємним голосуванням. Строк мандатів кожного із членів виконкому, крім президента, становить чотири роки. Крім того, кожного з них можуть обирати на два строки підряд, після чого знову він може бути обраним через два роки.

До *функцій* виконавчого комітету входять:

стеження за дотриманням Олімпійської хартії;

відповідальність за адміністративну МОК;

складання фінансових звітів МОК;

надання сесії МОК звітів щодо змін в Олімпійській хартії;

установлення та керування процедури допуску та обрання кандидатів для організації Олімпійських ігор;

складання порядку денного для сесії МОК;

на пропозицію президента призначення або звільнення Генерального директора МОК;

стеження за збереженням протоколів, звітів та архівів МОК;

укладання та видання кодексів, актів, директив, підручників, інструкцій;

організування, не менш ніж один раз на два роки, зібрання з міжнародними спортивними федераціями та національними олімпійськими комітетами;

розроблення та присудження почесних відзнак МОК, а також має інші права й обов'язки, котрі за Олімпійською хартією не передано сесії МОК та президенту.

Президента обирають із членів МОК таємним голосуванням на 8-річний період і його можуть повторно обирати ще на наступне 4-річчя. Він головує на всіх заходах МОК і може, у разі якщо сесія або виконком

не можуть це зробити, діяти й ухвалювати рішення від імені МОК, яке має бути терміново переданим на затвердження відповідного органу. Якщо президент не може виконувати свої обов'язки, його замінює старший віце-президент, якого обирають на чотири роки.

Також президент, якщо вважає за необхідне, створює комісії або робочі групи для вивчення специфіки того чи того питання. Крім того, також є постійні та створені на деякий час комісії та робочі групи, котрі вивчають доручені їм питання та подає їх на розгляд виконкому з подальшим затвердженням сесією МОК. Комісії призначає президент МОК. Деякі з них функціонують багато років, інші формують для вирішення якогось тимчасового питання. Інколи їх поєднують одна з іншою або роз'єднують на дві-три, деякі припиняють своє функціонування, а деякі виникають знову і т. ін.

Серед головних слід визначити такі:

комісію з культури й олімпійської освіти;

комісію спортсменів;

комісію з етики;

комісію з номінації, тобто висування кандидатів;

комісію «Жінки та спорт»;

фінансову комісію;

робочу групу з нагородження;

юридичну комісію;

координаційні комісії з наступних олімпіад;

комісію з маркетингу;

комісію із преси;

комісію з олімпійської програми;

комісію з радіо та телебачення;

комісію з олімпійської солідарності;

комісію «Спорт та право»;

комісію «Спорт та навколишнє середовище»;

комісію «Спорт для всіх»;

комісію з олімпійської філателії, нумізматики та предметів колекціонування;

комісію з міжнародних зв'язків;

комісію з телевізійних та інтернетівських прав;

медичну комісію.

1984 р., із 1994 р. він став незалежним, для вирішення спорів у галузі спорту, МОК було створено Арбітражний суд.

Звертатися до Арбітражного суду можуть спортсмени, спортивні федерації, клуби, спонсори, телекомпанії та ін. Рішення Арбітражного суду, головний офіс якого розміщено в Лозанні, є еквівалентними рішенням звичайного суду, а його перевага в тому, що він складається з експертів зі спортивних законів, а процедура ухвалення рішення є простою, швидкою та недорогою.

Олімпійські конгреси проводять раз на 8 років за рішенням МОК та його президента.

Для обговорення на конгрес виносять найактуальніші проблеми Олімпійського руху, що визначають перспективи його розвитку. Діяльність конгресів, у яких беруть участь представники трьох головних партнерів з Олімпійському руху: МОК, НОК та МСФ, – має консультативний характер.

9.6. Міжнародна організація з міграції

Міжнародна організація з міграції (МОМ) – це міжурядова міжнародна організація, створена й діюча для розв'язання численних міграційних проблем у сучасному світі; є провідною міжурядовою організацією в міграційній галузі та тісно співпрацює з урядовими, міжурядовими та громадськими установами й організаціями.

МОМ містить 157 країн-членів і ще 10 країн мають статус спостерігачів. Організація має понад 100 регіональних офісів, її штаб-квартиру розміщено в Женеві (Швейцарія).

Головні цілі й напрями діяльності МОМ:

управління міграцією в інтересах усіх залучених сторін;

тісна співпраця з урядами країн, становлення та захист інтересів людей, що вибрали для себе міграцію як єдиний можливий спосіб розв'язання своїх проблем;

запобігання негативним міграційним явищам і боротьба з ними – торгівлі людьми, рабству (зокрема сексуальному) трудових мігрантів.

Періодичність і місце проведення засідань керівного органу міжнародної організації: сесії Ради МОМ проводять один раз на рік у Женеві (Швейцарська конфедерація).

Міжнародну організацію з міграції (МОМ) було засновано 1951 р. Головною підставою для її створення постала необхідність у врегулюванні великих потоків мігрантів у Європі, унаслідок Другої світової війни.

МОМ сприяє гуманній та упорядкованій міграції на благо всіх через надання підтримання й послуг урядам і мігрантам. Нині вона налічує 125 держав-членів, інші 18 є країнами-спостерігачами, має представництва в більш ніж 100 країнах.

МОМ підтримує забезпечення врегульованого та гуманного міграційного менеджменту, міжнародне партнерство у вирішенні міграційних питань, пошук практичних рішень міграційних проблем, а також надає гуманітарне підтримання мігрантам, які її потребують, включно з біженцями й особами, які були змушеними залишити свої будинки або місця звичайного проживання.

Конституція МОМ визнає зв'язок між міграційним та економічним, соціальним і культурним розвитком, а також право на свободу переміщення.

МОМ працює в чотирьох широких галузях міграційного менеджменту, серед яких: міграція та розвиток; сприяння міграції; регулювання міграції; вимушена міграція.

Діяльність МОМ, що об'єднує всі ці галузі, містить просування міжнародного міграційного законодавства, дискусії щодо політичних підходів і керівництва, захист прав мігрантів, охорону здоров'я та гендерний вимір міграції.

Представництво МОМ в Україні почало працювати в Києві 1996 р., коли Україна здобула статус країни-спостерігача МОМ. 2001 р. Україна звернулася із запитом про надання їй статусу країни-члена МОМ, і 2002 р. Парламент України ратифікував угоду про членство України в організації. МОМ має аналогічні привілеї й імунітети, що їх мають спеціалізовані установи ООН, незважаючи на те що вона не є Агентством системи ООН, однак є членом Представницької групи ООН в Україні.

Відповідно до загальної стратегії МОМ, Представництво МОМ в Україні займається виконанням усіх основних цілей організації. Його діяльність спрямовано на сприяння усвідомленню можливостей і проблем міграції в українському контексті.

Максимізація цих можливостей і зведення до мінімуму проблем, викликаних міграційними переміщеннями, – це керівні принципи всіх заходів і програм, які реалізує це представництво.

Водночас Представництво МОМ в Україні продовжує протидіяти торгівлі людьми, надавати допомогу Уряду України в поліпшенні його системи управління міграційними процесами та розробляти політику в галузі охорони здоров'я, яка враховувала б мігрантів.

Водночас Представництво МОМ в Україні долучається до вивчення та стимулювання створення легальних каналів працевлаштування для українських трудових мігрантів, використання потенціалу розвитку міграції й інтеграції мігрантів, популяризації культурного розмаїття і протидії ксенофобії та нетерпимості.

Протягом останніх 18 років діяльності в Україні МОМ надала допомогу більш ніж 300 тис. мігрантам, потенційним мігрантам, постраждалим від торгівлі людьми, та іншим уразливим групам, безпосередньо або через своїх партнерів із проєктів.

Згідно з міжнародно визнаними стандартами та найкращими практиками, систему моніторингу й оцінювання (MiO) МОМ в Україні очолює спеціальний підрозділ MiO, який здійснює керівництво та забезпечує дотримання загального підходу до програм, що ґрунтується на впливі. Представництво також має відпрацьовану систему подавання скарг, використовує інструменти оцінювання задоволення бенефіціарів та дотримується антикорупційних механізмів і прозорості.

Діяльність МОМ в Україні полягає в такому:

1. *Протидії торгівлі людьми.* Україна є країною походження, транзиту та призначення в торгівлі чоловіками, жінками та дітьми. Зростає також проблема внутрішньої торгівлі людьми. За даними дослідження, проведеного на замовлення МОМ, понад 120 тис. українців постраждали від торгівлі людьми 1991 р., що робить Україну однією з найбільших постачальниць підневільної робочої сили у Європі.

Програма протидії торгівлі людьми МОМ в Україні розпочала свою роботу 1998 р., із метою допомогти Уряду України та громадськості в зусиллях із протидії торгівлі людьми й забезпечення доступу постраждалих до допомоги та правосуддя. МОМ застосовує системний підхід до розв'язання проблеми торгівлі людьми та здійснює роботу в чотирьох взаємопов'язаних напрямках:

- 1) попередження та запобігання;
- 2) надання підтримання правоохоронним органам;
- 3) захист та реінтеграція;

4) партнерство лежить в основі всіх заходів МОМ із протидії торгівлі людьми.

2. *Управлінні нерегульованою міграцією.* МОМ допомагає Уряду України розробити комплексну систему управління міграційними процесами шляхом розширення можливостей уряду щодо управління міграційними потоками в межах співпраці України та ЄС у міграційній галузі.

МОМ співпрацює з Державною міграційною службою України (ДМСУ), Державною прикордонною службою України (ДПСУ), Міністерством внутрішніх справ України (МВС), а також із громадянським суспільством, із метою впровадження найкращого досвіду у сфері управління міграційними процесами.

Наприкінці 2013 р. МОМ стала виконуючим обов'язки партнера Місії Європейського Союзу із прикордонної допомоги Молдові й Україні – консультативного, технічного органу, який уповноважений збільшити можливості прикордонних і митних служб та інших державних органів Молдови та України.

3. *Міграції та розвитку.* Загальна стратегія МОМ передбачає сприяння добробуту мігрантів, підтримання інтеграції національних меншин та зміцнення ролі мігрантів у розвитку як країн, яких приймають, так і країн походження. МОМ також надає допомогу Уряду України у використанні потенціалу розвитку трудової міграції в інтересах окремих мігрантів, їхніх громад та українського суспільства.

4. *Сприянні культурному розмаїттю та інтеграції мігрантів.* МОМ бере активну участь у популяризації культурного розмаїття в Україні. У відповідь на безпрецедентне зростання кількості злочинів на расовому підґрунті починаючи із грудня 2006 року, МОМ, УВКБ ООН, Міжнародна амністія та інші зацікавлені неурядові організації у квітні 2007 року створили мережу, із метою скоординованого врегулювання цієї проблеми.

Ініціатива розмаїття – це платформа для співпраці на добровільній основі, яка бореться за захист людської гідності та добробут мігрантів, біженців і видимих меншин України. На сьогодні вона налічує понад 65 міжнародних, неурядових, державних і комерційних організацій, а також представників дипломатичних місій та інших зацікавлених осіб.

5. *Допомозі вимушеним переселенцям і громадам, які зазнали наслідків конфлікту.* У відповідь на гуманітарну кризу та масові переміщення населення в Україні МОМ із 2014 р. почала надавати допомогу вразливим

групам вимушено переміщених осіб (ВПО), переважно жінкам, дітям та особам похилого віку.

Основні складові:

стабілізація життя громад і заохочення ініціатив у місцях переселення та районах, куди повертаються переселенці, задля підтримання громад, що приймають, і ВПО в розвитку, запровадженні та збереженні ними соціально важливих проєктів;

проведення тренінгів і надання грантів вимушеним переселенцям на підтримання їхніх зусиль щодо свого матеріального забезпечення через організацію малих підприємств, самозайнятість та професійне навчання;

своєчасне інформування серед ВПО та інших зацікавлених сторін про ситуацію в районах повернення за допомогою спеціальної гарячої лінії;

технічне підтримання зусиль Уряду України, спрямованих на подолання кризи, зокрема шляхом поліпшення системи реєстрації ВПО та опрацювання даних.

6. Медичних послугах та подорожній допомозі мігрантам. Медичні послуги оцінювання стану здоров'я є основною послугою, яку МОМ надає в галузі охорони здоров'я мігрантів в Україні. Її здійснюють, із метою переселення, міжнародного працевлаштування, заявки на участь у конкретних програмах допомоги мігрантам або для здобуття тимчасової або постійної візи. Наразі Представництво МОМ в Україні здійснює оцінювання стану здоров'я для Австралії, Канади, Нової Зеландії, Сполучених Штатів Америки та Великої Британії.

Подорожню та реінтеграційну допомогу Представництво МОМ в Україні надає мігрантам, яких зараховано до програм переселення, допомагає в евакуації українців із конфліктних зон і сприяє реінтеграції українських громадян, які добровільно повертаються з Канади та країн Європи.

9.7. Болонський процес у євроінтеграційному вимірі

Україна як суверенна держава провадить внутрішню і зовнішню політику, спрямовану на входження у європейський економічний, політичний, правовий і духовний простір, повернення до європейської цивілізації. Європейська інтеграція стала для України не лише пріоритетом

зовнішньої політики, а й рушійною силою внутрішніх перетворень і реформ, складовою національної ідеї.

Болонський процес – це процес структурного реформування національних систем вищої освіти країн Європи, зміни освітніх програм і потрібних інституційних перетворень у закладах вищої освіти Європи. Його метою є створення до 2012 р. європейського наукового та освітнього простору задля підвищення спроможності випускників закладів вищої освіти до працевлаштування, поліпшення мобільності громадян на європейському ринку праці, підняття конкурентоспроможності європейської вищої школи. На сьогодні 48 європейських країн, включно з Україною, є його учасниками.

2005 р. міністр освіти Станіслав Ніколаєнко в Бергені підписав Болонську декларацію від України.

Болонський процес на рівні держав було започатковано підписанням міністрами освіти від своїх урядів документа, який назвали «Болонська декларація» (1999 р.).

Перший із документів, яким фактично започатковано Болонський процес, – це «Велика хартія університетів», підписана ректорами 300 європейських університетів під час святкування 900-річчя Болонського університету. У ньому задекларовано чотири базові принципи діяльності європейських закладів вищої освіти:

1. Університет є автономним інститутом у серці суспільства, що має особливу організацію, унаслідок свого положення й історичного надбання. Щоб відповідати потребам суспільства, університети мають бути незалежними від будь-якої політичної та економічної влади.

2. Процеси навчання й досліджень в університетах мають бути неподільними, щоб навчання не відставало від суспільних потреб, що змінюються, і прогресу наукових знань.

3. Свобода досліджень і навчання є основним принципом функціонування університету. І уряди, і університети мають забезпечувати дотримання цього фундаментального принципу: університети є ідеальним місцем спілкування професорів і студентів, що є здатними та прагнуть збагатити свій розум цими знаннями.

4. Університет є довіреною особою європейських гуманістичних традицій; його постійною турботою є примноження знань. Для втілення свого призначення університет мусить стирати всі географічні й політичні бар'єри, сприяти збагаченню та взаємовпливу культур.

Серед *засобів реалізації* зазначених принципів названо такі:
забезпечення доступності свободи наукових досліджень для всіх учасників вищої освіти університетського співтовариства;
здійснення підбору викладачів і регулювання їхнього статусу так, щоб можна було реалізувати принцип неподільності досліджень і навчання;
захист прав і свобод студентів;
здійснення взаємного обміну інформацією та документами спільних наукових проєктів.

Основні цілі Болонського процесу:

побудова європейської зони вищої освіти як ключового напрямку розвитку мобільності громадян із можливістю працевлаштування;
формування та зміцнення інтелектуального, культурного, соціального й науково-технічного потенціалу Європи;
підвищення престижності у світі європейської вищої школи;
забезпечення конкурентоспроможності європейських вишів з іншими системами освіти в боротьбі за студентів, гроші, вплив;
досягнення більшої сумісності та порівнянності національних систем вищої освіти, підвищення якості освіти;
підвищення центральної ролі університетів у розвитку європейських культурних цінностей, у якій університети розглядають як носіїв європейської свідомості.

Основні положення Болонської декларації:

Мета декларації – установа європейської зони вищої освіти, а також активізація європейської системи вищої освіти у світовому масштабі.

Декларація містить сім ключових положень:

1) прийняття системи порівнянних ступенів, зокрема шляхом запровадження додатка до диплома для забезпечення можливості працевлаштування європейських громадян і підвищення міжнародної конкурентоспроможності європейської системи вищої освіти;

2) уведення двоциклового навчання: попереднього (pregraduate) і випускного (graduate). Перший цикл триває не менше ніж три роки. Другий має вести до здобуття ступеня магістра або кандидата наук;

3) упровадження європейської системи трансферу залікових одиниць трудомісткості для підтримання великомасштабної студентської мобільності (система кредитів).

Вона також забезпечує право вибору студентом навчальних дисциплін. За основу пропонують узяти ECTS (European Credit Transfer System), зробивши її накопичувальною системою, здатною працювати в межах концепції «навчання впродовж усього життя»;

4) істотний розвиток мобільності студентів (на основі виконання двох попередніх пунктів). Розширення мобільності викладацького та іншого персоналу шляхом заліку періоду часу, витраченого ними на роботу у європейському регіоні. Установлення стандартів транснаціональної освіти;

5) сприяння європейському співробітництву в забезпеченні якості, із метою вироблення порівняльних критеріїв і методологій;

6) упровадження вишівських систем контролю за якістю освіти та залучення до зовнішнього оцінювання діяльності ЗВО студентів та роботодавців;

7) сприяння необхідним європейським поглядам у вищій освіті, особливо в галузі розвитку навчальних планів, міжінституційного співробітництва, схем мобільності та спільних програм навчання, практичної підготовки та проведення наукових досліджень.

Питання для самопідготовки

1. Гендерна політика Міжнародної організації з міграції (МОМ).
2. Протидія торгівлі людьми та напрацювання МОМ.

Запитання для роздумів та обговорення

1. Яка історія створення, сфера дії, основні акції та умови вступу до Червоного Хреста і Червоного Півмісяця?
2. В яких міжнародних неурядових організаціях бере участь Україна?
3. Які всесвітньовідомі акції Грінпіс існують?
4. Яка історія створення організації «Лікарі без меж»?
5. Які громадсько-політичні рухи існують?
6. Назвіть українські благодійні фонди та організації.
7. Які міжнародні благодійні фонди та організації можете назвати?

Запитання для самодіагностики

1. Хто може використовувати символи Червоного Хреста, Червоного Півмісяця та Червоного Кристала?
2. Ким та коли було засновано організацію Ґрінпіс?
3. Які основні напрями роботи Ґрінпісу?
4. Яка історія, сутність та структура міжнародної торговельної палати?
5. Назвіть основні напрями діяльності Ґрінпіс в Україні.
6. Які основні дії Червоного Хреста під час війни?
7. Які основні функції та цілі Міжнародного олімпійського комітету?
8. Охарактеризуйте кодекс олімпійських спортсменів: які є основні правила поведінки?
9. Охарактеризуйте сутність Болонського процесу.
10. Які переваги для закладів вищої освіти дає участь у Болонському процесі?

Тестові завдання з підрозділу 9

1. Принцип нейтральності Міжнародного руху Червоного Хреста та Червоного Півмісяця полягає в тому, що:
 - а) рух не може ставати на чийсь бік у збройних конфліктах і вступати в суперечки політичного, расового, релігійного або ідеологічного характеру;
 - б) рух намагається за будь-яких обставин як на міжнародному, так і національному рівні запобігати стражданням людини та полегшувати їх;
 - в) рух не керується прагненням до отримання вигоди;
 - г) рух не провадить ніякої дискримінації за ознакою національності, раси, релігії, класу або політичних переконань.
2. Міжнародну організацію з охорони природи «Ґрінпіс», перекладають, як:
 - а) екологія;
 - б) зелений світ;
 - в) охорона природи;
 - г) Земля – наш дім;
 - ґ) людина і природа.

3. Які міжнародні неурядові організації займаються природо-охоронними проблемами:

- а) Міжнародний союз охорони природи та природних ресурсів;
- б) Всесвітній фонд дикої природи;
- в) ЮНЕП («Програма ООН із навколишнього середовища»);
- г) Грінпіс?

4. Міжнародну торговельну палату було засновано:

- а) 1919 р.;
- б) 1920 р.;
- в) 1890 р.;
- г) 1955 р.

5. Основні напрями діяльності МТП:

- а) розроблення правил, міжнародний арбітраж і виявлення позицій бізнесу;
- б) протидія насильству та мінімізація виявів бідності;
- в) захист уразливих верств населення у сфері соціально-трудоких відносин;
- г) дослідження економічних явищ і підтримання країн із слабкою економікою.

6. Міжнародний союз автомобільного транспорту було засновано:

- а) 1948 р.;
- б) 1958 р.;
- в) 1984 р.;
- г) 1891 р.

7. Де розташовано штаб-квартиру Міжнародного олімпійського комітету:

- а) в Афінах;
- б) у Лозанні;
- в) у Парижі;
- г) у Брюсселі?

8. Міжнародний олімпійський комітет було засновано:

- а) 1960 р.;
- б) 1894 р.;

- в) 1920 р.;
- г) 1947 р.

9. Міжнародна організація міграції має за мету:

- а) управління міграцією по всьому світу;
- б) допомогу внутрішньо переміщеним особам;
- в) розв'язання проблем гуманітарної кризи;
- г) допомогу вразливим верствам населення.

10. Який вид спорту не входить до складу Олімпійських ігор:

- а) бокс;
- б) футбол;
- в) карате;
- г) картинг.

10. Євроатлантичні міжнародні системи колективної безпеки

Мета полягає в розширенні знань основних засад роботи євроатлантичних міжнародних систем колективної безпеки, як-от НАТО, МЕРКОСУР та ін.

Професійні компетентності: здатність до аналізу основних соціальних програм і організацій із безпеки та співробітництва.

Ключові слова: НАТО; безпека; захист; діяльність; Євроатлантичний альянс.

Основні питання:

10.1. Організація з безпеки та співробітництва у Європі (ОБСЄ): установчі документи, основні цілі та принципи, юридична природа і склад органів.

10.2. Організація Північноатлантичного договору (НАТО): склад і загальна характеристика органів.

10.3. Україна і НАТО.

Рекомендована література: [1; 6; 12; 15; 17 – 19; 25 – 27; 30; 52; 53].

10.1. Організація з безпеки та співробітництва у Європі (ОБСЄ): установчі документи, основні цілі та принципи, юридична природа і склад органів

Організація з безпеки та співробітництва у Європі (ОБСЄ) є регіональною міжнародною міжурядовою організацією, що формують. Із погляду міжнародного права ОБСЄ на сьогодні є політичним утворенням, оскільки її установчі документи є не міжнародно-правовими, а політичними угодами.

Нараду з безпеки та співробітництва у Європі (НБСЄ), що відбувалася із 3 липня 1973 до 1 серпня 1975 року за участю 33 європейських держав, США і Канади, завершили підписанням главами держав і урядів у Гельсінкі Заключного акту, який став довгостроковою програмою дій із будівництва єдиної, мирної, демократичної та успішної Європи.

Згідно з Гельсінкським заключним актом, *до основних напрямів діяльності* організації належать такі:

- питання, що стосуються безпеки у Європі;
- співробітництво в галузі економіки, науки, технологій та довкілля;
- співробітництво в гуманітарній та інших сферах (права людини, інформація, культура, освіта).

Відповідно до рішень Будапештського саміту, із 1 січня 1995 року Нарада з безпеки та співробітництва у Європі змінила свою назву на Організацію з безпеки та співробітництва у Європі (ОБСЄ).

Сьогодні учасницями ОБСЄ є 57 країн. Регіон відповідальності організації охоплює Європу, Далекий Схід, Центральну Азію та Північну Америку. Крім того, з ОБСЄ підтримують зв'язки різного рівня та інтенсивності низка держав інших регіонів – Алжир, Єгипет, Ізраїль, Йорданія, Марокко, Туніс (так звані середземноморські партнери); Афганістан, Республіка Корея, Таїланд і Японія (азійські партнери).

Основними інститутами ОБСЄ є такі:

зустрічі на найвищому рівні (саміти) є представницькими форумами за участю глав держав та урядів країн-учасниць, які проводять для обговорення стану справ у галузі забезпечення стабільності й безпеки в регіоні відповідальності ОБСЄ, ухвалення відповідних рішень, спрямованих на їхнє зміцнення, окреслення головних напрямів діяльності організації в коротко- і довгостроковій перспективі;

Рада міністрів (РМ) ОБСЄ, у засіданнях якої беруть участь міністри закордонних справ держав-учасниць, є центральним директивним і керівним органом ОБСЄ;

Постійна рада (ПР) ОБСЄ – це постійно діючий орган, у межах якого на рівні постійних представників держав-учасниць проводять політичні консультації, ухвалюють рішення з усіх питань поточної діяльності ОБСЄ. Пленарні засідання ПР ОБСЄ відбуваються щочетверга у Відні;

Форум із співробітництва в галузі безпеки (ФСБ) здійснює свою роботу на постійній основі у Відні. Він складається із представників делегацій держав-учасниць ОБСЄ, займається обговоренням питань контролю над озброєнням, роззброєнням, зміцнення заходів довіри та безпеки;

Парламентську асамблею (ПА) ОБСЄ створено у квітні 1991 року; пленарні засідання проводять раз на рік за підтримання Секретаріату ПА, який розташовано в Копенгагені. Чинний Голова ОБСЄ підтримує контакт з ПА на постійній основі, інформує її учасників про роботу організації;

Секретаріат ОБСЄ, роботою якого керує Генеральний секретар ОБСЄ, здійснює керівництво роботою місій і центрів організації, розгорнутих у державах-учасницях, обслуговує діяльність інших керівних органів ОБСЄ, забезпечує проведення різноманітних конференцій, займається адміністративно-бюджетними питаннями, кадровою політикою, відповідає за зв'язок із міжнародними організаціями, пресою тощо.

Із метою підвищення ефективності роботи Секретаріату ОБСЄ та інших інституцій організації в економічному та екологічному вимірах із січня 1998 року в секретаріаті запроваджено посаду *Координатора діяльності ОБСЄ у сферах економіки та довкілля*.

Спеціальний представник і координатор ОБСЄ з питань боротьби з торгівлею людьми надає допомогу державам-учасницям в імплементації зобов'язань і застосуванні рекомендацій, передбачених у Плані дій ОБСЄ щодо боротьби з торгівлею людьми.

Чинний Голова ОБСЄ є головною політичною фігурою в ОБСЄ. Він відповідає за загальну координацію та консультації з питань поточної політичної діяльності організації.

У своїй роботі чинний Голова спирається на допомогу:

попереднього й наступного голів, які діють спільно як трійка (сьогодні це Ірландія, Україна, Швейцарія);

спеціальних груп, які призначає безпосередньо чинний Голова;

особистих представників, які також призначає чинний Голова з наданням конкретного мандата та завдань у різних сферах компетенції ОБСЄ.

Бюро з демократичних інститутів і прав людини (БДІПЛ) сприяє проведенню демократичних виборів у державах-учасницях, включно зі спрямуванням спостережних місій, а також надає практичну допомогу в утвердженні демократичних інститутів і прав людини, зміцнення громадянського суспільства та верховенства права. Офіс БДІПЛ розташовано у Варшаві.

Верховний комісар у справах національних меншин (ВКНМ) забезпечує раннє запобігання конфліктам, пов'язаним із проблемами національних меншин. Секретаріат ВКНМ розташовано в Гаазі.

Представник ОБСЄ з питань свободи ЗМІ сприяє виконанню країнами-учасницями своїх зобов'язань у галузі свободи засобів масової інформації, яка є критично важливою для забезпечення нормального функціонування відкритого демократичного суспільства, а також системи підзвітності урядів своїм громадянам. Цей інститут ОБСЄ було створено в кінці 1997 р.

Місії ОБСЄ функціонують у Південно-Східній Європі: наявність ОБСЄ в Албанії; місії ОБСЄ в Боснії та Герцеговині, Чорногорії, Сербії, Косово, Скоп'є; у Східній Європі: місія ОБСЄ в Молдові, Координатор проєктів ОБСЄ в Україні; на Південному Кавказі: офіси ОБСЄ в Єревані та Баку; у Центральній Азії: Офіс ОБСЄ в Таджикистані, центри ОБСЄ в Астані, Ашхабаді, Бішкеку; Координатор проєктів ОБСЄ в Узбекистані.

Ці інститути слугують інструментом запобігання конфліктам та врегулювання криз на місцях, а також підтримування внутрішніх реформ у державах-учасницях ОБСЄ.

2013 р. Україна здійснювала головування в ОБСЄ, сфокусувавши увагу організації на таких питаннях, як урегулювання заморожених конфліктів, розвиток механізмів контролю над озброєннями, протидія транснаціональним загрозам, захист довкілля в контексті енергетики та виконання зобов'язань у людському вимірі ОБСЄ з наголосом на свободі ЗМІ й освіті для молоді. За підсумками українського головування на 20-му засіданні Ради міністрів закордонних справ (РМЗС) ОБСЄ в Києві 5 – 6 грудня 2013 року було ухвалено низку важливих рішень і декларацій РМЗС в усіх трьох вимірах організації та в межах форуму із співробітництва і галузі безпеки.

Серед пріоритетів діяльності України в ОБСЄ варто виокремити такі:

1. Визнання міжнародною спільнотою фактів порушення російською федерацією (рф) основоположних принципів і зобов'язань у межах ОБСЄ, унаслідок широкомасштабної збройної агресії проти України, незаконної окупації та спроби анексії АР Крим та м. Севастополь, засудження викрадення й незаконного утримування українських громадян у росії та тимчасово окупованому Криму. Використання інструментарію ОБСЄ та заходів у межах організації для припинення агресії рф проти України та відновлення порушених прав.

2. Забезпечення підтримання з боку ОБСЄ та держав-учасниць діяльності України із захисту суверенітету й територіальної цілісності, упровадження необхідних реформ.

3. Забезпечення наявності на порядку денному ОБСЄ таких пріоритетних для України питань: припинення порушень основоположних принципів і зобов'язань у межах ОБСЄ, у зв'язку із тривалою агресією росії проти України та незаконною окупацією Криму; відновлення довіри, необхідність у мирному врегулюванні спорів; зміцнення інструментарію організації у сфері запобігання конфліктам; оновлення засобів зміцнення довіри й безпеки; забезпечення свободи слова та ЗМІ; боротьба із пропагандою, посилення захисту прав людини; недопущення зловживання правилом консенсусу.

4. Залучення експертного потенціалу ОБСЄ шляхом розширення проєктів практичної допомоги в реалізації програми внутрішніх реформ в Україні.

5. Урегулювання так званих заморожених конфліктів у Придністров'ї (Молдова), Абхазії та Південній Осетії (Грузія), Нагірному Карабасі (Азербайджан).

6. Реформування організації, із метою підвищення ефективності її роботи. Водночас Україна зважає на те, що систематичне грубе зловживання рф консенсусною основою ухвалення рішень в ОБСЄ остаточно ставлять під сумнів доцільність подальшої участі росії в цій організації.

У цьому контексті Україна виступає, зокрема, за збалансування трьох вимірів діяльності ОБСЄ, удосконалення роботи польових операцій і миротворчої діяльності ОБСЄ, забезпечення дотримання принципу географічної рівності в кадровій політиці.

10.2. Організація Північноатлантичного договору (НАТО): склад і загальна характеристика органів

Історію створення НАТО безпосередньо пов'язано з тими подіями, що відбувалися у світі після Другої світової війни. Але спробуймо виявити корені НАТО ще глибше. Три рази із часу Французької революції протягом останніх 200 років Європа змогла мирним шляхом змінити основи своєї безпеки. Сьогодні континент знову стоїть на порозі таких змін. Першу постнаполеонівську архітектуру європейської безпеки було розроблено на Віденському конгресі 1815 р., що стримувала загрозу великомасштабної європейської війни протягом 99 років. Молоді США залишилися збоку, хоча упродовж 40 років брали участь у двох війнах з Англією.

Другого разу архітектуру європейської безпеки було дещо змінено у Версалі 1919 р. Центральну роль у цьому процесі відігравав президент Вудро Вільсон, але США поспішили відійти від участі в будь-яких структурах, створених за їхньою допомогою. Цей крок сприяв послабленню Америки та призвів до трагічного відновлення загальної війни 20 років потому. Коли 1945 р. знову настав час перегляду засад європейської безпеки, великі держави спочатку збудували систему, засновану на принципах, проголошених на Ялтинській і Потсдамській конференціях і Статуті ООН. Але вже 1947 р., зрозумівши, що вона не є здатною стримати радянську експансію, лідери західних країн створили більш ефективну структуру колективної безпеки для мирного часу, в основу якої було покладено доктрину Трумена, план Маршалла, НАТО, атлантичне партнерство та провідна роль Америки.

Ця система відображала головні цілі американської політики у Європі в післявоєнний період. Але в епоху після закінчення «холодної війни» перед Сполученими Штатами у їхній європейській політиці разом зі старими постали й нові завдання. На цей раз США мали взяти на себе ініціативу європейського архітектора, щоб охопити всі країни континенту й так стабілізувати Європу загалом. Сюди мали входити власне західні країни, країни колишнього соцтабору в Центральній Європі та найголовніше росія і колишні радянські республіки.

Отже, у період між 1945 – 1949 рр. між державами Західної Європи та їхніми союзниками в Північній Америці постала нагальна проблема повоєнної відбудови економіки.

22 січня 1948 року Ернест Бевін (міністр закордонних справ Великої Британії), виступаючи в Палаті громад британського парламенту, запропонував в тій чи тій формі союз західних країн. Пропозицію було підтримано європейською громадою, і, підписавши в березні 1948 року Брюссельський договір, п'ять держав Західної Європи, а саме: Бельгія, Люксембург, Нідерланди, Сполучене Королівство і Франція, – цим самим засвідчили своє рішуче прагнення створити ефективну й мобільну систему оборони та зміцнити й поглибити взаємні контакти так, щоб бути спроможними протидіяти ідеологічній і політичній загрозі з Півночі.

Відтак, 27 – 28 вересня 1948 року міністри закордонних справ держав-учасниць Брюссельського договору заснували Організацію оборони Західного Союзу.

Організація Північноатлантичного договору, також Північноатлантичний альянс, або НАТО – це міжнародна міжурядова організація, воєнно-політичний союз 29 держав Північної Америки та Європи, які прагнуть досягти мети Північноатлантичного договору, підписаного у Вашингтоні 4 квітня 1949 року.

НАТО було створено як союз незалежних держав, об'єднаних загальною зацікавленістю у збереженні миру та захисті своєї свободи на засадах політичної солідарності, забезпечення адекватної оборони, із метою утримання і в разі необхідності у відведенні будь-якої форми розв'язання проти них агресії. Створений, відповідно до ст. 51 Статуту ООН, яка підтверджувала невід'ємне право держав на індивідуальну або колективну оборону, Північноатлантичний Союз є співтовариством вільних держав, єдиних у своїй рішучості зберегти власну безпеку, на засаді надання одна одній взаємних гарантій і забезпечення стабільних відносин з іншими державами.

Відповідно до статутних документів альянсу, *головна роль НАТО* полягає в забезпеченні свободи й безпеки країн-членів із використанням політичних і воєнних засобів. НАТО дотримується спільних для альянсу цінностей демократії, індивідуальної свободи, верховенства права та мирного розв'язання суперечок і підтримує ці цінності в усьому Євроатлантичному регіоні.

Зasadничим принципом альянсу є спільність поглядів північноамериканських та європейських членів НАТО, що поділяють однакові цінності й інтереси та віддані справі збереження демократичних принципів, що робить неподільною безпеку Європи та Північної Америки. Альянс

стоїть на захисті своїх країн-членів від загрози агресії: головним воєнно-політичним принципом організації є система колективної безпеки, тобто спільних організованих дій усіх її членів у відповідь на напад із зовні.

Організація Північноатлантичного договору має таку структуру, яка дозволяє здійснити всі цілі НАТО. Вона є міжурядовою організацією, у межах якої країни-члени зберігають повний суверенітет і незалежність. Ця організація становить форум, на якому вони провадять спільні консультації з будь-яких проблем та ухвалюють рішення з політичних та воєнних питань, що стосуються їхньої безпеки.

Першочерговим завданням НАТО є захист свободи та безпеки її членів політичними та воєнними засобами, відповідно до Статуту ООН. Спираючись на загальнодемократичні цінності, права людини та дотримання законності, із моменту створення Північноатлантичний Союз провадить діяльність, спрямовану на встановлення справедливого та міцного миру у Європі. Ця центральна мета залишається незмінною. НАТО також становить трансатлантичну ланку, що пов'язує безпеку США з безпекою Європи. У цій організації мають своє практичне втілення дійсні колективні зусилля її членів на підтримання їхніх загальних інтересів.

Основоположним принципом діяльності Північноатлантичного Союзу є вірність узятим на себе загальним зобов'язанням і співробітництвом суверенних держав, яке ґрунтуються на неподільності безпеки її членів. Беручи до уваги характер та результати щоденної діяльності НАТО в політичній, воєнній та інших галузях, солідарність у межах Північноатлантичного Союзу забезпечує такий стан, за яким ні одній із держав-членів не доводиться розраховувати лише на власні сили в розв'язанні основних проблем безпеки. Не позбавляючи держав-членів їхніх прав та обов'язків з узяття на себе суверенної відповідальності у сфері оборони, НАТО дозволяє їм спільно вирішувати життєво важливі завдання у сфері національної безпеки.

До засобів, за допомогою яких Північноатлантичний Союз провадить свою політику в галузі безпеки, належить підтримання воєнного потенціалу, достатнього для запобігання війні та забезпечення ефективної оборони, наявності спільного потенціалу запобігання кризам, які зачіпають безпеку її членів, а також активна співпраця з іншими країнами з розв'язання проблем європейської безпеки на основі співробітництва,

включно із заходами щодо досягнення подальшого прогресу у сфері контролю над озброєннями та роззброєнням.

Для досягнення своєї головної мети Північноатлантичний Союз виконує такі *основні завдання у сфері безпеки*: забезпечення необхідної основи для затвердження у Європі умов стабільної безпеки, спираючись водночас на розвиток демократичних інститутів і прихильність до мирного вирішення спірних питань. Прагнення до створення умов, у яких жодна країна не могла б залякувати, або змушувати будь-яку з європейських країн, або встановлювати свою гегемонію за допомогою використання сили чи загрози її використання.

Структура НАТО становить розгалужену систему, яка забезпечує ефективну роботу цієї організації.

Основними інститутами політики та ухвалення рішень у НАТО є:

1. **Північноатлантична рада** – це єдиний політичний орган ухвалення найважливіших рішень у НАТО. Виконує важливі представницькі функції й укладає декларації та комюніке, у яких пояснюють політику та рішення альянсу як широкій громадськості, так і країнам, які не є членами НАТО. До неї входять представники всіх країн-учасниць блоку, які користуються однаковими правами під час обговоренні та ухвалення рішень.

Рішення на засіданнях цього органу ухвалюють за принципом консенсусу, оформлюють у формі заключного документа та підписують представники держав-учасниць. Усі засідання сесій Ради НАТО проходять під головуванням Генерального секретаря альянсу або його заступника. Раду також збирають і на більш високому рівні. Рада надає великого значення інформуванню громадськості та випускає заяви й комюніке, яке пояснює їй, а також урядам країн, що не є членами альянсу, політику та рішення Північноатлантичної ради.

Рада є єдиним органом союзу, повноваження якої визначає Північноатлантичний Союз. Відповідно до них саме раді доручено сформувати допоміжні органи. За весь період діяльності ради нею було створені комітети та групи планування, із метою поліпшення роботи ради або взяття на себе відповідальності в таких конкретних сферах, як планування оборони, ядерне та військове планування. Кожен з урядів країн-членів Північноатлантичного Союзу представляє в раді Постійного представника в ранзі посла. Кожна країна, представлена на засіданнях ради

або в будь-яких із підлеглих йому комітетів, повністю зберігає незалежність та бере на себе відповідальність за свої рішення.

2. **Комітет військового (оборонного) планування (КВП)** займається вирішенням більшості воєнних питань і розв'язанням проблем, які стосуються планування колективної оборони. У цьому комітеті представлено всі країни-члени Північноатлантичного Союзу, крім Франції. КВП дає вказівки військовому керівництву НАТО та в межах своєї відповідальності виконує ті самі функції, має ті самі повноваження, що й Рада, у питаннях, які входять до його компетенції. Складено з постійних представників, але засідання проводять на рівні міністрів оборони (не рідше ніж два рази на рік).

3. **Група ядерного планування (ГЯП)** є основним форумом для надання консультацій з усіх питань, що стосуються ролі ядерних сил, у здійсненні політики НАТО у сфері оборони та безпеки. У роботі групи беруть участь усі країни-члени, крім Франції. Ісландія присутня на засіданнях ГЯП як спостерігач. Зазвичай засідання ГЯП проводять два рази на рік на рівні міністрів оборони, саме в той час, що й засідання Комітету військового планування.

4. **На посаду Генерального секретаря НАТО** країни-члени висувають високопоставлених державних діячів міжнародного масштабу. Одночасно його висувають на посаду Голови Північноатлантичної ради, КВП, ГЯП та інших основних комітетів. Генеральний секретар НАТО також є головним представником цієї організації як у відносинах із зовнішнім світом, так і сфері розвитку зв'язків і налагодженні контактів з урядами країн-членів.

Це найвища посадова особа Північноатлантичного альянсу. Він відповідає за управління консультаціями й ухваленням рішень в альянсі. Крім головування в Раді НАТО, він головує в Комітеті оборонного планування (КОП), Комітеті з ядерного планування (КЯП) та двох інших вищих комітетах. Він є головним представником альянсу у відносинах між урядами та пресою. В управлінні Генерального секретаря міститься Міжнародний секретаріат.

У табл. 10.1 розгляньмо діяльність Генерального секретаря у структурах НАТО.

Діяльність Генерального секретаря НАТО

Назви структур	Функції Генерального секретаря НАТО
НАТО	Головний речник альянсу у зовнішніх відносинах; у контактах з урядами держав-членів; у контактах із представниками засобів масової інформації
Північноатлантична рада (ПАР)	Голова, керує Міжнародним секретаріатом
Комітет оборонного планування (КОП)	Голова, розпоряджається особистою канцелярією
Комітет ядерного планування (КЯП)	Голова, розпоряджається канцелярією Генерального секретаря
Рада євроатлантичного партнерства	Голова Виконавчого секретаріату
Група середземноморської співпраці	Голова
Комісія НАТО – Україна	Співголова разом із представником України
Інші вищі комітети	Номінальний голова

5. **Міжнародний секретаріат** НАТО було засновано 1951 р. для підтримання Північноатлантичної ради. На нього покладено функції підготовки дій і подальшої діяльності з усіх питань, за які відповідає рада. Статус Міжнародного секретаріату визначено в Угоді про статус Організації Північноамериканського договору, яку уклали в результаті переговорів між національними представниками та Міжнародним секретаріатом у вересні 1951 року. Складається із цілого ряду підлеглих Генеральному секретареві управлінь та відомств. Одне із провідних місць у структурі секретаріату посідають голови Військового і Цивільного бюджетних комітетів і Голова Міжнародної ради аудиторів. У Генерального секретаря альянсу є досить представницький штат помічників із найрізноманітніших питань, від помічника з оборонного підтримання до помічника з питань науки й екології.

6. **Військовий комітет** є вищим військовим органом НАТО. Працює під загальним керівництвом ради та Комітету оборонного планування. Очолює Військовий комітет НАТО голова, якого обирають на трирічний строк. До його складу входять начальники генеральних штабів країн-учасниць альянсу. Комітет розробляє плани проведення воєнних операцій,

інформує вищі керівні органи альянсу про воєнно-політичну обстановку в різних регіонах світу, готує рекомендації з воєнних питань для Ради НАТО і КЯП, керує діяльністю підлеглих військових органів. Відповідає за розроблення рекомендацій політичному керівництву НАТО, що стосуються заходів із забезпечення спільної оборони зони дій НАТО і за підготовкою спільних директив із військових питань, призначених головнокомандувачем стратегічного командуванням НАТО.

Францію представлено у Військовому комітеті військовою місією, а Ісландію, яка не має збройних сил, – цивільним спостерігачем. Засідання Військового комітету НАТО на рівні начальників генеральних штабів проводять не рідше ніж три рази на рік. Два з них проходять у Брюсселі (зазвичай перед кожним черговим засіданням Комітету оборонного планування), а одне – по черзі в інших країнах блоку. У них можуть брати участь верховні головнокомандувачі НАТО та командування стратегічних досліджень (КСД) НАТО.

7. Політичний контроль та управління Об'єднаної військової структури (ОВС) здійснюють на вищому рівні. Роль Об'єднаної військової структури полягає у створенні організаційної основи для захисту території країн-членів від будь-якої загрози їхній безпеці або стабільності. До цієї структури входить система головних військових командувань і командувань у складі ОВС НАТО, зона дій яких охоплює весь Північноатлантичний регіон. Вона становить основу організації спільних установ збройних сил та співробітництва в таких галузях, як системи зв'язку та інформації, протиповітряної оборони, матеріально-технічного забезпечення збройних сил і стандартизація або оперативна сумісність методик та технічних заходів. Роль об'єднаних збройних сил Північноатлантичного Союзу зведено до гарантії безпеки та територіальної єдності країни-члена, зробленню свого внеску у збереження стабільності та рівноваги сил у Європі, а також у запобіганню кризам і нарешті забезпеченню захисту стратегічно важливого регіону, який охоплює договір НАТО.

8. Міжнародний військовий штаб (МВШ) – це виконавчий орган Військового комітету, який є вищим органом військового керівництва НАТО. Цей орган відповідає за здійснення аналізу воєнної політики альянсу, вироблення рекомендацій щодо її розвитку, планування діяльності Військового комітету, підготовку проєктів і їхню реалізацію. Співробітники штабу (приблизно 350 осіб), відряджені національними

військовими органами для роботи в ньому, не мають представницьких функцій і підкоряються тільки командуванню НАТО.

На посаду директора МВШ Військовий комітет призначає одного із представників країн-учасниць військової організації блоку у званні генерала (адмірала). МВШ складається із п'яти управлінь (із воєнної політики та планування; оперативного; розвідувального; зі співпраці й регіональної безпеки; із тилового забезпечення, озброєнь та ресурсів), трьох відділів (начальника штабу, забезпечення діяльності штабу, кадрів), трьох бюро (зі зв'язків із громадськістю, юридичного, фінансового контролю) та Секретаріату штаб-квартири НАТО з консультацій у питаннях командування й управління. Крім того, до структури штабу входить Ситуаційний центр НАТО, який виділений у розпорядження Міжнародного секретаріату НАТО та підпорядкований помічнику Генерального секретаря з операцій.

9. Військово-політичний координаційний комітет програми «Партнерство заради миру» – є головним робочим органом програми «Партнерство заради миру» та проводить свої засідання в різному складі, включно із засіданнями за участю окремих партнерів і всіх країн-учасниць.

Мета програми – сприяти реформам, підвищити стабільність, знизити світові загрози безпеці, створити міцні відносини у сфері безпеки між країнами-партнерами та НАТО, а також між самими партнерами.

Україна бере активну участь у програмі «Партнерство заради миру», у межах якої українських військових було залучено до кількох десятків спільних із країнами-членами та партнерами НАТО миротворчих навчань як на території країни, так і за кордоном.

10.3. Україна і НАТО

Україна є єдиною країною-партнеркою НАТО, що бере участь у всіх основних поточних миротворчих місіях під її провідом. Українські миротворців було залучено до виконання завдань у складі Міжнародних сил безпеки в Косові, Тренувальної місії НАТО в Іраку, Міжнародних сил сприяння безпеці в Афганістані (МССБ). Україна є учасницею антитерористичної операції НАТО «Активні зусилля».

Хартію між Україною та НАТО було підписано в Синтрі, Португалія, 29 травня 1997 року Президент України Кучма та глави держав і урядів країн-членів НАТО підписали хартію в Мадриді в липні 1997 року.

Хартію, що ґрунтується на принципах, які поділяють обидві сторони, покликано сприяти зміцненню співпраці та дійового партнерства між НАТО й Україною. Вона істотно просуне вперед відносини між НАТО й Україною. У межах цього процесу Генеральний секретар НАТО Солана і міністр закордонних справ України Удовенко відкрили в Києві 7 травня 1997 року Центр інформації та документації НАТО. Зараз реалізують нові спільні програми. Для нагляду за розвитком відносин створено Комісію НАТО – Україна. Комісія буде збиратися на засідання принаймні двічі на рік, щоб проаналізувати результати здійсненої роботи.

Хартія між НАТО й Україною відкриває нові можливості для змістовної співпраці й консультацій із питань політики та безпеки.

Хартія офіційно визнає важливість незалежної, стабільної та демократичної України для розвитку всієї Європи.

Україна стала важливим суб'єктом європейської безпеки. Українські солдати несуть службу разом із військами країн НАТО в межах міжнародного контингенту в Боснії, покликаного утвердити тривалий мир у цьому неспокійному регіоні.

Хартія закладає основу для співпраці й консультацій – у межах семінарів, робочих груп та інших спільних програм – у таких сферах, як цивільне планування на випадок надзвичайних ситуацій, готовність до катастроф, відносини між цивільними та військовими й демократичний контроль над збройними силами.

Співпраця охоплює й такі питання, як оборонне планування, складання бюджету, політика, стратегія, концепції національної безпеки, оборонна конверсія, підготовка військових кадрів і військові навчання.

Вивчають можливості співпраці в інших сферах. Ідеться про військову співпрацю і взаємодію; економічні аспекти; питання науки й технології; проблеми екологічної, зокрема і ядерної, безпеки; наукові й дослідно-конструкторські розробки в аерокосмічній галузі: координацію роботи цивільних і військових служб управління повітряним рухом.

Засновують військову місію зв'язку, що стане складовою частиною Представництва при НАТО у Брюсселі.

Пріоритетним національним інтересом України у сфері зовнішньополітичної діяльності є розвиток та подальше поглиблення відносин

стратегічного партнерства України з Організацією Північноатлантичного договору (НАТО), із дотриманням принципів, зафіксованих у Хартії про особливе партнерство між Україною й Організацією Північноатлантичного договору, підписаній 9 липня 1997 року, Декларації про її доповнення від 21 серпня 2009 року, а також на виконання рішень, ухвалених за результатами засідання Комісії Україна – НАТО на рівні глав держав та урядів (4 вересня 2014 року, м. Ньюпорт, Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії).

Основоположними документами, що продовжують визначати відносини між Україною та НАТО на сучасному етапі, є Хартія про особливе партнерство між Україною й Організацією Північноатлантичного договору (09.07.1997 р.) та Декларація про доповнення Хартії про особливе партнерство (21.08.2009 р.).

23 грудня 2014 року Верховна Рада України ухвалила рішення про відмову України від позаблокового статусу, який виявився неефективним у контексті забезпечення держави від зовнішньої агресії та тиску.

26 лютого 2016 року Президент України підписав Закон «Про ратифікацію Угоди між Урядом України та Організацією Північноатлантичного договору про статус Представництва НАТО в Україні», відповідно до якого Центр інформації та документації НАТО об'єднано з Офісом зв'язку НАТО у єдину дипломатичну установу. Це перший подібний випадок в історії НАТО.

У лютому 2019 року набрали чинності зміни до Конституції України щодо стратегічного курсу на набуття Україною повноправного членства у ЄС і НАТО. Відповідно до внесених змін, Президент України є гарантом реалізації стратегічного курсу держави на набуття Україною повноправного членства у ЄС і НАТО.

14 вересня 2020 року Президент України підписав Стратегію національної безпеки України, у якій наголошено на стратегічному значенні відносин із НАТО.

Основні галузі співпраці:

співпраця в галузі безпеки: Україна й НАТО активно співпрацюють у плані підтримання безпеки та стабільності на євроатлантичному просторі. Протягом останніх років Україна по черзі виділила піхотний батальйон, батальйон механізованої піхоти та вертолітний загін для участі в діяльності керованих НАТО миротворчих сил НАТО на Балканах, у Боснії та Герцеговині, а в операціях у Косові брав участь український

вертолітний загін і значна кількість особового складу з української частини українсько-польського батальйону. Іншим кроком, що засвідчив готовність України сприяти зміцненню міжнародної стабільності та боротьбі з тероризмом, стало надання Україною права прольоту над її територією авіації НАТО, яка перевозила війська до складу Міжнародних сил сприяння безпеці (МССБ) на території Афганістану й особовий склад коаліційних сил під проводом США, залучених до операції «Нездоланна свобода». Україна також відрядила 1 600 військовослужбовців до польського сектору міжнародних багатонаціональних стабілізаційних сил в Іраку, де представлено миротворців із кількох країн НАТО та країн-партнерок;

оборонна реформа: Програма співробітництва в галузі оборонної реформи між Україною та НАТО є масштабнішою, ніж із будь-якою іншою країною-партнеркою й надає змогу Україні використовувати накопичений роками досвід і фахові знання країн-членів альянсу в галузі оборонної реформи. Україна звернулася до НАТО за допомогою у здійсненні трансформації своїх надлишкових збройних сил, що комплектують за призовом, у меншу за кількістю, професійну та більш мобільну армію, яка відповідала б потребам країни в галузі безпеки, а також була спроможною відігравати активну роль у підтриманні європейської безпеки та стабільності. Ключовими кроками мали стати розроблення нової Стратегічної концепції та воєнної доктрини, а також надання Україні допомоги у здійсненні та завершенні комплексного оборонного огляду. Першорядним завданням НАТО було допомогти Україні зміцнити демократичний і цивільний контроль над збройними силами та підвищити рівень оперативної сумісності з військами країн НАТО;

співробітництво у військово-технічній галузі: технічне співробітництво між Україною та НАТО в галузі озброєнь, передусім зосереджено на підвищенні рівня сумісності систем озброєнь, із метою сприяння участі України у спільних операціях із підтримання миру. Співпрацю в цій галузі було розпочато, коли Україна приєдналася до програми НАТО «Партнерство заради миру» та почала брати дедалі активнішу участь у діяльності різних груп із питань озброєнь під егідою Наради національних директорів із питань озброєнь – найвищого органу НАТО, який визначає можливості співпраці між країнами-членами щодо закупівлі військової техніки та встановлює технічні стандарти. У березні 2004 року відбулося перше засідання Спільної робочої групи Україна – НАТО з питань озброєнь, яка відтоді сприяє розвиткові контактів у цій галузі.

Основними напрямками співпраці Україна – НАТО у сфері озброєнь на сучасному етапі є:

досягнення відповідного рівня взаємосумісності озброєння та військової техніки для забезпечення виконання спільних із НАТО операцій із підтримання миру;

створення умов для забезпечення розроблення, закупівлі озброєння і військової техніки та матеріально-технічного забезпечення, відповідно до стандартів держав-членів НАТО;

створення в Україні державної системи кодифікації продукції військового призначення, що є сумісною із системою кодифікації НАТО;

підтримання проекту Трастового фонду ПЗМ для знешкодження небезпечних, непридатних для використання та надлишкових боєприпасів і легкого озброєння та стрілецької зброї в Україні;

наука й охорона довкілля: наукова співпраця з Україною розпочалася 1991 р. Відтоді за рівнем участі в Науковій програмі НАТО Україна поступається лише росії. Її розвиткові також сприяло створення Спільної робочої групи з питань наукової співпраці та в галузі охорони довкілля. НАТО співфінансувало кілька проєктів, із метою забезпечення українських науково-дослідницьких колективів мінімальною необхідною інфраструктурою комп'ютерних мереж і доступом до інтернету.

Окрім застосування наукових розробок у галузі захисту від тероризму та нових загроз – відповідно до нового спрямування Наукової програми НАТО, – Україна визначила для себе такі пріоритети співпраці в науковій галузі на 2004 р.: інформаційні технології, біологію клітини й біотехнології, нові матеріали, захист довкілля та раціональне використання природних ресурсів. Співпрацю в галузі довкілля переважно зосереджено на екологічних проблемах, спричинених оборонною діяльністю;

планування на випадок надзвичайних ситуацій цивільного характеру: країни-члени НАТО та країни-партнерки надали Україні допомогу в ліквідації наслідків сильних повеней, що сталися у 1995, 1998 та 2001 рр. До того ж починаючи з 1997 р., відповідно до Меморандуму про взаєморозуміння в галузі планування на випадок надзвичайних ситуацій цивільного характеру та готовності до катастроф, у цій галузі було започатковано широкомасштабну співпрацю, яка дала Україні безпосередню практичну користь. Основну увагу було приділено намаганням допомогти Україні, насамперед її західним регіонам, уразливим перед повенями, краще підготуватися до подібних надзвичайних станів і подолання їхніх наслідків.

Питання для самопідготовки

1. Воєнний потенціал регіональних держав.
2. Завдання міжнародних військових організацій.
3. Передумови утворення блоку «Тихоокеанський пакт безпеки».

Запитання для роздумів та обговорення

1. Проаналізуйте завдання діяльності міжнародних військових організацій, цілі їхнього створення та сучасні аспекти функціонування. Подумайте, чи не сприяють останні: нарощуванню воєнного потенціалу держав-членів, продовженню гонки озброєння, пошуку надуманих небезпек? Як сучасні геополітичні та геоекономічні інтереси окремих держав світу / транснаціональних корпорацій впливають на дії міжнародних військових організацій? Наскільки останні є конструктивними/деструктивними для регіонів здійснення операцій під егідою військових організацій?

2. У яких регіонах із часом можуть утворитися міжнародні військові організації й чому? Які принципи буде закладено в основу їхнього створення та формування членства держав? Які регіональні держави можуть стати їхніми засновниками?

3. Подумайте над роллю міжнародних військових організацій у сучасному світі. Чи сприяє їхня діяльність установа миру, чи, навпаки, загострює регіональні, етнічні, релігійні, цивілізаційні суперечності та породжує чергові конфлікти? Чи можуть міжнародні військові організації стати детермінантами Третьої світової війни?

Запитання для самодіагностики

1. Перелічіть міжнародні військові організації.
2. Охарактеризуйте цивільну діяльність НАТО.
3. Охарактеризуйте воєнний потенціал держав-членів НАТО.
4. Назвіть місії, що зараз здійснюють під егідою НАТО.
5. Назвіть програми боротьби з тероризмом, започатковані міжнародними військовими організаціями.

6. Поясніть, як міжнародні військові організації гарантують безпеку у світі.

7. Охарактеризуйте завдання Організації договору про колективну безпеку.

8. У чому сутність антитерористичної діяльності міжнародних військових організацій?

9. Які особливості співпраці НАТО з Україною?

10. Які програми реалізують у межах співробітництва Україна – НАТО із військовими цілями?

Тестові завдання з підрозділу 10

1. У якому році було підписано Північноатлантичний договір:

- а) 1946;
- б) 1948;
- в) 1949;
- г) немає правильної відповіді?

2. Які країни Брюссельського договору розпочали переговори про укладання Північноатлантичного договору:

- а) Франція і США;
- б) США і Канада;
- в) Японія і Франція;
- г) немає правильної відповіді?

3. НАТО – це:

- а) міжурядова організація;
- б) регіональна організація;
- в) неурядова організація;
- г) немає правильної відповіді.

4. Основним документом НАТО є:

- а) Брюссельський договір;
- б) Північний договір;
- в) Північноатлантичний договір;
- г) немає правильної відповіді.

5. До базисних принципів Північноатлантичного Союзу належать:
а) вірність узятим на себе загальним зобов'язанням суверенних держав;

- б) співробітництво суверенних держав;
- в) неподільність безпеки суверенних держав;
- г) військове підтримання держав.

6. Завдання НАТО мають характер:

- а) соціальний;
- б) військовий;
- в) економічний;
- г) політичний.

7. Де розташовано штаб-квартиру НАТО:

- а) Париж;
- б) Брюссель;
- в) Токіо;
- г) Рим?

8. До основних органів НАТО належать:

- а) Комітет військового планування;
- б) Військовий комітет;
- в) Виконавча робоча група;
- г) Міжнародний військовий штаб.

9. Керівним органом НАТО є:

- а) Виконавча робоча група;
- б) Генеральний секретар;
- в) Північноатлантична рада;
- г) немає правильної відповіді.

10. Яка із країн організації присутня на засіданнях Групи ядерного планування в ролі експерта:

- а) Естонія;
- б) Франція;
- в) Ісландія;
- г) Данія?

Глосарій

Автономія – широке внутрішнє самоврядування політико-національного утворення в межах єдиної держави. Здійснюють, переважно, на певній території, яка є компактно заселеною етнічними групами, із метою задоволення їхніх інтересів у сфері політики, культури, економіки.

Агресія – форма здійснення зовнішньої політики держави щодо іншої держави чи народу. Згідно зі Статутом ООН, під агресією розуміють усі види та форми незаконного збройного нападу та застосування сили однією державою чи групою держав проти суверенітету, територіальної недоторканості або політичної незалежності іншої країни, народу, нації.

Акламація – метод прийняття або відхилення зборами тієї чи тієї пропозиції без підрахунку голосів, на основі реакції учасників зборів, що виявляють у вигуках, оплесках, різних репліках. Використовують у міжнародних організаціях і на міжнародних конференціях як спосіб ухвалення рішення без голосування.

Альянс – союз, об'єднання держав, організацій, окремих осіб на підставі договірних зобов'язань.

Анексія – насильницьке приєднання однією державою території чи частини території іншої держави або народу, а також будь-якого простору, що перебуває у спільному користуванні міжнародних співтовариств (Антарктида, відкрите море, дно Світового океану).

Антитерористична операція – комплекс скоординованих спеціальних заходів, спрямованих на запобігання та припинення злочинних діянь, здійснюваних із терористичною метою, звільнення заручників, знешкодження терористів, мінімізацію наслідків терористичного акту чи іншого злочину, здійснюваного з терористичною метою.

Асиміляція – 1) засіб досягнення етнічної однорідності; 2) процес розчинення раніше самостійного народу (етносу) чи певної його частини в середовищі численнішого народу. Асиміляція є добровільною (природною) і вимушеною (насильницькою).

Аташе – 1) молодший дипломатичний ранг співробітників посольств, місій та апарату відомств закордонних справ; 2) службові особи – представники різних відомств, відряджені до дипломатичних представництв або відповідних відомств країни перебування (аташе спеціальні); 3) співробітник дипломатичного представництва, який відповідає за зв'язок із пресою (прес-аташе); 4) представник військового відомства певної країни

при військовому відомстві країни перебування, одночасно радник дипломатичного представництва з воєнних питань (аташе військові, аташе військово-морські, аташе військово-повітряні).

Безвізовий в'їзд – в'їзд у державу без отримання від її компетентних властей візи. Безвізовий порядок установлюють на основі угоди між конкретними державами й можуть поширювати на всіх громадян або на певні їхні категорії. Такий режим не потребує обов'язкового оформлення візових документів, але не скасовує реєстраційного порядку в'їзду та виїзду, тобто наявності закордонного паспорта та подання документів на кордоні.

Без'ядерний статус – гуманістична ініціатива уряду ядерної держави добровільно позбутися успадкованої від попередньої політичної системи зброї масового знищення, дійова форма практичного сприяння підтриманню миру та безпеки.

Біженець – іноземний громадянин або особа без громадянства, яка, унаслідок обґрунтованих побоювань стати жертвою переслідувань за ознаками раси, національності, ставлення до релігії, громадянства, належності до певної соціальної групи або політичних переконань, змушена залишити територію держави, громадянином якої вона є, або територію свого постійного проживання і не може або не бажає користуватися захистом цієї держави, унаслідок зазначених побоювань, і щодо якої ухвалено рішення про надання статусу біженця.

Блокада – воєнна, політична або економічна ізоляція чи оточення якоїсь держави (або її частини, групи держав, їхніх збройних сил), насильницьке порушення її зовнішніх зв'язків, із метою примусити виконувати вимоги організаторів блокади.

Бойкот – спосіб політичної або економічної боротьби, вид санкцій або політичної тактики, форма протесту проти чийось дій. Полягає в повній або частковій відмові від відносин із конкретною особою, організацією або державою, від участі в роботі певних організацій, органів тощо. Прикладом бойкоту може бути запровадження режиму ембарго на експорт та імпорт, установлення дискримінаційних тарифів, податків тощо.

Відсталість – одна з головних ознак країн, що розвиваються, яка характеризує стан економіки й соціальної сфери, її виявлять через багатокладну структуру господарства, неоднорідну соціальну структуру, сировинний характер економіки та традиційну структуру виробництва, низький рівень промисловості й гіпертрофований розвиток сфери послуг,

просторовий дуалізм, низький рівень життя населення, нерівноправне положення в міжнародному географічному поділі праці.

Війна – стан, у якому держави застосовують одна проти одної всі форми тиску з дотриманням дії законів і звичаїв війни. Останні є частиною міжнародного гуманітарного права, що застосовують у період збройних конфліктів. У стані війни відносини між державами (двома і більше) характеризуються насильством, що є наслідком розриву мирних відносин.

Війна культур – протистояння етнічних, релігійних, мистецьких груп, спрямованих на збереження власної ідентичності та недопущення впливу іншої або підпорядкування їй.

Військова база – територія та розташовані на ній війська із запасами озброєння, боєприпасів, продовольства. Поділяють на бази сухопутних військ, ракетні, авіаційні, військово-морські та загального призначення.

Військова могутність – кількість військової техніки та вміння її використовувати як для захисту власної території, так і в разі можливих дій на чужій території.

Внутрішнє право міжнародних організацій – сукупність правових норм, що регулюють структуру і порядок роботи органів міжнародних організацій, взаємовідносини між їхніми органами й підрозділами, а також порядок призначення та службовий статус їхніх посадових і службових осіб.

Внутрішні морські води – прибережні морські води держави, на які поширено її суверенітет і юрисдикція в повному обсязі. До них належать: акваторії морських портів; моря, повністю оточені сушею однієї держави; морські бухти, затоки, лимани, береги яких належать одній державі, а ширина входу до них не перевищує 24 морські милі; історичні води, тобто затоки, береги яких належать одній державі, котра вважає їх історичною складовою своєї території (своїми внутрішніми водами), проте ширина входу не перевищує 24 морські милі.

Воєнний потенціал – можливість держави чи коаліції держав утримувати й удосконалювати збройні сили, підвищувати їхню боєздатність, поповнювати навченими кадрами, забезпечувати сучасною зброєю та військовою технікою і всіма видами постачання в мирний і воєнний час. Виявом воєнного потенціалу є військова могутність держави.

Воєнні злочини – порушення законів і звичаїв війни, зокрема вбивства, знущання, вивезення в рабство чи з іншою метою цивільного населення окупованої території; убивства військовополонених або знущання

над ними; убивства заручників; пограбування громадської або приватної власності; безглузде руйнування міст і сіл; руйнування, не виправдані воєнною необхідністю, та інші злочини.

Геноцид – дії, що чинять із наміром знищити повністю або частково яку-небудь національну, етнічну, расову чи релігійну групу як таку через фізичне вбивство членів такої групи, заподіяння їм серйозних тілесних ушкоджень або спричинення розумового розладу членам цієї групи; навмисне створення для певної групи таких життєвих умов, які розраховані на цілковите або часткове фізичне її знищення; заходи, спрямовані на запобігання дітонародженню в середовищі такої групи; насильне передавання дітей з однієї групи в іншу.

Глобальний уряд – одна спільна політична влада для усього людства. Його передумовою є становлення та розвиток міжнародних організацій, міжурядових агенцій, сітьових мереж тощо.

Глобальні проблеми (глобальні проблеми людства, глобальні проблеми світу, глобальні проблеми сучасності) – комплекс проблем і ситуацій, які торкаються життєвих інтересів усіх народів світу та потребують для свого розв'язання колективних зусиль світової громадськості (екологічні проблеми, гонка озброєнь, хвороби тощо). Глобальні проблеми людства стосуються як поверхні землі, так і Світового океану, атмосфери планети, навколоземного космічного простору.

Голокост – геноцид євреїв, здійснений нацистами під час Другої світової війни.

Громадянська війна – це збройний конфлікт усередині держави, де уряд є одним з активних учасників і у якому обидві сторони продовжують боротьбу, незалежно від витрат.

Громадянське суспільство – та частина суспільного життя, яка перебуває за межами державної влади, не підлягає довільному втручанню й регулюванню з боку держави, або сукупність недержавних, невладних організацій, асоціацій, союзів, створених громадянами, відповідно до їхніх невід'ємних прав, із метою реалізації різноманітних інтересів.

Гуманітарна інтервенція – концепція американських політиків, у якій виправдовували використання сили як необхідність у боротьбі з диктаторськими режимами в інтересах демократії.

Гуманітарна катастрофа – явище, що виникає в результаті наслідків воєнних дій, природних катаклізмів, економічної блокади чи політичних рішень і спричинює людські жертви, переважно, серед мирного населення.

Декларація – заява одного чи кількох урядів, міжнародних або громадських організацій, що доводить до загального відома програмний акт, важливу міжнародну подію, рішення тощо.

Делімітація кордонів – визначення положення й напрямку державного кордону за згодою між сусідніми державами, зафіксоване в договорі та графічно зображене на великомасштабних топографічних картах, що додають до документа.

Демаркація кордонів – установлення лінії державного кордону на місцевості шляхом спорудження прикордонних знаків на основі міжнародного договору про делімітацію кордону.

Демілітаризація – роззброєння; у міжнародному праві – ліквідація, відповідно до міжнародних договорів, військових споруд і укріплень на певній території, а також заборона мати на ній військову промисловість, утримувати збройні сили, здійснювати військові маневри тощо.

Демократія – форма організації та функціонування політичної системи, що ґрунтується на визнанні народу джерелом влади, його права брати участь у розв'язанні державних справ у поєднанні із широким колом громадянських прав і свобод.

Держава – політична форма організації суспільства, що складається в результаті виникнення й діяльності публічної влади – системи, яка управляє основними сферами суспільного життя. Основні ознаки держави: наявність системи органів і установ, які утворюють механізм держави; наявність обов'язкових правил поведінки, установлених або санкціонованих державою (державного права); наявність певної території, у межах якої діє ця державна влада. Держава виконує зовнішні та внутрішні функції. Зовнішня функція полягає в захисті кордонів, цілісності територій, суверенітету, у сприянні розвитку співробітництва з іншими державами.

Держава перебування – держава, яка приймає дипломатичну або консульську місію.

Держава, що акредитує, – держава, яка направляє дипломатичну або консульську місію.

Державна територія – частина земної кулі, яка перебуває під суверенітетом певної країни. До її складу входить: суша з її надрами, внутрішні й територіальні води, повітряний простір, який лежить над нею.

Державний лад – спосіб здійснення легітимними управлінськими структурами владних повноважень у межах своїх країн. Державний лад визначено формою державного правління та формою державного устрою.

Джерело дипломатичного права – правило поведінки, що визнано обов'язковим у міжнародних відносинах державами (усіма або більшістю) у результаті свого багаторазового й одноманітного застосування.

Диктатура – нічим не обмежена, незаборонена ніякими законами влада (однієї особи, групи осіб, верстви тощо), що спирається безпосередньо на силу.

Дипломатичне право – галузь міжнародного права, що становить сукупність норм, що регламентують статус і функції державних органів зовнішніх відносин.

Дипломатичний протокол – сукупність загальноприйнятих правил, традицій, умовностей, яких дотримуються уряди, відомства закордонних справ, дипломатичні представництва й офіційні особи в міжнародному спілкуванні.

Дипломатичні переговори – офіційне обговорення представниками держав політичних, економічних та інших питань двосторонніх і багатосторонніх відносин, із метою погодження зовнішньополітичної стратегії, тактики та відповідних дипломатичних акцій, обміну думками, взаємного обміну інформацією, підготовки до підписання договорів, урегулювання спірних питань тощо.

Дипломатія – офіційна діяльність глав держав, урядів і спеціальних органів зовнішніх відносин щодо здійснення зовнішньої політики й захисту прав та інтересів своєї держави за кордоном.

Доктрина – політичне, наукове, філософське вчення; теорія, система поглядів; провідний теоретичний або політичний принцип у діяльності держави, міжнародних організацій тощо.

Екологічна криза – невідповідність соціально-економічного розвитку суспільства еколого-ресурсним можливостям навколишнього середовища, що руйнує традиційну систему життєзабезпечення.

Економічна інтеграція – процес інтернаціоналізації господарського життя, зближення й об'єднання економік кількох держав. Виділяють п'ять етапів міжнародної економічної інтеграції: зона вільної торгівлі, митний союз, спільний ринок, економічний союз, повна інтеграція.

Екоцид – знищення великої кількості рослинного та тваринного світу, отруєння водних ресурсів світу, загибель унаслідок цього людей.

Експансія – розширення сфери впливу великих держав, що здійснюють економічними, військовими та дипломатичними методами.

Екстрадиція – видавання іноземній державі особи, яка порушила закони цієї держави.

Екстремізм – схильність в ідеології та політиці до крайніх поглядів і засобів у досягненні певних цілей.

Євразійство – концепція, основною засадою якої є ідея синтезу західної та східної культур як моделі суспільного розвитку.

Європеїзація – спершу це здійснення європейського культурного впливу. У сучасних умовах це процес змін на внутрішньому політичному рівні, рівні політичних акцентів (преференцій) та інституцій, спричинений впливом європейської інтеграції та створенням ЄС.

Єврорегіон – транскордонне регіональне утворення на теренах Європи, що сформувалося в межах суміжних одиниць адміністративно-територіального поділу двох і більше країн на основі реалізації спільних програм та угод, підписаних на рівні органів місцевого самоврядування.

Єдиний економічний простір – сукупність територій, у межах яких діють загальні принципи господарювання, погоджено єдині правила зовнішньоекономічних відносин.

Загальна конвенція боротьби з міжнародним тероризмом – документ розроблений і затверджений Генеральною Асамблеєю ООН 2000 р. Його основною метою є забезпечення ефективних заходів щодо запобігання актам тероризму й гарантування того, що виконавців терористичних актів буде позбавлено можливості уникнути правосуддя та покарання, завдяки використанню процедури екстрадиції або переслідування терористів.

Залежна територія – країна, яка не має незалежності, але володіє всіма характеристиками країни, як-от територія, кордони, населення тощо.

Збройний конфлікт – військове зіткнення, яке не досягає масштабів війни; форма розв'язання суперечності між країнами або всередині країни.

Злочини проти людяності – злочини проти людяності: убивства, знищення, перетворення на рабів, заслання та інші жорстокості, учинені щодо цивільного населення до або під час війни; переслідування з політичних, расових чи релігійних мотивів, із метою здійснення або у зв'язку з будь-яким злочином, незалежно від того, чи були ці дії порушенням внутрішнього права країни, де їх було вчинено, чи ні.

Злочини проти миру – планування, підготовка, розв'язання та ведення агресивної війни або війни з порушенням міжнародних договорів,

угод чи запевнень; участь у загальному плані або змові, спрямованих на здійснення будь-яких із згаданих раніше дій.

Зміна режимів – ідеї американських політиків, побудовані на легалізації прецедентів збройних інтервенцій США. Вони передбачають можливість використання сили проти будь-якого уряду, який був недемократичним із погляду США.

Зовнішнє право – норми, які фіксують місце міжнародної організації в загальній системі міжнародних відносин.

Ізоляціонізм – політична течія, спрямована проти здійснення державою, регіоном активної політики на міжнародній арені, поза власними межами.

Інвазія – вторгнення, напад.

Індивідуальні санкції – застосовує потерпіла держава щодо держави-порушниці, вони не можуть містити використання збройної сили. Найчастіше їх зведено до часткового або повного розриву торговельно-економічних відносин, транспортних зв'язків, спортивних контактів тощо.

Інтервенція – один із видів застосування сили, який виявляють в агресивному втручанні однієї або декількох держав у справи іншої держави як із застосуванням збройних сил для збройної агресії, так і в будь-якій іншій формі.

Інтернаціоналізація – процес надання міжнародного характеру різноманітним формам суспільного життя держави.

Інформаційна війна – стан сторін-супротивників, за якого здійснюють активний інформаційний вплив на інформаційний ресурс один одного, із метою здобуття виграшу в матеріальній та інтелектуальній сферах. Головна мета такої війни: здобуття політичної, воєнної, економічної та соціальної перемоги шляхом примусу противника до ухвалення рішення, яке відповідає намірам іншої сторони.

Капітуляція – у міжнародному праві – припинення боротьби та здавання збройних сил однією держав, що воюють. Беззастережну капітуляцію підписують, зазвичай, у разі повного розгрому збройних сил.

Колективні санкції – санкції, які можуть використовуватися тільки на підставі рішення Ради Безпеки ООН щодо держав, чиї дії становлять загрозу миру або порушення миру (ст. 39 Статуту ООН). Колективні санкції можуть містити повне або часткове переривання економічних відносин, залізничних, морських, повітряних, поштових, телеграфних, радіо або інших засобів зв'язку, а також розірвання дипломатичних відносин.

Колоніалізм – колоніальна анексія, позбавлення незалежності, збройне захоплення тощо.

Компетенція організації – об'єкт, сфера предметної діяльності, коло проблем, якими вона буде займатися.

Конвенція – угода, міжнародний договір із якихось спеціальних питань.

Кондомініум – співвласність, спільне здійснення верховної влади над однією й тією самою територією двома або декількома державами. Може бути встановлено й над водним простором.

Консул – службова особа однієї держави, що за згодою іншої держави постійно перебуває в певному її пункті (місті, регіоні) та здійснює там представництво й захист юридичних, економічних та інших інтересів своєї держави, її громадян або юридичних осіб.

Консульство – установа, яка входить до системи органів зовнішніх відносин держави та представляє її на визначеній угодою території держави перебування, здійснюючи на ній захист прав та інтересів своєї держави, її громадян і юридичних осіб.

Консульське право – сукупність міжнародних правових норм, що регулюють діяльність консулів, порядок організації та діяльності консульських представництв.

Конфедерація – форма державного устрою, який становить постійний союз двох або декількох суверенних держав, створений для здійснення певних цілей (взаємної оборони, зовнішніх відносин тощо).

Конфлікт – ситуація, за якої учасники відносин, об'єднані одним і тим самим об'єктом, усвідомлюють несумісність їхніх інтересів щодо нього та діють з урахуванням такого усвідомлення.

Конфронтація – 1) напруженість, вибухонебезпечний стан у відносинах між державами, що може призвести до воєнного конфлікту; 2) протистояння, протиборство політичних систем, поглядів, ідейно-політичних принципів; 3) максимальне загострення суперечностей.

Корупція – підкупність, продажність урядовців і громадських діячів; пряме використання посадовою особою свого службового становища, із метою особистого збагачення.

Країна – територіально визначене політичне, національне, соціальне й культурне співтовариство з акцентом на його географічному (просторовому) положенні у світі. Часто країна є синонімом поняття держава, проте має більш культурно-історичний або соціально-економічний, ніж політичний зміст.

Лібералізм – сукупність поглядів, що ґрунтуються на максимальному обмеженні втручання держави в економічну, громадську, релігійну діяльність тощо.

Мафія – таємна, здебільшого бандитська, організація, яка шляхом терору й залякування втручається в політичне життя країни.

Мир – стан спокою й гармонії, період між війнами. Мир не означає відсутності конфліктів, а згоду розв'язувати конфлікти без застосування насилля, що призводить до війни.

Мирне політичне мислення – розгляд панівною елітою людства як єдиної системи, усередині якої мирні умови співжиття найбільшим чином сприяють її прогресивному розвитку.

Мирний час – епоха або відрізок часу в історії якої-небудь держави, коаліції держав, позначена відсутністю відкритих воєнних конфліктів і війн між народом, що живе на цій території, та іншими народами. Мирний час ґрунтується на невоєнній зовнішній політиці між державами, урахуванні національних інтересів кожної зі сторін, а також на договорах або інших документах, погоджених між сторонами.

Миротворчість – спосіб управління міжнародним конфліктом, коли треті сторони намагаються припинити його насильницьку фазу мирними засобами.

Міжнародна безпека – відсутність у відносинах між державами збройних конфліктів або взаємовідносин, що можуть призвести до них; наявність міжнародних договорів, що виключають війну як метод вирішення спірних питань.

Міжнародна інтеграція – неухильний і закономірний процес зближення та об'єднання держав і їхніх суб'єктів у всіх сферах життя суспільства на основі загальнолюдських принципів, у результаті чого посилюють їхні взаємозв'язки та знижують відносну самостійність.

Міжнародна міжурядова організація – об'єднання держав, створених на основі багатосторонніх міжнародних договорів і, відповідно до міжнародного права, для здійснення певних цілей.

Міжнародна неурядова організація – будь-яка міжнародна організація, заснована не на основі міждержавних угод.

Міжнародна організація – об'єднання держав або національних товариств неурядового характеру для досягнення спільних цілей у галузі політичного, економічного, соціального, науково-технічного, культурного життя; одна з найважливіших форм багатостороннього співробітництва між державами. Міжнародні організації створюють на основі угод між

її учасниками; діяльність кожної міжнародної організації регламентовано її статутом. Розрізняють міждержавні (міжурядові) та міжнародні неурядові організації.

Міжнародна організація глобального типу – об'єднує країни або інші суб'єкти, незалежно від того, де, у якій частині світу вони містяться (ООН, МВФ, Світовий банк, МБРР, ВООЗ).

Міжнародне економічне право – сукупність принципів і норм, що регулюють відносини між його суб'єктами.

Міжнародне право – система правових принципів і норм, створюваних шляхом угод між державами, які регулюють відносини між державами та іншими суб'єктами міжнародного права.

Міжнародний конфлікт – соціально-політичне явище, обумовлене гострими розбіжностями між учасниками міжнародних відносин, які характеризуються взаємними намаганнями домогтися власних інтересів шляхом обмеження інтересів і цілей протилежної сторони.

Міжнародний тероризм – здійснювані у світовому чи регіональному масштабі терористичними організаціями, угрупованнями, зокрема за підтримання державних органів окремих держав, із метою досягнення певних цілей, суспільно небезпечні насильницькі діяння, пов'язані з викраденням, захопленням, убивством ні в чому не винних людей чи загрозою їхньому життю та здоров'ю, зруйнуванням чи загрозою зруйнування важливих господарських об'єктів, систем життєзабезпечення, комунікацій, застосуванням чи загрозою застосування ядерної (ядерний тероризм), хімічної, біологічної та іншої зброї масового ураження.

Міжнародні відносини – сукупність економічних, політичних, ідеологічних, правових, дипломатичних, військових та інших зв'язків та взаємовідносин між державами та групами держав, соціальними, економічними, політичними силами, організаціями, рухами, які діють на міжнародній арені. Основну роль у міжнародних відносинах відіграють міждержавні відносини.

Міжнародні економічні відносини – система господарських суспільно-виробничих зв'язків між країнами чи групами країн на основі міжнародного поділу праці.

Міжнародні звичаї – норми, що складаються, унаслідок довгострокової практики міжнародних відносин.

Міжнародно-правова відповідальність – сукупність правових відносин, що виникають, у зв'язку із правопорушенням, учиненим якою-небудь

державою чи іншим суб'єктом міжнародного права, чи через збитки, заподіяні однією державою іншій у результаті правомірної діяльності.

Мораторій – домовленість суб'єктів міжнародного права щодо відстрочення або утримання від будь-яких дій на визначений чи невизначений час.

Надзвичайна сатисфакція – різного роду тимчасові обмеження суверенітету та правочинності держав, що вчинили міжнародний злочин. Її метою є викорінювання причин, що зумовили міжнародний злочин, і створення гарантій від його повторення.

Надзвичайні репарації – тимчасове обмеження правочинності держав (розпоряджатися своїми матеріальними ресурсами), що вчинили міжнародні злочини. Державу-порушницю можуть обмежувати у виборі джерел репарацій.

Народна дипломатія – участь громадян у вирішенні питань, пов'язаних із міжнародним співробітництвом. Утілюють у таких формах: екологічних, антивоєнних та масових демократичних рухах; конференціях, форумах, неофіційних зустрічах тощо.

Нейтралітет – особливий міжнародно-правовий статус держави, яка не бере участі у війні, зберігає мирні відносини зі сторонами, що воюють, і не надає жодній із них воєнної допомоги, а також відмова держави від участі у військових блоках і союзах.

Нунціатура – представництво держави міста Ватикан та Папи Римського.

Окупація – у військовій справі та міжнародному праві тимчасове зайняття озброєними силами території супротивника.

Ординарна репарація – відшкодування державою-правопорушницею матеріального збитку (виплата грошових сум, надання послуг), що підлягає відшкодуванню потерпілим суб'єктам.

Ординарні міжнародні правопорушення – порушення зобов'язань окремих держав одна перед одною.

Пакт – назва дво- або багатостороннього міжнародного договору, який регулює питання забезпечення взаємної та колективної безпеки, установлення принципів і норм, які мають загальне значення для конкретної галузі співробітництва держав тощо.

Паритет – у міжнародних відносинах означає ведення переговорів у разі повного представництва сторін та на основі рівності.

Пацифізм – філософія, практична діяльність, спрямована на заперечення війни як засобу розв'язання конфліктів.

Пацифікація – урядова політика, спрямована на замирення (певною мірою, пацифізм, що впроваджують насильницькими методами) локалізованих етносів (національних меншин).

Переговори – процес погодження інтересів сторін конфлікту шляхом спілкування, у ході якого кожна сторона намагається змінити позицію опонента.

Політика – сфера суспільної діяльності, діяльності політичних партій, яку визначено їхнім становищем у суспільстві та інтересами. Основу політики становить проблема завоювання, утримання та використання державної влади.

Політична гра – метафора щодо деяких видів політичних дій (маневрування, інтриги, угоди, таємних переговорів тощо); особливий вид політичної дії, головна мета якої – імітація діяльності. Гра політична має своїх суб'єктів (учасників дій), свої процедурні правила, заборони, раціональність та ірраціональність, ризик і розрахунок, помилки та точність, співвідношення можливостей і випадковостей. Основна мета цього виду діяльності – замаскувати справжні наміри, цілі та засоби їхнього досягнення.

Посередництво – засіб управління конфліктом, коли третя сторона, яка не є безпосереднім суб'єктом конфлікту, без застосування примусу змінює хід переговорів між сторонами конфлікту, прагнучи наблизити їх до взаєморозуміння.

Посол – 1) глава дипломатичного представництва 1-го класу. Повна назва – Надзвичайний і Повноважний Посол; 2) вищий дипломатичний ранг дипломата.

Постконфліктне будівництво – діяльність із нейтралізації негативних наслідків конфлікту (економічних, екологічних, демографічних, соціальних тощо), усунення причин конфлікту.

Право міжнародної організації – органічно взаємопов'язаний комплекс правових принципів і норм, які забезпечують функціонування та діяльність організації.

Правонаступництво держав – перехід прав та обов'язків однієї держави до іншої. Питання правонаступництва держав виникає в разі створення декількох держав на території їхнього попередника, об'єднання двох або декількох держав в одну тощо.

Правонаступництво урядів – перехід прав та обов'язків від одного уряду до іншого в разі внутрішніх змін у державі.

Прерогатива – виключне право конкретного державного органу або посадової особи.

Преференції – спеціальні переваги в галузі торговельно-економічних зв'язків, які надає одна держава іншій чи групі держав у формі митних або інших пільг.

Прецедент (у міжнародному праві) – вирішення будь-якого питання міжнародних відносин із використанням прикладу, який мав місце під час розгляду аналогічних випадків. Він не є джерелом міжнародного права і його можуть застосовувати лише як допоміжний засіб.

Примусова демократизація – установлення демократичного режиму шляхом використання таких засобів, як політичний тиск, уведення економічних санкцій, підтримання опозиції, міжнародної ізоляції відповідного режиму.

Професійна армія – армія, у якій військова служба є для всього особового складу основною професією та родом діяльності.

Расизм – політична теорія та практика, що ґрунтується на концепціях про фізичну та психічну неповноцінність окремих рас і народів; вирішальний вплив расових відмінностей на історію та культуру людства.

Ратифікація – затвердження вищим органом державної влади міжнародного договору, підписаного від імені цієї держави чи уряду його повноважним представником. Ратифікація є однією з форм виявлення згоди держави щодо обов'язковості договору.

Революція – докорінний переворот, глибинні швидкі якісні зміни встановленого політичного, економічного, соціального порядку суспільства здебільшого насильницьким способом.

Регіональна міжнародна організація – об'єднує країни, розташовані у якомусь певному регіоні, зазвичай, компактно, у територіальній близькості (ЄС, АСЕАН, НАФТА, СНД).

Резолюція – вид рішень, які ухвалюють міжнародною конференцією або органом міжнародної міжурядової організації; зазвичай, резолюція має характер рекомендації.

Репарація – повне або часткове відшкодування (за мирним договором або іншими міжнародними актами) державою, що розпочала агресивну війну, збитків, заподіяних державі, що зазнала нападу.

Репатріація – повернення у країну громадянства, постійного проживання чи надходження осіб, які з різних обставин опинилися на території іншої держави.

Репресалії – примусові дії держави, для яких головною метою є відновлення своїх прав, порушених іншою державою, але заходи, які вживає потерпіла держава (як репресалії), мають бути пропорційними правопорушенню, що їх викликало, і мають їх припиняти із моменту відновлення.

Репресія – покарання, утиски, що використовує влада для збереження встановленого порядку в державі.

Реституція – повернення (державою-правопорушницею) потерпілим суб'єктам неправомірно захопленого в них майна (історичних, художніх та інших цінностей).

Ресторація – відновлення прав потерпілих суб'єктів міжнародного права (звільнення незаконно затриманих осіб, скасування судових рішень, що заподіюють шкоду потерпілим державам, їхнім юридичним і фізичним особам).

Реторсії – це правомірні та примусові дії держави у відповідь на недружній акт із боку іншої держави (посадових, фізичних чи юридичних осіб першої держави було поставлено в дискримінаційні умови).

Самопроголошена держава (невизнана держава) – світове геополітичне утворення, яке не має загального міжнародного визнання, але фактично повністю або частково є суверенною країною. Більшість таких держав є субнаціональними регіонами, які відокремилися від своїх держав. Деякі з них користуються військовим/економічним/політичним та часто неформальним дипломатичним підтриманням третіх країн, зацікавлених у їхньому функціонуванні.

Санкції – правомірні примусові заходи, які є індивідуальними або колективними, що вживають проти держави-порушниці, із метою припинення її неправомірного поведіння (або покарання за таке поведіння).

Сатисфакція – надання державою, яка є порушницею, задоволення постраждалій державі. Застосування певної форми сатисфакції залежить від заподіяного збитку й політичних відносин між державами (може виявлятися у висловлюванні жалю, недопущенні повторного правопорушення, публічному вибаченні та ін.).

Світова війна – суспільно-політичне явище, що є продовженням політичної боротьби держав, націй, засобами збройного насилля. Світова війна характеризується масштабом (кількістю учасників, озброєння, театром воєнних дій), завданнями та метою. Одне з основних завдань – змінити систему міжнародних відносин, сфери впливу та панування.

У ХХ ст. було дві світові війни: у першій (1914 – 1918 рр.) брали участь 33 держави, у другій (1939 – 1945 рр.) – 72 держави.

Світове господарство – сукупність національних господарств, взаємопов'язаних міжнародними економічними відносинами з відповідним механізмом регулювання та управління.

Світовий політичний процес – сукупна діяльність народів, держав і їхніх інститутів, соціальних спільнот та їхніх організацій і рухів, зорієнтованих на певні політичні цілі у сфері міжнародних відносин.

Сецесія – вихід зі складу держави якоїсь її частини.

Співдружність – міждержавне об'єднання Великої Британії та більшості її колишніх домініонів, колоній і залежних територій, яке виникло, унаслідок розпаду Британської колоніальної імперії.

Спірна територія – територія, на яку претендують дві або більше держав.

Сталий розвиток – такий розвиток суспільства, за якого задоволення потреб у природних ресурсах сучасних поколінь не має ставити під загрозу можливості майбутніх поколінь задовольняти свої потреби.

Статут ООН – міжнародний договір, який обумовлює мету, принципи й порядок діяльності Організації Об'єднаних Націй та її головних органів.

Суб'єкт міжнародних відносин – суспільна одиниця, що є джерелом активної діяльності щодо їй подібних в інших державах світу.

Суб'єкти міжнародних претензій – держави, які зазнали збитків (ті, хто потребують відшкодування збитків) (пасивні суб'єкти).

Суб'єкти міжнародного правопорушення – держави-правопорушниці (активні суб'єкти).

Субституція – повернення (або заміна) майна, яке було ушкоджено чи знищено, подібними та рівноцінними речами (предметами), але в разі, коли не можливо здійснити реституцію.

Суверенітет держави – повнота законодавчої, виконавчої й судової влади держави на її території; непідлеглість її владі іноземної держави у сфері міжнародного спілкування, за винятком випадків безумовно виявленої й добровільної згоди з боку держави на обмеження свого суверенітету (зазвичай, на основі взаємності).

Тероризм – суспільно небезпечна діяльність, яка полягає у свідомому, цілеспрямованому застосуванні насильства шляхом захоплення заручників, підпалів, убивств, тортур, залякування населення й органів влади, або вчинення інших посягань на життя чи здоров'я ні в чому

не винних людей, або погрози вчинення злочинних дій, із метою досягнення власних злочинних цілей.

Терорист – особа, яка здійснила терористичний акт, брала в ньому участь або є членом терористичної організації.

Терористична організація – стійке об'єднання трьох і більше осіб, створене з метою здійснення терористичної діяльності, у межах якого здійснено розподіл функцій, встановлено певні правила поведінки, обов'язкові для цих осіб під час підготовки та вчинення терористичних актів. Організацію визнають терористичною, якщо хоч один із її структурних підрозділів здійснює терористичну діяльність із відома хоча б одного з керівників (керівних органів) усієї організації.

Транскордонні райони – регіони по обидва боки від державного кордону, які активно взаємодіють між собою.

Ультиматум – категорична вимога уряду держави до уряду іншої держави про виконання в зазначений ним строк певних дій, що супроводжують погрозою вжити тих чи тих заходів, якщо ці дії не буде виконано. Ультиматум може бути усним або письмовим. Під час війни ультиматум може бути висунуто військовим командуванням військам (угрупованням військ) супротивника.

Урегулювання міжнародного конфлікту – віднайдення такого стану рівноваги у відносинах між його суб'єктами, порушення якого було б не вигідно жодному з них (стан оптимальності).

Форма державного правління – система співвідношення між видами влади (виконавчою, законодавчою, судовою) у певній країні. За формою державного правління країни розподіляють на республіки та монархії.

Форма державного устрою – територіально-організаційна структура держави, яка встановлює порядок розподілу країни на частини та взаємовідносини центральних і місцевих органів влади. Розрізняють унітарні, федеративні та конфедеративні держави.

Цивілізація – людська спільнота, яка впродовж певного періоду часу (процесу зародження, розвитку, загибелі чи перетворення цивілізацій) має стійкі особливі риси соціально-політичної організації, економіки й культури (наука, технологія, мистецтво тощо), спільні духовні цінності та ідеали, світогляд (ментальність). Виділяють глобальні, світові, локальні цивілізації.

Ядерна зброя (атомна зброя) – сукупність ядерних боєприпасів, засобів їхнього транспортування до цілі та засобів керування. Належить до зброї масового знищення.

Абревіатури та визначення міжнародних організацій

АСЕАН (Асоціація держав Південно-Східної Азії) (ASEAN – Association of South East Asian Nations) – створена 1967 р. геополітична й економічна міжнародна організація, до якої входять 10 країн, розташованих у Південно-Східній Азії.

АТЕС (Азійсько-Тихоокеанське економічне співробітництво) (APEC – Asia-Pacific Economic Cooperation) – форум економік Тихоокеанського узбережжя. Заснований 1989 р., із метою сприяння тіснішій економічній співпраці та вільній торгівлі держав Азійсько-Тихоокеанського регіону. Аналог таких утворень, як Європейський Союз та Північноамериканська зона вільної торгівлі, що функціонують в інших регіонах світу. Наразі до кооперації входить 21 економіка. Частка держав-членів становить 40,5 % планетарного населення, 54,2 % ВВП та 43,7 % міжнародної торгівлі.

БАГІ (Багатостороння агенція з гарантій інвестицій) (MIGA – Multilateral Investment Guarantee Agency) – одна із п'яти інституцій Групи Світового банку, заснована 1988 р. Місцезнаходження – Вашингтон. Нараховує 181 члена. Україна стала членом MIGA з 1994 р. Основними цілями є: сприяння збільшенню припливу інвестицій у країни, що розвиваються, через надання гарантій, включно зі страхуванням, за некомерційними ризиками; здійснення досліджень, збирання і поширення інформації для сприяння інвестуванню; надання технічної допомоги країнам, проведення консультацій з інвестиційних питань.

БАТА (Всесвітня асамблея туристичних агентств) (WATA – World Association of Travel Agencies) – заснована 1949 р. у Женеві (Швейцарія) з ініціативи кількох європейських туристичних агентів. Офіційно зареєстрована як професійна комерційна міжнародна організація туристичних агентств. Є членом-кореспондентом Міжнародного союзу офіційних туристичних організацій. Нині об'єднує 286 членів у 93 країнах світу, половину з яких становлять європейські фірми.

ВМО (Всесвітня метеорологічна організація) (WMO – World Meteorological Organization) – спеціалізована міжурядова установа ООН у сфері метеорології, заснована 1950 р. Із 1951 р. ВМО є компетентним органом ООН із питань спостереження за станом атмосфери Землі та її взаємодії з океанами.

ВОІВ (Всесвітня організація інтелектуальної власності) (WIPO – World Intellectual Property Organization) – одне зі спеціалізованих агентств ООН, створене 1967 р., із метою заохотити творчу діяльність та забезпечити захист інтелектуальної власності в усьому світі.

ВООЗ (Всесвітня організація охорони здоров'я) (WHO – World Health Organization) – спеціалізована установа ООН, яка опікується проблемами охорони здоров'я у світовому масштабі. До складу ВООЗ на 2020 р. входять 194 країни. Організація має шість напівавтономних офісів та 150 звичайних офісів по всьому світу.

ВТО (Всесвітня туристська організація) (WTO – World Tourism Organization) – спеціалізована установа ООН, відповідальна за просування стійкого та загальнодоступного туризму. Створена 1975 р., Україна є повноправним членом із 1997 р. Офіційними мовами організації є: англійська, арабська, іспанська, російська, французька.

ВПП (Всесвітня продовольча програма) (WFP – World Food Programme) – ланка ООН із питань надання харчової допомоги, найбільший підрозділ гуманітарної допомоги. Організація забезпечує харчами близько 90 млн осіб протягом року, 58 із яких – діти.

ВПС (Всесвітній поштовий союз) (UPU – Universal Postal Union) – спеціалізована установа ООН. Штаб-квартира: Берн, Швейцарія. Членами організації є 191 країна світу. ВПС об'єднує країни-члени у єдину поштову територію з фіксованими міжнародними поштовими тарифами. Кожен його член погоджується передавати пошту інших країн найкращим із доступних способів. Україна є також членом Всесвітнього поштового союзу.

Всесвітній фонд дикої природи (WWF – World Wildlife Fund) – міжнародна неурядова організація, що займається збереженням природи, дослідженнями та відновленням природного середовища. Це найбільша незалежна природоохоронна організація у світі, що має близько 5 млн працівників та добровольців по всьому світу, працюючи в понад 120 країнах.

ГВП (Глобальне водне партнерство) (GWP – Global Water Partnership) – метою організації є підтримання стійкого управління водними ресурсами в різних країнах. Це міжнародна мережа організацій та установ, відкрита для всіх організацій, зайнятих управлінням водними ресурсами.

Грінпіс (Greenpeace) – міжнародна неурядова природоохоронна організація, заснована 1971 р. в місті Ванкувер, Канада. Основні завдання

організації – сприяти екологічному відродженню та привертати увагу людей і влади до збереження природи.

ГУАМ (Організація за демократію та економічний розвиток) – регіональне об'єднання чотирьох держав: Грузії, України, Азербайджанської Республіки та Республіки Молдова. В основі утворення цієї форми співпраці лежить єдність позицій країн із подібними політичними й економічними зовнішніми орієнтаціями. Організацію створено 1997 р. для протистояння впливу росії в регіоні, вона здобула підтримання США.

Дакарський клуб (Le Club de Dakar) – об'єднання представників громадсько-політичних і ділових кіл держав Африки та Західної Європи – засновано 1974 р. у Дакарі. Це неофіційний форум для дискусій та спільного пошуку спеціалістами з питань розвитку шляхів розв'язання міжнародних економічних проблем, особливо у сфері промислового розвитку африканських країн та їхніх відносин із промислово розвинутими країнами.

Друзі Землі Інтернаціонал (Friends of the Earth) – міжнародна мережа екологічних організацій у 74 країнах. Розглядають екологічні проблеми у своїх соціальних, політичних і правозахисних контекстах. Їхні кампанії виходять за межі традиційної сфери збереження природного середовища і спрямовані на вирішення економічних питань і питань сталого розвитку.

ЕКА (Економічна комісія для Африки) (EMU – UN Economic Commission for Africa) – одна із п'яти регіональних комісій Економічної та соціальної ради ООН, заснована резолюцією ЕКОСОС за рекомендацією Генеральної Асамблеї ООН 1958 р. для надання ефективної допомоги країнам і територіям Африки та відповідно до ст. 68 Статуту Організації Об'єднаних Націй.

ЕКЛАК (Економічна комісія ООН для Латинської Америки) (ECLAC – UN Economic Commission for Latin America and the Caribbean) – організація здійснює координацію політики, із метою сприяння економічному розвитку в регіоні. Вона співпрацює з державами-членами й асоційованими членами у проведенні досліджень та аналізі регіональних і національних процесів у галузі розвитку. До її завдань входять пропозиція, оцінювання та подальше спостереження за здійсненням заходів державної політики, а також надання допомоги в галузі спеціальної інформації.

ЕКОСОП (Економічна та соціальна рада ООН) (ECOSOC – Economic and Social Council) – головний орган із координації економічної діяльності ООН та спеціалізованих установ, пов'язаних з ООН.

ЕСКАТО (Економічна і соціальна комісія ООН для Азії й Тихого океану) (ESCAP – UN Economic and Social Commission for Asia and the Pacific) – основним завданням організації є управління процесом глобалізації у сфері екологічно сталого розвитку, торгівлі та прав людини. Одна із п'яти регіональних комісій Економічної та соціальної ради ООН, розташована в Бангкоку, Таїланд.

ЕСКЗА (Економічна і соціальна комісія ООН для Західної Азії) (ESKWA-UN Economic and Social Commission for Western Asia) – організація є майданчиком для розроблення та погодження політичних настанов у різних галузях економіки країн-членів, платформою для обговорення й координації, депозитарієм досвіду і знань та інформаційним хабом. Комісія координує свою діяльність із підрозділами центральних установ ООН.

ЄАВТ (Європейська асоціація вільної торгівлі) (EFTA – European Free Trade Association) – зона вільної торгівлі, яка об'єднує митні території чотирьох європейських країн, які не вступили до Європейського Союзу, зокрема, Республіки Ісландія, Князівства Ліхтенштейн, Королівства Норвегії та Швейцарської Конфедерації. Зона вільної торгівлі забезпечує країнам-членам режим вільної торгівлі товарами та послугами, а також гарантує вільний рух капіталів і фізичних осіб.

Європейська асоціація дослідників громадської думки й маркетингу (ESOMAR – European Society of Marketing Research Professionals) – одна з найвідоміших і шанованих дослідних асоціацій у світі, утворена 1948 р. На сьогодні ESOMAR налічує більш ніж 5 000 членів із понад 120 країн світу. Вона об'єднує компанії й організації, які проводять маркетингові дослідження та дослідження в галузі суспільної думки.

ЄДК (Європейський діловий конгрес) – міжнародна суспільно-політична недержавна організація, що об'єднує підприємства, асоціації й союзи підприємців країн-учасниць Організації з безпеки та співробітництва у Європі (ОБСЄ). ЄДК створено 8 – 9 грудня 1997 року в Бонні (Німеччина) на установчій конференції політичних діячів, бізнесменів і банкірів із 37 країн ОБСЄ.

ЄЕК (Європейська економічна комісія) (ECE – Economic Commission for Europe) – одна із 5 регіональних комісій ООН, що входить до системи допоміжних органів Економічної та соціальної ради ООН. Європейську економічну комісію було засновано 1947 р. Економічною і соціальною

радою ООН (ЕКОСОП), із метою розвитку економічної діяльності та зміцнення економічних зв'язків усередині регіону ЄЕК ООН, а також між цим регіоном і рештою світу.

ЄС (Європейський Союз) (EU – European Union) – економічний і політичний союз, що об'єднує 27 незалежних держав-членів, розташованих у Європі. Список країн-членів Європейського Союзу: Австрійська Республіка, Королівство Бельгія, Республіка Болгарія, Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії, Грецька Республіка, Королівство Данія, Республіка Естонія, Республіка Ірландія, Королівство Іспанія, Італійська Республіка, Республіка Кіпр, Латвійська Республіка, Литовська Республіка, Велике Герцогство Люксембург, Республіка Мальта, Королівство Нідерландів, Федеративна Республіка Німеччина, Республіка Польща, Португальська Республіка, Румунія, Республіка Словаччина, Республіка Словенія, Республіка Угорщина, Фінляндська Республіка, Французька Республіка, Республіка Хорватія, Чеська Республіка, Королівство Швеція.

ІКАО (Міжнародна організація цивільної авіації) (ICAO – International Civil Aviation Organization), заснована, відповідно до Чиказької конвенції про цивільну авіацію 1944 р., є спеціалізованою установою ООН, що займається організацією й координацією міжнародного співробітництва держав у всіх аспектах діяльності цивільної авіації. Учасниками ІКАО є близько 190 держав, зокрема на основі правонаступництва й Україна.

ІМО (Міжнародна морська організація) (IMO – International Maritime Organization) – міжнародна міжурядова організація, є спеціалізованою установою ООН. Діяльність ІМО спрямовано на скасування дискримінаційних дій, що зачіпають міжнародне торговельне судноплавство, а також прийняття норм (стандартів) із забезпечення безпеки на морі та запобігання забрудненню із суден довкілля, насамперед, морського.

ІНТЕРПОЛ (Міжнародна організація кримінальної поліції) (ICPO – International Criminal Police Organization) – міжнародна організація, що займається пошуком певного об'єкта, людини, сприяє пошукам поліції. До складу входять 194 країни світу, які фінансують організацію в сумі \$59 млн коштом щорічних внесків. За розміром друга міжнародна міжурядова організація після ООН. Штаб-квартиру розташовано в Ліоні, Франція.

КАРИКОМ (Карибське співтовариство і Карибський спільний ринок) (CARICOM – Caribbean Community and Common Market) – спільний ринок країн Карибського басейну. До Карибського загального ринку входять

такі країни, як Гаяна, Барбадос, Ямайка, Тринідад і Тобаґо, Антиґуа і Барбуда, Монтсеррат, Сент-Кіттс і Невіс, Домініка, Ґренада, Сент-Люсія, Сент-Вінсент і Ґренадини, Беліз. Членом КАРІКОМ є також Багамські Острови, але вони не беруть участі в домовленостях про створення єдиного ринку.

ЛАД (Ліга арабських держав) (ACL – Arabian Countries League) – регіональна міжнародна організація арабських держав Південно-Західної Азії, Північної та Північно-Східної Африки. Створено в Каїрі 22 березня 1945 року Єгиптом, Сирією, Іраком, Ліваном, Трансйорданією, Саудівською Аравією. Ємен приєднався 5 травня 1945 року. Станом на 2020 р. нараховує 21 країну-члена, та Сирію яка де-факто є членом цього союзу.

МАГАТЕ (Міжнародна агенція з атомної енергії) (IAEA – International Atomic Energy Agency) є провідним світовим міжнародним урядовим форумом науково-технічної співпраці в галузі мирного використання ядерної технології. Станом на березень 2022 року до складу агенції входять 175 країн-членів.

МАР (Міжнародна асоціація розвитку) (IDA – International Development Association) – одна із п'яти інституцій Групи Світового банку, створена 1960 р. Місцезнаходження – Вашингтон. Нараховує 173 країни-учасниці, яких розподіляють на дві групи. До першої групи входять 22 високорозвинуті країни, а також Кувейт та Об'єднані Арабські Емірати. Другу групу становлять країни, що розвиваються, і країни з перехідною економікою.

МАЮ (Міжнародна асоціація юристів) (IBA – International Bar Association) – спілка міжнародних юристів-практиків, асоціацій адвокатів і юридичних товариств, заснована 1947 р. Нині IBA має своєму складі більш ніж 80 000 індивідуальних юристів і 200 асоціацій адвокатів та юридичних товариств.

МБРР (Міжнародний банк реконструкції та розвитку) (IBRD – International Bank for Reconstruction and Development) – одна із п'яти інституцій Групи Світового банку, заснована 1945 р. Штаб-квартира – Вашингтон. 188 країн є учасниками банку; Україна – учасник із 1992 р.

МВФ (Міжнародний валютний фонд) (IMF – International Monetary Fund) – спеціальне агентство Організації Об'єднаних Націй (ООН), засноване 29 державами, із метою регулювання валютно-кредитних відносин країн-членів і надання їм допомоги в разі дефіциту платіжного балансу шляхом коротко- і середньострокових кредитів в іноземній валюті. Фонд

має статус спеціалізованої установи ООН. Налічує 190 країн (189 членів ООН та Косово).

МЕА (Міжнародна економічна асоціація) (IEA – International Economic Association) – було засновано 1950 р. як неурядову організацію з ініціативи Департаменту соціальних наук ЮНЕСКО. Її метою із самого початку було сприяння особистим контактам і взаєморозумінню між економістами в різних частинах світу через організацію наукових зустрічей, спільні дослідницькі програми та за допомогою публікацій міжнародного характеру з актуальних проблем.

МЕА (Міжнародна енергетична агенція) (IAE – International Energy Agency) – основною метою організації є сприяння міжнародному співробітництву в галузі вдосконалення світової структури попиту і пропозиції енергоресурсів та енергетичних послуг. У реальності відстоює інтереси країн-імпортерів енергоресурсів. Тільки держави-члени ОЕСР можуть стати учасниками МЕА.

МЕРКОСУР (Спільний ринок країн Південного Конусу) (MERCOSUR – Mercado Común del Sur) – економічний союз держав у Південній Америці, за темпами розвитку переважає всі інші подібні об'єднання. До нього входять Аргентина, Бразилія, Парагвай, Уругвай та Венесуела, як асоційовані члени – Чилі, Болівія, Перу, Колумбія та Еквадор.

МКА (Міжнародний кооперативний альянс) (ICA – International Co-operative Alliance) – неурядова міжнародна організація, яка об'єднує національні, регіональні союзи та федерації кооперативів, головним чином споживчих, кредитних і сільськогосподарських, представляє кооперативний рух по всьому світу.

МКЧХ (Міжнародний комітет Червоного Хреста) (ICRC – International Committee of the Red Cross) – приватна гуманітарна установа, яка була заснована Анрі Дюнаном 1863 р. в Женеві, Швейцарія. Міжнародний комітет Червоного Хреста – частина Міжнародного руху Червоного Хреста і Червоного Півмісяця разом із Міжнародною федерацією і 186 національними товариствами. Це найстаріша й найшанованіша організація в межах руху.

МОС (Міжнародна організація споживачів) (CI – Consumers International) становить інтереси споживачів у всьому світі, членами якої є понад 220 організацій зі 115 країн світу.

МОП (Міжнародна організація праці) (ILO – International Labor Organization) – спеціалізована установа Ліги Націй, а після Другої світової війни – Організації Об'єднаних Націй (ООН), що була заснована 1919 р.

урядами дев'яти країн (Бельгії, Куби, Чехословаччини, Франції, Італії, Японії, Польщі, Великої Британії та США) для підтримання міжнародного співробітництва у справі забезпечення миру в усьому світі та зниження соціальної несправедливості шляхом поліпшення умов праці. Україна є членом МОП із 1954 р.

МС (Міжпарламентський союз) (IPU – Inter-Parliamentary Union) – міжнародна організація, створена 1889 р. Це був перший постійний форум для політичних багатосторонніх переговорів. Союз має постійних спостерігачів у Генеральній Асамблеї ООН та загальний консультативний статус в Економічній і соціальній раді ООН.

МСЕ (Міжнародний союз електрозв'язку) (ITU – International Telecommunication Union) займається розподілом радіочастот, міжнародною телефонною організацією й організацією радіозв'язку, стандартизацією телекомунікаційного обладнання.

МСІ (Міжнародний статистичний інститут) (ISI – International Statistical Institute) є професійним об'єднанням статистиків, яке займається розвитком та удосконаленням статистичних методів і їхнім використанням у різних галузях науки.

МСОП (Міжнародний союз охорони природи) (IUCN – International Union for Conservation of Nature) – міжнародна організація, метою якої є збереження природних ресурсів. Нині членами МСОП є 78 країн, 112 урядових і 735 неурядових організацій (зокрема й українських), а також велика кількість учених зі 181 країни. Основним уставним видом діяльності МСОП є допомога співтовариствам будь-якого виду у справі збереження біорізноманіття та впровадження екологічно чистих і сталих методів використання природних ресурсів. Із 1963 р. видає Червоний список Міжнародного союзу охорони природи – найбільший збірник відомостей про охоронний статус рослин і тварин в усьому світі.

МТП (Міжнародна торговельна палата) (ICC – International Chamber of Commerce) – світова організація бізнесу, яка має на меті підтримання й розвиток міжнародної торгівлі та глобалізації. Членами МТП є понад 6,5 млн компаній, бізнес-асоціацій та торговельно-промислових палат світу. МТП має національні комітети в 91 країні світу.

МФК (Міжнародна фінансова корпорація) (IFC – International Finance Corporation) – одна із п'яти інституцій Групи Світового банку, заснована 1956 р. Штаб-квартиру розміщено у Вашингтоні. Нараховує 184 країни-члени, серед них Україна (із 1993 р.). Головна мета МФК – сприяння

економічному зростанню країн, що розвиваються, через заохочення приватного підприємництва у виробничому секторі.

МФСР (Міжнародний фонд сільськогосподарського розвитку) (IFAD – International Fund for Agricultural Development) – багатостороння фінансова установа, створена 1977 р. за рішенням Всесвітньої продовольчої конференції 1974 р., яка вирішує завдання боротьби з голодом і бідністю в сільських районах країн, що розвиваються.

НАТО (Організація Північноатлантичного договору, або Північноатлантичний альянс) (NATO – North Atlantic Treaty Organization) – міжнародна міждержавна організація, військово-політичний союз 30 держав Північної Америки та Європи, які прагнуть досягти мети Північноатлантичного договору, підписаного у Вашингтоні 4 квітня 1949 року між США, Канадою, Великою Британією, Францією, Італією, Бельгією, Нідерландами, Люксембургом, Норвегією, Данією, Ісландією, Португалією. 1952 р. до НАТО ввійшли Греція і Туреччина; 1955 р. – ФРН; 1982 р. – Іспанія; 1999 р. – Польща, Чехія та Угорщина; 2004 р. – Латвія, Литва, Естонія, Словенія, Болгарія, Румунія та Словаччина, а 2009 р. – Албанія та Хорватія. Нині членами цієї організації є 28 держав Європи та Північної Америки.

НАФТА (Північноамериканська асоціація вільної торгівлі) (NAFTA – North American Free Trade Association) є угодою між Канадою, Мексикою та США.

ОАЄ (Організація африканської єдності) (OAU – Organization of African Unity) – міжнародна організація африканських держав, створена для подолання колоніалізму на континенті та сприяння внутрішнього й міжнародного співробітництва. Створено 1963 р. на конференції голів урядів держав, що звільнилися.

ОБСЄ (Організація з безпеки та співробітництва у Європі) (OSCE – Organization for Security and Cooperation in Europe) – організація з безпеки та співробітництва у Європі, що об'єднує 57 держав-учасниць із Північної Америки, Європи та Азії, є найбільшою у світі регіональною організацією, що займається питаннями безпеки.

ОЕСР (Організація економічного співробітництва та розвитку) (OECD – Organization for Economic Cooperation and Development) – міжнародна організація, що об'єднує 34 країни світу, більшість із яких є країнами з високим доходом громадян і високим ІРЛП, що розглядають як розвинені.

ООН (Організація Об'єднаних Націй) (UN – United Nations) – глобальна міжнародна організація, заснована 24 жовтня 1945 року на конференції в Сан-Франциско на підставі Хартії Організації Об'єднаних Націй. Декларованою метою діяльності організації є підтримання та зміцнення миру й міжнародної безпеки, розвиток співробітництва між державами світу. Члени-засновники – 51 держава (зокрема Українська РСР). Станом на 1998 р. ООН нараховувала 185 держав-членів. Із 14 липня 2011 року налічує 193 держави-члени. Західна Сахара та інші маленькі держави не приєдналися до ООН через їхнє невизнання.

ОПЕК (Організація країн-експортерів нафти) (OPEC – Organization of the Petroleum Exporting Countries) – картель, створений нафтовидобувними державами для стабілізації цін на нафту. Членами цієї організації є країни, чия економіка залежить від доходів з експорту нафти: Алжир, Ангола, Екваторіальна Гвінея, Габон, Іран, Ірак, Кувейт, Лівія, Нігерія, Республіка Конго, Саудівська Аравія, ОАЕ та Венесуела.

ОЧЕС (Організація Чорноморського економічного співробітництва) (BSEC – Black Sea Economic Cooperation) – субрегіональне об'єднання 12 країн Чорноморського регіону (Азербайджан, Албанія, Болгарія, Вірменія, Греція, Грузія, Молдова, Росія, Румунія, Сербія, Туреччина, а також Україна).

ПРООН (Програма розвитку Організації Об'єднаних Націй) (UNDP – United Nations Development Program) – агентство у структурі ООН, створене на підставі резолюції Генеральної Асамблеї від 22 листопада 1965 року шляхом об'єднання Розширеної програми технічної допомоги ООН і Спеціального фонду. Метою Програми є надання допомоги країнам, що розвиваються, у справі їхнього національного розвитку.

Римський клуб (Club of Rome) – міжнародна неурядова організація, аналітичний центр, що об'єднує у своїх рядах учених, громадських діячів, лідерів думок і ділових людей більш ніж із 30 країн світу, стурбованих перспективами розвитку людства.

СБ (Світовий банк) (WB – World Bank) – кредитно-фінансова установа, заснована 1945 р., є однією з найбільших у світі, що надає допомогу з метою розвитку. Банк розробляє стратегії допомоги для кожної зі своїх країн-клієнтів у співробітництві з державними органами, неурядовими організаціями та приватним сектором. Представництва банку в різних країнах світу займаються реалізацією його програм, підтримують

зв'язок з урядом і громадянським суспільством, сприяють більш глибокому розумінню проблем розвитку.

СЄА (Світовий євангельський альянс) (World Evangelical Alliance – WEA) – це глобальна організація євангельських християнських церков, що обслуговують понад 600 млн євангелістів, заснована 1846 р. Це найбільша міжнародна організація євангельських церков. Об'єднує 7 регіональних і 135 євангельських союзів церков та понад 150 організацій-членів.

СМЯ (Спілка міжнародних ярмарків) – об'єднання постійних ярмаркових комітетів або установ, які скликають та організують міжнародні ярмарки. Спілку засновано 1925 р. в Мілані (нині її штаб-квартира в Парижі).

СНД (Співдружність Незалежних Держав) (CIS – Commonwealth of Independence States) – регіональна міжнародна організація Азії та Східної Європи, до якої входить низка пострадянських країн. СНД заохочує співпрацю в економічних, політичних і військових справах та має певні повноваження щодо координації торгівлі, фінансів, законотворчості й безпеки. Вона сприяла співробітництву у сфері запобігання транскордонній злочинності.

СОТ (Світова організація торгівлі) (WTO – World Trade Organization) – міжнародна організація, яка почала діяти 1 січня 1995 року задля лібералізації міжнародної торгівлі та регулювання торговельно-політичних відносин країн-членів. На сьогодні повноправними учасниками СОТ є 164 країни, зокрема й Україна.

ФАО (Продовольча і сільськогосподарська організація) (FAO – Food and Agricultural Organization) – була заснована на конференції у Квебеці 16 жовтня 1945 року. Організація діє як провідна установа, що займається проблемами розвитку сільських регіонів і сільськогосподарського виробництва в системі ООН.

ЮНЕП (Програма ООН із навколишнього середовища) (UNEP – United Nations Environment Programme) – міжурядова програма, створена з ініціативи Стокгольмської конференції ООН із довкілля (1972 р.) і рішення Генеральної Асамблеї ООН (1973 р.). Програму спрямовано на розв'язання найгостріших проблем сучасної екологічної кризи (опустелювання, деградації ґрунтів, погіршення якості та зменшення кількості прісних вод, забруднення Світового океану).

ЮНЕСКО (Організація Об'єднаних Націй із питань освіти, науки, культури) (UNESCO – United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization) – міжнародна організація, спеціалізована установа Організації Об'єднаних Націй, яка за співпраці своїх членів-держав у галузі освіти, науки, культури сприяє ліквідації неписьменності, підготовці національних кадрів, розвитку національної культури, охороні пам'яток культури тощо.

ЮНІДО (Організація Об'єднаних Націй із промислового розвитку) (UNIDO – United Nations Industrial Development Organization) – спеціальна установа ООН, створена 1966 р., мета якої полягає у сприянні промислового розвитку та прискореній індустріалізації країн, що розвиваються, шляхом мобілізації національних і міжнародних ресурсів.

ЮНІФЕМ (Фонд ООН для розвитку в інтересах жінок) (UNFEM – United Nations Development Fund for Women) – підрозділ ООН, який займався наданням фінансового підтримання і технічної допомоги інноваційним програмам, які просувають права жінок, їхні економічні й політичні можливості та гендерну рівність. Скасовано в липні 2010 року, у зв'язку з передаванням його мандата і функцій новоствореній Структурі ООН із питань гендерної рівності та розширення прав і можливостей жінок.

ЮНКТАД (Конференція ООН із торгівлі й розвитку) (UNCTAD – United Nations Conference on Trade and Development) – орган Генеральної Асамблеї ООН, який не є міжнародною торговельною організацією. Створено 1964 р. і нараховує 194 країни-члени. Під егідою ЮНКТАД розробляють багатосторонні угоди та конвенції.

Використана та рекомендована література

1. Алексеева Т. І. Міжнародні організації : навч. посіб. / Т. І. Алексеева ; Харківський національний економічний ун-т. – Харків : ХНЕУ, 2006. – 200 с.
2. Болотіна Н. Б. Право соціального захисту України : навч. посіб. / Н. Б. Болотіна. – Київ : Знання, 2005. – 615 с.
3. Воронкова А. Міжнародні економічні організації : [навч. посіб.] / А. Воронкова. – Київ : Професіонал, 2015. – 352 с.
4. Глобалізація світового господарства: геопросторовий вимір : [монографія] / О. О. Любіцева, В. К. Бабарицька, Б. П. Яценко та ін. – Київ : КНУ ім. Т. Шевченка, 2010. – 160 с.
5. Глобальні зміни світу – 2025 : [доповідь Нац. розвід. ради США ; пер. з англ.]. – Львів : Літопис, 2010. – 188 с.
6. Грекова М. М. Міжнародні трудові стандарти як основа вдосконалення трудового законодавства України / М. М. Грекова. – Харків : [б. в], 2008. – 204 с.
7. Данилюк Н. І. Механізми економічної конвергенції України та ЄС. / Н. І. Данилюк, Р. В. Омельченко // Економіка: проблеми теорії та практики : зб. наук. пр. – Т. III, вип. 203. – Дніпропетровськ : ДНУ, 2007. – С. 777–795.
8. Євроатлантичне співробітництво та міжнародні організації : навч. посіб. / [О. Ф. Деменко, П. О. Демчук, Р. А. Калениченко та ін.] ; за заг. ред. канд. іст. наук, доцента О. І. Пошедіна. – Київ : НУОУ, 2011. – 296 с.
9. Кравченко С. О. Міжнародні організації як суб'єкти глобального управління / С. О. Кравченко, В. В. Кравченко // Вчені записки ТНУ ім. В. І. Вернадського. – 2017. – Т. 28 (67), № 1. – С. 6–11. – Серія: Державне управління.
10. Кривчик Г. Г. Україна в міжнародних організаціях : навч. посіб. / Г. Г. Кривчик, С. М. Серьогін, В. Я. Шибко. – Київ : АДЕФ-Україна, 2011. – 224 с.
11. Ксендзук В. В. Міжнародні організації : навч. посіб. / В. В. Ксендзук. – Житомир : ЖДТУ, 2019. – 211 с.
12. Лук'янова О. М. Міжнародні організації : конспект лекцій / О. М. Лук'янова. – Харків : УкрДУЗТ, 2021. – 76 с.
13. Міжнародні організації : навч. посіб. / О. С. Кучик, І. Р. Суховолець, А. Б. Стельмах та ін. ; за ред. О. С. Кучика. – 2-ге вид., переробл. і допов. – Київ : Знання, 2012. – 749 с.

14. Міжнародні організації. Кредитно-модульний курс : навч. посіб. / за ред. Ю. Г. Козака, В. В. Ковалевського, Н. С. Логвинової. – 3-тє вид. переробл. та допов. – Київ : Центр учбової літератури, 2011. – 344 с.
15. Мокій А. І. Міжнародні організації : навч. посіб. / А. І. Мокій, Т. П. Яхно, І. Г. Бабець. – Київ : Центр учбової літератури, 2011. – 280 с.
16. Політична трансформація НАТО та стратегія подальшого розширення. Виклики та перспективи для України / упоряд. : О. В. Коломієць, В. Л. Мартинюк. – Київ : ФОР Т. А. Кінько, 2016. – 84 с.
17. Скрипник О. М. Історія міжнародних організацій : навч. посіб. / О. М. Скрипник. – Умань : ПП Жовтий О. О., 2011. – 226 с.
18. Смирнова К. Європейська інтеграція України: актуальні питання / К. Смирнова // Право України : Юридичний журнал. – 2011. – № 5. – С. 148–153.
19. Суліма Є. М. Глобалістика : підручник / Є. М. Суліма, М. А. Шепєлев. – Київ : Вища школа, 2010. – 544 с.
20. Циганкова Т. М. Міжнародні організації : [навч. посіб.] / Т. М. Циганкова, Т. Ф. Гордєєва. – Київ : КНЕУ, 2011. – 340 с.
21. Чужиков В. І. Міжнародні інтеграційні процеси сучасності : монографія / В. І. Чужиков ; за ред. З. С. Варналія. – Київ : Знання України, 2005. – 345 с.
22. Юшко А. М. Міжнародні соціальні стандарти : навч. посіб. / А. М. Юшко, Н. М. Швець ; за заг. ред. В. В. Жернакова. – Харків : Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого», 2013. – 121 с.
23. Gelderblom D. Social Institutions (Introductions to Sociology) / D. Gelderblom ; illustrated edition. – Oxford : Oxford University Press, 2017. – 72 p.
24. Lasok K. Law and institutions of the European Union / K. Lasok. – 9th ed. – London : S. I., 2018. – 534 p.
25. Shaw J. The Law of the European Union / J. Shaw. – 5th ed. – London : S. I., 2018. – 656 p.
26. Глобальний договір ООН [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.un.org.ua/ukr>.
27. ГУАМ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://guamorganization.org/>.
28. Декларація тисячоліття ООН [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.un.org/russian/documen/declarat/summitdecl.htm>.

29. Економічне співтовариство країн Центральної Африки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.cseeac-eccas.org/-index.php/fr/>.
30. Інститут демографії та соціальних досліджень Національної академії наук України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.idss.org.ua>.
31. Конференція ООН з торгівлі і розвитку (ЮНКТАД) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://unctad.org/en/Pages/Home.aspx>.
32. Корнієнко В. О. Україна в Європі і світі : навч. посіб. [Електронний ресурс] / В. О. Корнієнко. – Вінниця : ВНТУ, 2018. – Режим доступу : <https://multimedia.posibnyky.vntu.edu.ua>.
33. Міжнародна морська організація (ІМО) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.imo.org.
34. Міжнародна організація з міграції [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://iom.org.ua/ua>.
35. Міжнародна організація праці [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ilo.org/global/lang--en/index.htm>.
36. Міжнародне агентство з атомної енергії (МАГАТЕ) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.un.org/eng/ga/iaea/>.
37. Міжнародний фонд сільськогосподарського розвитку (МФСР) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.un.org/eng/ecosoc/ifad/>.
38. Міжнародні соціальні інституції та програми [Електронний ресурс] : методичні рекомендації до практичних завдань для студентів спеціальності 232 «Соціальне забезпечення» другого (магістерського) рівня / уклад. Е. Р. Степанова. – Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2022. – 22 с. – Режим доступу : <http://www.repository.hneu.edu.ua/handle/123456789/20049>.
39. Міністерство закордонних справ України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.mfa.gov.ua/mfa/ua>.
40. Представництва міжнародних структур та організацій в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://mfa.gov.ua/ua/about-ukraine/orgin-ukraine>.
41. Представництво ООН в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.un.org.ua/ua.
42. Представництво України при Європейському Союзі [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukraine-eu.mfa.gov.ua/>.

43. Операції ООН з підтримки миру [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.un.org/eng/peacekeeping/>.
44. Організація Об'єднаних Націй з промислового розвитку (ЮНІДО) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.un.org/eng/ecosoc/unido/>.
45. Сайт Всесвітньої туристичної організації (ВТО). – Режим доступу : <http://www.world-tourism.org>.
46. Сайт Економічної і соціальної комісії ООН для Азії і Тихого океану (ЕСКАТО). – Режим доступу : <http://www.unescap.org>.
47. Сайт Економічної і соціальної комісії ООН для Західної Азії (ЕСКЗА). – Режим доступу : <http://www.escwa.org.lb>.
48. Сайт Економічної комісії для Африки (ЕКА). – Режим доступу : <http://www.unesa.org>.
49. Сайт Економічної комісії для Латинської Америки і країн Карибського басейну (ЕКЛАК). – Режим доступу : <http://www.eclac.cl/indexl.html>.
50. Сайт Європейської економічної комісії Організації Об'єднаних Націй (ООН/ЄЕК). – Режим доступу : <http://www.unecsc.org>.
51. Сайт Конференції ООН з торгівлі і розвитку (ЮНКТАД). – Режим доступу : <http://www.unctad.org/Templates>.
52. Сайт Міжнародного валютного фонду. – Режим доступу : <http://www.un.org/eng/ecosoc/imf/>.
53. Сайт Міжнародної організація праці (МОП). – Режим доступу : <http://www.ilo.org>.
54. Сайт Організації Об'єднаних Націй з промислового розвитку (ЮНІДО). – Режим доступу : <http://www.fao.org>.
55. Сайт Організації Об'єднаних націй. – Режим доступу : <http://www.un.org>.
56. Сайт Програми розвитку ООН (ПРООН). – Режим доступу : <http://www.undp.org>.
57. Сайт Продовольчої і сільськогосподарської організації (ФАО). – Режим доступу : <http://www.fao.org>.
58. African Union [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.africa-union.org/>.
59. Arab league [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.arableagueonline.org>.
60. European Union [Electronic resource]. – Access mode : <http://ec.europa.eu>.

61. International Finance Corporation [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.ifc.org>.
62. International monetary Fund [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.imf.org>
63. London Club [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.alclubs.org>.
64. Paris Club [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.clubdeparis.org>.
65. Ratifications for Ukraine [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.ilo.org/dyn/normlex/>.
66. The Club of Rome [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.clubofrome.org>.
67. The World Trade Organization [Electronic resource]. – Access mode : <https://www.wto.org/>.
68. United Nations [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.un.org>.
69. World Bank [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.worldbank.org>.

Додатки

Додаток А

Таблиця А.1

Конвенції Міжнародної організації праці, ратифіковані Україною

Конвенції	Дати ратифікації
1	2
Основоположні	
С29 Конвенція 1930 р. про примусову працю	10.08.1956 р.
С87 Конвенція 1948 р. про свободу асоціації та захист прав на організацію	14.09.1956 р.
С98 Конвенція 1949 р. про застосування принципів права на організацію і проведення колективних переговорів	14.09.1956 р.
С100 Конвенція 1951 р. про рівне винагородження чоловіків та жінок на працю рівної цінності	10.08.1956 р.
С105 Конвенція 1957 р. про скасування примусової праці	14.12.2000 р.
С111 Конвенція 1958 р. про дискримінацію в галузі праці та занять	04.08.1961 р.
С138 Конвенція 1973 р. про мінімальний вік	03.05.1979 р.
С182 Конвенція 1999 р. про найгірші форми дитячої праці	14.12.2000 р.
Пріоритетні	
С81 Конвенція 1947 р. про інспекцію праці	10.11.2004 р.
С122 Конвенція 1964 р. про політику в галузі зайнятості	19.06.1968 р.
С129 Конвенція 1969 р. про інспекцію праці в сільському господарстві	10.11.2004 р.
С144 Конвенція 1976 р. про тристоронні консультації (міжнародні трудові норми)	16.05.1994 р.
Технічні	
С2 Конвенція 1919 р. про безробіття	16.05.1994 р.
С11 Конвенція 1921 р. про право на об'єднання в сільському господарстві	14.09.1956 р.
С14 Конвенція 1921 р. про щотижневий відпочинок у промисловості	19.06.1968 р.
С23 Конвенція 1926 р. про репатріацію моряків	17.06.1970 р.
С27 Конвенція 1929 р. про зазначення ваги вантажів, що їх перевозять на суднах	17.06.1970 р.
С32 Конвенція (переглянута) 1932 р. про захист від нещасних випадків працівників, зайнятих на навантаженні або розвантаженні суден	17.06.1970 р.
С45 Конвенція 1935 р. про застосування праці жінок на підземних роботах	04.08.1961 р.
С47 Конвенція 1935 р. про сорокагодинний робочий тиждень	10.08.1956 р.
С69 Конвенція 1946 р. про видачу судовим кухарям свідоцтв про кваліфікацію	17.06.1970 р.
С77 Конвенція 1946 р. про медичний огляд підлітків у промисловості	14.09.1956 р.
С78 Конвенція 1946 року про медичний огляд підлітків на непромислових роботах	14.09.1956 р.
С79 Конвенція 1946 року про обмеження нічної праці підлітків на непромислових роботах	14.09.1956 р.

Закінчення додатка А

Закінчення табл. А.1

1	2
С90 Конвенція (переглянута) 1948 р. про обмеження нічної праці підлітків у промисловості	14.09.1956 р.
С92 Конвенція (переглянута) 1949 р. про приміщення для екіпажу	17.06.1970 р.
С95 Конвенція 1949 р. про охорону заробітної плати	04.08.1961 р.
С102 Конвенція 1952 р. про мінімальні норми соціального забезпечення	06.06.2016 р.
С103 Конвенція (переглянута) 1952 р. про охорону материнства	14.09.1956 р.
С106 Конвенція 1957 р. про щотижневий відпочинок у торгівлі та установах	19.06.1968 р.
С108 Конвенція 1958 р. про національні посвідчення особи моряка	17.06.1970 р.
С113 Конвенція 1959 р. про медичний огляд рибалок	17.06.1970 р.
С115 Конвенція 1960 р. про захист від радіації	19.06.1968 р.
С116 Конвенція 1961 р. про перегляд кінцевих статей	17.06.1970 р.
С117 Конвенція про основні цілі та норми соціальної політики	16.09.2015 р.
С119 Конвенція 1963 р. про забезпечення машин захисними пристроями	17.06.1970 р.
С120 Конвенція 1964 р. про гігієну в торгівлі та закладах	19.06.1968 р.
С124 Конвенція 1965 р. про медичний огляд молодих людей для підземних робіт	17.06.1970 р.
С126 Конвенція 1966 р. про приміщення для рибалок на борту суден	17.06.1970 р.
С131 Конвенція 1970 р. про встановлення мінімальної заробітної плати	01.03.2006 р.
С132 Конвенція (переглянута) 1970 р. про оплачувані відпустки	25.10.2001 р.
С133 Конвенція 1970 р. приміщення для екіпажу (додаткові положення)	24.08.1993 р.
С135 Конвенція 1971 р. про захист прав представників працівників на підприємстві	03.09.2003 р.
С139 Конвенція 1974 р. про професійні ракові захворювання	17.06.2010 р.
С140 Конвенція 1974 р. про оплачувані учбові відпустки	07.03.2003 р.
С142 Конвенція 1975 р. про розвиток людських ресурсів	03.05.1979 р.
С147 Конвенція 1976 р. про мінімальні норми на торговельних суднах	17.03.1994 р.
С149 Конвенція 1977 р. про сестринський персонал	03.05.1979 р.
С150 Конвенція 1978 р. про адміністрацію праці	10.11.2004 р.
С153 Конвенція 1979 р. про тривалість робочого часу і періоди відпочинку на дорожньому транспорті	09.06.2008 р.
С154 Конвенція 1981 р. про колективні переговори	16.05.1994 р.
С155 Конвенція 1981 р. про безпеку та гігієну праці та виробниче середовище	04.01.2012 р.
С156 Конвенція 1981 р. про працівників із сімейними обов'язками	11.04.2000 р.
С158 Конвенція 1982 р. про припинення трудових відносин	16.05.1994 р.
С159 Конвенція 1983 р. про професійну реабілітацію і зайнятість інвалідів	15.05.2003 р.
С160 Конвенція 1985 р. про статистику праці	15.08.1991 р.
С161 Конвенція 1985 р. про служби гігієни праці	17.06.2010 р.
С173 Конвенція 1992 р. про захист вимог працівників у випадку неплатоспроможності підприємця	01.03.2006 р.
С174 Конвенція 1993 р. про запобігання великим промисловим аваріям	15.06.2011 р.
С176 Конвенція 1995 р. про безпеку та гігієну праці на шахтах	15.06.2011 р.
С184 Конвенція 2001 р. про безпеку та гігієну праці в сільському господарстві	01.12.2009 р.

Міжнародні соціальні програми та ініціативи

Назви програм/ініціатив	Їхня сутність
1	2
<p>World Wide Fund for Nature (https://www.worldwildlife.org/)</p>	<p>Фонд засновано 1961 р. задля збереження популяції носорогів, тигрів та інших тварин. Належить до найпотужніших екологічних організацій світу, працює більш ніж у 100 країнах, зокрема в Україні. Займається збереженням лісів, водойм, допомагає боротися зі зміною клімату та зникненням рідкісних видів, а також залучає бізнес і сприяє розвитку екологічної освіти. Окрім волонтерства у природоохоронних кампаніях, можна запропонувати власну екологічну ідею або ініціативу</p>
<p>European Voluntary Service (https://www.vsi.ie/volunteer/)</p>	<p>Організацію створено заради підвищення мобільності молоді, її громадської активності, культурної компетентності та полегшення переходу до дорослого життя. Мета проєктів – поліпшення соціальних сфер життя. Потенційні волонтери мають бути мотивованими, зацікавленими в розширенні горизонтів, виявляти інтерес до соціальних проєктів. Останнє є особливо важливим, адже волонтери зазвичай працюють у суспільних організаціях, центрах для людей з інвалідністю та інших недержавних установах, а також дитячих садках, школах. Волонтери мають хоча б мінімально володіти англійською мовою або мовою країни, у якій хочуть працювати</p>
<p>Корпус миру США в Україні (https://www.peacecorps.gov/)</p>	<p>Це незалежне неполітичне, нерелігійне й неприбуткове агентство виконавчої гілки Уряду США засновано 1961 р., із метою зміцнення миру та дружби між людьми різних національностей і культур. Наразі Корпус миру здійснює свою діяльність у понад 60 країнах світу – у Європі, Азії, Латинській Америці, Африці та Тихоокеанському регіоні. Уже протягом шістьох десятиліть Корпус миру надає технічну допомогу шляхом утілення в життя програм у сфері освіти, розвитку громад, сприяння розвитку бізнесу, захисту довкілля, сільського господарства, охорони здоров'я та роботи з молоддю. Діє в Україні з 1992 р. і співпрацює з багатьма прогресивними організаціями. Роботу волонтерів в Україні спрямовано на двостороннє розуміння культур українців та американців. Напрями роботи організації – освіта, молодь та економічний розвиток. Волонтери Корпусу миру не мають права заробляти гроші. Для них робота в Україні – це служіння. Щомісяця Корпус миру виплачує волонтерам мінімальну стипендію на базові потреби та покриває витрати на їхнє медичне обслуговування</p>

1	2
GoCamp (https://gocamps.com)	Це найбільша освітня волонтерська програма у Східній Європі, у якій волонтери з усієї планети навчають школярів іноземних мов та відкривають світ для дітей із різних куточків України. Долучившись до проекту, ставши волонтером, учасники мають можливість брати участь у формуванні нового покоління майбутніх лідерів України, мотивувати молодь долати будь-які бар'єри та відкривати нові культури, мови та можливості
World Wide Opportunities on Organic Farms (https://wwof.net/)	За умовами програми волонтери працюють по кілька годин на день на фермах, які вирощують органічні продукти, за що отримують харчування та житло. Утім, волонтери організації працюють лише у сфері сільського господарства: учасники проектів дбають про ферми, городи, сади, домашніх і свійських тварин тощо. Програми не мають дедлайнів, адже волонтери самостійно домовляються про строки участі із власниками. Для того щоб брати участь у програмі, фермер має заплатити невеликий щорічний внесок організації у своїй країні, заявивши, що його фермерське господарство відповідає деяким стандартам органічного сільського господарства (тобто принаймні добровольцям не доведеться мати справу з отрутохімікатами), і що волонтерам, які працюють на фермі, буде надано житло, яке відповідає санітарним нормам
Tabletochki (https://tabletochki.org/)	Благодійний фонд, який захищає дітей з онкологічними захворюваннями в Україні. Пропонує долучитися до волонтерства в лікарнях і за їхніми межами. У першому випадку – це проведення часу з маленькими пацієнтами, підтримання їхнього особистісного розвитку. Поза лікарнями волонтери можуть займатися водійською, кур'єрською, професійною допомогою, залучатися до організації акцій. Головне завдання «Таблеточок» – зробити так, щоб жодна дитина в Україні не помирала від раку. Місія фонду – створювати умови для якісної медичної, психологічної допомоги та повноцінного життя онкохворих дітей та їхніх родин в Україні під час та після лікування. Фонд працює на засадах краудфандингу
Міжнародний жіночий фонд Mama Cash (https://www.mamacash.org/ru/kogo-my-finansiruem)	Фонд фінансує та підтримує ініціативи в галузі прав жінок по всьому світу, які кидають виклик корінним причинам несправедливості. Mama Cash підтримує амбітні організації феміністських і жіночих прав та ініціатив

Продовження додатка Б

Продовження табл. Б.1

1	2
<p>Magneticone.org (https://magneticone.org/)</p>	<p>Український фонд, заснований 2013 р. Основна мета роботи – освіта дітей та молоді за допомогою інноваційних методів. Здебільшого волонтери організації перекладають світові онлайн-курси, однак на сайті фонду можна знайти чимало активних проєктів, подібних до цієї тематики. Основними напрямками фонду є просвітництво, пошук і заохочення розвитку талановитих дітей та молоді, їхнє підтримання, зміцнення престижу й ролі благодійних організацій, меценатів, спонсорів у благородній справі допомоги молодому поколінню українців, допомога дітям</p>
<p>Товариство Червоного Хреста (https://redcross.org.ua/)</p>	<p>Організація функціонує понад 100 років та допомагає всім, хто потрапив у скрутне становище: хвороба, бідність, безробіття, утрата родинних зв'язків, надзвичайна ситуація чи збройний конфлікт. Відповідно до перелічених проблем, волонтери організації працюють у конкретних напрямках і допомагають потерпілим упоратися із труднощами. Із 24 лютого 2022 року, коли відбулося загострення збройного конфлікту в Україні, Товариство Червоного Хреста України оперативнo мобілізувало всі сили та ресурси й розпочало надавати допомогу постраждалому населенню. Із 24 лютого 2022 року волонтери та співробітники Товариства Червоного Хреста України майже цілодобово працюють у різних куточках України. Вони доставляють гуманітарну допомогу тим, хто цього потребує, популяризують знання з першої допомоги й мінної небезпеки, надають психосоціальне підтримання. Загони швидкого реагування виїжджають на місця руйнувань житлових будинків разом із ДСНС України, евакуюють людей та транспортують маломобільних осіб із «гарячих точок», чергують на залізничних вокзалах і пунктах перетину кордону. Місцеві осередки товариства облаштовують місця для людей, які були вимушеними покинути свої домівки та забезпечують їх найнеобхіднішим. На тимчасово окупованих територіях співробітники та волонтери Товариства Червоного Хреста України залишаються на місцях і продовжують підтримувати місцеве населення</p>
<p>Благодійний фонд «Допомагаємо» (https://pomogaem.com.ua/)</p>	<p>Фонд було створено 2009 р., він об'єднав дві групи небайдужих людей: волонтерів, які працювали у дитячих відділеннях лікарень, допомагаючи тяжкохворим дітям, і прийомних батьків, які взяли на виховання дітей сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування</p>

1	2
<p style="text-align: center;">Au Pair (https://www.aupair.com/ru)</p>	<p>Із метою досягнення головної цілі програми – вивчення іноземної мови, розширення культурного кругозору іноземної молоді та глибокого пізнання життя європейців із середини, Радою Європи було ухвалено рішення, щоб як сторона, що приймає були не школи та університети, у яких молодь буде вивчати лише іноземну мову, а безпосередньо європейські сім'ї. Це означає, що під час перебування за кордоном, волонтер проживає в родині, що приймає, котра його запросила, як член сім'ї, із його правами та обов'язками. Тривалість програми становить 6 – 12 місяців</p>
<p style="text-align: center;">Appalachian Trail (https://appalachiantrail.org/)</p>	<p>Це найбільш відома і велика американська волонтерська програма. Узяти участь у ній може кожен охочий, незалежно від громадянства, головне – підходити під певні вимоги. Є два варіанти волонтерської роботи у програмі: робота на певній вакансії в організації або ж волонтерство – робота «на землі». Кожну вакансію курує певний керівник, чий номер телефону й адресу електронної пошти вказано на сторінці з умовами. Практика показує, що краще зателефонувати йому і розповісти про себе, а вже після цього відправляти своє резюме. У резюме потрібно вказати як основні дані – вік, сімейний стан, освіту, так і додаткові – навички, інтереси, рівень знань англійської мови. Чим повнішою буде інформація про себе, тим більша ймовірність ухвалення позитивного рішення</p>
<p style="text-align: center;">Work and Travel (https://myworktravel.com/work-and-travel-usa.html)</p>	<p>Засновником програми, а також її головним наглядачем є Конгрес США, який щорічно визначає потрібну кількість студентів, що мають право брати участь у програмі. Агентства – представники програми в різних країнах світу пропонують студентам зареєструватися у програмі, дістати всі необхідні документи та консультації. Також деякі агентства допомагають учасникам програми спланувати подорож до майбутнього місця роботи, надають можливість придбати міжнародні авіаквитки за студентськими тарифами</p>
<p style="text-align: center;">Швейцарська агенція з розвитку та співробітництва (https://www.eda.admin.ch/)</p>	<p>Основні галузі підтримання малих проєктів: здоров'я; місцевого самоврядування та децентралізації; розвитку торгівлі, малих і середніх підприємств; сталої енергетики, води, навколишнього середовища, містобудування; соціальні послуги; реагування на наслідки конфлікту; законності, справедливості; культурних заходів</p>

1	2
<p>UN Volunteers (https://unv.org.ua/)</p>	<p>Щороку приблизно 7 500 досвідчених і кваліфікованих чоловіків та жінок зі 160 країн світу долучаються до роботи волонтерів ООН у 130 країнах. Понад 75 % волонтерів ООН походять із країн, що розвиваються, та понад 30 % волонтерів задіяно на своїй Батьківщині. У громадян України, що бажають працювати волонтерами ООН є така можливість, якщо вони відповідають таким критеріям: вік – 18 років і старше (верхню межу не встановлено); мають вищу освіту або еквівалентний професійний досвід; 2 – 3 роки відповідного професійного досвіду роботи; відданість принципам волонтерства та наявність попереднього волонтерського досвіду; володіння англійською мовою на робочому рівні; громадянство України</p>
<p>Платформа розвитку громадянського суспільства Marketplace (http://cd-platform.org/)</p>	<p>Це можливість отримання мінігранта на оплату послуг, спрямованих на зміцнення як основних організаційних спроможностей, так і набуття спеціальних навичок, які дозволяють організаціям громадянського суспільства (ОГС) ставати більш ефективними, незалежними та життєздатними. Гранти з організаційного розвитку надають на конкурсній основі. Розгляд заявок відбірковою комісією відбувається щомісяця</p>
<p>Global innovation found (http://cd-platform.org/)</p>	<p>Це некомерційний інноваційний фонд, який фінансує проривні та інноваційні ідеї для поліпшення соціально-економічного життя у країнах із низькими доходами – у країнах, що розвиваються. Фонд підтримує проєкти – рішення глобальних проблем у різних галузях, які можна поширювати у промислових масштабах, через громадські благодійні сектори. Подавати заявку на фінансування можуть: соціальні підприємства; комерційні фірми; некомерційні організації; міжнародні організації; дослідники; урядові установи</p>
<p>Гранти Вишеградського фонду (https://www.visegradfund.org/)</p>	<p>Надають фінансування різноманітним видам діяльності у всіх сферах життя: культури та спільної ідентичності; освіти та зміцнення потенціалу; інновацій; НДДКР, підприємництва; демократичних цінностей та медіа; державної політики та інституційного партнерства; регіонального розвитку, екології, туризму; соціального розвитку</p>

1	2
<p>Німецьке товариство міжнародного співробітництва Giz (https://www.giz.de/de/html/)</p>	<p>Основні проєкти та програми, які діють в Україні:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Стала інфраструктура: партнерство з модернізації: енергоефективність у лікарнях. Пілотний проєкт «Енергоефективна забудова». Енергоефективність у громадах. 2. Безпека, відбудова та мир: розвиток соціальної інфраструктури, у зв'язку зі збільшенням кількості внутрішньо переміщених осіб. Підтримання українських громад, у зв'язку зі збільшенням кількості внутрішньо переміщених осіб. Підтримання України в управлінні надзвичайними ситуаціями. 3. Соціальний розвиток: консультування з ВІЛ/СНІДу та підтримання інституцій. 4. Держава та демократія: інтегрований розвиток міст в Україні та подальше підтримання реформи децентралізації
<p>Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР) (https://www.ebrd.com/home)</p>	<p>Цілі та функції ЄБРР: підтримання економічного розвитку і реконструкції країн Центральної та Східної Європи, із метою сприяння переходу їх до відкритої ринкової економіки та приватного підприємництва; підтримання країн – отримувачів допомоги у здійсненні структурних економічних реформ; сприяння інвестиціям у виробництво, а також у сферу послуг і фінансовий сектор та пов'язану з ним інфраструктуру; стимулювання ключових та економічно обґрунтованих проєктів, надання технічної допомоги для підготовки, фінансування й реалізації проєктів тощо. ЄБРР не фінансує витрати державного бюджету, а здійснює фінансування тільки інвестиційних проєктів розвитку у приватному та державному секторі. ЄБРР пропонує гранти малим і середнім підприємствам для зростання їхнього бізнесу</p>
<p>Монсанто Україна (https://latifundist.com/kompanii/)</p>	<p>Це приватна компанія, яку зареєстровано на території США. Основною метою компанії є сталий розвиток сільського господарства. Програма надає гранти для реалізації проєктів за такими напрямками: освітніми програмами для сільської місцевості (підтримання шкіл, бібліотек, наукових центрів, навчальних програм для фермерів); програмами зі сталого розвитку середовища громад, зокрема підтримання програм із поліпшення енергоефективності та доступу до чистої води, підтримання центрів для людей з особливими потребами, забезпечення інших місцевих потреб. Отримати фінансування можуть ГО та благодійні організації</p>

Продовження додатка Б

Продовження табл. Б.1

1	2
<p>Гранти від європейської молодіжної фундації (https://www.coe.int/en/web/european-youth-foundation/how-to-apply)</p>	<p>Грантові проєкти мають бути інтервенційними, тобто їхню діяльність має бути спрямовано на соціальні зміни, які залучають молодь на місцевому рівні. Діяльність за проєктом мусить мати чіткі зв'язки або вплив на місцевому рівні; мають бути розробленими на місцевому, регіональному або національному рівні. Максимальна сума гранта – 10 000 євро</p>
<p>Агентство США з міжнародного розвитку (https://www.usaid.gov/)</p>	<p>Пріоритетні сфери: досконале врядування, економічний розвиток, зміцнення системи охорони здоров'я та надання гуманітарної допомоги. Основні напрями роботи: демократія, права людини та врядування; сільське господарство; охорона довкілля та протидія змін клімату; економічний розвиток; охорона здоров'я; гуманітарна допомога та допомога в перехідний період</p>
<p>Програма розвитку ООН в Україні (https://www.undp.org/uk/ukraine)</p>	<p>ПРООН прагне підтримати Україну на шляху до подолання бідності, розвитку людського потенціалу, досягнення справедливих результатів, захисту довкілля та просування демократичного врядування. Крім роботи на політичному рівні, ПРООН налагоджує партнерство з національними й місцевими органами влади, організаціями громад, приватного сектору та іншими агентствами ООН для відчутного поліпшення життя людей</p>
<p>Гранти посольства Федеративної Республіки Німеччини в Україні (https://kiew.diplo.de/ua-uk/service)</p>	<p>Пріоритетними напрямками цієї співпраці є: децентралізація та зміцнення структур громадянського суспільства; енергетика й енергоефективність; пріоритети німецько-українського співробітництва; сприяння сталій економічній політиці (зокрема, щодо малого та середнього підприємництва)</p>
<p>Фонд братів Кличків (https://www.klitschkofoundation.org/)</p>	<p>Всеукраїнські благодійні проєкти у сфері освіти, спорту та науки. Робота фонду відбувається в чотирьох напрямках: освіта, спорт, розвиток активного громадянства та міжнародна співпраця. Спільними зусиллями створюють можливості для соціального, емоційного та фізичного розвитку</p>
<p>Гранти від Фонду Джона і Кетрін Макартур (https://www.macfound.org/about/)</p>	<p>Фонд Джона і Кетрін Макартур є одним із найбільших у США незалежних фондів. Сприяє розвитку знань, підтримує індивідуальну творчість; зміцнює інститути й допомагає поліпшити державну політику; надає інформацію громадськості, насамперед шляхом підтримання незалежних ЗМІ. Фонд здійснює підтримання за чотирма програмами: інтернаціональної програми, що фінансує фонд, зосередженої на міжнародних питаннях, зокрема питаннях прав людини й міжнародного правосуддя, світу і безпеки; збереження сталого розвитку, міграції; середньої освіти для дівчаток у країнах, що розвиваються; репродуктивного здоров'я</p>

Продовження додатка Б

Продовження табл. Б.1

1	2
<p>Фонд демократії ООН (https://www.un.org/democracyfund/)</p>	<p>Фонд підтримує проекти, що сприяють посиленню ролі громадянського суспільства, підтримують права людини, заохочують участь усіх соціальних груп в демократичних процесах. Проекти мають працювати в одній із цих сфер: права та розширення прав жінок / гендерної рівності; громадської активності; верховенства права та прав людини; залучення молоді; зміцнення потенціалу громадянського суспільства для взаємодії з урядом; ЗМІ та свободи інформації; інструментів для знань</p>
<p>Досвідчені експерти з Нідерландів (https://www.pum.nl/en)</p>	<p>Некомерційна програма передавання ефективних технологій і досвіду підприємництва. Інституція об'єднує понад 3 000 досвідчених експертів із різних галузей виробництва, сільського господарства, торгівлі, послуг, логістики, фінансів та управління, які допомагають підприємствам у 65 країнах світу. Програма може надавати допомогу комунальним підприємствам та органам місцевого самоврядування щодо проблем, які стосуються збереження довкілля, енергозбереження та відновлювальної енергетики, очищення стоків, побутових відходів, постачання питної води. Послуги нідерландських радників є безкоштовними</p>
<p>Європейський фонд демократії (ЄФД) (https://www.democracyendowment.eu/eng/)</p>	<p>Нова незалежна організація, яка виділяє гранти на підтримання груп та активістів, які виступають за здійснення демократичних змін. Насамперед ЄФД прагне надати підтримання групам та активістам, на яких не поширено підтримання наявних інструментів ЄС або інших програм, тобто нових або незареєстрованих організацій, неформальних платформ, груп молоді або ж окремих осіб. ЄФД повинні бути відданими принципам ненасильства, а також міжнародним стандартам дотримання прав людини</p>
<p>Міжнародний фонд «ВІДРОДЖЕННЯ» (https://www.irf.ua/)</p>	<p>Міжнародний фонд «Відродження» оголошує конкурси, згідно зі своїми пріоритетами. Проектні пропозиції подають українською мовою. Фонд не надає підтримання: проектам, що не відповідають пріоритетам фонду; проектам, що мають комерційний характер; проектам із гуманітарної допомоги; проектам, поданим від фізичних осіб, політичних партій або релігійних громад</p>

1	2
<p>Фонд «Східна Європа» (https://eef.org.ua/)</p>	<p>Українська благодійна неприбуткова організація, була створена 1992 р. Сьогодні фонд є одним із лідерів громадського сектору в Україні, реалізувавши понад 100 програм різного масштабу, тривалості та складності. Серед основних напрямів діяльності – розвиток демократії та громадянського суспільства, упровадження електронного урядування, розвиток малого та середнього бізнесу і соціального підприємництва, енергоефективні проекти та багато іншого. У фонді працюють понад 50 співробітників зі значним досвідом у проектному управлінні, управлінні грантами та контрактами, моніторингу й оцінюванні, комунікаціях. Завдяки досвіду й розумінню проблем України та світу, співробітників фонду регулярно запрошують працювати в різних експертних комітетах і робочих групах та брати участь у підготовці національних реформ</p>
<p>Програма «Еразмус» для молодих підприємців (https://www.erasmus-entrepreneurs.eu/)</p>	<p>Програма ЄС із міжнародного обміну, яка дає молодим або діючим підприємцям можливість навчатися в досвідчених керівників малого бізнесу в інших країнах-учасниках програми. Програма є відкритою для підприємців, що мають постійне місце проживання в одній із 28 країн-членів Європейського Союзу, а також Албанії, Вірменії, Боснії та Герцеговини, колишньої Югославської Республіки Македонія, Ісландії, Чорногорії, Молдови, Сербії, Туреччини та України</p>
<p>UNICEF (http://www.unicef.org/ukraine)</p>	<p>Пріоритетами діяльності організації є: забезпечення права кожної дитини виховуватися в родинному середовищі; захист дітей, молоді й жінок від ВІЛ-інфекції та СНІДу; забезпечення здоров'я та належних умов виховання дітей, поліпшення дитячого харчування; захист дітей від насильства та жорстокого поводження; моніторинг дотримання прав дитини та підтримання ефективної політики щодо дітей</p>
<p>Фонд Конрада Аденауера (https://www.kas.de/de/home)</p>	<p>Із 1994 р. представництво Фонду Конрада Аденауера в Україні здійснює супровід процесів політичних і економічних трансформацій в Україні. Із цією метою фонд уже реалізував понад 500 проєктів. Фонд також надає допомогу демократичним політичним партіям України та їхнім молодіжним організаціям. Пріоритетами діяльності є: підтримання демократичного розвитку; побудова громадянського суспільства; ствердження вільних ЗМІ; консолідація демократичних інститутів</p>

Закінчення додатка Б

Закінчення табл. Б.1

1	2
<p>Центр міжнародного приватного підприємництва (CIPE) (https://www.cipe.org/)</p>	<p>Центр підтримує розвиток демократії у світі через приватне підприємництво та ринкові реформи. CIPE – це один із чотирьох провідних інститутів Національного фонду підтримання демократії. Пріоритетами діяльності є: демократичне управління; боротьба з корупцією; розвиток бізнес-асоціацій; корпоративне управління; правова та регуляторна реформа; доступ до інформації; робота із жінками та молоддю; тіньовий сектор і права власності</p>
<p>Глобальний фонд для жінок (https://www.globalfundforwomen.org/)</p>	<p>Фонд підтримує права жінок на глобальному рівні, поліпшення їхніх умов життя, викорінює насильство над жінками, підвищує їхній доступ до освіти та забезпечує економічну незалежність. Пріоритетами діяльності є: припинення гендерного насильства над жінками; поліпшення загального та репродуктивного здоров'я жінок; сприяння участі жінок у суспільно-політичному житті</p>
<p>Карітас Україна (http://caritas.ua/)</p>	<p>«Карітас України» входить до однієї з найбільших міжнародних мереж благодійних організацій у світі та Європі. Протягом 28 років сотні тисяч українців, що потребують, отримали матеріальну, соціальну, психологічну та юридичну допомогу, завдяки нашій роботі. Роботу «Карітасу України» сфокусовано на 6 основних напрямках: допомозі дітям; молоді та сім'ям, які перебувають у кризі; охороні здоров'я; допомозі людям з особливими потребами; соціальних проблемах міграції; допомозі в надзвичайних ситуаціях; розбудова громад</p>
<p>Європейський культурний фонд (European Cultural Foundation) (https://culturalfoundation.eu/)</p>	<p>Фонд об'єднує людей та демократичні інститути, поєднує органи місцевої влади та громади в усій Європі. Уже 60 років фонд прагне до відкритої, демократичної й інклюзивної Європи, у якій культуру цінують і вона є ключовим чинником. Поточним фокусом діяльності є поєднання культури, суспільства та демократії</p>

Зміст

Вступ	3
Розділ 1. Сутність, види й механізм функціонування міжнародних соціальних інституцій	5
1. Зародження та становлення права міжнародних організацій	5
1.1. Історія виникнення та етапи розвитку міжнародних організацій	5
1.2. Поняття права міжнародних організацій	14
1.3. Поняття, предмет регулювання та юридична природа внутрішнього права міжнародних організацій	17
1.4. Принципи підбору персоналу міжнародних інституцій	23
2. Функціональна структура міжнародних соціальних інституцій ...	33
2.1. Правові норми та принципи функціонування міжнародних організацій	33
2.2. Типологія міжнародних організацій та інституцій	37
2.3. Організаційно-функціональна структура міжнародних організацій	40
3. Дипломатичне право міжнародних соціальних інституцій	49
3.1. Поняття дипломатичного права	50
3.2. Найважливіші дипломатичні функції та методи	54
3.3. Персонал дипломатичного представництва	59
3.4. Органи держави, які здійснюють дипломатичні функції за кордоном	64
3.5. Міжнародно-правові основи організації та діяльності спеціальних місій	72
4. Відповідальність міжнародних інституцій	79
4.1. Міжнародно-правова відповідальність міжнародних інституцій	79
4.2. Класифікація міжнародних правопорушень держав	84
4.3. Види та форми відповідальності держав за міжнародні правопорушення	89
5. Правовий статус міжнародних неурядових організацій	95

5.1. Виникнення та становлення міжнародних неурядових організацій.....	95
5.2. Види міжнародних неурядових організацій	99
Розділ 2. Міжнародні програми й інституції та місце України у їхньому складі	111
6. Організація Об'єднаних Націй (ООН).....	111
6.1. Історія виникнення та етапи розвитку міжнародних організацій.....	111
6.2. Організаційно-функціональна структура ООН. Система головних органів	115
6.3. Членство в ООН: умови й порядок приймання, припинення та зупинення членства	130
7. Рада Європи. Європейський Союз.....	136
7.1. Створення Ради Європи (РЄ), її цілі та значення в політико-правовому об'єднанні Європи	137
7.2. Головні органи Ради Європи	140
7.3. Європейський Союз, Європейська рада, Європейський парламент, Рада ЄС.....	145
8. Міжнародне регулювання соціальних відносин.....	161
8.1. Міжнародна організація праці (МОП)	162
8.2. Організація Об'єднаних Націй із питань освіти, науки й культури (ЮНЕСКО)	168
8.3. Всесвітня туристична організація (ВТО)	176
8.4. Міжнародні соціальні програми	180
9. Міжнародні неурядові організації	189
9.1. Міжнародний комітет Червоного Хреста (МКЧХ).....	189
9.2. Грінпіс.....	194
9.3. Міжнародна торговельна палата.....	196
9.4. Міжнародний союз автомобільного транспорту	198
9.5. Міжнародний олімпійський комітет.....	201
9.6. Міжнародна організація з міграції	207
9.7. Болонський процес у євроінтеграційному вимірі.....	211
10. Євроатлантичні міжнародні системи колективної безпеки	217
10.1. Організація з безпеки та співробітництва у Європі (ОБСЄ): установчі документи, основні цілі та принципи, юридична природа і склад органів	218

10.2. Організація Північноатлантичного договору (НАТО): склад і загальна характеристика органів	222
10.3. Україна і НАТО	229
Глосарій.....	237
Абревіатури та визначення міжнародних організацій	254
Використана та рекомендована література.....	266
Додатки.....	271

НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ

Назарова Галина Валентинівна
Степанова Ека Рамінівна

МІЖНАРОДНІ СОЦІАЛЬНІ ІНСТИТУЦІЇ ТА ПРОГРАМИ

Навчальний посібник

Самостійне електронне текстове мережеве видання

Відповідальний за видання *Г. В. Назарова*

Відповідальний редактор *О. С. Вяткіна*

Редактор *О. Г. Доценко*

Коректор *О. Г. Доценко*

План 2023 р. Поз. № 18-ЕНП. Обсяг 286 с.

Видавець і виготовлювач – ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 61166, м. Харків, просп. Науки, 9-А

*Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру
ДК № 4853 від 20.02.2015 р.*